LEERBOEK | NEDERLANDS | 6E EDITIE | 3 VWO+

Nieuw Nederlands

De wereld in mijn hoofd is groter dan de echte.

Noordhoff Uitgevers

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Vertaling vormgeving omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Omslagfoto: Hollandse Hoogte
Illustraties: Flos Vingerhoets, Haarlem

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

0 / 19

ISBN 978-90-01-88066-8

Nieuw Nederlands

3 vwo +

Eindredactie:
Willem Steenbergen
Marlies Schouwstra

Auteurs:
Erica Bathoorn
Jan Erik Grezel
Jet Meerkerk
Willem Steenbergen
Marit Vos

Noordhoff Uitgevers Groningen

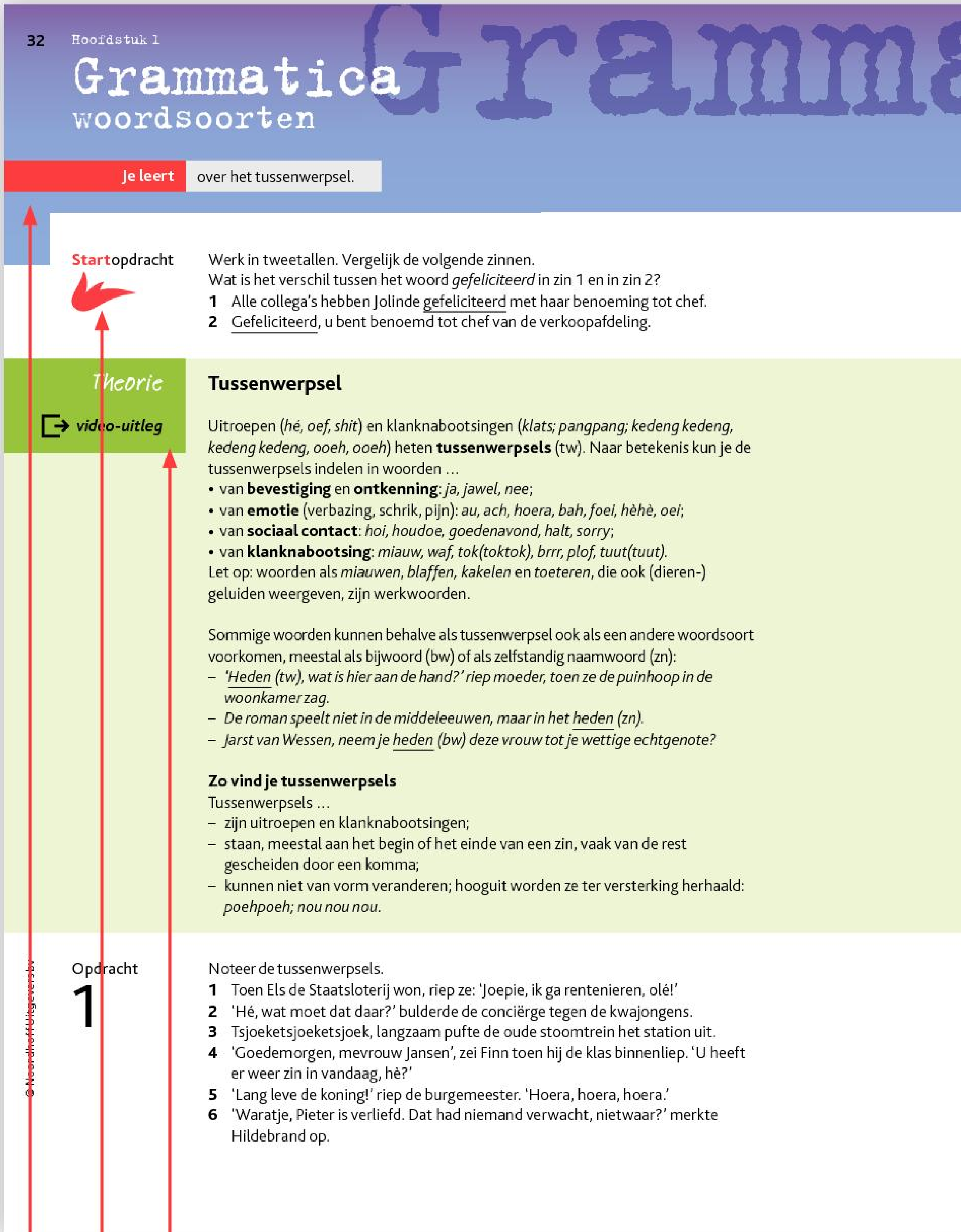
Hoe werk je met Nieuw Nederlands?

De quiz en De brug
Je kunt het schooljaar beginnen met *De quiz*. Als je die maakt, zie je hoe goed je het Nederlands beheerst. Als het nodig is, kun je na de quiz extra oefenen met *De brug*. Die vind je vanaf bladzijde 246. *De brug* helpt je alvast voorbereiden op de gewone hoofdstukken in dit boek.

Hoofdstukken
Nieuw Nederlands bestaat uit zes hoofdstukken. Ieder hoofdstuk heeft dezelfde vaste indeling:
- Lezen
- Schrijven
- Kijken en luisteren
- Spreken en gesprekken
- Woordenschat
- Grammatica
- Formuleren
- Spelling
- Praktijkopdracht

Poëzie en fictie
Achter in dit boek vind je het onderdeel *Poëzie en fictie*: bladzijden vol leesplezier met fragmenten uit spannende romans en boeiende gedichten. Ook word je uitgedaagd om zelf in de pen te klimmen.

Nieuw Nederlands Online
Op Nieuw Nederlands Online kun je alle opdrachten uit het boek maken. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Als je de opdrachten online maakt, kun je een eigen route volgen met herhaalopdrachten of steropdrachten. Je kunt online ook oefenen voor de toets en video-uitleg van de theorie bekijken.

32 Hoofdstuk 1
Grammatica
woordsoorten

Je leert over het tussenwerpsel.

Startopdracht
Werk in tweetallen. Vergelijk de volgende zinnen.
Wat is het verschil tussen het woord *gefeliciteerd* in zin 1 en in zin 2?
1 Alle collega's hebben Jolinde gefeliciteerd met haar benoeming tot chef.
2 Gefeliciteerd, u bent benoemd tot chef van de verkoopafdeling.

Theorie
video-uitleg

Tussenwerpsel

Uitroepen (*hé, oef, shit*) en klanknabootsingen (*klats; pangpang; kedeng kedeng, kedeng kedeng, ooeh, ooeh*) heten **tussenwerpsels** (tw). Naar betekenis kun je de tussenwerpsels indelen in woorden …
- van **bevestiging** en **ontkenning**: *ja, jawel, nee*;
- van **emotie** (verbazing, schrik, pijn): *au, ach, hoera, bah, foei, hèhè, oei*;
- van **sociaal contact**: *hoi, houdoe, goedenavond, halt, sorry*;
- van **klanknabootsing**: *miauw, waf, tok(toktok), brrr, plof, tuut(tuut)*.

Let op: woorden als *miauwen, blaffen, kakelen* en *toeteren*, die ook (dieren-) geluiden weergeven, zijn werkwoorden.

Sommige woorden kunnen behalve als tussenwerpsel ook als een andere woordsoort voorkomen, meestal als bijwoord (bw) of als zelfstandig naamwoord (zn):
- *'Heden (tw), wat is hier aan de hand?' riep moeder, toen ze de puinhoop in de woonkamer zag.*
- *De roman speelt niet in de middeleeuwen, maar in het heden (zn).*
- *Jarst van Wessen, neem je heden (bw) deze vrouw tot je wettige echtgenote?*

Zo vind je tussenwerpsels
Tussenwerpsels …
- zijn uitroepen en klanknabootsingen;
- staan, meestal aan het begin of het einde van een zin, vaak van de rest gescheiden door een komma;
- kunnen niet van vorm veranderen; hooguit worden ze ter versterking herhaald: *poehpoeh; nou nou nou*.

Opdracht 1
Noteer de tussenwerpsels.
1 Toen Els de Staatsloterij won, riep ze: 'Joepie, ik ga rentenieren, olé!'
2 'Hé, wat moet dat daar?' bulderde de conciërge tegen de kwajongens.
3 Tsjoeketsjoeketsjoek, langzaam pufte de oude stoomtrein het station uit.
4 'Goedemorgen, mevrouw Jansen', zei Finn toen hij de klas binnenliep. 'U heeft er weer zin in vandaag, hè?'
5 'Lang leve de koning!' riep de burgemeester. 'Hoera, hoera, hoera.'
6 'Waratje, Pieter is verliefd. Dat had niemand verwacht, nietwaar?' merkte Hildebrand op.

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Je gaat ermee aan de slag in de opdrachten. Je kunt online video-uitleg van de theorie bekijken.

Je begint altijd met de startopdracht. Hierin maak je kennis met de nieuwe lesstof.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Het is het doel van de les.

Opdracht
2

Benoem de onderstreepte woorden: bijvoeglijk naamwoord (bn), bijwoord (bw), tussenwerpsel (tw), werkwoord (ww) of zelfstandig naamwoord (zn).

1 Gelukkig, Sinterklaas komt juist in goede gezondheid in Dokkum aan.
2 'Piefpafpoef. Als jij niet doodvalt, doe ik niet meer, hoor!' riep de kleine Max.
3 Met de woorden 'Gezondheid, opa, proficiat' had Irina haar grootvader met zijn tachtigste verjaardag gefeliciteerd. 'Ja, ik ben toch maar een gelukkig man,' zei opa, 'ook al is oma vorig jaar overleden, helaas.'
4 'Lekker weertje, niet?' vroeg Bas aan de hengelaar. 'Of vindt u het niet warm genoeg?' 'Zeker wel, warm zat, ik stik bijna', antwoordde de visser.
5 Voor een juist antwoord krijgt de kandidaat honderd euro en gelukkig gaf hij meestal een goed antwoord.
6 Stik, ik heb helaas alweer een onvoldoende voor mijn toets woordsoorten.
7 Juist, ik hoor het al. Zo zit de zaak dus in elkaar. U bent nogal zeker van uw zaak. U bent zeker goed geïnformeerd.
8 Bah, elke morgen word ik wakker van het gekraai van die haan: kukeleku, kukeleku. Goed, hij kan er niks aan doen, maar waarom kraait hij zo vroeg?

Opdrachten op een hoger niveau zijn gemarkeerd met een ster. Je docent vertelt of je deze opdracht maakt.

Opdracht
3*

Maak zinnen met de aangegeven woordvolgorde.

1 tw – hww – pers.vnw – blw – czn – vz – zn-e – zww?
2 bez.vnw – bn – czn – hww – wed.vnw – bw – zww – os.vgw – pers.vnw – vz – bez. vnw – azn – onbep.vnw – hww – zww.
3 tw – pers.vnw – zww – vz – bez.vnw – czn – ns.vgw – aanw.vnw – kww – bn.
4 vr.vnw – hww – aanw.vnw – bn – czn – betr.vnw – bw – zww – vz – pers.vnw – zww?

Opdracht
4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed. vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep. hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Over de Styx

1 Toen Sisyphos overleed, stuurden de goden Thanatos (de Dood) om hem naar het dodenrijk te brengen. **2** De sluwe Sisyphos nam hem echter gevangen, zodat op aarde niemand meer doodging. **3** Ares, de god van het oorlogsgeweld, was boos, omdat zijn tegenstanders niet meer stierven, en bevrijdde Thanatos. **4** De goden gaven Sisyphos bevel nu echt te sterven, maar hij gaf zijn vrouw opdracht hem niet te begraven en geen muntje (obool) onder zijn tong te leggen voor de veerman Charon, zodat deze hem niet over de Styx naar de onderwereld zou willen roeien. **5** Zo kon hij nog een tijd blijven leven. **6** Ten slotte stuurden de goden hun snelle boodschapper Hermes op hem af. **7** Die bracht hem naar de Tartaros, het ergste deel van het schimmenrijk. **8** En ja, daar werd hij ertoe veroordeeld een zwaar rotsblok tegen een steile berg op te duwen, dat echter telkens van de top weer in de diepte rolde, waardoor hij steeds opnieuw moest beginnen.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Ik kan/weet
- verschillende soorten tussenwerpsels herkennen.
- alle woordsoorten herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Je kunt online extra opdrachten maken. Je kunt ook je eigen route volgen door alle opdrachten uit het boek online te maken.

Opdrachten waarvoor je online moet werken of waarbij je een filmpje kunt vinden, kun je herkennen aan dit symbool.

Inhoud

De

Ik bedoel, welke leerling
de hoofdprijs
niet de essentie
Nee hè? Ging het
zelf te
in staat

quiz

De brug van klas 2 naar klas 3

Dit is het derde schooljaar dat je het vak Nederlands krijgt. Misschien is Nederlands makkelijk of juist moeilijk voor je. Als je Nederlands in klas 2 lastig vond, of als je nieuw bent op de havo, is het handig om alvast te oefenen met de opdrachten uit *De brug*.

Doe de quiz!

Door de quiz te maken weet je of het een goed idee is om te oefenen met *De brug*. Tijdens de quiz krijg je vragen over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. Je kunt de quiz in je eentje online maken of met de hele klas tegelijk. Als je de quiz samen met je klas maakt, is je docent de quizleider.

Je kunt de quiz ook zelf online maken.

Zo gebruik je *De brug*

Voordat je aan leerjaar 3 begint, kun je met *De brug* alvast een begin maken. *De brug* herhaalt de belangrijkste leerstof uit klas 2 over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. In *De brug* vind je korte, heldere uitleg van de theorie plus een aantal opdrachten. Je vindt *De brug* vanaf bladzijde 246.

Je vindt alle opdrachten van* De brug *online.

Hoofdstuk 1

Grenzen

Nederlands in het buitenland

In zo'n veertig landen op de wereld kun je Nederlands studeren aan een universiteit of hogeschool. Dat doen wel 15.000 mensen: veel meer dan in Nederland en Vlaanderen samen. De top drie van landen waar Nederlands gestudeerd wordt, bestaat uit Zuid-Afrika (3600 studenten), Duitsland (1500) en Indonesië (850). Maar ook in Argentinië, Polen en Zuid-Korea wordt Nederlands gestudeerd.

Zoek uit welke redenen studenten Nederlands in het buitenland noemen voor hun keuze.

Nederlands in Noord-Frankrijk

In Frans-Vlaanderen (het noordwestelijk deel van Frankrijk) heeft een steeds kleiner wordend deel van de bevolking een West-Vlaams dialect als moedertaal. Wie op school, waar Frans de eerste taal is, een vreemde taal wil leren, mag wel Standaardnederlands (of Engels of Duits) kiezen, maar niet dit plaatselijke dialect. Juist in deze regio vind je veel tweetalige plaatsnamen.

Zoek uit welke Nederlandse stedennamen er zijn in Noordwest-Frankrijk.

Baas is kampioen

We gebruiken veel Engelse woorden, maar het Nederlands heeft in de loop der tijd ook duizenden woorden 'uitgeleend' aan andere talen. Kampioen is het woord *baas*, dat in 57 talen opduikt, al ging dat soms via het Amerikaanse *boss*. Anders dan vaak wordt gedacht, kwamen vooral huis-tuin-en-keukenwoorden in andere talen terecht. Door hun 'gewoonheid' konden ze gemakkelijk overgenomen worden.

Zoek uit welke vijf Nederlandse woorden het meest zijn uitgeleend.

Lezen

Je leert over vaste tekststructuren (1).

Startopdracht

Beantwoord de vragen bij tekst 1. Deze tekst is het eerste onderdeel van de folder 'Pesten op school'.

1 Wat is het onderwerp van dit onderdeel?

2 Welke informatie zul je waarschijnlijk in de rest van de folder vinden? Kies uit:
- A argumenten bij de stelling
- B een opsomming van de verschillende aspecten van het onderwerp
- C een opsomming van de voor- en nadelen
- D een verklaring voor het verschijnsel

Tekst 1

Pesten op school – 1 Wet- en regelgeving

1.1 Wet sociale veiligheid op school (antipestwet)

Als gevolg van een aanpassing van de onderwijswetten zijn scholen in het primair en voortgezet onderwijs per 1 augustus 2015 verplicht zorg te dragen voor een sociaal veilige school. De scholen mogen zelf bepalen hoe ze dit aanpakken. Wel moeten ze kunnen aantonen dat leerlingen zich veilig voelen en moet de sociale veiligheid van de leerlingen periodiek worden gemeten. Daarnaast moeten de scholen zorgen voor een verantwoordelijke voor de coördinatie van het pestbeleid en een vast aanspreekpunt voor leerlingen en ouders in het kader van pesten.

1.2 Veiligheidsplan en antipestprotocol

Scholen zijn verplicht hun leerlingen en personeel te beschermen tegen alle vormen van geweld, dus ook tegen pesten. Dat staat in de Arbowet. In aanvulling op de Arbowet hebben werkgevers en werknemers in de cao afgesproken dat elke school sinds 1 januari 2006 een veiligheidsplan moet hebben. Dit plan heet ook wel 'het plan voor veiligheid, gezondheid en milieu'. In het veiligheidsplan staat wat de school doet aan:
- fysieke veiligheid (inrichting van het schoolgebouw);
- sociale veiligheid (omgaan met bijvoorbeeld agressie en geweld).

Het veiligheidsplan is verplicht voor het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Een onderdeel van dit plan is een antipestprotocol. Een antipestprotocol geeft kinderen, leerkrachten en ouders duidelijkheid over hoe grenzen gesteld dienen te worden in het geval van pesten op school.

1.3 Klachtrecht

Vanaf 1 augustus 1998 verplicht de Kwaliteitswet scholen voor basis- en voortgezet onderwijs maatregelen te treffen voor de behandeling van klachten over pesten, agressie of andere vormen van onveiligheid. Leerlingen, ouders en personeelsleden moeten een klacht kunnen indienen bij de onafhankelijke klachtencommissie waarbij de school zich aangesloten heeft.

1.4 Strafbaarheid pesten

Pesten is soms strafbaar. Als een leerling betrokken is bij pesterijen, kan de school met de ouders in gesprek gaan. Bij ernstige belediging of mishandeling kan er sprake zijn van een strafbaar feit. Hiervan kan aangifte worden gedaan bij de politie.

Naar: www.nji.nl/Pesten-Beleid-Wet--en-regelgeving, op 19 december 2017

Theorie

video-uitleg

Vaste tekststructuren (1)

De meeste teksten hebben een inleiding, een middenstuk en een slot. Ze zijn vaak opgebouwd volgens een vaste structuur:

argumentatiestructuur	
inleiding	standpunt (eventueel als vraag)
middenstuk	argumenten voor het standpunt
	tegenargumenten (+ weerlegging)
slot	herhaling stelling (of beantwoording vraag)

aspectenstructuur	
inleiding	onderwerp
middenstuk	diverse aspecten van het onderwerp
slot	samenvatting (soms)

verklaringsstructuur	
inleiding	bepaald verschijnsel
middenstuk	kenmerken / voorbeelden
	verklaring(en) / oorzaak/oorzaken / redenen
slot	samenvatting of conclusie (soms)

voor- en nadelenstructuur	
inleiding	vraag of standpunt
middenstuk	voor- en nadelen
slot	afweging en conclusie

De structuur van de tekst kun je meestal vinden door de tekst globaal te lezen. Bij een langere tekst moet je af en toe intensief lezen om de structuur vast te stellen.

Opdracht 1

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies zelf de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1. Wat is het onderwerp van deze tekst?
2. Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Licht je antwoord toe.
3. Welke structuur heeft deze tekst?
4. Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   gedetineerde (al. 1) – detentie (al. 2) – delinquent (al. 3) – cipier (al. 4) – jegens (al. 4) – aansprakelijk (al. 5) – gemanipuleerd (al. 7) – gesaboteerd (al. 7) – baat bij hebben (al. 9) – penitentiaire instelling (al. 10)

5 De ervaringen met de eigen celsleutel voor gevangenen blijken over het algemeen positief (al. 1). Vul met behulp van de tekst het onderstaande schema in.

voordelen	gunstig voor	uitleg	alinea('s)

6 Tegenover die pluspunten staat een relatief klein aantal bezwaren. (al. 7) Vul met behulp van de tekst het onderstaande schema in.

nadelen	ongunstig voor	uitleg	alinea('s)

7 'Wel dient er nog grondig onderzoek te worden gedaan voordat alle penitentiaire instellingen met een eigen celsleutel voor gevangenen gaan werken.' (al. 10) Wat is de functie van deze zin?

8 Met welk doel is deze tekst vooral geschreven? Kies uit: *activeren – amuseren – informeren – overtuigen*.

Tekst 2

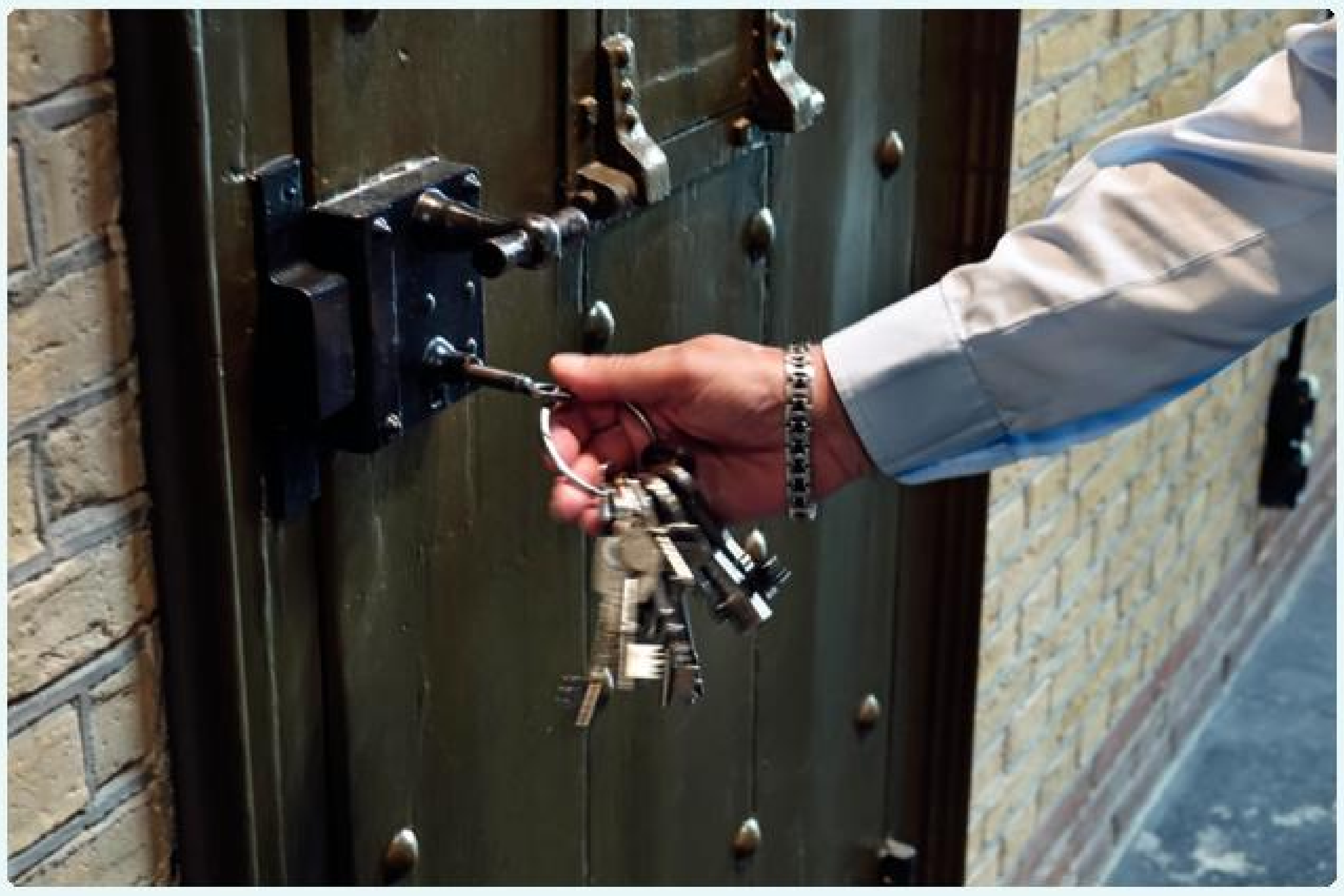
Eigen celsleutel gevangenen

[1] Officieel is het nog steeds een proef, maar inmiddels hebben tienduizenden gedetineerden de afgelopen jaren een sleutel gekregen waarmee ze zelf hun cel kunnen afsluiten. De ervaringen met dit systeem blijken over het algemeen positief. Zou het verstandig zijn dit landelijk in te voeren?

[2] De eigen celsleutel is momenteel in gebruik bij 19 van de 28 gevangenissen en detentiecentra. Met de sleutels kunnen gedetineerden de celdeur van buiten afsluiten als zij bijvoorbeeld naar de recreatieruimte gaan. De sleutels zijn overigens niet te gebruiken om de cel vanaf de binnenkant af te sluiten of te openen.

[3] Helaas vinden binnen de gevangenismuren vaak pogingen tot diefstal plaats. Delinquenten proberen bij hun medegevangenen iets waardevols te stelen, voor eigen gebruik, of als ruilhandel voor spullen die zijzelf goed kunnen gebruiken. Het afsluiten van je eigen cel voorkomt deze misstand.

[4] Een ander positief effect is dat gevangenispersoneel niet voortdurend deuren hoeft af te sluiten. Dat helpt de zeer hoge werkdruk verlagen in een aantal inrichtingen. Omdat de cipiers minder vaak de wacht houden en

controleren wie er in- en uitgaan, levert dit minder stresssituaties op waarbij gevangenen agressief gedrag vertonen jegens de bewakers.

[5] Een eigen sleutel geeft gedetineerden bovendien iets meer eigen verantwoordelijkheid, namelijk voor het afsluiten van hun cel. Als ze dat vergeten te doen, zijn ze aansprakelijk voor eventuele schade die (misschien door een indringer) wordt toegebracht. Daardoor worden zij zich bewuster van hun acties en

de gevolgen ervan. De maatregel betekent overigens niet dat de gedetineerden alle vrijheid krijgen. De woordvoerder van het ministerie van Justitie en Veiligheid zegt hierover: ‘Gedetineerden kunnen niet zomaar rondlopen. Zij mogen zich tot 21.30 uur vrij bewegen in bepaalde delen van de gevangenis en moeten er zelf voor zorgen dat ze op tijd bij hun dagprogramma of gevangeniswerk zijn. Doen ze dat niet, dan zijn ze hun sleutel kwijt.’

[6] Daarnaast geeft de woordvoerder aan dat het internetgebruik beperkt is. Dit slaat op het digitale scherm waarmee gevangenen zelf boodschappen kunnen bestellen of afspraken kunnen maken, wat tevens een onderdeel van de proef is. Deze digitale boodschappenservice is de enige site die ze kunnen bezoeken; andere webpagina’s zijn en blijven voor hen afgeschermd.

[7] Tegenover die pluspunten staat een relatief klein aantal bezwaren. Zo moet het personeel in de gevangenis van Lelystad de sleutels extra controleren, sinds een gedetineerde recentelijk zijn exemplaar had gemanipuleerd. Hij kon daardoor de deur ook van het nachtslot halen. Verder zijn op een aantal plekken sloten gesaboteerd en sleutels verdwenen. Dit kan leiden tot ongewenste en onveilige situaties.

[8] Critici, onder wie gevangenisbewaarders, vrezen verder dat – nu gevangenen een eigen sleutel hebben – het voor hen makkelijker wordt om criminele zaken voort te zetten binnen de hoge gevangenismuren. ‘Er is te weinig toezicht op deze jongens’, zegt Rob Minkes, voorzitter van de Centrale Ondernemingsraad (COR) van de Dienst Justitiële Inrichtingen.

[9] Bovendien geeft hij aan: ‘Dit experiment breidt zich als een olievlek uit over Nederland, maar nog altijd is niet goed onderzocht of het wel een positief effect heeft op het gedrag van gedetineerden. We zijn het aan de slachtoffers van misdrijven verplicht om éérst goed uit te zoeken of de maatschappij hier baat bij zal hebben.’

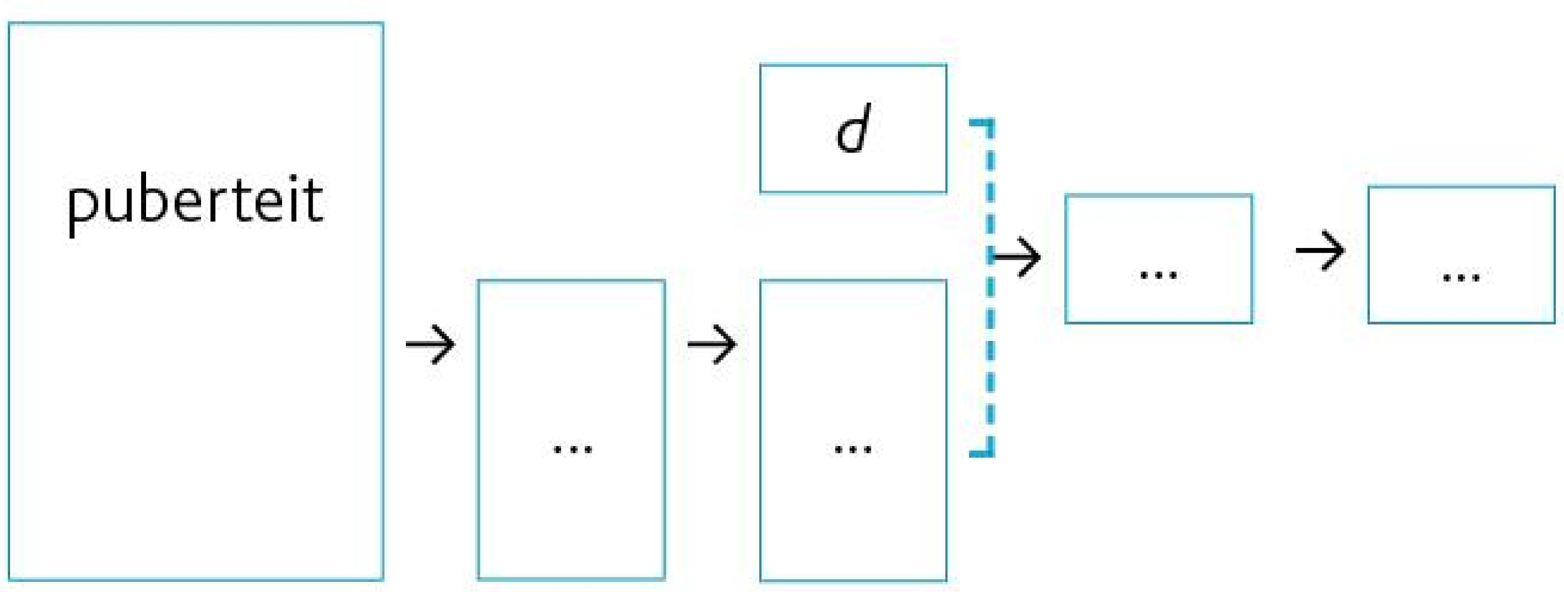
[10] Kortom, de ervaringen met de eigen sleutel zijn over het algemeen positief. Wel dient er nog grondig onderzoek te worden gedaan voordat alle penitentiaire instellingen met een eigen celsleutel voor gevangenen gaan werken.

Naar: Brabants Dagblad, www.hetrechtenstudentje.nl, op 8 oktober 2017

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 3. Kies zelf de juiste leesstrategie.

1. Wat is het onderwerp?
2. Welke structuur heeft de tekst? Leg je antwoord uit.
3. Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   klaagzang (al. 2) – verwierf (al. 4) – materie (al. 4) – promoveerde (al. 4) – verhelderend (al. 4) – cerebrale (al. 5) – cognitieve (al. 7) – adequaat (al. 7) – impulsiever (al. 9) – branie (al. 10) – inteelt (al. 10) – overmoed (al. 10)
4. ‘Of beter gezegd: achter het gedrag van adolescenten.’ (al. 3) Leg uit waarom dit ‘beter gezegd’ is.
5. Leg uit op welk publiek Barbara Braams zich richt met het boek *Het riskante brein*. (al. 4)
6. Noteer de letters *a*, *b*, *c* en *e* in de juiste volgorde in de blokjes. Baseer je op alinea 5 en 6.

a De adolescent is gevoeliger voor emoties en beloningen.
b De adolescent lijkt soms geobsedeerd door seks, drugs en rock-'n-roll.
c Er komen geslachtshormonen vrij.
d Er vindt een grote cerebrale verbouwing plaats.
e Het emotionele deel van de hersenen wordt actiever.

7 Van welk tekstverband is er sprake in alinea 5 en 6?
8 Wat is de functie van het aanhalen van een onderzoek in alinea 7?
9 Wat is de verklaring voor het verhoogd risicogedrag van pubers? (al. 10)
10 Wat is het evolutionair voordeel van het puberbrein? (al. 10)
11 Is deze tekst voor hetzelfde publiek geschreven als het publiek dat je in vraag 5 als antwoord hebt genoemd? Leg je antwoord uit.

Opdracht 3

Stel dat tekst 3 een voor- en nadelenstructuur zou hebben.
1 Hoe zou de tekst dan verschillen van hoe hij nu is?
2 Wat zou je in die tekst dan meer benadrukken dan in de huidige tekst?

Tekst 3

Gek op gevaar

[1] Het gamet op de bank, jat snoep en hangt dagenlang met vage vrienden in het park. Maar net als je denkt dat hij of zij echt een hopeloos geval is, weet uitgerekend deze puber een vastgelopen smartphone weer tot leven te wekken.

[2] Waarom pubers zo vaak dwars en onverantwoord gedrag vertonen, ook als ze duidelijk niet dom zijn, houdt volwassenen al sinds de oudheid bezig – getuige de beroemde klaagzang van filosoof Socrates over de jeugd in de vijfde eeuw voor Christus. Tot zover niets nieuws onder de zon. Maar de afgelopen jaren hebben we veel nieuwe kennis opgedaan over wat er breintechnisch gezien precies schuilgaat achter dat pubergedrag.

[3] Of beter gezegd: achter het gedrag van adolescenten. Want terwijl met 'puberteit' alleen de periode wordt aangeduid waarin kinderen uitwendig volwassen worden, bij de meeste zo rond hun zestiende, gaat 'adolescentie' over de volledige periode van volwassen worden. Dus ook in de bovenkamer. En die geestelijke rijping gaat, zo weten we nu, na de fysieke puntjes op de i nog wel even door. Deskundigen denken dat jongeren pas rond hun tweeëntwintigste helemaal klaar zijn voor het grotemensenleven. Tot die tijd vinden er nog allerlei ingrijpende verbouwingen plaats in hun hersenen.

[4] De Leidse ontwikkelingspsychologe Eveline Crone verwierf de afgelopen jaren wereldwijde bekendheid met onderzoeken naar het puberbrein; hoe het reageert in risicosituaties als een gokspelletje of een rit over een druk kruispunt. Boeiende materie, want er is geen levensfase waarin mensen méér geneigd zijn zulke situaties op te zoeken. Barbara Braams promoveerde bij Crone en schreef het boek *Het riskante brein* over dit onderzoeksterrein. Voor ouders die zich geregeld afvragen wie er nu gek is, zijzelf of hun adolescent, bevat het boek verhelderende inzichten.

[5] Volgens dit boek moet je een aantal zaken weten over het adolescente brein. Zo is het licht ontvlambaar. Dat komt doordat in het begin van de puberteit de grote cerebrale verbouwing van start gaat in het dieper gelegen 'emotionele' deel van de hersenen. Eerst komen er de nodige neuronen bij, vervolgens wordt er weer grondig in die grijze stof gesnoeid om de boel efficiënt te maken. De puberteit veroorzaakt bovendien een golf aan geslachtshormonen die in deze periode door het lichaam spoelt. Die zorgen ervoor dat het emotionele gebied van het brein ook nog eens een paar jaar lang stukken actiever wordt.

[6] Door dit alles zijn adolescenten zeer gevoelig voor emoties als angst, bijvoorbeeld voor het oordeel van schoolgenoten, maar vooral ook voor beloning. In haar promotieonderzoek stelde Barbara Braams vast dat de

activiteit in de nucleus accumbens, het 'beloningsgebied' in het emotionele brein, piekt rond het zeventiende jaar. Het brein jubelt dan dus luider dan ooit, wanneer er iets te genieten valt. Geen wonder dat adolescenten soms geobsedeerd lijken door seks, drugs en rock-'n-roll.

[7] Het verstand kan daaraan nog niet genoeg tegenwicht bieden. Het is niet dat het adolescenten totaal aan oordeelsvermogen ontbreekt. De ontwikkeling van de grijze massa in de hoger gelegen, cognitieve delen van het brein gaat weliswaar later van start dan die in de emotionele gebieden, maar de meeste jongeren hebben al snel denkkracht genoeg om een situatie adequaat te kunnen beoordelen. Braams haalt een onderzoek aan waaruit zelfs bleek dat jongeren risico's soms als groter inschatten dan volwassenen.

[8] In een rustige situatie kunnen adolescenten dus al heel verstandig handelen. Maar voeg er een beetje gevoel aan toe – examenstress, de kans op winst in een spelletje, een kritische opmerking van leeftijdgenoten – en het aanwezige emotionele brein zet de cognitieve gebieden meteen buitenspel.

[9] Dat is te wijten aan de gebrekkige bedrading van het adolescente brein. De ontwikkeling van de witte stof verloopt namelijk veel geleidelijker dan die van de grijze stof, de neuronen. En het is die witte stof die de communicatie tussen de neuronen verzorgt, bijvoorbeeld tussen het emotionele brein en de prefrontale cortex, waar de verstandige overwegingen gemaakt worden. Braams haalt een Amerikaans onderzoek aan onder jonge proefpersonen. Wat bleek: hoe minder ontwikkeld hun witte stof, hoe impulsiever ze waren.

[10] Al die branie is er niet voor niets. De volwassen wereld vraagt nogal wat van jonge mensen. Een studie- en beroepskeuze maken, het huis uit gaan, relaties aanknopen … Daar is een flinke dosis moed voor nodig. Het lijkt erop, laat Barbara Braams per mail uit Harvard weten, dat de adolescentie daarom gepaard gaat met verhoogd risicogedrag. Veel andere diersoorten kennen dat namelijk ook. 'Een evolutionair voordeel van je losmaken van je ouders en het verkennen van de omgeving is dat de kans op inteelt verkleind wordt', voegt Braams toe. 'Dus tenzij ouders liever hebben dat hun kind nooit op vrijerspad gaat en altijd thuis blijft wonen, mogen zij blij zijn met de overmoed die bij deze leeftijd hoort.'

Naar: Psychologie Magazine, 10 augustus 2017

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 4. Kies zelf de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp?

2 Wat is het standpunt van Mia Doornaert?

3 Welke structuur heeft de tekst? Leg je antwoord uit.

4 Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
verloedering (al. 1) – wegdeemsteren (al. 1) – elementair (al. 1) – bonzen (al. 2) – bijkomstig (al. 2) – ons treft geen blaam (al. 2) – teloorgang (al. 3) – onzindelijk (al. 4) – weeklaagt (al. 4) – nuances (al. 5) – schering en inslag zijn (al. 6) – column (onderaan de tekst)

5 'De teloorgang van spraakkundige kennis stopt niet bij de zinsbouw.' (al. 3) Welke uitspraak hierover is juist? Deze zin:
A geeft een nieuw aspect weer van het onderwerp van de tekst.
B geeft een samenvatting weer van wat eerder genoemd is.
C wijst terug naar een eerder genoemd argument.
D wijst vooruit naar een nieuw argument.

6 Wat is het deelonderwerp van alinea 3?

7 'Allemaal geen belang, als "de boodschap maar overkomt"?' (al. 4) Noteer in eigen woorden het antwoord op dit tegenargument dat Doornaert geeft.

8 'Je gelooft je ogen niet als een succes "te wijten" is aan de inzet van het personeel, en een auto-ongeluk "te danken" aan een glad wegdek.' (al. 5) Op welke fout doelt de schrijver? Gebruik eventueel een woordenboek.

9 Wat bedoelt Doornaert met 'verharing'? (al. 6)

10 Vul met behulp van de tekst het volgende schema aan.

argument Doornaert	alinea('s)
Elementaire kennis van zinsstructuur en -ontleding ontbreekt.	...
...	...
...	5
...	...

Opdracht

5

Lees tekst 4 nogmaals. Lees dan tekst 5. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van tekst 5?
2 Aan welke twee dingen kun je zien dat tekst 5 een reactie is op tekst 4?
3 Wat is het doel van de inleiding? Kies uit:
   A de aanleiding voor de tekst noemen
   B een anekdote vertellen
   C een voorbeeld geven
   D het onderwerp introduceren
4 Wat is de hoofdgedachte van tekst 5? Begin met: *Maarten Hanssens vindt* ...
5 Tekst 5 heeft geen duidelijke tekststructuur. Leg uit welke structuur uit de theorie het best bij tekst 5 zou passen.

Tekst 4

Taal taal taal

[1] Mijn ergernis over taalverloedering is groot. Die ergernis slaat op veel, om te beginnen op het wegdeemsteren van elementair inzicht in zinsstructuur. Zo lees ik een klacht dat alleenreizende vrouwen in vliegtuigen zo vaak een zitje tussen twee andere personen 'worden' aangeboden. Niets fouts? Nou, de vrouwen 'worden' niet aangeboden, het zitje 'wordt' aangesmeerd aan vrouwen die alleen reizen. De persoonsvorm hoort dus in het enkelvoud te staan. Mijn grens is bereikt: ik strijd voor beter taalonderwijs op school.

[2] Elementaire kennis van zinsontleding, die de onderwijsbonzen in hun superieure wijsheid bijkomstig achten, zou dat soort fouten voorkomen. Net zoals je dan ook niet zo vaak gruwels zou horen als 'wij treffen geen blaam' in plaats van het correcte 'ons treft geen blaam'. Wie luistert en leest, vindt talloze aanwijzingen dat de neerwaartse spiraal van het taalonderwijs bepaald niet tot een verbeterde taalbeheersing heeft geleid.

[3] De teloorgang van spraakkundige kennis stopt niet bij de zinsbouw. Dat iemand 'sloeg' in zijn opzet, dat er ergens een vlag uit het raam 'hangde' ... De vervoeging van werkwoorden ligt blijkbaar ook al op de rommelhoop.

[4] Allemaal geen belang, 'als de boodschap maar overkomt'? Wel, je kunt niet denken zonder woorden, dus onzindelijk spreken betekent onzindelijk denken. Juist nu iedereen weeklaagt over *fake news*, moeten boodschappen meer dan ooit een precieze, heldere formulering hebben.

[5] Met het aanvoelen van de betekenis van woorden gaat het ook al niet vooruit. Je gelooft je ogen niet als een succes 'te wijten' is aan de inzet van het personeel, en een auto-ongeluk 'te danken' aan een glad wegdek. De nuances in betekenis tussen 'merkwaardig', 'opvallend' en 'opmerkelijk' zijn aan het verdwijnen. Maar ik huiver toch nog altijd als ik iemand over een apart uitziende vouwfiets hoor zeggen: 'Dat is een *opmerkelijke* fiets'.

[6] Dat slaafse nalopen van het Engels helpt niet. Over Frankrijk – en andere landen – hoor je nu spreken als 'zij' en over 'haar' beleid. Dat is een kopie van het Engels waar Britain, France en andere landen als 'she' bestempeld worden. Maar in het Nederlands spreekt men van 'het Frankrijk van de Revolutie' en dus van 'zijn republiek', spreekt men van 'het Europa van 2017' en 'zijn beleid'. De Engelse invloed past in een verregaande 'verharing' van het Nederlands, waarin fouten als 'het Vlaams Belang en haar programma' schering en inslag zijn.

[7] Beter taalonderwijs is dus waar ik voor strijd. Het is waarschijnlijk een verloren strijd, maar ik zal hem tot mijn laatste snik voeren. Dit doe ik uit loyaliteit jegens de generaties die de strijd voor de vernederlandsing van Vlaanderen gevoerd hebben, en die meer verdienen dan de huidige achteloosheid voor wat officieel de taal van Vlaanderen is: het Nederlands.
Door: Mia Doornaert. Zij is onafhankelijk expert in internationale betrekkingen. Haar column verschijnt tweewekelijks op donderdag in het Vlaamse dagblad De Standaard.

Naar: De Standaard, 9 november 2017

Tekst 5

Taalverloedering? Taalverandering!

Beste mevrouw Doornaert,

[1] Misschien ergert u zich aan de manier waarop ik u aanspreek. Toch gebruik ik dat 'beste' met de beste bedoelingen en zie ik het als formele aanspreekvorm. Als 32-jarige leerkracht Nederlands leer ik dat ook zo aan mijn leerlingen: 'geachte mevrouw' is middeleeuws taalgebruik, met 'beste mevrouw' druk je voldoende formaliteit uit wanneer je dat laat volgen door de familienaam van de geadresseerde. Het was ooit anders.

[2] Wat u 'taalverloedering' noemt, daar plakken mijn collega's en ik de term 'taalverandering' op. Uw column 'Taal taal taal' *(DS, 9 november)* heb ik met grote aandacht gelezen. Ik heb respect voor de manier waarop u een correct gebruik van het Nederlands nastreeft en grenzen stelt aan slechte taalverzorging. Dat doe ik ook in mijn lessen. Die zijn evenwel al vele jaren ontdaan van zinsontleding als doel op zich. Soms vind ik dat jammer. Het zou mijn lesvoorbereidingen een stuk makkelijker maken. Als germanist heb ik de kunde en inhoudelijke bagage om elke meervoudig samengestelde zin netjes te ontleden in een mum van tijd. Tien zinnetjes selecteren en ik kan weer 50 minuten (een lesuur) verder.

[3] Gelukkig voor mijn leerlingen oogt het leerplan een stuk gevarieerder: leesvaardigheid (hoe is een tekst opgebouwd), luistervaardigheid (hoe parafraseer je een lang antwoord in een interview), spreekvaardigheid (hoe stem je je lichaamstaal af op je publiek), literatuur (het verband tussen maatschappij en roman), schrijfvaardigheid (hoe bouw je een betoog op) en taalbeschouwing. Wat dat laatste betreft, deed u me iets cadeau met uw opiniebijdrage.

[4] De taalfouten die u aanhaalt, daar erger ik me ook aan. Uiteraard corrigeer ik mijn leerlingen wanneer zij het hebben over *het meisje die gisteren zonder rede die fiets gestole heef*. Anderzijds vind ik het bijzonder interessant om te merken hoe jongerentaal komt en gaat (*yolo* is echt niet meer cool, maar iemand die 'baas' is, is tegenwoordig wel *chau*) en ook hoe bepaalde uitdrukkingen ('sowieso' als bevestiging) en grammaticale constructies (het meisje 'die') een vaste plaats veroveren in ons Nederlands.

[5] Taal verandert en mijn leerlingen, maar ook mijn collega's, buren, u en ik zijn daar verantwoordelijk voor. Heel fascinerend vind ik dat. En daarover gaat mijn les morgen.

Met de allerbeste groeten,

Maarten Hanssens, leraar Nederlands GO! Atheneum Voskenslaan, Gent

Naar: De Standaard, 19 november 2017

Ik kan/weet
- verschillende vaste tekststructuren herkennen.
- de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een inleiding en een slot schrijven.

Startopdracht

Kies een bijzondere plek in Nederland die je ooit hebt bezocht. Stel dat je de opdracht krijgt een verslag te maken van dat bezoek.

1. Noteer wat je in de inleiding zou schrijven.
2. Welke kenmerken heeft de inleiding van een geschreven tekst? Noem er twee.
3. Welke punten noem je in het slot van je verslag?
4. Noem twee signaalwoorden die bij een slot passen.

Theorie

video-uitleg

Een inleiding en een slot schrijven

De **inleiding** van een tekst heeft twee functies: de lezer nieuwsgierig maken en het onderwerp introduceren.

In de eerste alinea **trek je de aandacht van de lezer**; je maakt hem nieuwsgierig naar de rest van de tekst. Dat kun je doen met

- iets uit de **actualiteit**:
  – *Regelmatig spoelen potvissen aan op Nederlandse stranden, zoals zaterdag nog gebeurde op Texel. Meestal overleven de zeereuzen dat niet, maar …*
- iets uit de **geschiedenis**:
  – *Op 11 september 2001 vond in New York de grootste terreuraanslag uit de recente geschiedenis plaats. Nine-eleven markeert de grens van een nieuw tijdperk. Die dag …*
- een **voorbeeld**, zoals een **anekdote** (een kort verhaaltje) of een eigen ervaring:
  – *Je zwerft door een immens groot gebouw, op zoek naar de uitgang. Maar je raakt steeds verder verdwaald. De paniek slaat toe en er is niemand die je kan helpen. Een dergelijke nachtmerrie heeft iedereen wel eens.*
- iets wat voor de lezer van **persoonlijk belang** is:
  – *Kreeg je laatst ongevraagd een mailtje van de bank? Was dat wel afkomstig van die afzender? Pas op: internetcriminelen zijn steeds beter in staat om berichten van 'je bank' te sturen die bedrieglijk echt lijken.*

In de tweede alinea **introduceer je het onderwerp**. Dat kun je doen door:

- een **hoofdvraag** en eventueel deelvragen over een verschijnsel te stellen.
- een **probleem** te formuleren.
- je **standpunt** te geven.

In het **slot** formuleer je de **hoofdgedachte** van de tekst: het antwoord op de hoofdvraag, een oplossing voor het probleem of een herhaling van je standpunt. Vaak is de hoofdgedachte een conclusie. Die kun je aanvullen met een aanbeveling of een toekomstverwachting.
In het slot gebruik je **signaalwoorden**, zoals *daarom*, *kortom*, *al met al* en *dus*.
De tekst sluit je zo mogelijk af met een krachtige zin: een **uitsmijter**.

Opdracht 1

Hieronder staan drie alinea's in alfabetische volgorde. Ze vormen de inleiding en het slot van één tekst, maar ze staan door elkaar.

1 Wat zou het onderwerp van de gehele tekst zijn?
2 Welke alinea is de eerste van de inleiding, welke de tweede, welke is het slot?
3 Door welke tekstkenmerken stel je dat vast?
4 Wat zou de hoofdgedachte van de tekst zijn?

Tekst 1

[A] Bijna vijftig jaar later weten we dat veel inzichten van de wetenschappers van toen juist waren. Maar niet het hele doemscenario uit 1972 is nu werkelijkheid. Wat heeft het rapport en het werk van 'De Club van Rome' uiteindelijk opgeleverd?

[B] 'De Club van Rome' heeft anno 1972 dus goed gezien welke gevaren de wereld te wachten stonden. *Grenzen aan de groei* heeft zeker in de jaren zeventig en tachtig grote invloed gehad. Het werk van 'De Club van Rome' bracht wereldwijd een milieubewustzijn op gang dat niet weg te denken is uit het politieke en maatschappelijke leven.

[C] Het sloeg begin jaren zeventig in als een bom: het rapport *Grenzen aan de groei* van 'De Club van Rome'. De boodschap was helder: zonder een rem op de explosieve groei van de wereldbevolking en zonder terugsnoeiing van de voortwoekerende milieuvervuiling zouden we de aarde uitputten en zou de wereld uiteindelijk ten onder gaan.

Opdracht 2

Hieronder staan vier onderwerpen voor een tekst:
alleen op reis – internationale uitwisselingen – school op de schop – ultrasporten.

1 Kies een onderwerp. In overleg met je docent mag je ook iets anders kiezen.
2 Stel dat je over dit onderwerp twee teksten moet schrijven met elk een ander doel. Kies voor de ene tekst als doel informeren, voor de andere overtuigen.
3 Formuleer voor elke tekst een hoofdgedachte die past bij het tekstdoel.
4 Schrijf de beide eerste alinea's van de inleiding bij elke tekst. Daarin trek je op twee verschillende manieren de aandacht van de lezer.
5 Schrijf de tweede alinea's van de inleidingen. Kies twee verschillende manieren om het onderwerp te introduceren. Alinea 1 en 2 zijn samen ongeveer 100 woorden.
6 Schrijf twee keer een passend slot van ongeveer 50 woorden. Neem daarin de hoofdgedachte op, één keer een aanbeveling en de andere keer een toekomstverwachting. Gebruik signaalwoorden. Sluit af met een uitsmijter.
7 Wissel beide inleidingen en slotalinea's uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars werk aan de hand van de feedbackformulieren.

Opdracht 3

Je krijgt van je docent een gedeeltelijk ingevuld bouwplan of je downloadt het op Nieuw Nederlands online. Schrijf aan de hand van het bouwplan de tekst 'Een schooljaar over de grens'.

Ik kan/weet

- verschillende manieren om de aandacht van de lezer te trekken en het onderwerp van de tekst te introduceren.
- verschillende manieren om een tekst af te ronden.
- een inleiding en slot schrijven en inhoudelijke verbanden aangeven met signaalwoorden. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over feedback.

Startopdracht

Bekijk het fragment, de opening van een gesprek tussen twee mensen in een werksituatie.

1 Is de boodschap van de spreker, of de toon waarop de spreker praat, neutraal, positief of negatief? Leg je antwoord uit.
2 Welk gespreksonderwerp verwacht je?
3 Wat is na deze opening je verwachting over de verdere boodschap van het gesprek: neutraal, positief of negatief?
Bekijk nu het tweede deel van het gesprek.
4 Beschrijf hoe de werkgever reageert op de korte weergave van de eerste werkervaringen van de werknemer. Let op verbaal en op non-verbaal gedrag.
5 Hoe zou je de reactie van de werkgever interpreteren, als jij de werknemer zou zijn?
Bekijk nu het laatste deel van het gesprek.
6 Wat gaat hier niet zoals verwacht? Leg je antwoord uit.

Theorie

video-uitleg

Feedback beoordelen

Feedback is opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar op gedrag of op uitingen van een ander. Van goede feedback op bijvoorbeeld een presentatie kun je veel leren.
In spreeksituaties wordt meestal feedback gegeven op:
- inhoud (aantrekkelijkheid, volledigheid, publiekgerichtheid, doeltreffendheid);
- structuur (inleiding – middenstuk – slot, structurerende zinnen, signaalwoorden);
- non-verbale communicatie (gezichtsuitdrukking, gebaren en lichaamshouding: rechtop, de handen losjes langs het lichaam, de voeten stevig op de grond);
- manier van spreken (tempo, volume, enthousiasme, intonatie: variatie in hoog en laag);
- formulering (woordkeus, zinsbouw);
- contact met het publiek (oogcontact, inspelen op reacties).

Degene die feedback geeft ...
- richt zich alleen op recent gedrag en op recente uitingen van de ander;
- vertelt wat hij gezien of gehoord heeft en hoe hij dat interpreteert;
- beschrijft welk effect het gedrag en de uitingen op hem hebben;
- spreekt vanuit zichzelf: 'Ik zie ...', 'Ik hoor ...', 'Daardoor denk ik dat ...';
- geeft de ander tips of adviezen hoe hij zijn gedrag of uitingen kan verbeteren.

Degene die feedback ontvangt ...
- vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval;
- geeft aan of hij herkent wat er gezegd wordt;
- vraagt door naar de bedoeling als iets hem niet duidelijk is, maar verdedigt zich niet;
- toont waardering voor de feedback.

Opdracht 1

Bekijk het fragment, een situatie op het werk waar een collega een andere collega haar mening geeft over een recente gebeurtenis. Richt je eerst op Margreet, degene die de feedback geeft.

1 Hoe zou je haar lichaamshouding beschrijven? Laat ze daarmee zien dat ze openstaat voor de ander? Leg je antwoord uit.
2 Richt ze zich op recent gedrag en op recente uitingen van de ander? Hoe merk je dat?
3 Met welke woorden komt ze terug op wat er in haar ogen precies is gebeurd?
4 Zou je deze bewoordingen als neutraal beoordelen of blijkt haar mening al uit de manier waarop ze de situatie beschrijft? Leg je antwoord uit.
5 Hoe beschrijft ze wat voor effect het gedrag van haar collega op de situatie heeft gehad?
6 Spreekt ze gedurende het hele gesprek vanuit zichzelf? Leg je antwoord uit.

Richt je nu op Sander, degene die de feedback ontvangt.

7 Hoe zou je zijn lichaamshouding beschrijven? Laat hij daarmee zien dat hij openstaat voor de ander? Leg je antwoord uit.
8 Noteer drie uitspraken van Sander waaraan je merkt dat hij niet openstaat voor de feedback van Margreet.
9 Geef beide sprekers een tip, die dit gesprek zou verbeteren.

Bekijk nu de tweede versie van dit gesprek.

10 Gedragen de sprekers zich nu meer zoals jij hun bij vraag 9 hebt aanbevolen?
11 Noteer nog twee andere dingen die de sprekers nu beter doen.

Opdracht 2

Bekijk het fragment, een deel van een les in het programma *Dream School*, waar jongeren die niet meer naar school gaan, een nieuwe kans krijgen. Ze bespreken wat ze zouden doen met 500 euro; econome Barbara Baarsma geeft hen les.

1 Beoordeel de feedback die Prince geeft op docent Barbara Baarsma. Houdt hij zich aan de regels? Leg je antwoord uit.
2 Beoordeel de reactie van Baarsma op de gegeven feedback. Houdt zij zich aan de regels? Leg je antwoord uit.
3 Kun je Prince' klacht begrijpen? Leg je antwoord uit.
4 Kun je Baarsma's reactie begrijpen? Leg je antwoord uit.

Bekijk nu het tweede deel van het fragment, waarin Baarsma zelf feedback geeft op het gedrag van Shawnee, een van de leerlingen.

5 Op welke manier vraagt Baarsma om een feedbackgesprek? Wat vind je van deze manier?
6 Waarop geeft Baarsma precies feedback?
7 Beoordeel de feedback die Baarsma geeft op Shawnees gedrag. Licht je beoordeling toe.
8 Beoordeel Shawnees reactie op de gegeven feedback. Licht je beoordeling toe.
9 Denk je dat dit gesprek geholpen heeft om de situatie te verbeteren? Leg je antwoord uit.

Ik kan/weet
- de regels voor het geven en ontvangen van feedback. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert feedback geven en ontvangen.

Startopdracht

Bekijk het fragment, de auditie van Luana bij *Idols*.

1. Beschrijf Luana: welke eigenschappen heeft ze volgens zichzelf?
2. Hoe verwacht je dat haar auditie zal gaan? Leg je antwoord uit.
   Bekijk nu de rest van het fragment.
3. Hoe reageert Luana op de feedback die ze krijgt?
4. Wat vind jij van Luana's reactie? Begrijp je haar? Leg je antwoord uit.
5. Stel dat jij zou meedoen aan een dergelijke talentenshow en je kreeg van de jury net zo'n beoordeling als Luana. Hoe zou jij dan reageren?
6. Wissel je antwoorden uit met die van een klasgenoot en bespreek de verschillen en overeenkomsten.

Theorie

video-uitleg

Feedback geven en ontvangen

In de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je geleerd dat **feedback** opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar is op gedrag of op uitspraken van een ander. Je hebt ook gezien dat je in spreeksituaties feedback geeft en ontvangt op inhoud, structuur, lichaamshouding, manier van spreken, formulering en contact met het publiek.

Zo geef je feedback

- Richt je alleen op recent waargenomen gedrag en recente uitspraken van de ander.
- Vertel wat je gezien of gehoord hebt en hoe je dit interpreteert.
- Beschrijf het effect dat het gedrag en de uitspraken op jou hebben. Leg precies uit wat je bedoelt.
- Spreek vanuit jezelf: 'Ik zie …', 'Ik hoor …', 'Daardoor denk ik dat …'
- Geef de ander tips hoe hij zijn gedrag of uitspraken kan verbeteren.

Voorbeeld:
Djamila spreekt met haar broer, die stiekem op haar kamer is geweest.

– Recente waarneming: *Ik heb gezien dat je vanmiddag ongevraagd op mijn kamer bent geweest. Mijn spullen liggen niet meer op hun vaste plaats.*
– Interpretatie: *Ik denk dan dat je stiekem in mijn spullen loopt te snuffelen. Misschien zoek je wel iets om me later mee te chanteren!*
– Effect: *Ik vind dat je dat niet kunt maken. Je hebt van mijn spullen af te blijven, anders vertrouw ik je niet meer.*
– Tips: *Vraag het me, als je wat van me wilt lenen. Of koop het gewoon zelf.*

Zo ontvang je feedback

- Vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval: ga ervan uit dat de ander commentaar heeft op je gedrag of op je uitspraken en niet op jou als persoon.
- Geef aan of je herkent wat er gezegd wordt.
- Vraag door naar de bedoeling als iets je niet duidelijk is, maar verdedig je niet.
- Toon waardering voor de feedback.

Opdracht 1

Probeer je te herinneren wanneer iemand iets tegen je gezegd heeft over wat je gedaan of gezegd had.
1 Wat was het commentaar?
2 Schrijf in een paar trefwoorden op hoe je toen gereageerd hebt: bleef je rustig of vatte je het commentaar op als aanval? Heb je er iets van geleerd?
3 Wanneer heb jij voor het laatst iemand commentaar gegeven? Schrijf in een paar trefwoorden op hoe die situatie verlopen is. Is het gelopen zoals je hoopte?
4 Wissel je antwoorden uit met die van een klasgenoot en bespreek ze.
5 Bedenk samen voor ieder van jullie één tip voor het ontvangen van feedback en één tip voor het geven ervan.
6 Noteer de tips die jij hebt gekregen in je schrift.

Opdracht 2

Bekijk het fragment, een ruzie tussen twee leerlingen in het programma *Dream School*, Thicia en Donilio.
1 Waarvan beschuldigt Thicia Donilio?
2 Hoe reageert Donilio op Thicia's uitlatingen?
3 Waarom denk je dat hij zo reageert?

Opdracht 3

Werk in drietallen. Jullie gaan een feedbackgesprek oefenen aan de hand van de niet-opgeloste probleemsituatie uit opdracht 2. Ga ervan uit dat Donilio schuldig is aan het ongevraagd gebruiken van Thicia's telefoon. Jullie doel is de situatie op te lossen.
1 Bepaal wie Thicia speelt, wie Donilio speelt en wie er observeert.
2 Bereid je rol in het gesprek individueel voor. Bedenk welk doel jij hebt bij het voeren van het gesprek. Dat doel is voor Donilio en Thicia niet hetzelfde.
Lees de theorie over jouw rol nogmaals door en noteer in steekwoorden het antwoord op de volgende vragen:
- Welk gedrag neem je bij de ander waar?
- Hoe interpreteer je dit gedrag?
- Welk effect heeft het gedrag op jou?
- Wat wil je dat de ander voortaan anders doet?
- Welke tip(s) kun je de ander geven?

3 Voer het gesprek. De observant let op het volgende:
- Houden de gesprekspartners zich aan de regels met betrekking tot het geven en ontvangen van feedback?
- Past de non-verbale communicatie van de gesprekspartners bij wat ze zeggen?

4 Bespreek het gesprek na:
- De observant geeft aan wat hij gezien en gehoord heeft.
- De sprekers geven aan hoe ze de uitspraken van de ander geïnterpreteerd hebben en welk effect ze hadden.
- Bedenk met zijn drieën een tip voor beide gesprekspartners.

Ik kan/weet
- feedback geven en ontvangen.

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfiguren: repetitio en enumeratio.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees onderstaande zinnen. Elke zin bevat een formulering die iets benadrukt. Noteer per zin
1 wat de schrijver of spreker precies wil benadrukken;
2 op welke manier hij dat doet;
3 een term voor deze manier; die mag je zelf bedenken.

a Regen, regen, regen, niets dan regen.
b Wat een schoolcarrière heeft Maud: vmbo, havo, hbo en tot slot de universiteit.
c Kneuterig, kortzichtig en kleingeestig – dát zou typerend zijn voor de Nederlander.
d 'Gij zult niet begeren uws naasten huis, noch zijn vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn rund, noch zijn ezel, noch iets, dat van uw naaste is.' (*naar: Exodus 20:17*)

Theorie

video-uitleg

Stijlfiguren (1): repetitio en enumeratio

Een tekst kun je aantrekkelijk maken door **retorische middelen** te gebruiken. Retorica is de leer van de welsprekendheid: zo mooi mogelijk spreken. Een aantal retorische middelen ken je al: beeldspraak (vergelijking, metafoor, personificatie en metoniem), uitdrukkingen met rijm en met woordparen.
Ook **stijlfiguren** zijn retorische middelen. Een stijlfiguur gebruik je om iets te benadrukken. Zes veelvoorkomende stijlfiguren zijn:
- **repetitio** of herhaling:
  – *Plus geeft meer, veel meer.*
- **enumeratio** of opsomming:
  – *Merel houdt van aardbeien, kersen, frambozen en bessen, kortom: van fruit.*
- **opsomming in drieën**, een opsomming van drie woorden, zinsdelen of zinnen; vaak staat tussen het tweede en derde onderdeel het voegwoord *en*:
  – *Ze verlangden naar vrede, vrijheid en geluk.*
- **drieslag**, een vaste combinatie van een opsomming in drieën:
  – *Ik kwam, zag en overwon.* (Dat is een bekend citaat van Julius Caesar.)
- **climax**, een steeds sterker wordende reeks:
  – *Jij bent de liefste van het land, van Europa, van de wereld.*
- **omgekeerde climax**, een steeds zwakker wordende reeks:
  – *In de dagbladen liepen de meningen over de film uiteen van subliem, geweldig, wel aardig tot matig, stomvervelend.*

Opdracht 1

Werk in tweetallen. Neem de woorden over die een stijlfiguur vormen en benoem de stijlfiguur: repetitio, enumeratio, opsomming in drieën, drieslag, climax of omgekeerde climax.
1 Gespannen luisterden de schaatsliefhebbers naar de weerman: 'Vanavond nog lichte, vanaf morgen matige en na het weekend strenge vorst.'

2 Ze weet dat ze de grens bereikt heeft, ze weet dat ze zo niet verder kan, ze weet dat het nu anders moet.
3 Wat huren we deze zomer? Een kasteel in de Ardennen, een villa aan de kust, een appartement op de Veluwe of een caravan op de lokale camping?
4 Vroeger gold: verliefd, verloofd, getrouwd; maar hoe is dat tegenwoordig?
5 Nu wil ik geen gezeur meer: je bord leeg eten, de spullen in de vaatwasser zetten en dan als de gesmeerde bliksem aan je huiswerk voor morgen.
6 'Moeder loopt af en aan en praat, praat, praat.' (A. de Vries, *Bartje*)
7 Met bloed, zweet en tranen heeft Elise uiteindelijk haar diploma gehaald.
8 Het vlees, de organen, de botten, de huid, de hoorns, echt alles van het rundvee wordt verwerkt tot producten die mensen dagelijks gebruiken.
9 Eerst was ik verkouden, toen kreeg ik griep en daarna een longontsteking.
10 'Vrijheid, gelijkheid, broederschap' is de leus van de Franse Revolutie.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Vul in elke zin de stijlfiguur aan met een passend woord. Benoem daarna de stijlfiguur: repetitio, enumeratio, opsomming in drieën, drieslag, climax of omgekeerde climax.

1 We strijden, we vechten, we … tot we ons doel bereikt hebben.
2 Regen, hagel, …, je kunt in de herfst alle soorten neerslag verwachten.
3 Hoe was de situatie in het vluchtelingenkamp? Een overvloed aan voedsel, meer dan genoeg, voldoende, weinig of eigenlijk …?
4 Uren, dagen, maanden, … heeft ze op haar geliefde zitten wachten, maar uiteindelijk moest ze berusten in zijn geheimzinnige verdwijning.
5 Rust, reinheid en … – zo klonk vroeger altijd het advies aan zwangere vrouwen en jonge moeders.
6 Wij willen een regering van het volk, voor het volk en door het ….
7 Laptops, tablets, desktops, printers, …, alle apparatuur hadden de dieven bij de inbraak in het kantoor meegenomen.
8 Zo'n wandelvakantie is niets voor mij: het is lopen, lopen en nog eens ….

Opdracht 3

Werk in tweetallen. In deze opdracht gaan jullie een toespraak lezen en beluisteren waarin veel retorische middelen worden gebruikt. De toespraak (dus de tekst ervan) vind je op Nieuw Nederlands Online.
Op 17 juli 2014 stortte 'Vlucht MH17' neer boven Oost-Oekraïne. Het burgervliegtuig van Malaysia Airlines was onderweg van Amsterdam naar Kuala Lumpur. Er waren 298 mensen aan boord, onder wie bijna 200 Nederlanders. Niemand overleefde de ramp. Onderzoek heeft uitgewezen dat het vliegtuig is neergehaald door een raket, afgevuurd vanuit een grensgebied waar separatisten strijden voor afscheiding van Oekraïne en aansluiting bij Rusland.
Enkele dagen na de ramp hield toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans een emotionele toespraak in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. In zijn toespraak gebruikt hij veelvuldig retorische middelen.

1 Luister naar de Engelse toespraak en lees de Nederlandse vertaling.
2 Citeer uit de Nederlandse vertaling acht zinnen of zinsgedeelten waarin Timmermans een retorisch middel hanteert.
3 Welk middel gebruikt hij het vaakst?
4 Welke effecten hadden die middelen op jullie toen jullie de toespraak hoorden?
5 Zijn de middelen anders (krachtiger, minder krachtig) als je de toespraak leest?
6 Bespreek samen de vraag of (sommige) retorische middelen beter werken op papier of juist in gesproken tekst. Of hangt dat van het onderwerp af?

Opdracht
4

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden en woordgroepen 1 t/m 17 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *f* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a quota	– *bang voor vreemdelingen*
b xenofobe	– *bitter; hard en pijnlijk; niet gelovend in het goede*
c ideologie	– *boosheid vanwege iets wat jou of een ander wordt aangedaan*
d cynisch	– *hoeveelheden*
e ingetogen	– *leer; stelsel van (vaak politieke) gedachten*
f verontwaardiging	– *matig; stemmig; niet wild en woest*

Tekst 1

Zielzoekers en grensgevallen

[1] Grote maatschappelijke problemen zijn niet alleen onderwerp van (1) twistgesprekken in de Tweede Kamer, op het caféterras of tijdens verjaardagsvisites. De échte crises leveren ook buskruit aan schrijvers, dramaturgen, schilders, musici en essayisten voor hun creaties. Als er, naast de epidemie van het internationale terrorisme, één kwestie is die het publieke debat beheerst, is het de vluchtelingenproblematiek.

[2] Wanneer nationale politici spreken over de vluchtelingencrisis, voelen ze de hete adem in hun nek van een volksdeel dat vreest voor massamigratie. Dan gaan de ruzieachtige, felle debatten al snel over (a) quota voor toelating, sluiting van grenzen en opvang in de regio. Sommigen zien de vluchtelingenstroom als een tsunami, die Europa overspoelt. Anderen benadrukken de (2) humanitaire (3) tragedies: de menselijke drama's waarin migranten hulp nodig hebben, omdat ze anders sterven. Journalisten doen dat in documentaires, opiniemakers doen dat via columns, theatermakers doen dat op het toneel.

[3] Veel theater gaat de laatste tijd over vluchtelingen en asielzoekers, zoals *Zielzoekers* van Mokhallad Rasem, een (4) uitgeweken Irakees. In zijn stuk komen de vluchtelingen zelf aan het woord. Het kan ook anders. De Vlaming Guy Cassiers zet in zijn productie *Grensgeval* met veel esthetiek aan tot (5) reflectie en beschouwing. Als uitgangspunt nam hij een toneeltekst van de Oostenrijkse schrijfster en Nobelprijswinnares Elfriede Jelinek.

[4] Jelinek schreef haar stuk al in 2013, nog voordat de grote vluchtelingenstroom richting Europa op gang kwam. Zij luisterde naar stemmen op straat, in cafés, op social media en in televisiestudio's. In *Grensgeval* gaat het over de bootvluchtelingen op weg naar Griekenland. De tekst (6) refereert aan Aischylos' *Smekelingen*. Al ontgaat je misschien die verwijzing, toch word je regelrecht aan het denken gezet. Het is een theatertekst met allemaal losse fragmenten, zonder personages. Het zijn woorden die uit de mond van vluchtelingen stromen, zinnen van individuen, commentaren van (b) xenofobe mensen, flarden uit een of andere (c) ideologie: van groepen, van wetenschappers, van politici, van mensen die hun (7) zienswijzen verdedigen en soms veranderen. De meesten van ons kennen vluchtelingen alleen van het beeldscherm. We zien ze, we zien ze veel, maar we zien ze niet echt.

[5] De tekst van Jelinek is in het buitenland vaak opgevoerd door asielzoekers mét tekst. Cassiers doet dat bewust niet: 'Vluchtelingen moet je hun verhaal

laten vertellen in hun eigen woorden, door hun eigen taal, met hun eigen gebaren. Leg ze geen woorden in de mond van een taal die zij nog niet meester zijn.' Daarom zijn er vier Vlaamse spelers. Zij zitten aan een tafel aan de rand van het toneel. Het zijn de stuurlui aan de wal: ze leveren commentaar op de mensen die in een boot Griekenland trachten te bereiken. 'De boot siddert van angst.' De een is meevoelend, de ander (d) cynisch. Misschien moet er wel een kind worden geofferd om de anderen te laten aankomen, zoals in het geval van Iphigenia om de Trojaanse oorlog te laten doorgaan – nog een verwijzing naar de klassieken.

[6] Naast de vier (8) statische 'stuurlui' bewegen er zestien jonge mensen op het toneel. Hun spel staat stijf van de symboliek. Aanvankelijk zijn ze nog uitgedost in vrolijk gekleurde kleren. Al dansend bezweren ze hun lot, stil, traag, (e) ingetogen. Meerdere stemmen horen we, van vluchtelingen, van toekijkers, van mensen met verdraagzaamheid en inlevingsvermogen, het hele (9) scala aan emotionele en verstandelijke reacties: de toeschouwer ervaart de wanhoop door uitputting en dreigende verdrinkingsdood. Later is er euforie over de redding, opluchting, vervolgens (f) verontwaardiging over het gebrek aan (10) tolerantie en (11) empathie. Gaandeweg wordt het beeld steeds zwarter. De mensen die het decor maakten, hebben zich laten (12) inspireren door de fantasieën van Jeroen Bosch en bekende journaalbeelden.

[7] Wordt er niet (13) opzichtig om (14) mededogen gevraagd? Is de boodschap te duidelijk gericht op medelijden? En komen de verhalen nog wel binnen bij de theaterbezoekers, die door de vele reportages van levensgrote noodsituaties langzamerhand zijn (15) afgestompt en ongevoelig zijn geworden voor de heftigheid van die beelden? Toch gaan de teksten van Jelinek naar het hart, maar door de fraaie verbeelding op het toneel blijven ze ook op afstand. Emotioneel én (16) rationeel. Tot tranen toe word je niet bewogen, maar het geheel zet wel aan tot nadenken over een (17) immens maatschappelijk probleem, waar we waarschijnlijk niet binnen maanden, jaren of zelfs decennia een serieuze oplossing voor vinden.

Naar: Tuur Devens, www.theaterkrant.nl, op 5 mei 2017

Opdracht 5

Werk in tweetallen. In tekst 1 komen veel retorische middelen voor: stijlfiguren (repetitio, enumeratio, opsomming in drieën, drieslag, climax en omgekeerde climax) en beeldspraak (vergelijking, metafoor, metoniem).

1 Noteer en benoem per alinea eerst de stijlfiguren: twee in alinea 1, twee in alinea 2, vier in alinea 4, één in alinea 5, drie in alinea 6, één in alinea 7.
2 Noteer per alinea de gevallen van beeldspraak en benoem ze: twee in alinea 1, twee in alinea 2, drie in alinea 5, één in alinea 6 en alinea 7.

Opdracht 6

Vul een passend woord in. Kies uit: *cynisch – ideologie – ingetogen – inspireren – mededogen – opzichtig – quota – rationeel – refereren – reflectie – scala – zienswijze*. Je houdt vier woorden over.

1 In haar boeken blijkt de schrijfster veelvuldig te … aan haar moeilijke jeugd.
2 We zullen onze … op de plannen duidelijk naar voren moeten brengen.
3 Wie een extreme vakantie wil met tal van uitdagingen en risico's, heeft tegenwoordig een breed … aan mogelijkheden.
4 Helena reageert altijd heel impulsief; enige … is haar vreemd.
5 Zonder … liet de dictator zijn politieke tegenstanders uit de weg ruimen.
6 Wordt in China het politieke leven nog altijd bepaald door de communistische … van de grote roerganger Mao Zedong?
7 Vroeger was de volkszanger een losbandig type, maar nu leidt hij een … leven.
8 De … voor de visserij bepalen hoeveel vis er gevangen mag worden.

Ik kan/weet • de stijlfiguren repetitio en enumeratio herkennen en begrijpen. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica zinsdelen

Je leert over samentrekkingen.

Startopdracht

1 De woorden, woordgroepen en zinnen *a* t/m *f* kun je korter schrijven. Doe dat door woorden of woorddelen die twee keer voorkomen, een van beide keren weg te laten. Plaats zo nodig een weglatingsstreepje.
2 Welk verschil valt je op tussen enerzijds *a*, *b*, *c* en anderzijds *d*, *e*, *f*?

a landsgrenzen en provinciegrenzen
b nationale wedstrijden en internationale wedstrijden
c Marco trainde de voetballers en John coachte de voetballers.
d bruidsjurken en bruidsboeketten
e beroemde zwemmers en beroemde schaatsers
f Marius reed 165 km/uur en Marius kreeg daarom een flinke boete.

Theorie

video-uitleg

Samentrekking

Samentrekking houdt in dat een woorddeel, een woord of een zinsdeel wordt weggelaten, omdat het ook elders in de zin voorkomt. Door identieke (delen van) woorden of zinsdelen weg te laten, kun je korter formuleren. Er bestaat voorwaartse en achterwaartse samentrekking:
- **voorwaartse samentrekking**: het gezamenlijke deel wordt genoemd in het eerste deel van de samentrekking en verderop weggelaten: *een goedkope armband en een dure (-);*
- **achterwaartse samentrekking**: het gemeenschappelijke deel wordt genoemd in het laatste deel van de samentrekking en daarvóór weggelaten: *in voor- en tegenspoed*.

Samentrekkingen komen voor op drie niveaus (in de voorbeelden is het weggelaten deel onderstreept):
- **woordniveau** – op de plaats van het samengetrokken woorddeel wordt een streepje geschreven; voorwaarts: *carnavalsfeesten en -optochten*; achterwaarts: *slagers- en bakkerswinkels*;
- **woordgroepsniveau** – binnen een woordgroep worden een of meer hele woorden weggelaten; voorwaarts: *gescheiden mannen en (-) vrouwen*; achterwaarts: *grote (-) en middelgrote steden*;
- **zinsniveau** – een of meer zinsdelen (ow, lv, mv, bwb enz.) die twee keer voorkomen, worden weggelaten:
  - voorwaarts: *Jolinde gaat op de fiets en Tamar (-) op de scooter.*
  - achterwaarts: *Wij schaatsten (-) en onze kinderen sleeden in die strenge winter elke dag*.

Opdracht 1

Kijk nog eens naar de startopdracht.
1 Bij welke letters is er voorwaartse samentrekking en bij welke achterwaartse?
2 Bij welke letters is er samentrekking op woordniveau, bij welke op woordgroepsniveau en bij welke op zinsniveau?

Opdracht 2

1 Laat in de zinnen woorddelen of woorden weg waar dat kan. Let op: als er twee mogelijkheden zijn, noteer die dan allebei.
2 Noteer van elke samentrekking of deze op woord-, woordgroeps- of zinsniveau is en of het gaat om voorwaartse of om achterwaartse samentrekking.

a Leest je zus uit 4 havo eigenlijk liever jeugdliteratuur of volwassenenliteratuur?
b Janine ontwerpt koelsystemen en Martin plaatst koelsystemen.
c Gebruikt u altijd katoenen zakdoekjes of papieren zakdoekjes?
d Mevrouw Mayer geeft in het buurtcentrum kooklessen en kookcursussen.
e De overvaller mishandelde zijn slachtoffer en de overvaller beroofde hem.
f Ik spaar al jaren cartoons uit het buitenland en strips uit het buitenland.

Opdracht 3

1 Noteer welke woorddelen of woorden zijn weggelaten.
2 Geef aan om welk type samentrekking het gaat: op woordniveau, op woordgroepsniveau of op zinsniveau en voorwaarts of achterwaarts.

a Mijn zus Miriam lust wel vla, maar houdt niet van yoghurt en rijstebrij.
b De wegblokkades door de Franse vrachtwagenchauffeurs kosten zuivelproducenten en -transporteurs een lieve duit.
c Niet alleen oude, vervuilende, maar ook de veel schonere, moderne dieselauto's wil de gemeente uit het stadscentrum weren.
d Hondentrimmers moeten zowel kort- als langharige honden kunnen knippen.
e Verkoopt u ook oude langspeelplaten of heeft u alleen nieuwe?
f Joris bestelde en hij betaalde onze kaartjes voor het concert van Kensington.

Opdracht 4

In de volgende zinnen is steeds sprake van meer dan één geval van samentrekking. Noteer van elke samentrekking welke woorddelen of woorden zijn weggelaten, om welk niveau het gaat en of er sprake is van voor- of achterwaartse samentrekking.
1 Onze geschiedenisleraar verzamelt oude spotprenten uit Duitsland en verkoopt recente uit de VS.
2 In een circus zie je meer Indische dan Afrikaanse olifanten, maar er zijn zowel circusdromedarissen als -kamelen.
3 Onder welk ministerie vallen zowel de land- en tuinbouw als de kwaliteit van voedsel en waren?
4 Maartje gaat geneeskunde studeren in Groningen of backpacken in Australië.

Opdracht 5

Werk in tweetallen.
1 Bedenk samen vijf zinnen met een samentrekking erin. De drie niveaus moeten allemaal voorkomen en er moet zowel van voorwaartse als van achterwaartse samentrekking sprake zijn.
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Noteer van elkaars zinnen of het gaat om voor- of achterwaartse samentrekking op woord-, woordgroeps- of zinsniveau.

Opdracht 6 ✱

Onderzoek of in het Duits, Engels en Frans ook samentrekking voorkomt: op woord-, woordgroeps- en zinsniveau en voor- en achterwaarts. Verzamel voorbeelden. Vraag zo nodig je docenten.

Ik kan/weet
- (voor- en achterwaartse) samentrekkingen op verschillende niveaus herkennen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over het tussenwerpsel.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Vergelijk de volgende zinnen.
Wat is het verschil tussen het woord *gefeliciteerd* in zin 1 en in zin 2?

1 Alle collega's hebben Jolinde gefeliciteerd met haar benoeming tot chef.
2 Gefeliciteerd, u bent benoemd tot chef van de verkoopafdeling.

Theorie

video-uitleg

Tussenwerpsel

Uitroepen (*hé, oef, shit*) en klanknabootsingen (*klats; pangpang; kedeng kedeng, kedeng kedeng, ooeh, ooeh*) heten **tussenwerpsels** (tw). Naar betekenis kun je de tussenwerpsels indelen in woorden …

- van **bevestiging** en **ontkenning**: *ja, jawel, nee*;
- van **emotie** (verbazing, schrik, pijn): *au, ach, hoera, bah, foei, hèhè, oei*;
- van **sociaal contact**: *hoi, houdoe, goedenavond, halt, sorry*;
- van **klanknabootsing**: *miauw, waf, tok(toktok), brrr, plof, tuut(tuut).*

Let op: woorden als *miauwen*, *blaffen, kakelen* en *toeteren*, die ook (dieren-) geluiden weergeven, zijn werkwoorden.

Sommige woorden kunnen behalve als tussenwerpsel ook als een andere woordsoort voorkomen, meestal als bijwoord (bw) of als zelfstandig naamwoord (zn):

– *'Heden (tw), wat is hier aan de hand?' riep moeder, toen ze de puinhoop in de woonkamer zag.*
– *De roman speelt niet in de middeleeuwen, maar in het heden (zn).*
– *Jarst van Wessen, neem je heden (bw) deze vrouw tot je wettige echtgenote?*

Zo vind je tussenwerpsels

Tussenwerpsels …

– zijn uitroepen en klanknabootsingen;
– staan, meestal aan het begin of het einde van een zin, vaak van de rest gescheiden door een komma;
– kunnen niet van vorm veranderen; hooguit worden ze ter versterking herhaald: *poehpoeh; nou nou nou.*

Opdracht
1

Noteer de tussenwerpsels.

1 Toen Els de Staatsloterij won, riep ze: 'Joepie, ik ga rentenieren, olé!'
2 'Hé, wat moet dat daar?' bulderde de conciërge tegen de kwajongens.
3 Tsjoeketsjoeketsjoek, langzaam pufte de oude stoomtrein het station uit.
4 'Goedemorgen, mevrouw Jansen', zei Finn toen hij de klas binnenliep. 'U heeft er weer zin in vandaag, hè?'
5 'Lang leve de koning!' riep de burgemeester. 'Hoera, hoera, hoera.'
6 'Waratje, Pieter is verliefd. Dat had niemand verwacht, nietwaar?' merkte Hildebrand op.

Opdracht 2

Benoem de onderstreepte woorden: bijvoeglijk naamwoord (bn), bijwoord (bw), tussenwerpsel (tw), werkwoord (ww) of zelfstandig naamwoord (zn).

1 Gelukkig, Sinterklaas komt juist in goede gezondheid in Dokkum aan.
2 'Piefpafpoef. Als jij niet doodvalt, doe ik niet meer, hoor!' riep de kleine Max.
3 Met de woorden 'Gezondheid, opa, proficiat' had Irina haar grootvader met zijn tachtigste verjaardag gefeliciteerd. 'Ja, ik ben toch maar een gelukkig man,' zei opa, 'ook al is oma vorig jaar overleden, helaas.'
4 'Lekker weertje, niet?' vroeg Bas aan de hengelaar. 'Of vindt u het niet warm genoeg?' 'Zeker wel, warm zat, ik stik bijna', antwoordde de visser.
5 Voor een juist antwoord krijgt de kandidaat honderd euro en gelukkig gaf hij meestal een goed antwoord.
6 Stik, ik heb helaas alweer een onvoldoende voor mijn toets woordsoorten.
7 Juist, ik hoor het al. Zo zit de zaak dus in elkaar. U bent nogal zeker van uw zaak. U bent zeker goed geïnformeerd.
8 Bah, elke morgen word ik wakker van het gekraai van die haan: kukeleku, kukeleku. Goed, hij kan er niks aan doen, maar waarom kraait hij zo vroeg?

Opdracht 3 *

Maak zinnen met de aangegeven woordvolgorde.

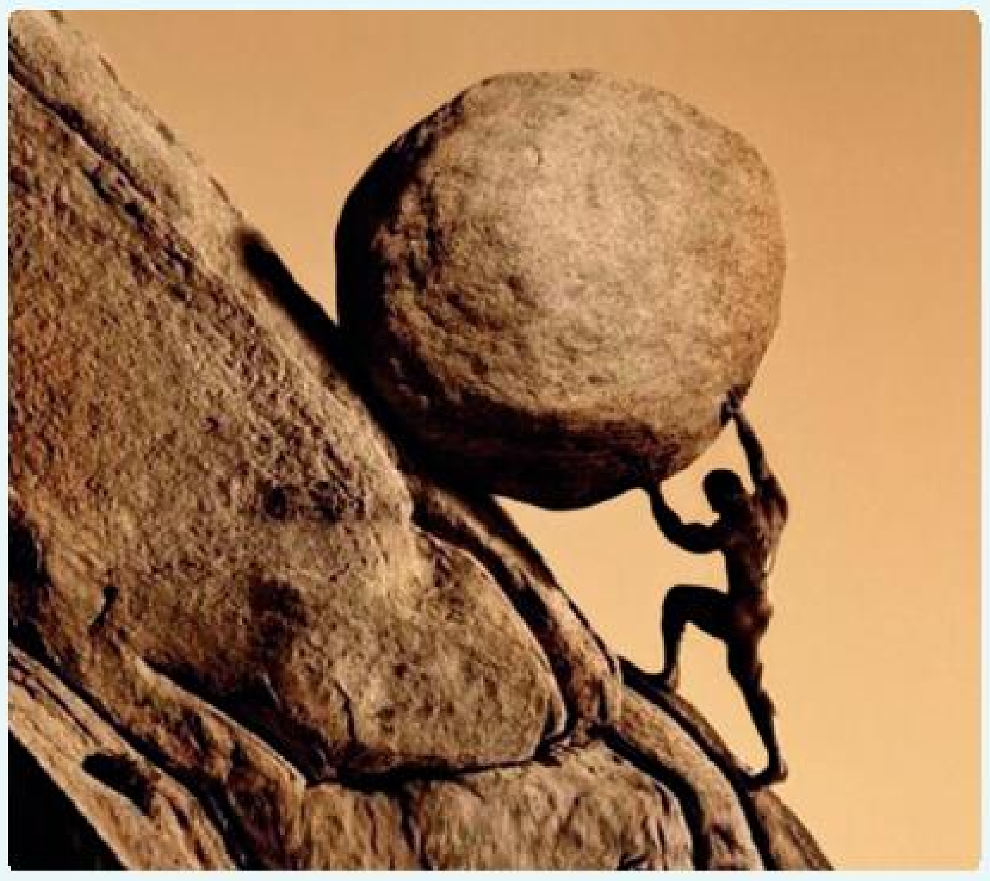
1 tw – hww – pers.vnw – blw – czn – vz – zn-e – zww?
2 bez.vnw – bn – czn – hww – wed.vnw – bw – zww – os.vgw – pers.vnw – vz – bez.vnw – azn – onbep.vnw – hww – zww.
3 tw – pers.vnw – zww – vz – bez.vnw – czn – ns.vgw – aanw.vnw – kww – bn.
4 vr.vnw – hww – aanw.vnw – bn – czn – betr.vnw – bw – zww – vz – pers.vnw – zww?

Opdracht 4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Over de Styx

1 Toen Sisyphos overleed, stuurden de goden Thanatos (de Dood) om hem naar het dodenrijk te brengen. **2** De sluwe Sisyphos nam hem echter gevangen, zodat op aarde niemand meer doodging. **3** Ares, de god van het oorlogsgeweld, was boos, omdat zijn tegenstanders niet meer stierven, en bevrijdde Thanatos. **4** De goden gaven Sisyphos bevel nu echt te sterven, maar hij gaf zijn vrouw opdracht hem niet te begraven en geen muntje (obool) onder zijn tong te leggen voor de veerman Charon, zodat deze hem niet over de Styx naar de onderwereld zou willen roeien. **5** Zo kon hij nog een tijd blijven leven. **6** Ten slotte stuurden de goden hun snelle boodschapper Hermes op hem af. **7** Die bracht hem naar de Tartaros, het ergste deel van het schimmenrijk. **8** En ja, daar werd hij ertoe veroordeeld een zwaar rotsblok tegen een steile berg op te duwen, dat echter telkens van de top weer in de diepte rolde, waardoor hij steeds opnieuw moest beginnen.

Ik kan/weet
- verschillende soorten tussenwerpsels herkennen.
- alle woordsoorten herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over (foutieve) samentrekkingen.

Startopdracht

Wat is er fout aan de zinnen 1 t/m 3?
1 Hier wordt een nieuw sportveld aangelegd en enkele kleedkamers geplaatst.
2 Max keek naar een leuk meisje en daardoor niet goed uit bij het oversteken.
3 De maand augustus is vaak heet en brengen Italianen graag door aan de kust.

Theorie

video-uitleg

Samentrekking controleren

Als in een samengestelde zin dezelfde woorden twee keer voorkomen, kun je die woorden meestal de tweede keer weglaten. Dat heet **samentrekking**:
– *De toeristen zonder paspoort wilden naar Duitsland fietsen, maar (-) mochten de grens niet over.*
Op de plaats van het streepje is *de toeristen zonder paspoort* weggelaten.
Woorden weglaten mag alleen als aan drie voorwaarden wordt voldaan.
De woorden hebben:
(a) dezelfde **functie** (onderwerp, lijdend voorwerp, koppelwerkwoord enz.);
(b) dezelfde **betekenis**;
(c) hetzelfde **getal** (enkelvoud of meervoud).

Met dit stappenplan controleer je een samentrekking:
1 Noteer de woorden die in het tweede deel van de zin weggelaten zijn.
2 Bepaal de functie (welk zinsdeel of welke woordsoort), de betekenis en het getal van de overgebleven woorden in het eerste deel van de zin.
3 Bepaal de functie, de betekenis en het getal van de weggelaten woorden in het tweede deel van de zin.
4 Controleer of de functie, de betekenis en het getal in beide gevallen hetzelfde zijn. In dat geval is de samentrekking correct.
5 Als er sprake is van een **foutieve samentrekking**, plaats je de weggelaten woorden alsnog in het tweede deel van de zin.
Voorbeeld:
– *De VN-militair was gewond en (-) daarom in het veldhospitaal opgenomen.*
1 Weggelaten: *de VN-militair; was*
2 de *VN-militair* = ow, enk; *was* = enk, pv in het ng (was [gewond]) = kww
3 *de VN-militair* = ow, enk; *was* = enk, pv in het wg (was opgenomen) = hww
4 *de VN-militair* – correct; *was* – fout
5 *De VN-militair was gewond en was daarom in het veldhospitaal opgenomen.*

Opdracht
1

Kijk nog eens naar de drie zinnen van de startopdracht.
1 Welke woorden zijn in het tweede deel van de zin weggelaten?
2 Waarom is de samentrekking volgens de theorie niet correct: gaat het om (A) functie, (B) betekenis of (C) getal?
3 Verbeter de zinnen.

Opdracht 2

De samentrekkingen in onderstaande zinnen zijn fout vanwege de grammaticale functies van de weggelaten woorden. Toon dat aan.

1. De meivakantie duurt twee weken en besteden we aan een leuke stedentrip.
2. Joep was niet zo lekker en daarom na het derde uur naar huis gegaan.
3. De judoka had al diverse behandelingen ondergaan, maar nog steeds veel pijn aan zijn knie.
4. Mireille heeft haar vriendin gefeliciteerd en ook een cadeautje gegeven.

Opdracht 3

De samentrekkingen in onderstaande zinnen zijn fout vanwege de vorm of de betekenis van de weggelaten woorden. Toon dat aan.

1. Els zei: ‘Mijn man werkt veel te hard en daardoor vaak op mijn zenuwen.’
2. De stand-upcomedian verbaasde zich erover dat hij het cabaretfestival had gewonnen en de toeschouwers nog veel meer.
3. Rex gaf weinig om zijn stiefdochter, maar haar wel wekelijks wat zakgeld.
4. Nam de winkeldief enkele dure horloges weg en daarna snel de benen?

Opdracht 4

Controleer de samentrekking. Noteer bij de onjuiste of het gaat om (A) functie, (B) betekenis of (C) getal en verbeter de zin.

1. De wind op Texel was stormachtig en konden de fietsers nauwelijks trotseren.
2. Elsje trok gekke gezichten naar de voorbijgangers en zich niets aan van de waarschuwingen van haar moeder.
3. Die econoom heeft weliswaar vele jaren gestudeerd, maar daardoor nu wel een topfunctie.
4. Veel auto’s worden in Duitsland gekocht en daarna in Nederland geïmporteerd.
5. Dit boek is superspannend en moet je echt lezen, zodra je er tijd voor hebt.
6. In de etalage lag niet alleen sportkleding, maar ook volleyballen, rackets en hockeysticks.
7. De herder hield een kudde van vijftig schapen en van al zijn dieren evenveel.
8. Willianne is een echte roddelkous en moet je dus niets vertellen wat je geheim wilt houden.
9. Deze vaas heb ik op Mallorca gekocht en naar Nederland laten verschepen.
10. Het zomerjurkje stond Fatima prachtig en heeft ze dan ook meteen gekocht.

Opdracht 5

Werk in tweetallen.
Sommige samentrekkingen zijn volgens de regels onjuist, maar worden niet door iedereen als fout ervaren. Welke zinnen vinden jullie geen correct Nederlands?

1. Alex’ ouders hebben een prachtige, dure auto, maar hij alleen een oude fiets.
2. Hier wordt een winkelcentrum gebouwd en ook nog honderd woningen.
3. Die man is al jong rechercheur geworden en dat na vijfentwintig jaar nog steeds met veel plezier.
4. Veel mensen houden van yoghurt, vla en andere toetjes, maar ik niet.

Opdracht 6 ✱

Werk in tweetallen.

1. Bedenk samen zes samengestelde zinnen met *en* of *maar* erin. In drie of vier zinnen moet sprake zijn van een onjuiste samentrekking.
2. Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Zoek in elkaars zinnen de onjuiste samentrekkingen en verbeter de zinnen.

Ik kan/weet
- foutieve samentrekkingen herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Spel

Je leert over trema, apostrof, accent en cedille.

Startopdracht

Plaats in de volgende woorden op twee verschillende plaatsen een liggend streepje, zodat er twee verschillende woorden ontstaan.
a dijkramp – *b* kwartslagen – *c* massagebed – *d* rotstempel – *e* valkuil

Theorie

video-uitleg

Trema, apostrof, accenttekens en cedille

Om uitspraakproblemen te voorkomen, gebruik je vaak trema's, apostrofs, accenttekens en soms een cedille.

Het **trema** gebruik je …
- om te voorkomen dat twee klinkers in één woord samen worden uitgesproken:
  – *calorieën, geïrriteerd, kopiëren, poriën, reünie, zeeën, zoöloog*;
  er is dus geen trema nodig in: *geantwoord*, *gekopieerd*, *verfraaiing;*
- in leenwoorden: *fröbelen, patiënt.* In Duitse leenwoorden noemen we het trema 'umlaut'.

Let op: in samenstellingen gebruik je geen trema, maar een koppelteken: *gala-avond, bio-industrie, co-ouderschap, re-integratie, wc-bril*.

De **apostrof** gebruik je …
- om uitspraakproblemen te voorkomen als je een -s schrijft achter woorden op -a, -i, -o, -u en -y: *paria's, Nico's tas, jury's*;
  er is dus geen apostrof nodig in: *cadeaus*, *jockeys*;
- als weglatingsteken: *'s avonds*, *Thomas' pet*, *'s-Hertogenbosch*;
- in meervouden en afleidingen van afkortingen: *cd'tje*, *sms'en*, *wc's*;
- in verkleinwoorden op -y: *pony'tje*; maar: *cowboytje*.

Er zijn drie **accenten**; ze komen eigenlijk alleen voor op de letter e:
- accent aigu: *café, passé, soirée*;
- accent grave: *carrière, crème de la crème, fin de siècle*;
- accent circonflexe: *crêpe, moment suprême*.

Veel minder vaak komen ze voor op andere letters:
– *drie à vier eetlepels, coûte que coûte, tambour-maître*.
Om **klemtoon** aan te geven, wordt het accent aigu gebruikt. Het staat dan op alle klinkers van de lettergreep:
– *Dat is volgens mij dé manier om de kwestie op te lossen.*
– *Mimi heeft geen twéé dochters, maar drie.*
Maar: *Wil een van jullie de planten even water geven?* Je kunt *een* hier alleen maar uitspreken als 1.
Let op: Bij een opeenvolging van drie beklemtoonde letters in dezelfde lettergreep krijgen alleen de eerste twee letters een klemtoonteken, bijvoorbeeld:
– *móói, frááie, ééuw*.

De **cedille** onderaan de c (ç) zorgt ervoor dat een c als s klinkt, wanneer die voor een a, o of u staat (*reçu, remplaçant*). Normaal klinkt de c in die gevallen als k:
– *caramel, coëfficiënt, cupcakes*.

Opdracht 1

Noteer de juiste vorm.

1 buiig / buiïg
2 efficient / efficiënt
3 egoist / egoïst
4 financien / financiën
5 financieren / financiëren
6 gearriveerd / geärriveerd
7 geirriteerd / geïrriteerd
8 gelinieerd / geliniëerd
9 knackebrod / knäckebröd
10 poezie / poëzie
11 varieren / variëren
12 vergroeiing / vergroeiïng

Opdracht 2

Noteer de juiste vorm.

1 babytje / baby'tje
2 buggys / buggy's
3 displays / display's
4 hyenas / hyena's
5 kangoeroes / kangoeroe's
6 logés / logé's
7 milieus / milieu's
8 Robs boot / Rob's boot
9 s' morgens / 's morgens
10 Trixs hoed / Trix' hoed / Trix's hoed
11 tv-tje / tv'tje
12 vwo-er / vwo'er

Opdracht 3

Plaats waar nodig accenttekens, trema's, apostrofs en cedilles.

1 accus
2 beeindigen
3 derailleur
4 detectiveachtig
5 etagere
6 facade
7 Fidel Castros redevoeringen
8 filmscene
9 financieel
10 Francaise
11 geautomatiseerd
12 geupload
13 mozaiek
14 naief
15 ontplooiing
16 ooievaar
17 s middags
18 t Is wat!
19 vacuum
20 weeig

Opdracht 4

Neem de zinnen over en plaats hoofdletters, accenttekens, trema's, apostrofs en cedilles.

1 als mensen die alleen duits spreken, op curacao willen werken, vormt de taal wel degelijk een barriere.
2 de advocaat zei tegen zijn confrere dat zijn kind elke dag naar de creche ging.
3 na de apres-ski nam de caissiere nog een portie rosti met wat creme fraiche en een glas gluhwein, waarna ze in een stiltecoupe terugreisde naar nederland.
4 de operazangeres droeg een wijde jurk met een diep decollete, zodat de aandacht werd afgeleid van haar reusachtige derriere.
5 'ik houd uberhaupt niet van sate', zei de actrice voorafgaand aan de premiere, terwijl ze met een fohn haar haren in model bracht.
6 zonder enige gene vertoonde de maitresse van de president zich in haar neglige op het balkon.

Opdracht 5

Maak met de volgende woorden als eerste deel twee samenstellingen, een met een koppelteken en een zonder koppelteken.

1 alinea
2 auto
3 functie
4 garage
5 milieu
6 ski

Opdracht 6

Werk in tweetallen.

1 Maak samen een toetsje van vijf zinnen over de theorie van blz. 36. Je mag geen woorden uit deze paragraaf gebruiken. Je mag wel op internet zoeken naar geschikte woorden. Neem opdracht 4 als voorbeeld.

2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal en maak elkaars toetsje.

Opdracht 7 ✱

Werk in tweetallen.
Woorden die hetzelfde klinken, maar verschillen in spelling en betekenis, heten **homofonen**: *nauw – nou*.

1 Maak met onderstaande homofonen een zin waaruit de betekenis van het woord duidelijk wordt. In totaal dus acht zinnen.
a geld – geldt
b peil – pijl
c rauw – rouw
d slab – slap

2 Zoek nog zes voorbeelden van zulke homofonen.

Opdracht 8

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit de volgende woorden: *analyse – communistisch – constructie – cruciaal – detecteren – dictator – empathie – essayist – euforie – forensisch – gewiekst – identiteit – ideologie – origineel – plagiaat – potentieel/potentiële – scala – suggereren – unicum – xenofobie*

1 Het is een … dat iemand twee keer in één jaar de Staatsloterij wint.

2 Als je in het buitenland wilt studeren, is er tegenwoordig een breed … aan mogelijkheden.

3 Met behulp van deze controlepoortjes bij de ingang worden metalen voorwerpen ….

4 Door … onderzoek kon aan de hand van het DNA de … van de dader worden vastgesteld.

5 Hebben sommige Nederlanders zo veel last van … dat ze nauwelijks … tonen als er een ongeluk gebeurt met een schip met vluchtelingen?

6 Op basis van zorgvuldige … van de meetgegevens … de ingenieurs dat de … van dit bouwwerk niet goed is en dat er een flinke kans is op instorting.

7 De … samenleving lijkt misschien mooi, maar in landen als Rusland en China heeft de … van Marx en Lenin louter … aan de macht gebracht, die de bevolking genadeloos onderdrukten, schreef de … in het opinieweekblad.

8 Voor schrijvers is het … dat hun werk … is en niet te veel lijkt op boeken van anderen, want dan worden ze beschuldigd van ….

9 Sluikreclame is een … manier van bedrijven om … kopers te verleiden hun producten aan te schaffen.

10 Iedereen was enthousiast toen Oranje zich plaatste voor het WK, maar als Nederland in de poule wordt uitgeschakeld, is de … zo voorbij.

Opdracht 9

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 De dealer … (verkopen) en … (repareren) auto's en … (leveren) onderdelen.

2 … (Worden) je broer aanvoerder van het team of … (worden) je het liever zelf?

3 Je … (beoordelen) hem verkeerd; hij … (durven) meer dan je … (vermoeden).

4 Ik … (vinden) het erg vervelend dat Gözde me niet … (vertrouwen).

5 … (Houden) je aan de regels en beloof me dat je nooit weer … (stelen).

6 Onze tuinman … (snoeien) de struiken, … (binden) de takken bij elkaar en … (wieden) vervolgens het onkruid.

Opdracht 10

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.

1 De sporters … (verkleden) zich snel en … (rennen) het veld op.
2 Terwijl het vliegtuig … (taxiën), … (wuiven) de passagiers naar hun bekenden.
3 Els … (vergissen) zich vaak toen ze de sommen … (uitrekenen), en ze … (boffen) dat ze nog een zes had voor de toets.
4 De reiger … (zweven) over het weiland en … (landen) bij de vijver.
5 Ofschoon ik hard op de deur … (bonzen), … (weigeren) Ben open te doen.
6 Mijn vriend … (verbouwen) zijn winkel en … (inrichten) alles opnieuw in.

Opdracht 11

Neem de 22 werkwoorden uit tekst 1 over en noteer de vorm: infinitief (inf), persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt), persoonsvorm verleden tijd (pvvt), voltooid deelwoord (vd), onvoltooid deelwoord (od) of bijvoeglijk naamwoord dat gemaakt is van een od of vd (bn).

Tekst 1

Een gat in de grens

Guus Kuijers *Een gat in de grens* verscheen in 1975 en vertelt de lotgevallen van drie weggelopen jongeren, die elkaar hebben ontmoet in de buurt van Arnhem. Het vermiste drietal bestaat uit Jéjé, Arnold en Luudwien, die is ontsnapt uit een tehuis voor moeilijk opvoedbare meisjes. Rondzwervend door de Achterhoek vinden de drie op een autokerkhof hun nieuwe onderdak: een oude, roestende bus.

Jéjé verkoopt hun verhaal voor vijfhonderd gulden (ongeveer 225 euro) aan Huib Holleman, journalist bij *de Volksbazuin*. Die beschrijft de kinderen echter als een rovende jeugdbende en gebruikmakend van zijn vriendin probeert hij hun schuiladres te achterhalen. Daarom wil het trio naar Duitsland vluchten via een weggetje zonder grenscontrolepost. Maar of dat lukt? Thé Tjong-Khing maakte de fraaie illustraties.

Opdracht 12

Noteer eerst de werkwoordsvorm (inf, pvtt, pvvt, vd, od of bn) en daarachter de juiste spelling.

1 Vriendelijk … (glimlachen) … (feliciteren) de directeur gisteren zijn chef.
2 Niemand … (vermoeden) dat de gevangene door het riool zou … (ontvluchten).
3 Waarom heb je me niet … (waarschuwen) dat we te laag … (verzekeren) zijn?
4 De … (verplichten) rekentoets … (worden) wellicht nooit definitief … (invoeren).
5 Jos … (erven) vorig jaar een leuk bedrag, maar in plaats van het verstandig te … (besteden), … (verstoppen) hij het geld … (mopperen) in een oude sok.
6 Vanochtend … (verwonden) de timmerman zich aan een … (verroesten) zaag; hij … (bloeden) hevig en is naar het ziekenhuis … (afvoeren).

Ik kan/weet
- wanneer ik trema's, apostrofs, accenten en cedilles moet gebruiken. 3F
- alle werkwoordsvormen herkennen en correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Dit gaat me te ver

Herken je dit? Jij hebt helemaal geen tijd, want je hebt superveel te doen, maar je beste vriend(in) vraagt om hulp en het moet ook nog eens direct. Jij weet eigenlijk niet goed hoe je nee moet zeggen. En dus besluit je je vriend(in) te helpen en kom je zelf in tijdnood. Zo krijg je alles wat jij nog had moeten doen, niet op tijd af. Had je nou maar duidelijker kunnen maken dat je écht geen tijd had!

In deze opdracht ga je met vier of vijf medeleerlingen het script voor een scène schrijven over een situatie waarin iemand een grens van een ander overschrijdt, waarna de situatie uit de hand loopt en door een (goed) gesprek wordt opgelost, of juist niet. Het script heeft een rol voor een verteller en een aantal acteurs. Jullie gaan de scène ook spelen en opnemen. Aan het eind bekijken jullie alle filmscènes in de klas.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- feedback geven en ontvangen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan verschillende vaste tekststructuren herkennen. • Ik kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
Schrijven	• Ik weet verschillende manieren om de aandacht van de lezer te trekken en het onderwerp van de tekst te introduceren. • Ik weet verschillende manieren om een tekst af te ronden. • Ik kan een inleiding en slot schrijven en inhoudelijke verbanden aangeven met signaalwoorden. 2F
Kijken en luisteren	• Ik weet de regels voor het geven en ontvangen van feedback.
Spreken en gesprekken	• Ik kan feedback geven en ontvangen.
Woordenschat	• Ik kan de stijlfiguren repetitio en enumeratio herkennen en begrijpen. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan (voor- en achterwaartse) samentrekkingen op verschillende niveaus herkennen en gebruiken.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan verschillende soorten tussenwerpsels herkennen. • Ik kan alle woordsoorten herkennen en benoemen.
Formuleren	• Ik kan foutieve samentrekkingen herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet wanneer ik trema's, apostrofs, accenten en cedilles moet gebruiken. 3F • Ik kan alle werkwoordsvormen herkennen en correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 2

Vroeger

Retorica

De Grieken in de klassieke oudheid wisten het al: de kunst van spreken in het openbaar, ofwel **retorica**, is een belangrijke vaardigheid. Wil je bijvoorbeeld succes hebben in de politiek, dan moet je goed je woordje kunnen doen. Nog steeds gebruiken we een klassiek werk als bron van informatie over retorica, namelijk *Opleiding tot redenaar* van Quintilianus (ca. 40-ca. 100).

Zoek uit welke vijf stappen een goede spreker volgens Quintilianus achtereenvolgens moet zetten.

Retorische middelen

Een Griekse filosoof en wetenschapper Aristoteles (384-322 v.Chr.) schreef dat een goede spreker een autoriteit is, die het hart en het hoofd van de toehoorder weet te bereiken. Hij doet dat onder meer door retorische middelen in te zetten. Wat verder goed werkt, zijn bondige uitspraken of **oneliners**. Af en toe een grapje is ook niet verkeerd.

Zoek uit welke retorische middelen je presentatie effectiever kunnen maken.

Spreken in het openbaar

Dankzij de raadgevingen van Aristoteles kun je een mooie presentatie voorbereiden. Toch kan je optreden in het water vallen, doordat je misschien erg zenuwachtig bent als je voor een groep staat. Hier geldt een eenvoudige wijsheid: oefening baart kunst. Door veel voor groepen te spreken, overwin je je zenuwen en kun je de kunst van de welsprekendheid onder de knie krijgen.

Zoek uit wat jou helpt tegen zenuwen voor het houden van een presentatie.

Lezen

Je leert over vaste tekststructuren(2).

Startopdracht

Lees tekst 1, 2 en 3. Dit zijn inleidingen van langere teksten. Beantwoord voor alle drie de tekstfragmenten de volgende vragen.

1 Wat zou het onderwerp van de tekst zijn?

2 Wat voor informatie verwacht je in de rest van de tekst? Kies uit:

A argumenten bij het standpunt in de inleiding
B de situatie in het verleden en het heden
C een antwoord op de vraag/vragen in de inleiding
D een oplossing voor het probleem

Tekst 1

Kaartje voor een concert

Toen Mozart in 1765 als zevenjarig ventje op tournee was in West-Europa, deed hij ook Nederland aan. Kranten adverteerden voor de voorstelling, en de entree tot zijn concerten kostte 1,50 tot 3 florijn. ‘Omrekenen naar het huidig prijspeil is niet eenvoudig,’ zegt Emile Wennekes, muziekwetenschapper aan de Universiteit Utrecht, ‘maar naar schatting is dat tussen de 90 en 180 hedendaagse euro’s. Concertbezoek was dus niet weggelegd voor gewone arbeiders, die vaak maar twee gulden per week verdienden.’ Dat is in de loop der jaren wel veranderd.

Naar: Quest, 18 mei 2017

Tekst 2

Geen fietsexamen meer

Een bijna historisch beeld uit het begin van deze eeuw: leerlingen die op de fiets verkeersexamen doen. De afgelopen jaren is het aantal kinderen dat dit praktijkexamen doet, stevig afgenomen. In Rotterdam deed vorig jaar nog maar 15 procent van de basisscholen mee, omdat de helft van de kinderen niet meer kan fietsen en dus niet in staat is het examen af te leggen. VVN trekt aan de bel over wat er fout gaat en hoe het tij kan worden gekeerd.

Naar: Trouw, 18 augustus 2017

Tekst 3

Grieks en Latijn ouderwets?

Waarom zouden onze meest getalenteerde kinderen nog steeds ouderwets Grieks en Latijn leren, krijgt Jet van Gelder regelmatig te horen. Zij is docent klassieke talen aan het Stedelijk Gymnasium in Leeuwarden en ook voorzitter van de Vereniging Classici Nederland. De waarde van klassieke talen zit ’m misschien niet eens in de kennis van de talen zelf, volgens haar. ‘Als je nadenkt over school en de vakken die er gegeven worden, dan is het belangrijk om je bij elk vak af te vragen: wat is de waarde van dat vak? Welke kennis en vaardigheden geef je leerlingen mee door zo’n vak aan te bieden?’

Naar: Leeuwarder Courant, 4 november 2017

Theorie

video-uitleg

Vaste tekststructuren (2)

In hoofdstuk 1 heb je bij de paragraaf *Lezen* kennisgemaakt met een aantal vaste tekststructuren: de argumentatiestructuur, de aspectenstructuur, de verklaringsstructuur en de voor- en nadelenstructuur. Hier volgen er nog een paar:

probleem-oplossingsstructuur	
inleiding	probleem
middenstuk	gevolgen (waardoor is het een probleem?)
	oorzaken
	oplossingen
slot	de beste oplossing

verleden-heden(-toekomst)structuur	
inleiding	onderwerp
middenstuk	situatie vroeger, situatie nu
slot	conclusie of voorspelling over de situatie in de toekomst

vraag-antwoordstructuur	
inleiding	vraag
middenstuk	antwoord(en)
slot	samenvatting of conclusie

De structuur van de tekst kun je meestal vinden door de tekst globaal te lezen. Bij een langere tekst moet je af en toe intensief lezen om de structuur vast te stellen.

Opdracht
1

Beantwoord de vragen bij tekst 4. Kies zelf de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van deze tekst?
2 Uit welke alinea('s) bestaan de inleiding, het middenstuk en het slot? Licht je antwoord toe.
3 Welke structuur heeft deze tekst?
De tekst kan na de inleiding in drie deelonderwerpen worden verdeeld. Boven deze drie deelonderwerpen passen in alfabetische volgorde de volgende kopjes:
- *De mens als veroorzaker*
- *Gevolgen van natuurverlies*
- *Oplossingen voor dierbehoud*

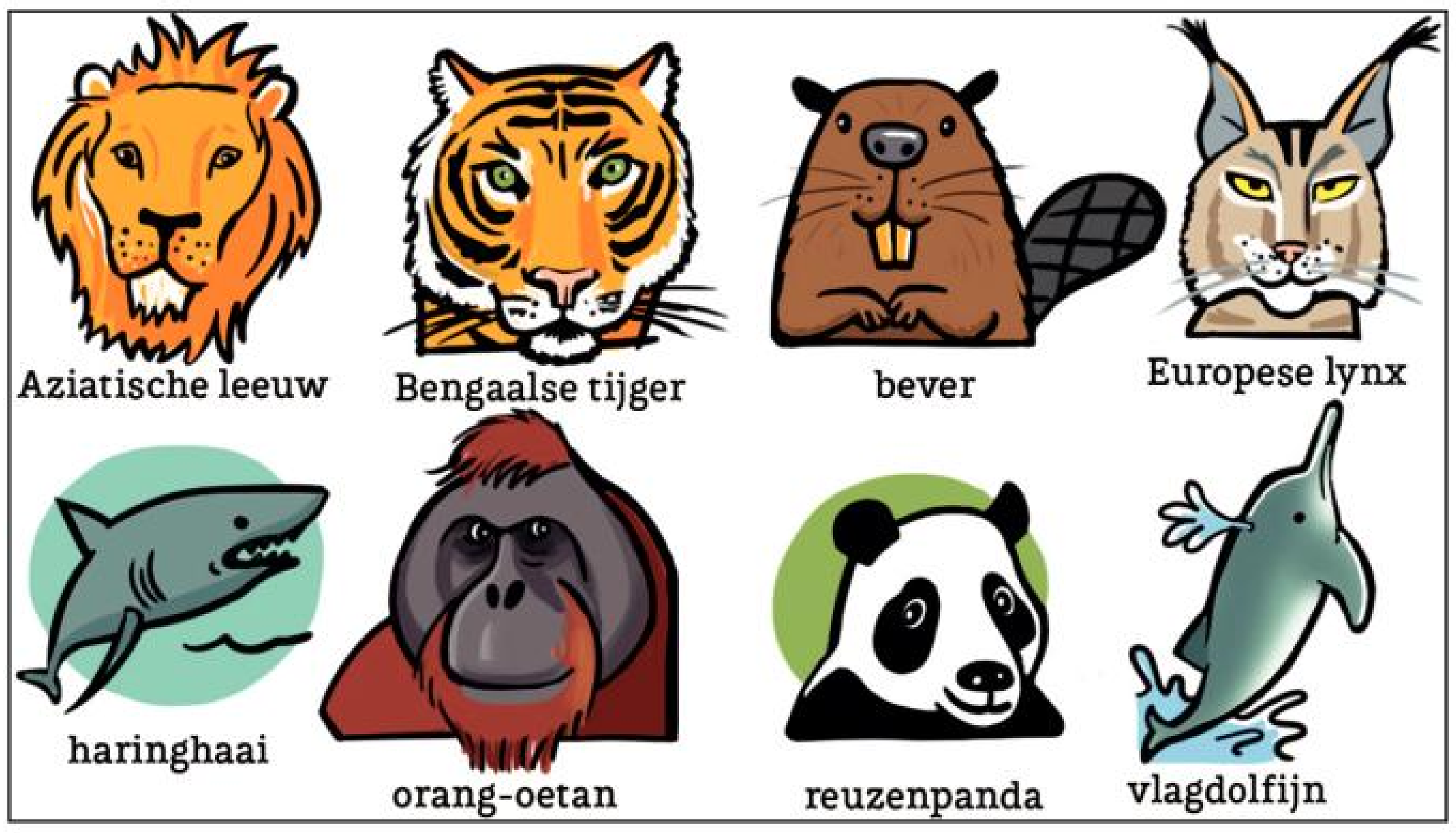
4 Boven welke alinea past het tussenkopje *De mens als veroorzaker?*
5 Boven welke alinea past het tussenkopje *Gevolgen van natuurverlies*?
6 Boven welke alinea past het tussenkopje *Oplossingen voor dierbehoud*?
7 Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.

rap (al. 1) – geslonken (al. 1) – populatie (al. 1) – voorhanden zijn (al. 2) – iconisch (al. 4) – stroperij (al. 5) – krijgen harde klappen (al. 5) – lichtpuntje (al. 6) – reservaat (al. 6)

8 Welk verband herken je in de laatste zin van alinea 2?
9 Aan welk signaalwoord herken je dat verband?
10 ‘Volgens het WNF is de mens de grootste boosdoener.’ (al. 5) Hoe komt dat?
11 Leg uit hoe de mens ook het probleem kan oplossen. Gebruik alinea 6 en 7.
12 Wat is de beste oplossing?

Opdracht 2

Bekijk de volgende pictogrammen. Maak op basis van de informatie van tekst 4 twee kolommen, verzin een passende titel voor beide kolommen en deel de dieren in.

Tekst 4

Wilde dieren verdwijnen in rap tempo

[1] Het Wereld Natuur Fonds slaat alarm: het aantal wilde dieren is door menselijk toedoen ‘in rap tempo’ geslonken. Als er niets gebeurt, zal binnenkort twee derde van de populaties wilde dieren verdwijnen.

[2] Volgens directeur Kirsten Schuijt van het Wereld Natuur Fonds dreigen door wereldwijd natuurverlies niet alleen bekende diersoorten als orang-oetans, olifanten en neushoorns uit te sterven, maar staan veel meer soorten onder druk. Op den duur zou door natuurverlies zelfs de menselijke soort ernstig bedreigd kunnen worden, doordat er niet meer genoeg voedsel, schone lucht en schoon water voorhanden zal zijn.

[3] Het WNF meet elke twee jaar de omvang van de populaties van 3706 gewervelde diersoorten (zoogdieren, vogels, vissen, reptielen en amfibieën) ten opzichte van de stand van 1970. Daaruit blijkt elke keer weer dat het aantal van deze diersoorten ernstig afneemt: van de populaties van die gewervelde diersoorten was er in 2015 nog 48 procent over; in 2017 nog maar 42 procent. Als de daling in dit tempo doorzet, zullen diersoorten uitsterven.

[4] De iconische Chinese vlagdolfijn is mogelijk al uitgestorven. En er staan nog meer diersoorten ernstig onder druk: de Afrikaanse olifant (met 60 procent afgenomen), de Bengaalse gier (min 99 procent), de modderduivel (een salamander, min 77 procent), de haringhaai (min 77 tot 88 procent) en de lederschildpad (min 95 procent). In Nederland is door intensieve landbouw het aantal weide- en trekvogels, zoals de grutto, de veldleeuwerik, de tureluur en de wilde zwaan hard achteruitgegaan.

[5] Volgens het WNF is de mens de grootste boosdoener. Zeeën worden overbevist en raken vervuild, bossen worden opgeofferd aan landbouwgrond, en ook klimaatverandering en stroperij eisen hun tol. Vooral de populaties zoetwaterdieren krijgen harde klappen: vanaf 1970 is hun omvang met gemiddeld 81 procent gedaald, door bouw van stuwdammen, vervuiling en overbevissing.

[6] Er zijn echter ook kleine lichtpuntjes, aldus het WNF. Zo werkt het goed om beschermde natuurgebieden uit te breiden en met elkaar te verbinden. Dat zou er onder meer toe hebben geleid dat de reuzenpanda in China zich heeft weten te herstellen. Ook de Aziatische leeuw doet het goed. Omdat de leeuwen dreigden uit te sterven, zijn er in 1984 in het

Gir-reservaat in het zuiden van India beschermende maatregelen genomen. Om het reservaat werden hekken geplaatst, zodat de leeuwen niet konden weglopen en niet bij de stropers in de buurt konden komen. Inmiddels leven er weer 300 leeuwen.

[7] In Europa maakt de lynx een opvallende comeback door een herplaatsingsprogramma waarbij de in gevangenschap gefokte dieren worden uitgezet. De herintroductie van de bever en de otter in de beschermde omgevingen in Nederland, is succesvol, schrijft het WNF. Ook de toename van het aantal overwinterende wilde zwanen heeft waarschijnlijk te maken met een verbeterde bescherming en rijker voedselaanbod door de beschermde omgeving. *Eind 2017 en begin 2018 heeft daarnaast een vrouwelijke wolf het grensgebied van Nederland en Duitsland van noord naar zuid doorkruist. Na bezoeken aan Overijssel, Drenthe, Gelderland, Brabant en Limburg is ze inmiddels in België aangekomen. Daar is ze officieel de eerste wolf in honderd jaar.*

[8] Schuijt: 'Dit zijn fantastische voorbeelden, waaruit blijkt dat natuurbescherming werkt. Dat is hoopvol, maar genoeg is het niet. We moeten verder kijken dan beschermde natuurgebieden. De echte oplossing is: duurzame voedselproductie en groene energie. We kunnen de wereld voeden en van energie voorzien zonder natuur te vernietigen. Het is nu een kwestie van doen.'

Naar: Het Parool, 27 oktober 2016; www.vogelbescherming.nl en afrikaanseleeuw.jimdo.com, op 30 december 2017

Opdracht 3

Beantwoord de vragen bij tekst 5. Kies zelf de juiste leesstrategie.

1. Wat is het onderwerp van deze tekst?
2. Uit welke alinea('s) bestaan de inleiding, het middenstuk en het slot? Licht je antwoord toe.
3. Welke structuur heeft deze tekst?
4. Wat is het verschil tussen de structuur van tekst 5 en de tekststructuur zoals die wordt beschreven in de theorie?
5. Wat vieren we eigenlijk met Sint-Maarten?
6. Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   pakweg (al. 1) – expansieve (al. 1) – overlevering (al. 2) – visioen (al. 2) – bekering (al. 2) – antropoloog (al. 3) – Reformatie (al. 3) – de klad erin (al. 3) – dito (al. 5) – pauper (al. 5) – plakkaat (al. 7) – zich er verre van houden (al. 7) – vroom (al. 7) – renaissance (al. 9) – folklore (al. 9) – authenticiteit (al. 9) – antroposofisch (al. 10)
7. Vul met behulp van de tekst het onderstaande schema in.

wanneer?	waar?	korte beschrijving/kenmerken	alinea('s)
11 november 397	...	...	...
middeleeuwen tot de achttiende eeuw	...	...	...
1830	...	...	...
de jaren 1920-1930	...	...	...
1938	...	...	...
tot vlak na de Tweede Wereldoorlog	...	...	...
de jaren zeventig van de twintigste eeuw	...	...	...
nu	...	...	...

8 De opbouw van de tekst komt niet overeen met het schema bij vraag 7. Waarom zou de schrijver ervoor gekozen hebben de informatie niet in chronologische volgorde weer te geven?
9 Waarom is het een wonder dat Sint-Maarten op relatief veel plaatsen werd vereerd? (al. 4)
10 Waarom deden nette kinderen niet mee aan de sint-maartensviering? Baseer je antwoord op alinea 6 en 7.
11 Is de sint-maartenstraditie van tegenwoordig veel veranderd ten opzichte van vroeger? Leg uit.
12 Waarom zou Sint-Maarten in de laatste regel tussen aanhalingstekens staan?
13 Met welk doel is deze tekst vooral geschreven? Kies uit: *activeren – amuseren – informeren – overtuigen*.

Tekst 5

Bedelende kinderen

[1] Lang niet overal trekken op 11 november groepjes kinderen met lampionnetjes zingend en bedelend om een traktatie langs de deuren. Dat ze dit tegenwoordig op veel meer plekken doen dan pakweg honderd jaar geleden, is wel zeker: Sint-Maarten blijkt overduidelijk een expansieve traditie.
[2] Naamgever is de heilige Martinus, geboren in wat nu West-Hongarije is, ruiter in het Romeinse leger, duiveluitdrijver, kloosterstichter en later bisschop van Tours, waar hij op 11 november 397 is begraven. Hét symbool van liefdadigheid werd hij in zijn tijd als Romeins soldaat, toen hij volgens de overlevering zijn mantel deelde met een bedelaar. Die nacht verscheen Christus in zijn droom, die de halve mantel aan zijn engelen liet zien en zei: 'Martinus, die nog niet eens christen is, heeft mij met zijn mantel omhuld'. Na dit visioen volgde Martinus' bekering tot het christendom.
[3] Bijzonder aan Sint-Maarten is dat de traditie – anders dan veel andere – al heel oud is. In de middeleeuwen was Sint-Maarten, een daadwerkelijke 'volksheilige', populairder dan Sint-Nicolaas, schrijft cultureel antropoloog Jef de Jager in *Rituelen. Nieuwe en oude gebruiken in Nederland.* Zelfs na de Reformatie bleef dat nog lang zo, maar geleidelijk aan is de klad erin gekomen. De kaart van 1938 laat Sint-Maarten op z'n dieptepunt zien: de 'restgebieden' van waar eens een nationaal feest gevierd werd.
[4] Dat de 'katholieke' Sint-Maarten in 1938 – ruim 1500 jaar na zijn dood! – toch nog op relatief veel plaatsen werd vereerd, ook in niet-katholieke gebieden, is eigenlijk een wonder. Eeuwen van protestantisme, dat niet aan heiligenverering doet, heeft 'Martinus van Savaria' weten te trotseren. Maar hij moest wel flink terrein prijsgeven.
[5] Naast de Reformatie in de zestiende eeuw speelde hierin vanaf de achttiende eeuw ook 'verburgerlijking' een rol, zoals De Jager dat noemt, net als in de negentiende eeuw de groeiende concurrentie van Sinterklaas, die andere 'katholieke' volksheilige die Calvijn zou weten te doorstaan. Wat die verburgerlijking betreft: de elite deed er vermoedelijk heel lang niet echt aan mee, en de overheid heeft vaak stevig tegen de sint-maartensviering opgetreden. Want nu mag het dan een feest zijn voor nette kinderen in dito buurten, zeker in de eerste helft van de negentiende eeuw was het een puur pauperfeest.
[6] Nette kinderen deden er niet aan mee, zoals Peter-Paul de Baar schrijft in 'Sint Maarten herovert de stad', een artikel in *Ons Amsterdam* in 2004, waarin hij de Amsterdamse wordingsgeschiedenis van de traditie schetst. Sint-Maarten werd er beschouwd als een 'schooierige plattelandstraditie', die in de hoofdstad in de negentiende eeuw trefzeker werd uitgebannen.
[7] Als er in 1830 sprake is van 'troepjes Kinderen met zoo gezegde Sint-Maartens-Liedjes' die bij huizen aanbellen en vragen om geld, is dit in de ogen van het stadsbestuur gewoon overlast. In een plakkaat

roept het ouders en scholen op om zich er verre van te houden. Wat we nu vroom omschrijven als 'arme kinderen', was waarschijnlijk tamelijk ruig, bedelend jongvol uit de achterbuurten.

[8] De overlast zal deels zijn veroorzaakt door de sint-maartensvuren. De jongeren bedelden om geld, maar ook om turf en andere brandstoffen voor hun straatvuurtjes. En dat gebedel kon dagen doorgaan. De Baar citeert een grachtenbewoner uit 1851: 'Ruim dertig jaren geleden kregen wij op onze gracht, in de laatste dagen der maand October, zeker met begin November, alle avonden, omstreeks 6 à 7 ure, een bezoek van de jongens uit de nabijgelegene achterbuurten, die aan alle huizen kwamen zingen, de giften van turf of hout of duiten opzamelden en dan op St. Maartensdag, 11 November, of wel den avond van 10 November, op de straat een vuurtje brandden, waarbij gezongen en gedanst werd.'

[9] Sint-Maarten beleefde in de Nederlandse gebieden die eerder Sint-Maarten al vierden een renaissance als 'fatsoenlijke folklore', zoals volkskundige John Helsloot het noemde. Dat begon in de jaren 1920-1930, toen steeds meer mensen onder invloed van de opkomende volkskunde ook Sint-Maarten begonnen te zien als oude (plattelands)folklore die het bewaren waard was. 'Authenticiteit' werd een groot goed: papieren lampionnen werden beschouwd als moderne, grootsteedse fratsen. Uitgeholde koolrapen en suikerbieten moesten het zijn. Tot vlak na de Tweede Wereldoorlog kwam deze kindertraditie alleen nog voor in de noordelijke provincies, Noord-Holland boven het IJ en Limburg.

[10] In Amsterdam zou het nog duren tot de jaren zeventig van de twintigste eeuw voor het met Sint-Maarten weer wat werd, onder meer via het antroposofische onderwijs. Het zingen én het zelf maken van lampionnen uit uitgeholde koolrapen sloot naadloos aan bij de pedagogische opvattingen van de vrije scholen, waar creatieve vorming centraal staat.

[11] Mogelijk door import van mensen uit de gebieden waar Sint-Maarten wordt gevierd, komt het feest tegenwoordig op steeds meer andere plaatsen voor, zij het (nog) niet zozeer in Noord-Brabant, Zuid-Holland en Zeeland. Veel verschil met vroeger is er niet: in het begin van de avond gaan de kinderen nog steeds in kleine groepjes met lampions in de hand zingend de huizen langs. Nu wordt er hoopvol een plastic tasje uitgestoken, waarin al het snoep of fruit verdwijnt. In Limburg wordt het sint-maartensverhaal tegenwoordig vaak nagespeeld. Dan rijdt 'Sint-Maarten' op een paard door de straten met kinderen met lampionnen achter zich aan.

Naar: Elsevier, 18 november 2017; www.beleven.org/feest/sint_maarten, op 2 januari 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 6. Kies zelf de juiste leesstrategie.

1. Wat is het onderwerp van deze tekst?
2. Waarmee eindigt de inleiding?
3. Welke tekststructuur verwacht je op basis van de inleiding?
4. Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   een belletje doen rinkelen (al. 1) – gedoemd zijn (al. 1) – respondent (al. 2) – perspectief (al. 5) – relativeren (al. 5) – ethisch (al. 6) – handvatten (al. 7) – duiden (al. 7) – demagogen (al. 7) – illusie (al. 8) – fundamentalistisch (al. 9) – aan ten grondslag liggen (al. 9)
5. 'Ik denk dat mensen ook heel weinig weten van vogelsoorten in Nederland of van onze waterhuishouding.' (al. 3) Wat wil Arie Wilschut duidelijk maken met deze vergelijking?
6. Wat is het verband tussen alinea 4 en 5? Leg je antwoord uit.
7. Welk signaalwoord zou je in de eerste zin van alinea 5 kunnen toevoegen om dit verband duidelijk te maken?
8. 'Om zulke afwegingen te maken, is volgens Wilschut niet eens veel kennis nodig.' (al. 6) Zeg met eigen woorden wat we volgens Wilschut dan wél nodig hebben. Gebruik niet meer dan twintig woorden.
9. Waarover moeten we ons 'geen illusies maken'? (al. 8)

10 Noteer op basis van alinea 9 wat er in het blokjesschema hieronder bij 1, 2, 3 en 4 moet staan. Als je van boven naar beneden (van 1 naar 4) leest, betekent elk pijltje 'want'.
a De kans op fundamentalistische terroristische aanslagen zal afnemen.
b Het historisch besef onder de mensen moet worden versterkt.
c Historisch besef gaat niet samen met geloven in eeuwige waarheden.
d Mensen met historisch besef leggen anderen geen eeuwenoude regels op.

1 Standpunt:
↑
2
↑
3
↑
4

11 Welk antwoord geeft de tekst op de laatste vraag van de eerste alinea?
12 Bekijk je antwoord op vraag 3. Leg uit of dit klopt met wat je nu denkt over de tekststructuur.

Opdracht
5 ✱

Maak van tekst 6 een samenvatting van maximaal 100 woorden.

Tekst 6

Ken het verleden

[1] Op 4 mei herdenken wij ... tja, wat eigenlijk? Alle Nederlandse militairen en burgers die stierven in de Tweede Wereldoorlog en slachtoffers in oorlogssituaties en bij vredesoperaties daarna. Och, het is ook allemaal zó lang geleden. Hoelang bestaat Nederland eigenlijk al? Hoe bloedig was de Koude Oorlog? Wie weet nog dat de politionele acties verwijzen naar het ingrijpen van de Nederlandse troepen in Indonesië tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog? Het zijn allemaal dingen die je 'zou moeten weten', maar die bij veel Nederlanders hooguit een belletje doen rinkelen. Want onze kennis van de vaderlandse geschiedenis schiet flink tekort, blijkt uit een onderzoek van *Quest Historie*. Wie zijn geschiedenis niet kent, zou gedoemd zijn haar te herhalen, zo luidt het cliché. Is dat echt zo? Moeten we ons zorgen maken over ons gebrek aan kennis van historische feiten, of zijn er belangrijker zaken dan kennis van het verleden?
[2] *Quest Historie* testte de geschiedeniskennis van Nederland via een representatieve steekproef. Onderzoeksbureau Multiscope liet 1024 Nederlanders op zes geschiedenisvragen antwoord geven. Het leken stuk voor stuk simpele vraagjes, maar ze bleken toch knap lastig. Wie bijvoorbeeld Pim Fortuyn in 2002 vermoordde, dat blijken we nog wel te weten. Maar liefst 96 procent antwoordde correct. Ook weet een grote meerderheid van de Nederlanders wel wat met de Holocaust bedoeld wordt, al antwoordde negen procent hier jammerlijk verkeerd. En het levensverhaal van Anne Frank? Vier op de vijf respondenten wisten dat zij al op vijftienjarige leeftijd omkwam, een

vijfde wist dat dus niet. Uit de enquête wordt één ding duidelijk: onze kennis van de geschiedenis is allesbehalve indrukwekkend.

[3] 'Waar weten mensen eigenlijk wel iets van?' vraagt historicus Arie Wilschut zich af. Hij onderzoekt onze kennis van de geschiedenis aan de Hogeschool van Amsterdam en hij verbaast zich nauwelijks over ons gebrek daaraan. 'Ik denk dat mensen ook heel weinig weten van vogelsoorten in Nederland of van onze waterhuishouding.' Terwijl dat ook belangrijke zaken zijn. 'Mensen weten in het algemeen weinig', wil Wilschut maar zeggen. Onze gebrekkige geschiedeniskennis is wat dat betreft geen uitzondering. Daar is niets mis mee. Er zijn heus belangrijker zaken dan weten wanneer het Nederlands koninkrijk uitgeroepen is, zou je kunnen zeggen. Waarom moeten we zulke feitjes überhaupt kennen?

[4] Toen de wet op het lager onderwijs in 1857 werd aangenomen, was dat nog duidelijk. Het leren van de geschiedenis draaide om de 'opwekking van warme vaderlandsliefde als bestanddeel der nationale opvoeding', stond in de toelichting op de wettekst. In 1878 werd daar nog aan toegevoegd dat een leerling de 'grote daden leert kennen van het voorgeslacht'. Lekker duidelijk: ons grootse verleden was het kennen waard.

[5] Tegenwoordig geven we een ander antwoord. Geschiedenis draait voor Wilschut niet om kennis, maar om begrip. 'Iedereen denkt na over later en over vroeger. Mensen hebben een verleden, een heden en een toekomst. Historisch besef leert je daarmee om te gaan. Je wordt je bewust van de tijdsgebondenheid van alles.' De geschiedenis geeft ons een perspectief om ons bestaan te begrijpen en het te relativeren.

[6] Waarom keken we vroeger anders aan tegen ethische kwesties als het homohuwelijk? En hoe kon Adolf Hitler een grote aanhang onder het volk verwerven, ondanks zijn verwerpelijke standpunten? Om zulke afwegingen te maken, is volgens Wilschut niet eens veel kennis nodig. 'Ik doe niet mee in het koor van mensen die zeggen: wat verschrikkelijk dat we geen historische feiten kennen. Vaststellen wat er gebeurd is, is voor mij het minst belangrijke.'

[7] Maar historische feiten geven handvatten om de wereld te duiden. Om een voorbeeld te noemen: we moeten niet achter schreeuwers aanlopen, waarschuwde de historicus Thucydides al in de vijfde eeuw voor Christus in Griekenland. De mensen liepen achter de leiders met de grootste mond aan. Dat had de Griekse democratie in die tijd de kop gekost. Toch boeken zulke demagogen nog regelmatig successen. Historisch besef in de praktijk brengen, is ook niet zo gemakkelijk, beseft Wilschut.

[8] Wat dat betreft moeten we ons geen illusies maken. Niet iedereen kan leven als een modelburger. En hoeveel lijden we onder het slecht ontwikkelde historisch besef van veel Nederlanders? Want ondanks alle clichés over het herhalen van fouten gaat het met ons land toch best goed? Onze rechtsstaat functioneert al jaren uitstekend en we leven in een stabiele democratie, en dat terwijl de meeste Nederlanders maar weinig weten van de politionele acties. Zo dramatisch lijkt de matige kennis van het verleden dus niet uit te pakken.

[9] Toch staan we er op verschillende vlakken helemaal niet zo best voor, werpt Wilschut tegen. 'Zolang er terroristische aanslagen worden gepleegd, vind ik niet dat het echt goed gaat.' Versterken van het historisch besef zou volgens Wilschut veel kunnen opleveren in de strijd tegen de fundamentalistische standpunten die aan die terreur ten grondslag liggen. 'Als dat besef werkelijk zou doordringen, zou dat een heel groot probleem oplossen. Want mensen die dat hebben, kunnen niet geloven in eeuwige waarheden.' En dus zullen ze niet de voorschriften van een eeuwenoud religieus boek aan anderen willen opleggen, gelooft Wilschut. 'Fundamentalistisch geloven is, denk ik, niet verenigbaar met historisch besef.'

[10] Maar of je fundamentalisten historisch relativeringsvermogen kunt aanleren, weet Wilschut ook niet zeker. Het aanleren van historisch besef is wel meer dan een kwestie van een goede geschiedenisles. Mensen moeten openstaan om zelf kritisch te denken en te accepteren dat anderen op een andere manier leven. Zulke zelfrelativering vraagt heel wat meer geestkracht dan weten wanneer de Slag bij Waterloo plaatsvond.

Naar: Quest Historie, 24 augustus 2017

Ik kan/weet

- verschillende vaste tekststructuren herkennen.
- de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert schrijven volgens een vaste structuur.

Startopdracht

Stel dat je een tekst moet schrijven over de geschiedenis van ons nationale vervoermiddel: de fiets.

1 Noteer vier vragen die je in je tekst wilt beantwoorden.
2 Hoe maak je de lezer in de inleiding nieuwsgierig?
3 Welke tekststructuur past het best bij dit onderwerp?

Theorie

video-uitleg

Schrijven volgens een vaste structuur

Het is handig om bij het schrijven van een tekst een **structuur** aan te houden. Welke structuur dat is, hangt af van het doel van je tekst: informeren, **opiniëren** (de lezer zich een mening laten vormen), overtuigen of activeren.

Tekststructuur	**Omschrijving van het *tekstdoel***
argumentatiestructuur	een mening of standpunt onderbouwen, zodat de lezer de mening van de schrijver overneemt (*overtuigen*) en/of tot handelen overgaat (*activeren*)
aspectenstructuur	de verschillende aspecten van iets beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*) en/of zich een mening kan vormen (*opiniëren*)
probleem-oplossingsstructuur	een probleem benoemen en oplossingen beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*) en/of zich een mening kan vormen (*opiniëren*)
verklaringsstructuur	een verschijnsel uitleggen, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)
verleden-heden(-toekomst)structuur	de geschiedenis (en de toekomst) van iets beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)
voor- en nadelenstructuur	de voor- en nadelen van iets beschrijven en een conclusie trekken/standpunt geven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*), zich een mening kan vormen (*opiniëren*), de mening van de schrijver overneemt (*overtuigen*) en/of tot handelen overgaat (*activeren*)
vraag-antwoordstructuur	een vraag beantwoorden, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)

Zo schrijf je volgens een vaste structuur

- Bepaal het onderwerp, het tekstdoel en de hoofdgedachte.
- Kies een structuur die bij het doel van de tekst past.
- Maak een **bouwplan** aan de hand van de gekozen structuur.
- Noteer boven het bouwplan het onderwerp, het tekstdoel, de hoofdgedachte en de tekststructuur.
- Gebruik tijdens het schrijven structurerende woorden en zinnen als *daardoor*, *er zijn drie oorzaken*, *het gevolg is*, *behalve voordelen heeft deze aanpak ook nadelen*, *een tweede bezwaar is*, *ik ben van mening*.

Opdracht
1

Sara wil een tekst schrijven voor klasgenoten over het land van haar grootouders: Suriname. Zij is in de klas de enige van Surinaamse afkomst.
1 Wat zou Sara met haar tekst willen bereiken?
2 Waarom zou Sara voor een aspectenstructuur kunnen kiezen?
3 Welke andere tekststructuren passen bij dit onderwerp?

Opdracht
2

Lees tekst 1. Dit zijn twee stukken uit een langere tekst.
1 Wat is het onderwerp van de gehele tekst?
2 Wat is het tekstdoel?
3 Formuleer een mogelijke hoofdgedachte.
4 Noteer voor elk van de zeven tekststructuren uit de theorie of die voor dit onderwerp *geschikt* is of *niet geschikt*. Leg steeds je keuze uit.

Tekst 1

(...) Eind jaren zestig nemen New Yorkse jongeren de gewoonte over van de straatjeugd uit Philadelphia om met een viltstift hun schuilnamen vliegensvlug op treinstellen te schrijven. Die handtekening wordt de *tag* genoemd. In New York maakt de viltstift al snel plaats voor de spuitbus. Het metrostel blijkt ideaal om een miljoenenpubliek te bereiken.
(...) Van de duizenden *writers* in New York zijn er uiteindelijk zo'n zestig zeer getalenteerd én volhardend. In 1980 exposeert een galerie als eerste in New York graffitiwerken. In Nederland duikt in 1983 ook via een Amsterdamse galeriehouder graffiti op in de musea.

Hiermee is het de eerste kunststroming die begonnen is vanuit activiteiten van jongeren en niet-blanken.
Naar: www.ogob.nl, op 1 juli 2018

Opdracht
3

Kies een van de volgende onderwerpen: de teloorgang van het papieren boek, kwakzalverij, openbaar vervoer, populisme, ruilhandel vroeger en nu.
1 Zoek documentatie over het onderwerp en gebruik de informatie die je vindt.
2 Noteer het tekstdoel en de hoofdgedachte.
3 Kies de structuur die het best bij het tekstdoel past.
4 Maak een bouwplan. Je krijgt een invulschema van je docent of je downloadt het op Nieuw Nederlands Online.
5 Werk de steekwoorden in kolom D uit tot de alinea's van het middenstuk. Gebruik structurerende woorden en zinnen.
6 Schrijf inleiding en slot volgens de aanwijzingen uit hoofdstuk 1.
7 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet
- de structuur van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- relaties als oorzaak/gevolg, voor- en nadelen etc. duidelijk aangeven met signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert gesproken informatie verwerken.

Startopdracht

Als je naar een film kijkt om je ergens over te informeren, kijk je anders dan wanneer je voor je plezier kijkt. Wat is het verschil? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.
Als ik me over een onderwerp informeer:
a denk ik vooraf na over wat voor informatie ik verwacht.
b laat ik me niet afleiden door mijn omgeving.
c bekijk ik de informatie altijd meerdere keren.
d geen van bovenstaande antwoorden, maar …

Theorie

video-uitleg

Gesproken informatie verwerken van radio, tv of internet

Voor een schrijf- of spreekopdracht moet je vaak informatie verzamelen: je gaat je **documenteren**. Daarbij kun je niet alleen gebruikmaken van geschreven bronnen, maar ook van gesproken bronnen, zoals radio- of tv-programma's, of van filmpjes op internet. Je bedenkt eerst **documentatievragen** waarop je een antwoord wilt hebben. Daarna zoek je tv-programma's en internetfilmpjes over je onderwerp, bijvoorbeeld op Uitzending Gemist of YouTube.
Stel dat je een werkstuk moet maken over de Berlijnse Muur. Als je daarover een documentaire gaat bekijken, kun je bijvoorbeeld de volgende documentatievragen opstellen:
– *Waarom werd de Berlijnse Muur gebouwd?*
– *Hoe zag deze Muur er precies uit?*
– *Hoe effectief was de Muur als scheiding tussen Oost- en West-Berlijn?*
– *Wanneer en waardoor is de Muur uiteindelijk gevallen?*

Zo verwerk je gesproken informatie van radio, tv of internet
- Noteer je documentatievragen. Gebruik voor elke documentatievraag een apart A4'tje.
- Zoek tv-programma's en filmpjes over je onderwerp.
- Kijk en luister zoekend en precies. Let op structurerende zinnen en signaalwoorden.
- Maak aantekeningen direct onder elke documentatievraag:
  – Schrijf de belangrijkste informatie op in **steekwoorden**.
  – Noteer de informatie schematisch met behulp van de signaalwoorden.
  – Gebruik **symbolen** als *streepjes*, *cijfers* of *letters* voor opsommingen en *pijltjes* voor verbanden (bijvoorbeeld: oorzaak → gevolg; voordelen ↔ nadelen).
  – Gebruik **afkortingen**, zoals *bv.* (bijvoorbeeld).

Opdracht 1

Stel dat je oma in haar jeugd een dagboek heeft bijgehouden. Jij vindt het op zolder en zij vindt het goed dat je erin leest.
1 Over welke onderwerpen verwacht je dat jouw oma in haar dagboek geschreven heeft?

2 Waarover schrijven jonge dagboekschrijvers tegenwoordig vooral, denk je?
Nadat je het dagboek van je oma gelezen hebt, ben je geïnteresseerd geraakt in dagboeken. Je gaat op zoek naar informatie en vindt een radiofragment: een interview met twee samenstellers van een recent boek over een onderzoek naar 100 jaar puberdagboeken.

3 Hieronder staan vier documentatievragen. Formuleer er nog twee: *5* en *6*.
1 Wat zijn redenen om een dagboek te beginnen of bij te houden?
2 Hoeveel dagboeken worden er tegenwoordig nog geschreven?
3 Welke overeenkomsten/verschillen zijn er tussen dagboeken van vroeger en nu?
4 Welke jongeren kiezen ervoor een dagboek bij te houden?

Luister nu naar een fragment uit het interview met de twee samenstellers. Ook een andere gast, Jeroen Vullings, praat mee in het gesprek.

4 Maak aantekeningen, zodra je een antwoord hoort op een van de vragen.
5 Heb je ook vragen geformuleerd waarop het fragment geen antwoord geeft? Zo ja, welke?
6 Hadden de interviewers die vragen wel moeten stellen? Waarom (niet)?
7 Bedenk met een klasgenoot waar je aanvullende informatie zou kunnen vinden.

Opdracht 2

Stel dat je een spreekbeurt moet houden over de pest, een besmettelijke ziekte die inmiddels gelukkig niet meer voorkomt in Nederland.

1 Schrijf in steekwoorden op wat je al over deze ziekte weet.
2 Noteer nu ten minste zes documentatievragen die je in ieder geval moet beantwoorden om je spreekbeurt te kunnen houden. Zet ze ruim onder elkaar in je schrift. Houd voldoende ruimte over voor antwoorden.
3 Wissel je documentatievragen uit met die van een klasgenoot. Vul je eigen vragen eventueel nog aan.

Bekijk het fragment.

4 Maak aantekeningen, zodra je een antwoord hoort op een van je documentatievragen. Bekijk het fragment eventueel een tweede keer.
5 Welke documentatievragen kon je met de informatie uit het fragment niet beantwoorden?
6 Welke interessante informatie heb je gehoord waarnaar je niet gevraagd had?
7 Werd er nog meer informatie gegeven die geen antwoord gaf op jouw documentatievragen? Zo ja, welke? Kun je deze informatie toch nog gebruiken?

Kijk nu naar het tweede filmpje, opnieuw over de pest, 'de zwarte dood'.

8 Kun je met dit filmpje vragen beantwoorden waarop je nog geen antwoord had?
9 Bevat dit filmpje nog extra informatie over de al beantwoorde vragen?
10 Spreken de bronnen elkaar ergens tegen? Zo ja, waar?
11 Welke interessante informatie heb je gehoord waarnaar je niet gevraagd had?
12 Bespreek met een klasgenoot waar je antwoorden zou kunnen vinden op documentatievragen die nog niet (voldoende) beantwoord zijn.

Ik kan/weet
- me op basis van gesproken bronnen documenteren aan de hand van documentatievragen.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een mondelinge enquête afnemen.

Startopdracht

1. Heb je wel eens meegedaan aan een enquête op straat of ben je wel eens thuis opgebeld door een enquêteur?
2. Als je je medewerking hebt verleend, hoe vond je het toen dan om mee te doen? Leg je antwoord uit.
3. Welke tips zou je de enquêteurs nog willen geven?

Theorie

video-uitleg

Een enquête mondeling afnemen

Als je je documenteert voor een schrijf- of spreekopdracht, kun je ook informatie verzamelen door een **enquête** te houden. Die bestaat uit van tevoren opgestelde vragen die door meerdere mensen worden beantwoord. Je kunt een enquête mondeling of schriftelijk afnemen, afhankelijk van de doelgroep en het onderwerp: bezoekers van de schoolkantine kun je bijvoorbeeld beter ter plekke mondeling vragen naar het oordeel over hun maaltijd dan via een vragenlijst.

Zo bereid je een mondelinge enquête voor

- Bedenk goed wat je te weten wilt komen, bijvoorbeeld wat mensen vinden van de veiligheidsmaatregelen om op festivals aanslagen te voorkomen.
- Bedenk per vraag welke vorm je het best kunt gebruiken om een antwoord te verkrijgen: open of gesloten.
- Vraag naar één ding per vraag.
- Gebruik eenvoudige taal die iedereen kan begrijpen.
- Zet de vragen in een logische volgorde.
- Formuleer de vragen duidelijk en precies, zodat ze maar op één manier uitgelegd kunnen worden. Als je wilt weten wat de mensen vinden van de genomen veiligheidsmaatregelen op het Kwakoe Zomerfestival in de Amsterdamse Bijlmer, vraag je bijvoorbeeld: *Voelt u zich op dit festival veilig door de genomen maatregelen?* Je vraagt niet: *Vindt u de veiligheid op dit festival belangrijk?,* want dan zegt iedereen natuurlijk allemaal 'ja!'.

Zo houd je een enquête

- Spreek mensen beleefd aan en leg uit wie je bent, wat je onderzoekt en waarom je dat onderzoekt.
- Informeer of je wat vragen mag stellen. Vertel erbij hoelang de enquête duurt.
- Stel de vragen; spreek luid en duidelijk genoeg.
- Noteer de antwoorden.
- Sluit de enquête af en bedank de geënquêteerde voor zijn medewerking.

Opdracht 1

1. Noteer de letters van de vragen die geschikt zijn voor een enquête over gevoelens van veiligheid op festivals in de openlucht. Noteer bij de ongeschikte vragen waarom je ze niet bruikbaar vindt.
   a Bent u nog van plan binnenkort naar een festival te gaan of blijft u door de dreigingen voor aanslagen liever thuis?

b Hoe vaak per jaar gaat u naar een festival in de openlucht?
c Kunt u zich over het nieuwe festivalbeleid content verklaren gezien de restricties betreffende de aanwezigheid van wapens?
d Wat vindt u bijzonder aan dit festival?
e Hoe oud bent u?
f Welk bedrag bent u bereid extra te betalen om veiligheidsmaatregelen te bekostigen?
g Wat heeft u veranderd aan uw gedrag tijdens dit festival sinds u weet van de dreiging van aanslagen?
h Vindt u het ook zo jammer dat de ingangscontroles zo veel extra tijd kosten?

2 Verbeter de ongeschikte vragen, zodat ze bruikbaar worden voor de enquête.
3 Bedenk samen met een klasgenoot nog een vraag over dit onderwerp.

Opdracht 2

Je gaat een enquête opstellen die je kunt afnemen bij je klasgenoten. Het onderwerp is puberdagboeken, waarover je bij *Kijken en luisteren* van dit hoofdstuk een fragment gehoord hebt.

1 Bedenk wat je graag van je klasgenoten over dit onderwerp wilt weten.
2 Noteer drie gesloten en drie open vragen die je je klasgenoten kunt stellen. Zet ze in een logische volgorde.
3 Neem je enquête af bij vijf klasgenoten. Beantwoord daarna ook de vragen uit de enquête van degenen die jij bevraagd hebt.
4 Waren al je vragen duidelijk gesteld of had je bepaalde vragen achteraf gezien anders moeten stellen?
5 Was de volgorde van je vragen goed?
6 Schrijf in het kort op wat je over het onderwerp te weten bent gekomen.

Opdracht 3

Werk in tweetallen. Jullie gaan bij drie mensen uit je omgeving een enquête afnemen over een onderwerp dat te maken heeft met 'vroeger'. Kies uit: hobby's en sport in vroeger tijden, oude schoolgebruiken, de verhouding tussen ouders en kind in het verleden. Je mag in overleg met je docent ook een ander onderwerp kiezen.

1 Kies een van de onderwerpen of bedenk samen een ander onderwerp.
2 Bedenk wat jullie over het onderwerp willen weten. Noteer vervolgens vijf open en vijf gesloten vragen die jullie willen stellen. Zorg voor voldoende afwisseling in open en gesloten vragen en zet ze in een logische volgorde.
3 Bedenk een introductie en een afsluiting en oefen deze een keer hardop.
4 Neem nu jullie enquête af bij drie mensen uit jullie omgeving. Vertel aan het begin wat jullie willen, hoelang het gaat duren en sluit af door te bedanken.
5 Werk samen de enquête en de resultaten uit. Beantwoord daarvoor de volgende vragen:
- Wat is jullie onderwerp?
- Waarom hebben jullie deze vragen gesteld?
- Welke resultaten heeft jullie enquête opgeleverd?
- Welke conclusies kunnen jullie trekken naar aanleiding van de resultaten?

Ik kan/weet • informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfiguren: hyperbool, understatement, litotes en eufemisme.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees onderstaande zinnen.
1 Neem de onderstreepte delen over en zet de betekenis erachter.
2 Wat vinden jullie bijzonder aan deze formuleringen?
3 Geef bij elke zin aan waarom de schrijver voor deze formulering kiest.

a De fans gingen compleet uit hun dak toen Adele het podium betrad.
b Karlijn reageerde niet onwelwillend op ons voorstel de kosten te delen.
c Vroeger was Frans een slanke man, nu ziet hij er weldoorvoed uit.
d Zit je zo'n tien uur per dag op social media? Dat is aardig wat.

Theorie

video-uitleg

Stijlfiguren (2)

Bij taalgebruik leg je vaak gevoel in je woorden. Je kunt iets overdrijven, iets afzwakken of een pijnlijke zaak verzachten. Dat kun je doen met **stijlfiguren**:
- **hyperbool** – Als je overdrijft, gebruik je een hyperbool. Je zegt: *Ik heb geen oog dichtgedaan*; je bedoelt: *Ik heb niet goed geslapen*.
- **understatement** – Als je iets afzwakt, gebruik je een understatement. Je zegt dat iets minder mooi, groot of belangrijk is dan in werkelijkheid. Je zegt: *Cristiano Ronaldo kan een aardig balletje trappen*; je bedoelt: *Hij is een supervoetballer*.
- **litotes** – Een bijzondere vorm van het understatement is de litotes. Je ontkent het tegenovergestelde. Je zegt: *Ze is bepaald niet dom*; je bedoelt: *Ze is slim*.
- **eufemisme** – Als je een eufemisme gebruikt, zeg je iets zo dat het als minder erg of hard overkomt. Dat doe je bijvoorbeeld om een pijnlijke situatie te verzachten of om te voorkomen dat je iemand kwetst. Je zegt: *Grootvader heeft het tijdelijke met het eeuwige verwisseld*; je bedoelt: *Hij is overleden*.

Opdracht 1

Neem de onderstreepte stijlfiguren over en benoem ze: hyperbool, understatement, litotes of eufemisme. Zet erachter wat ermee bedoeld wordt.
1 Vanwege grensoverschrijdend gedrag werden de hooligans beboet.
2 Boer Johan heeft in de oogsttijd een agrarisch medewerker in dienst.
3 'Een beetje saaie film', vond Hans, die de hele voorstelling had geslapen.
4 Ze woont in een oud, goedkoop huurhuis, maar ze is niet onbemiddeld.
5 Aan het eind van de wedstrijd waren we helemaal kapot.
6 'Ik heb een fiets met trapondersteuning', zei de bejaarde, die moeiteloos 100 kilometer had afgelegd.
7 Het treinverkeer op dit traject ligt stil wegens een aanrijding met een persoon.
8 Na zo'n dag houthakken sterf ik altijd van de honger.
9 Brenda had een tien voor bio; dat is toch lang niet slecht.
10 Door de dalende omzet zal het bedrijf moeten herstructureren.
11 Toen we net op weg waren, moest de kleine Ben een grote boodschap doen.
12 'Die weegt wel wat', zei Thijs, toen hij de tuintafel van 60 kilo wilde verzetten.

Opdracht 2

Noteer de woorden die een stijlfiguur vormen. Benoem de stijlfiguren: hyperbool, understatement, litotes of eufemisme. Zet erachter wat ermee bedoeld wordt.

1. Sinds zijn veroordeling wegens wietteelt zit Bob in een penitentiaire inrichting.
2. We mochten niet in zee zwemmen vanwege de huizenhoge golven.
3. Het kabinet stelt ombuigingen voor om de begroting op orde te krijgen.
4. Waar bleef je nou? Ik sta hier al uren te wachten.
5. Het lijkt me geen verkeerd plan om je aan te melden voor die talentenjacht.
6. Dedicon maakt luisterboeken voor mensen met een visuele beperking.
7. Janet vindt die 1200 kilometer fietsen naar Rome maar een kippeneindje.
8. Het is niet ondenkbaar dat mevrouw De Wilde na dit jaar stopt met lesgeven.
9. Oom Theo heeft op de wintersport een ongelukje gehad en komt met de gipsvlucht terug naar Nederland.
10. Dat laatste boek van Esther Verhoef vond ik niet onaardig.

Opdracht 3

Werk in tweetallen. Een stijlfiguur heeft als functie om een bepaald effect bij de lezer of luisteraar teweeg te brengen.

1. Bekijk nogmaals de zinnen van de startopdracht, opdracht 1 en opdracht 2.
2. Noteer de nummers van de vijf zinnen waarin een hyperbool voorkomt.
3. Bespreek welk effect de hyperbolen op jullie hebben. Dat hoeft niet steeds hetzelfde effect te zijn.
4. Noteer de nummers van de acht zinnen waarin een eufemisme voorkomt.
5. Bespreek welk effect de eufemismen op jullie hebben. Dat hoeft niet steeds hetzelfde effect te zijn.
6. Noteer nu de functies die hyperbolen en eufemismen kunnen hebben.

Opdracht 4

Lees tekst 1.

1. Schrijf de onderstreepte woorden en woordgroepen 1 t/m 26 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.
2. De woorden *a* t/m *g* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a geschonden	– *heel goed in ie ts worden*
b schetst	– *kleine details; bijzonderheden*
c ongenaakbare	– *nauwelijks*
d zich bekwamen in	– *niet te benaderen*
e amper	– *opgekropt haatgevoel; wrok*
f rancune	– *tekent; beschrijft in het kort*
g finesses	– *zonder enige eerbied behandeld; beschadigd*

Tekst 1

Van nuancering tot vervalsing

[1] Het is zo'n zeventig jaar geleden geschreven, maar *1984* van George Orwell heeft nog niets aan (1) zeggingskracht verloren. De roman waarschuwt voor absurde controle in een (2) volstrekt gereguleerde samenleving. Die boodschap is nu (3) urgenter dan ooit. De parallellen tussen de wereld van Orwell en de huidige samenleving zijn frappant, overduidelijk en onrustbarend. Onze gangen op straat worden immers vastgelegd op camerabeelden, onze zoektochten op internet zijn compleet en tot in detail te (4) traceren, onze privacy wordt (a) geschonden 'in het algemeen belang'.

[2] De roman snijdt nóg iets aan wat een steeds dringender probleem is: de (5) manipulatie van ons

doen en denken. De schrijver, overleden vér voor het begin van het internettijdperk, zou niet vreemd hebben opgekeken van de huidige beïnvloeding van (6) de publieke opinie via nepnieuws op social media, volgens sommigen de nieuwste vorm van geschiedvervalsing, ook wel 'het nieuwe liegen' genoemd.

[3] De Brit George Orwell schreef zijn kritiek op (7) totalitaire regimes, zoals de communistische Sovjet-Unie, in 1948. Vanuit dat perspectief is *1984* een (8) dystopische toekomstroman. De auteur (b) schetst een samenleving waarin de oppermachtige en (c) ongenaakbare Big Brother alles in de gaten houdt en naar zijn hand zet. Er is maar één politieke partij. Die beheerst het openbare én het privéleven van iedereen, zoals we dat ook uit *De Hongerspelen* kennen. Het is bepaald geen ideaalbeeld. *1984* zit vol schijnbare tegenstellingen. De ideologie is vastgelegd in (9) paradoxen als 'Vrijheid is slavernij'. Het Ministerie van Vrede houdt zich bezig met oorlogvoering, het Ministerie van Liefde moet (d) zich bekwamen in marteling en het Ministerie van Waarheid richt zich op geschiedvervalsing.

[4] Inspiratie voor de roman deed Orwell op toen hij oorlogsverslaggever was. Hij ondervond hoe dictatoriale regimes én democratische overheden verslaglegging en geschiedschrijving sturen. Dat heeft (10) doorgaans tot doel negatieve zaken te verdoezelen en reclame te maken voor de eigen ideologie. Orwell merkte dat de pers niet zelden een dubbele agenda had, zelfs in zijn eigen land. De media – in die tijd vooral radio en kranten – (11) verkondigden regelmatig zaken als waarheid die helemaal niet gebeurd waren. Journalisten, die eigenlijk onafhankelijk en objectief (12) behoren te zijn in hun berichtgeving, zijn zo het voertuig van (13) propaganda, zeker bij gewapende conflicten. Op het slagveld is de waarheid meestal het eerste slachtoffer, weten we.

[5] Geschiedvervalsing is van alle tijden en heeft bijna altijd een politiek doel. Ook zijn er (14) gradaties: het begint met (15) nuancering van ernstige voorvallen, het wordt al erger als feiten worden 'ingekleurd' en het kan uitlopen op verspreiding van regelrechte leugens. Dat heeft in het verleden tot afschuwelijke tragedies geleid. Een voorbeeld uit de jaren negentig is de Rwandese (16) genocide, waarbij in (e) amper drie maanden tijd zeker achthonderdduizend mensen werden vermoord. Aan de volkerenmoord ging een propagandabombardement van kwaadsprekerij en haatzaaien vooraf, gebaseerd op historische onjuistheden. Er deed zelfs een bekende popzanger

aan mee. Zonder die (17) lastercampagne zou de geschiedenis wellicht een beetje anders zijn gelopen.

[6] Dat doet denken aan een gitzwarte bladzijde uit de Europese geschiedenis: de (18) Holocaust. Dat is de systematische uitroeiing van Joden en de Joodse cultuur door de Duitsers, vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarbij zes miljoen mensen het leven lieten. Ook die genocide ging gepaard met 'volksmennerij'. Hitler had een minister voor Volksvoorlichting en Propaganda, Joseph Goebbels. Hij beschikte (19) onmiskenbaar over retorisch talent. In vlammende betogen wist deze (20) demagoog de Duitse massa's op te hitsen tegen de Joden en enthousiast te maken voor een oorlog die beslist al verloren was.

[7] Dat is de duistere kant van retorica. Als er een voedingsbodem van onvrede en (f) rancune is, kun je met meeslepende en opzwepende toespraken hele volksstammen in beweging brengen, ook de verkeerde kant op. Daarbij zal de spreker vaak (21) een beroep doen op een (22) luisterrijk verleden om trots op te zijn en op gevoelens van (23) nostalgie – hoe vals die voorstelling van zaken en het verlangen naar vroeger soms ook zijn. Dat lukte in Duitsland tachtig jaar geleden, dat lukte in Rwanda in de jaren negentig en dat lukt nog altijd menig volksmenner die de retorica tot in de (g) finesses beheerst.

[8] Het sterkste wapen hiertegen is een kritische blik. Enige (24) scepsis bij alle 'feiten' uit heden en verleden die je hoort, leest en ziet, is niet onverstandig. Vraag je dus telkens af: klopt dit wel? Is het te (25) verifiëren? Voor de onderdanen van Big Brother in *1984* waren twijfels en reserves ondenkbaar. Hun taal werd (26) gereduceerd tot het zogenoemde *newspeak*: een taal met een beperkte woordenschat die geen ruimte bood voor zelfstandig denken. Als dát niet meer mogelijk is, verdwijnt ook het individu met zijn eigen identiteit, toen, nu en in de toekomst.

Opdracht 5

Werk in tweetallen.

1 In tekst 1 staan stijlfiguren die je in dit hoofdstuk en het vorige hebt geleerd: repetitio, enumeratio, opsomming in drieën, climax, hyperbool, understatement, litotes en eufemisme. Noteer en benoem die per alinea. In alinea 1, 3, 4, 5 en 7 vind je er twee en in alinea 8 drie. Let op: soms vormen dezelfde woorden twee stijlfiguren, zoals een enumeratio en repetitio. Beschouw die als één.
2 In de tekst vind je ook verschillende vormen van beeldspraak: metafoor en personificatie. In alinea 2, 3, 5, 7 en 8 telkens één, in alinea 4 twee. Noteer de woorden en benoem de beeldspraak.
3 Noteer de uitdrukking uit alinea 4 en geef de betekenis.

Opdracht 6

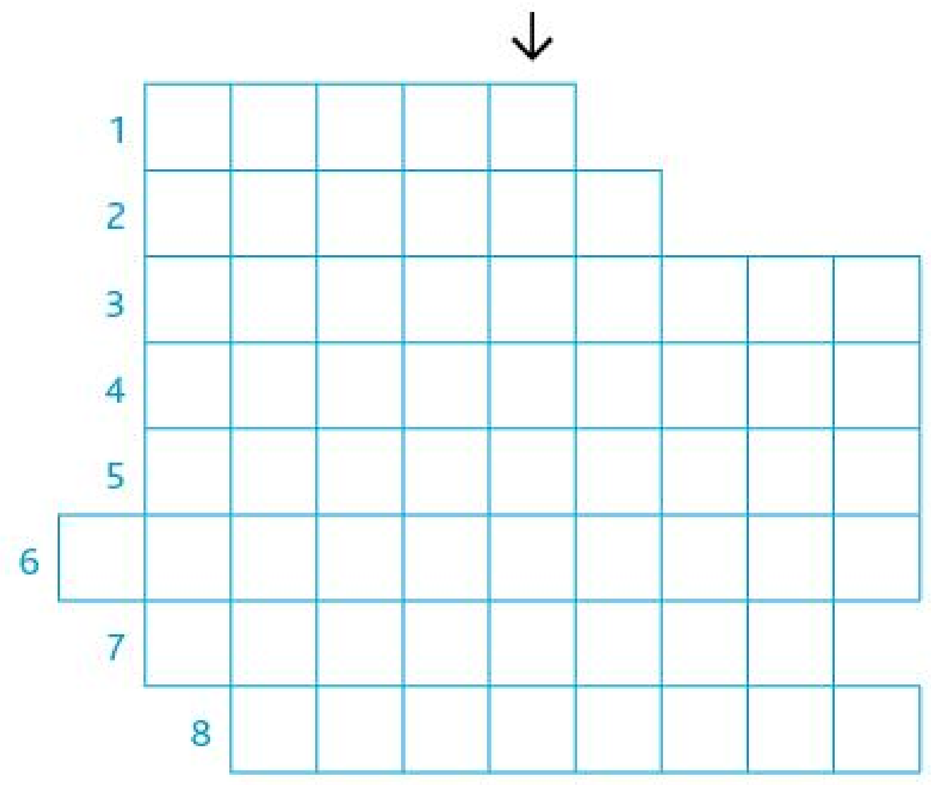
Vul een passend woord in. Kies uit: *doorgaans – finesses – gradatie – manipulatie – nostalgie – nuancering – paradox – propaganda – reduceren – urgent – verifiëren – volstrekt*. Je houdt vier woorden over.

1 De redacteur moest een … aanbrengen in zijn zwart-witverhaal over fraude.
2 Hoe … zijn maatregelen om de opwarming van de aarde tegen te gaan?
3 Na de aanhouding van de bromfietser wilde de politie de gegevens van de jongen via de meldkamer ….
4 Zijn de tv-spotjes van de politieke partijen in verkiezingstijd een vorm van …?
5 De resultaten bij natuurkunde waren jaar in jaar uit … onvoldoende.
6 Door onze overwinning wisten we de achterstand op de koploper te … tot twee punten.
7 Liedjes van lang geleden wekken bij bejaarden vaak nogal wat … op.
8 Op het door Petra georganiseerde festival was alles tot in de … geregeld.

Opdracht 7

Vul het juiste woord in. Alle woorden heb je geleerd in dit hoofdstuk en het vorige. Als je het goed doet, verschijnt in de kolom onder het pijltje een woord dat te maken heeft met stijlfiguren.

1 bijna niet
2 kwaadsprekerij
3 bescheiden
4 verstandelijk
5 overdrijving
6 dictatoriaal
7 volkerenmoord
8 volksmenner

Ik kan/weet

- hyperbolen, understatements, litotessen en eufemismen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over verwijswoorden.

Startopdracht

1 Wat is het verschil in betekenis tussen zin *a* en zin *b*?
2 Waardoor ontstaat dat verschil?

a Voor zijn verjaardag kreeg Jos dit nieuwe computerspel, dat hij erg leuk vindt.
b Voor zijn verjaardag kreeg Jos dit nieuwe computerspel, wat hij erg leuk vindt.

Theorie

video-uitleg

Verwijswoorden

Verwijswoorden wijzen terug naar een of meer woorden die eerder genoemd zijn, het **antecedent**.

Naar zelfstandige naamwoorden:	verwijs je met:	en:
in het enkelvoud, mannelijk	*hij, hem, zijn*	*deze, die*
in het enkelvoud, vrouwelijk	*zij, ze, haar*	*deze, die*
in het enkelvoud, onzijdig	*het, zijn*	*dit, dat*
in het meervoud	*zij, ze, hen, hun*	*deze, die*

- *Het*-woorden zijn onzijdig. Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden: *het Amsterdam van de 21e eeuw.*
- *De*-woorden zijn mannelijk of vrouwelijk. Als je aan een woord niet kunt zien dat het vrouwelijk is, mag je het beschouwen als mannelijk. Van sommige woorden kun je echter wel vaststellen dat ze vrouwelijk zijn:
- vrouwelijke personen en dieren: *de bibliothecaresse, de wolvin*
- *de*-woorden op de volgende uitgangen:
  -heid (vrijheid), *-nis (geschiedenis)*, *-ing (regering)*, *-st (kunst, winst)*, *-schap (vriendschap)*, *-te (ruimte)*, *-de (waarde)*, *-ie (familie)*, *-ij (rederij)*, *-iek (fabriek)*, *-theek (discotheek)*, *-teit (criminaliteit)*, *-uur (cultuur)*
- In het meervoud gebruik je *zij* en *ze* als onderwerp. Gebruik *hen* als lijdend voorwerp (lv) en na een voorzetsel (vz). Het verwijswoord *hun* gebruik je als meewerkend voorwerp (mv) zonder voorzetsel en als bezittelijk voornaamwoord:
  – *Toen* ***de soldaten*** *terugkeerden van* <u>*hun*</u> *(bez.vnw) VN-missie, wachtte de minister* <u>*hen*</u> *(lv) op, praatte hij met (vz)* <u>*hen*</u> *en gaf hij* <u>*hun*</u> *(mv) een medaille.*
- Met het verwijswoord *wat* verwijs je naar *dat* en *datgene*, naar een onbepaald voornaamwoord (*alles, iets, niets* en *het enige*), naar een overtreffende trap (*het leukste*) en naar *een hele zin*.
  – ***We gaan naar een pretpark over de Romeinse tijd***, <u>*wat*</u> *we heel leuk vinden.*
- Naar dieren en dingen verwijs je met *daar/waar+voorzetsel* (*daarvan, waarover*), naar mensen met *voorzetsel + wie* (*van wie, over wie*).
  – ***De tovenaar Merlijn***, <u>*van wie*</u> *Arthur de krijgskunsten leerde, bezorgde de jonge koning ook* ***het zwaard Excalibur***, <u>*waarmee*</u> *hij onoverwinnelijk werd.*

Opdracht
1

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *hij – hem – zij (ze) – haar – het – zijn*.

1 Omdat de bibliotheek gaat verbouwen, stuurt … al … leden een brief.
2 Volgend jaar mag de bevolking … stem uitbrengen voor een nieuw parlement.
3 Marc laat … brommer ieder jaar nakijken om … in topconditie te houden.
4 Toen dit bedrijf winst ging maken, gaf … een flinke bonus aan … werknemers.
5 Als de politie meer vertrouwen wil, moet … allochtone dienders aannemen.

Opdracht
2

Kies het juiste verwijswoord.

1 Waarom heeft Mario **hen / hun** zijn hele platencollectie cadeau gedaan?
2 Frank en Bas zijn Elians vrienden en met **hen / hun / ze** gaat hij op vakantie.
3 Gisteren ontmoette ik mijn nieuwe klasgenoten; **hen / hun / ze** waren erg aardig.
4 Wanneer heb je die mooie, snelle motorboot van **hen / hun** overgenomen?
5 Els en Ada vinden het jammer dat Tamar **hen / hun** niet met wiskunde helpt.

Opdracht
3

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *deze – die – dit – dat – wie – wat*.

1 Alle stukken zijn overhandigd aan het bestuur, … de zaak zal onderzoeken.
2 De reis van onze klas naar Praag gaat niet door, … we heel jammer vinden.
3 Binnenkort bezoekt Mary het graf van Napoleon, over … we laatst les kregen.
4 Heeft de aannemer … de restauratie uitvoerde, op dit project verlies geleden?
5 In het jaarboek beschreef iedereen het leukste … hij dit schooljaar had beleefd.

Opdracht
4

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *wie – wat – waar – voorzetsel+wie – waar+voorzetsel*.

1 De jongen … Juliette staat te wachten, is de vriend van haar zus.
2 Zou de loodgieter het middel … hij de gootsteen ontstopte, ook verkopen?
3 Helaas hebben wij de brief … u klaagt over de verbouwing, te laat ontvangen.
4 In het interview vertelde de sporter alles … hij jarenlang verzwegen had.
5 Toen ik er laatst langsliep, leek het huis … ik als kind woonde, erg klein.

Opdracht
5

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *hij – hem – zij (ze) – haar – het – zijn – deze – die – dit – dat – wie – wat – waar – vz + wie – waar + vz*. Soms zijn er meer mogelijkheden.

1 Dit jaar draagt de boom … vorig jaar veel olijven groeiden, nauwelijks vrucht.
2 Vanwege de vorst verbood de vereniging … leden op de banen te tennissen.
3 Zeeland is trots op … Deltawerken en Alkmaar op … kaasmarkt.
4 De schadevergoeding bestaat uit een bedrag … boven de 50.000 euro ligt.
5 Wanneer het bestuur … taak niet goed uitvoert, moet … worden weggestuurd.
6 Menigeen doet weleens iets … hij niet durft, … eigenlijk erg onverstandig is.
7 Jammer genoeg kon Daniël het boek … je hem vertelde, nergens meer kopen.
8 Waar heeft Sjors de man … hij die mooie jazzgitaar kreeg, eigenlijk ontmoet?
9 Het enige … Rob niet wist, was het antwoord … hij een miljoen kon verdienen.
10 Met die harde wind houdt opa … hoed vast om … niet te verliezen.

Opdracht
6 ✱

Verwijswoorden komen ook in het Duits, Engels en Frans voor. Zoek van elke taal drie voorbeelden en maak er een zin mee.

Ik kan/weet
- de juiste verwijswoorden gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over de woordsoort van *wie*, *die* en *dat*.

Startopdracht

1 In welke zin kun je *die* vervangen door *degenen die*?
2 Noteer de woordsoorten van de woordjes *die*.
a Alleen koks die lange messen dragen, zijn ook goede koks.
b Het zijn niet alleen koks, die lange messen dragen. Ook slagers dragen die.

Theorie

video-uitleg

De woordsoort van *wie*, *die* en *dat*

De woorden *wie*, *die* en *dat* kunnen tot verschillende woordsoorten behoren:
- *wie* – vragend voornaamwoord (vr.vnw), betrekkelijk voornaamwoord (betr.vnw) of betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent (betr.vnw m.i.a.);
- *die* – aanwijzend voornaamwoord (aanw.vnw) of betrekkelijk voornaamwoord en een enkele keer betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent;
- *dat* – aanwijzend voornaamwoord, betrekkelijk voornaamwoord of onderschikkend voegwoord (os.vgw).

Zo stel je de woordsoort van *die*, *dat* en *wie* vast
Bij *die* en *dat* probeer je eerst het woord te vervangen door *deze* of *dit*. Als dat kan, zijn *die* en *dat* aanwijzend voornaamwoord:
– *Die (1) jongen ken ik, maar de man die (2) naast hem zit, niet. Ik geloof dat (3) het rode autootje van hem is, dat (4) naast dat (5) schuurtje staat.*
Vervangingsproef:
– *Deze (1) jongen ken ik, maar de man *deze (2) naast hem zit, niet. Ik geloof *dit (3) het rode autootje van hem is, *dit (4) naast dit (5) schuurtje staat.*
(* = ongrammaticaal)
De woorden *die (1)* en *dat (5)* kun je vervangen door *deze* en *dit* en deze woorden zijn dus aanwijzende voornaamwoorden.

Als *die* en *dat* terugwijzen naar iets wat eerder genoemd is, het **antecedent**, zijn ze betrekkelijk voornaamwoord. De antecedenten van *die (2)* en *dat (4)* zijn *de man* en *het rode autootje*: *die (2)* en *dat (4)* zijn betrekkelijk voornaamwoord.
Het woord *dat (3)* staat aan het begin van de bijzin *dat … is* en is onderschikkend voegwoord.

Bij *wie* zijn er drie mogelijkheden:
- betr.vnw: als *wie* terugwijst naar een antecedent:
  – ***De vriendin** van wie (betr.vnw) ik dit kettinkje gekregen heb, woont nu in Ens*.
- betr.vnw m.i.a.: als *wie* vervangbaar is door *degene die*:
  – *Wie dit leest, is gek.*
- vr.vnw: als *wie* aan het begin staat van een vraag of van een zin die gemaakt is van een vraag:
  – *Wie woont er in dat huis op de hoek van de straat?*
  – *Jolien weet niet meer (bijzin aan wie (vr.vnw) ze haar biologieboek heeft uitgeleend).*

Opdracht 1

Benoem de onderstreepte woorden: aanw.vnw, betr.vnw. (m.i.a.), vr.vnw of os.vgw.
1 Wie hebben meer over voor geld, mannen of vrouwen? Mannen!
2 Men zegt dat het methaangas dat koeien uitstoten, een milieuprobleem vormt.
3 Wist je dat patat eten ongezond is? Het bevat de stof solanine en die is giftig.
4 Bij dat vuurwerk stonden veel Hagenaars, die genoten van de show.
5 Wie denkt dat de wereld zonder mannen beter af is, heeft het mis. Dat is zeker.

Opdracht 2

Noteer aanw.vnw, betr.vnw. (m.i.a.), vr.vnw of os.vgw. Zet de woordsoort erachter.
1 Wie van jullie gaat er naar dat toneelstuk, dat in de Stadsschouwburg speelt?
2 Deze diersoorten worden ernstig bedreigd, doordat er jacht op wordt gemaakt.
3 Hoe heet die jongen ook alweer, die je in zo'n theatertje in Parijs hebt ontmoet?
4 Zulke bestuurders moeten toch weten dat dergelijke zaken ontoelaatbaar zijn?
5 Spreekwoord: 'Wie in een glazen huis woont, moet niet met stenen gooien.'.

Opdracht 3

Werk in tweetallen.
1 Bedenk samen vijf zinnen met minimaal tien woorden van de in deze paragraaf besproken woordsoorten erin: aanw.vnw, betr.vnw, betr.vnw (m.i.a.), vr.vnw en os.vgw. Alle woordsoorten moeten ten minste één keer voorkomen.
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Noteer uit elkaars zinnen aanw.vnw, betr.vnw (m.i.a.), vr.vnw en os.vgw en zet de woordsoort erachter.

Opdracht 4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed. vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep. hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Demeter en Persephone

1 In vroeger tijden wist men nog weinig over de natuurverschijnselen. **2** Neem het onweer. **3** In de noordse mythologie werd dat verklaard doordat de god Donar zijn hamer Mjölnir door de lucht wierp, wat de bliksemschichten zou veroorzaken. **4** Ook in de Griekse wereld komen dergelijke godenverhalen voor. **5** Demeter, de godin van de landbouw, had een prachtige dochter, Persephone. **6** Op een dag werd zij ontvoerd door Hades, die haar meenam naar zijn onderwereld. **7** Demeter was ontroostbaar en bracht een heel strenge winter op de aarde. **8** Die deed veel mensen honger lijden. **9** Daarom beval de oppergod Zeus dat Persephone aan haar moeder teruggegeven moest worden. **10** Echter, omdat het meisje in het dodenrijk al wat gegeten had, kon zij slechts tijdelijk terug naar het rijk der levenden. **11** In de lente en de zomer (het groei- en bloeiseizoen) mocht ze enkele maanden op aarde verblijven, maar iedere herfst en winter bracht ze door bij Hades. **12** Zo verklaarden de oude Grieken het ontstaan der seizoenen.

Ik kan/weet
- vaststellen tot welke woordsoort *wie*, *die* en *dat* behoren.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over fouten met verwijswoorden.

Startopdracht

Leg uit wat er fout is aan de verwijswoorden in zin 1 t/m 3.

1 Kent Miriam alle studenten al waarmee ze straks dat onderzoek moet doen?
2 Als je mijn broers tegenkomt, wil je hen dan zeggen dat we om zes uur eten?
3 De salto mortale is het gevaarlijkste dat een acrobaat in het circus kan doen.

Theorie

video-uitleg

Fouten met verwijswoorden

Verwijswoorden wijzen terug naar een woord dat eerder genoemd is, het **antecedent**. Met verwijswoorden maken mensen veel fouten. Dat kan verschillende oorzaken hebben:

- Iemand weet niet of het woord waarnaar hij verwijst een *de*-woord of een *het*-woord is, terwijl dat de keuze bepaalt tussen *die* en *dat*. Voorbeeld:
  - * *De zin 'Het is een probleem en dat zal het nog wel even blijven' is* ***een cliché*** *die je niet als afronding van een tekst moet gebruiken.*

Naar *de*-woorden verwijs je met *die*, naar *het*-woorden met *dat*. Als je niet weet dat *cliché* een *het*-woord is, kan het fout gaan: *die* moet hier *dat* zijn.

- Iemand weet niet wat het geslacht is van het woord waarnaar hij verwijst: mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Voorbeeld:
  - * ***De raad*** *heeft na langdurig overleg besloten haar beslissing over de bouw van een nieuw stadion nog twee weken uit te stellen.*

Het woord *raad* is mannelijk, dus *haar* moet *zijn* zijn.
Het geslacht van een woord (mannelijk, vrouwelijk of onzijdig) vind je in de Woordenlijst Nederlandse Taal of in een woordenboek. Aan sommige *de*-woorden kun je zien dat ze vrouwelijk zijn. Zie ook Grammatica Zinsdelen van dit hoofdstuk.

- Iemand kent niet alle regels die er bestaan voor verwijswoorden. Voorbeelden:
  - * ***Je vrienden*** *maken altijd alles stuk, dus ik zou hen je nieuwe fiets niet lenen.*

Na een voorzetsel en als lijdend voorwerp gebruik je *hen*, maar als meewerkend voorwerp zonder voorzetsel gebruik je *hun*: *hen* moet *hun* zijn.

  - * *Helaas heeft* ***SC Cambuur*** *haar beste spelers moeten verkopen.*

Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden, waarnaar je verwijst met *het* en *zijn*: *haar* moet *zijn* zijn.

  - * ***De jongen*** *waarvan ik deze skeelers gekocht heb, zit in klas 5 havo.*

Naar dieren en dingen verwijs je met *waar+voorzetsel* (*waarover*, *waarvoor enz*.), maar naar mensen met *voorzetsel + wie* (*over wie*, *voor wie enz*.), dus *waarvan* moet *van wie* zijn.

  - * *Van* ***het geld*** *wat Joep in de vakantie verdiend had, kocht hij een prachtige koptelefoon.*

Het verwijswoord *wat* gebruik je om te verwijzen naar *dat* en *datgene*, naar een onbepaald voornaamwoord (zoals *alles* of *iets*), naar een overtreffende trap (het *mooiste*) of naar een hele zin; naar *het*-woorden verwijs je met *dat*, dus *wat* moet *dat* zijn.

Opdracht 1

1 Welke woorden zijn vrouwelijk?
2 Waaraan zie je dat?

a boekenkast
b golfclub
c onderneming
d operatie
e ouderraad
f plechtigheid
g specialiteit
h stoornis
i videotheek
j vissersboot
k wetenschap
l ziekte

Opdracht 2

1 Welke zelfstandige naamwoorden zijn *het*-woorden?
2 Waaraan zie je dat?

a een beroemd chemieconcern
b een spannende apotheose
c een eeuwenoude overgangsrite
d een enthousiast organisatiecomité

Opdracht 3

1 Vervang het foute verwijswoord door het juiste.
a Het spannendste boek wat Roos ooit gelezen heeft, is *Boy 7* van Miriam Mous.
b Bourgogne, de streek rond de stad Dijon, is bekend om haar wijnproductie.
c Het instituut die steun verleent aan blinden en slechtzienden, heet Bartiméus.
d Kan de politie de agent waarover zo veel klachten zijn, niet beter ontslaan?
e Rijkswaterstaat is het ministeriële agentschap die de rijkswegen beheert.
f Mijn vriendinnen wilden dat ik vanmiddag met hun een terrasje zou pakken.

2 Waardoor ontstaat de foute verwijzing? Kies uit:
A Iemand kent niet alle regels die er bestaan voor verwijzen.
B Iemand weet het geslacht niet van het woord waarnaar verwezen wordt.
C Iemand weet niet of er verwezen wordt naar een *de*-woord of een *het*-woord.

Opdracht 4

Zoek de foute verwijzingen en verbeter ze.

1 Een meisje wat aan voetbal doet, was in 1960 nog een vreemd verschijnsel.
2 Zodra jullie dit formulier hebben ingevuld, moeten jullie hem retourneren.
3 Waarom hebben jullie niet alles geleerd dat de docent had opgegeven?
4 Uw administratiesysteem is verouderd en daarom gebruiken we die niet meer.
5 Volgens mij heeft dit apparaat door de jaren heen haar diensten wel bewezen.
6 De kleintjes mochten bij de Sint op schoot en Piet gaf hen een cadeautje.

Opdracht 5

Beoordeel de verwijzingen en verbeter de foute.

1 Vanwege de gevechten heeft het Rode Kruis zijn personeel teruggetrokken.
2 De klant accepteert de prijsverhoging niet, want hij is in strijd met de afspraak.
3 Ellen is op zoek naar een vriend waarop ze volledig kan vertrouwen.
4 Omdat de reünie een succes was, gaan we hem nu om de vijf jaar organiseren.
5 De verzekeringsmaatschappij geeft haar cliënten volgend jaar een winstdeling.
6 Opa Bos neuriet vaak deze oude melodie, omdat hij hem vrolijk maakt.

Opdracht 6 ✱

Werk in tweetallen.

1 Bedenk vijf zinnen van minstens tien woorden met een onjuist verwijswoord erin. Zorg ervoor dat je verschillende soorten verwijswoorden gebruikt, in elk geval betrekkelijke, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Zoek in elkaars zinnen de onjuiste verwijzingen en verbeter ze.

Ik kan/weet
- fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandig gebruikte telwoorden.

Startopdracht

Verander in elke zin een of twee woordgroepen in een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord. Voorbeeld:
– *Voor mensen met een slecht gehoor ondertitelt Teletekst tv-programma's.*
mensen met een slecht gehoor → slechthorenden

1. Moeten deze dakloze mensen werkelijk buiten slapen met die vorst?
2. De film is voor een volwassen publiek en dus niet geschikt voor jonge kijkers.
3. In de VS verdienen de rijke burgers honderd keer zoveel als de arme mensen.

Theorie

video-uitleg

Met of zonder -*n*?

Telwoorden als *enkele, vele, weinige, sommige* worden zelfstandig gebruikt als je achter het telwoord geen zelfstandig naamwoord uit de zin kunt invullen. Deze **zelfstandig gebruikte telwoorden** schrijf je **met -*n*** als ze personen aanduiden:
– *Ik had **allen** uitgenodigd voor het feest, maar **sommigen** konden helaas niet.*
– ***Enkelen** van de wandelaars moesten hun blaren laten doorprikken.*

Als telwoorden geen personen aanduiden of niet-zelfstandig (maar bijvoeglijk) gebruikt worden, schrijf je ze **zonder -*n***:
– ***Enkele** van de tijgers waren tijdens het transport erg onrustig. (geen personen)*
– *Dit jaar hebben **vele** toeristen het Rijksmuseum bezocht. (niet-zelfstandig)*

Telwoorden als *tientallen, honderden, (tien)duizenden* en *miljoenen* hebben altijd een -*n*.

Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden die personen aanduiden, eindigen in het enkelvoud op **een -*e*** en krijgen in het meervoud **een -*n***:
– *Als **gepensioneerde** heb je tijd om je vrijwillig in te zetten voor eenzame **ouderen**.*
Zelfstandig gebruikte bijvoeglijk naamwoorden die zaken (dingen) aanduiden, eindigen meestal op **een -*e***, maar niet als het gaatom stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden:
  – *In de etalage lagen vijf horloges: drie vrij **goedkope zilveren** en twee **peperdure gouden**.*

Opdracht 1

Kies de juiste vorm van de telwoorden (met of zonder -n).

1. Zijn Clemens en August hier de **enige / enigen** met verstand van kunst?
2. Van de **tientalle / tientallen** Italiaanse gerechten lustte Janine er slechts **enkele / enkelen**.
3. Krijgen ook de **laatste / laatsten** die arriveren, dit aandenken aan de fietstocht?
4. **Vele / Velen** zijn geroepen, maar **weinige / weinigen** uitverkoren, zegt de Bijbel.

5 Toen het zo sneeuwde, kwamen alleen de **eerste / eersten** leerlingen op tijd in de les, maar **sommige / sommigen** waren echt veel te laat.
6 De kroketten waren **alle / allen** te hard, maar de **meeste / meesten** waren wel eetbaar.

Opdracht 2

Kies de juiste vorm van de bijvoeglijke naamwoorden (met of zonder -n).

1 Toen de kandidaten opkwamen, werden de **leukste / leuksten** begroet met applaus.
2 Onder de **genodigde / genodigden** waren artiesten, onder wie de leden van de band Di-rect.
3 De hengelaar nam de grote vissen mee en gooide de **kleine / kleinen** terug.
4 **Zoute / Zouten** haringen lust Kerwin wel, maar **zure / zuren** vindt hij vies.
5 Dit gebouw is slecht toegankelijk voor **gehandicapte / gehandicapten**.
6 Mevrouw Verhoeck bekeek alle tomaten en zocht de **mooiste / mooisten** uit.

Opdracht 3

Noteer de juiste vorm van de bijvoeglijke naamwoorden (met of zonder -n).

1 Van de schaatsafstanden is de tien kilometer een van de zwaarste(n).
2 Op de markt kocht Elly Spaanse pepertjes: twee rode(n) en twee groene(n).
3 Werk dat VS-burgers niet willen doen, wordt vaak gedaan door Mexicaanse illegale(n).
4 Mel zocht in de dierenwinkel nieuwe vissen en kocht er twee felgekleurde(n).
5 De kerstdagen brengt iedereen het liefst door met zijn dierbare(n).
6 Wij verkopen vooral telefoons van Huawei: van de beste(n) de goedkoopste(n).

Opdracht 4

1 Welk betekenisverschil is er tussen zin *a* en zin *b* en tussen zin *c* en zin *d*?
   a De jongste flatbewoners organiseerden een feestavond voor de **oudere**.
   b De jongste flatbewoners organiseerden een feestavond voor de **ouderen**.
   c Sommige studenten vonden de film waardeloos, maar bijna alle **andere** waren enthousiast.
   d Sommige studenten vonden de film waardeloos, maar alle **anderen** waren enthousiast.
2 Wat is lastig bij zin *e* als je moet kiezen tussen met of zonder -n?
   e De amazone en haar rijpaard vielen **beide / beiden** in het water.
3 Kies de juiste spelling van *beide(n)* in zin *f* en zin *g* en leg het verschil uit.
   f Die jongens maken altijd ruzie en vaak hebben ze **beide / beiden** schuld.
   g Die jongens maken altijd ruzie en vaak hebben **beide / beiden** schuld.

Opdracht 5

Noteer het verkleinwoord.

1 A4
2 big
3 cafetaria
4 cd
5 ding
6 haring
7 jockey
8 jongen
9 karbonade
10 lolly
11 oma
12 sardine
13 saté
14 sherry
15 souvenir
16 studio
17 taxi
18 worm

Opdracht 6

Werk in tweetallen.

1 Soms kan de verkleinvorm een woord een andere betekenis geven:
– *toet = gezicht; toetje = dessert, nagerecht.*
Maak met elk van onderstaande woorden een zin waarin je laat zien dat de verkleinvorm een andere betekenis heeft dan de grondvorm. Je maakt dus acht zinnen. Gebruik zo nodig een woordenboek.

a bloem – bloemetje
b telefoon – telefoontje
c spion – spionnetje
d viool – viooltje

2 Verkleinwoorden kunnen ook afgeleid zijn van woorden die geen zelfstandig naamwoord zijn. Maak van de volgende woorden een verkleinwoord en maak er een zin mee waaruit de betekenis duidelijk wordt.

a blauw
b cursief
c nieuw
d om

3 Sommige woorden bestaan alleen als verkleinwoord. Geef van onderstaande verkleinwoorden de betekenis.

a akkefietje
b rotje
c sprookje
d twaalfuurtje
e weesgegroetje
f wentelteefje

Opdracht 7

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit de volgende woorden: *alliteratie – auditie – capaciteit – chauffeur – decennium – elektriciteit – epidemie – executie – gedesoriënteerd – journalist – outfit – prioriteit – proviand – rancune – reduceren – route – sperziebonen – totalitair – traceren – trauma*

1 Toen de scouts op survival gingen, bestond hun … uit broden, worsten en blikken kapucijners en ….

2 De … van dit hospitaaltje van Artsen zonder Grenzen is veel te klein om alle mensen met een … op te vangen.

3 Een regering die de uitstoot van CO_2 wil …, gaat erg inefficiënt te werk als ze de … laat opwekken in kolencentrales.

4 Het heeft de hoogste … de burgers die voor het oorlogsgeweld de bergen in zijn gevlucht te …, zodat de … van het Rode Kruis hen via een veilige … naar bevrijd gebied kunnen brengen.

5 Toen de … van *de Volkskrant* ging dineren in het chicste restaurant van de stad, trok hij zijn mooiste … aan: een donkerblauw kostuum met een lichtblauwe stropdas.

6 Door de extreme weersomstandigheden raakten veel van de in Barcelona geloste postduiven ….

7 Onder het … regime van deze dictator vonden volgens Amnesty International … van politieke tegenstanders plaats.

8 Gedurende het laatste … is dankzij vaccinaties het aantal … in derdewereldlanden sterk afgenomen.

9 Omdat Otto bij de … voor het nationaal orkest was afgewezen, heeft hij uit … de auto van de voorzitter van de toelatingscommissie vernield.

10 Het Nederlands bevat veel uitdrukkingen met …, zoals ‘na lang wikken en wegen’, ‘nooit ofte nimmer’ en ‘te kust en te keur’.

Opdracht 8

Noteer de correct gespelde persoonsvorm.

1 In de film **bevrijd / bevrijdt** de ridder een jonkvrouw en **leid / leidt** hij haar uiteindelijk naar het altaar.
2 Waarom **besteed / besteedt** je geen aandacht aan mijn vragen en **beantwoord / beantwoordt** je ze niet?
3 Het spreekwoord luidt: 'Wat gij niet wilt dat u **geschied / geschiedt**, doe dat ook een ander niet.'
4 **Benijd / Benijdt** je hem omdat hij beter **skateboard / skateboardt** dan jij?
5 De traiteur **kruid / kruidt** het gehakt en **kneed / kneedt** het enige tijd, voordat hij de ballen vormt en die **braad / braadt** in de braadpan.
6 Dat die graffitispuiter telkens mijn garagedeur **beklad / bekladt**, **duld / duldt** ik niet langer, want mijn verzekering **vergoed / vergoedt** de schade niet.

Opdracht 9

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 Waarom … (aanvaarden) je niet dat de verkering voorgoed uit is en … (branden) je nog steeds van verlangen naar Mathilde?
2 De krant … (melden) dat hier zaterdag een Russische Antonov … (landen), een vliegtuig waarvan elke spotter … (likkebaarden).
3 … (Worden) je zus echt gepest omdat ze zich een beetje afwijkend … (kleden)?
4 … (Verbreden) men deze zeearm, die … (uitmonden) in de Noordzee, voor de scheepvaart op Antwerpen?
5 Het … (verblijden) je vast dat een weidevogel als de scholekster tegenwoordig ook op platte daken … (broeden).
6 Ik … (vermoeden) dat de haven van deze stad in de komende jaren … (verzanden).

Opdracht 10

Spel de werkwoordsvormen correct.

1 Bij Noordwijk is een … (bloeden) orka … (aanspoelen), die nu bij Ecomare op Texel … (worden) … (verzorgen).
2 Mijn zus … (reageren) altijd zeer … (ergeren), als je haar rust … (verstoren) wanneer ze … (studeren).
3 De herder … (weiden) zijn kudde in de bergen en … (spieden) voortdurend de omgeving af op zoek naar roofdieren.
4 Op het perron … (wachten) gisteravond veel reizigers tevergeefs op de intercity uit Leeuwarden, die door de hevige sneeuwval bij Meppel was … (stranden).
5 Een rattenvanger heeft de muskusratten … (verdelgen), omdat ze de dijk hebben … (beschadigen), hetgeen elk jaar weer een flinke kostenpost … (opleveren).
6 Wanneer de non zich aan contemplatie … (wijden), … (versmaden) zij elke lekkernij en … (voeden) ze zich met water en brood.

Ik kan/weet

- wanneer ik een meervouds-n moet gebruiken bij bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandig gebruikte telwoorden. 3F
- hoe ik werkwoorden in de tegenwoordige tijd die hetzelfde klinken moet schrijven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Het naadje van de kous

Als je er even over nadenkt, zijn er vast en zeker onderwerpen waarover je eigenlijk best wat meer zou willen weten. Wat zijn bijvoorbeeld de risico's van gaswinning, wat heeft de schilder Vermeer zo beroemd gemaakt of wat zijn de ingrediënten van een succesvolle game? Of misschien heb je zelf wel een heel ander thema in gedachten. Dit is je kans eindelijk het naadje van de kous te weten.

Je gaat met twee klasgenoten informatie verzamelen om op basis daarvan bij de praktijkopdracht van hoofdstuk 3 een werkstuk te schrijven.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een enquête opstellen en deze afnemen om informatie te verzamelen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan verschillende vaste tekststructuren herkennen. • Ik kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan de structuur van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F • Ik kan relaties als oorzaak/gevolg, voor- en nadelen etc. duidelijk aangeven met signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan me op basis van gesproken bronnen documenteren aan de hand van documentatievragen.
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
Woordenschat	• Ik kan hyperbolen, understatements, litotessen en eufemismen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan de juiste verwijswoorden gebruiken. 3F
Grammatica woordsoorten	• Ik kan vaststellen tot welke woordsoort *wie*, *die* en *dat* behoren.
Formuleren	• Ik kan fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren. 3F
Spelling	• Ik weet wanneer ik een meervouds-n moet gebruiken bij bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandig gebruikte telwoorden. 2F • Ik weet hoe ik werkwoorden in de tegenwoordige tijd die hetzelfde klinken moet schrijven. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 3

Smaak

Esperanto

Zou het niet mooi zijn als alle mensen op de wereld dezelfde taal spreken? Dat dacht eind negentiende eeuw ook de Poolse oogarts Ludwik Lejzer Zamenhof (1859-1917). Hij ontwierp een internationale taal, het Esperanto, met een heel simpele grammatica. Wereldwijd spreken zo'n twee miljoen mensen deze taal, naast hun moedertaal. Omdat het Esperanto 'bedacht' is, noemen we het een **kunsttaal**.

Hoe is het Esperanto aan zijn naam gekomen?

Pardonu? Wat zeg-ie?

Een van de kenmerken van het Esperanto is dat het nogal wat woorden heeft die ons bekend voorkomen. Verder zijn er veel voor- en achtervoegsels, waarmee je nieuwe woorden maakt. Een voorbeeld: *sana* betekent 'gezond'; *malsana* is 'ziek'; -*ulo* duidt op 'iemand met een bepaalde eigenschap'; *malsanulo* is dus een 'zieke' of 'patiënt'.

Geef en verklaar de betekenis van deze woorden: ekster, kolekti, paco, timo, vojaĝi.

Je eigen kunsttaal

Een natuurlijke taal heeft zich ontwikkeld binnen een cultuur. Een kunsttaal is ontworpen door een of enkele personen. Er bestaan er wel duizend. Soms is een kunsttaal gemaakt om een communicatiemiddel te hebben zonder politieke of culturele lading, zoals het Esperanto. Maar je kunt een kunsttaal ook puur voor je plezier in elkaar knutselen.
Maak een lijstje van woorden die alleen in jouw familie gebruikt worden, dus jouw familiekunsttaal. Bespreek jouw lijst met die van een klasgenoot.

Lezen

Je leert over argumentatie.

Startopdracht

Beantwoord de vragen bij tekst 1.

1. De alinea's van tekst 1 staan nu in alfabetische volgorde. Zet ze in de juiste volgorde door de letters *a* t/m *e* te nummeren van 1 (de inleiding) t/m 5 (het slot).
2. Wat is het onderwerp van de tekst?
3. Wat is het standpunt van Doomen?
4. In welke alinea('s) vind je argumenten voor dit standpunt?
5. Wat is de conclusie van de tekst?
6. Welke tekststructuur heeft deze tekst?

Tekst 1

Dineren in het donker

[*a*] Bovendien ervaren de restaurantgasten niet alleen hoe bijzonder het is om te eten zonder te zien, maar ook ondervinden mensen op een ongewone manier hoe het moet zijn om een visuele handicap te hebben. Dit laatste zorgt voor een beter begrip voor visueel beperkte mensen, volgens de horecamanager.

[*b*] Een sterk concept dus. 'Jazeker. Voor de blinde en slechtziende medewerkers die lekker aan de slag zijn. En voor de gasten ook; ik zie dat ze na afloop heel enthousiast zijn en het gevoel hebben een nieuwe ervaring opgedaan te hebben.' Dit geldt ook voor mensen die bang zijn in het donker. 'Je ziet dat ze na een tijdje gewend raken aan het donker en zoveel vertrouwen krijgen in hun andere zintuigen dat ze zich over hun angst heen zetten en zich overgeven aan het diner en het gezelschap aan tafel', aldus Doomen.

[*c*] Na grote successen in Berlijn, Parijs en Londen vinden in steeds meer restaurants in Nederland diners in het donker plaats. Er zijn zelfs eetgelegenheden die zich volledig op dit fenomeen richten. De dinergasten zijn dan volledig aangewezen op hun smaak-, gehoor- en tastzintuigen. De gasten worden begeleid door visueel beperkte kelners. In de ruimte waar de gasten dineren, is het namelijk zo donker dat ziende medewerkers er niet uit de voeten kunnen. Pieter Doomen is horecamanager van restaurant-eetcafé Lucebert waar ook zulke avonden worden georganiseerd. 'Ik ben van mening dat blind eten een ijzersterk concept is.'

[*d*] 'Ten eerste neemt normaal gesproken het visuele aspect een heel belangrijke plaats in als je uit eten gaat', zegt Doomen. 'Een mooi opgemaakt gerecht doet heel erg veel. Als dat aspect wegvalt, richt alle aandacht zich op de smaak, textuur en geur van het eten. Daardoor wordt eten weer even nieuw en spannend!'

[*e*] Zijn laatste argument betreft de werkgelegenheid. 'In de verduisterde restaurants is er behoefte aan werknemers met een visuele beperking. Vaak komen zij vanwege hun handicap moeilijk aan de bak, maar doordat nu tientallen eetgelegenheden deze ervaring in het donker aanbieden, is de werkgelegenheid onder blinde en slechtziende horecamedewerkers landelijk met maar liefst 15 procent gestegen.

Naar: www.tilburg.com/nieuws, op 30 november 2017

Theorie

video-uitleg

Argumentatie (1)

De schrijver van een overtuigende tekst wil de lezer overtuigen van zijn mening of **standpunt**. Hij **onderbouwt** het: hij legt met **argumenten** uit waarom hij dit standpunt heeft. Het standpunt en alle argumenten tezamen noem je ook wel de **argumentatiestructuur**.
Er zijn twee soorten argumenten: **feitelijke** (objectieve) en **waarderende** (subjectieve) argumenten. Een feitelijk argument kun je controleren (het is waar of niet waar); over een waarderend argument kun je van mening verschillen:
- *Ik ga liever naar de carnavalsoptocht in Breda dan in Oosterhout, want de optocht in Breda duurt minimaal een uur langer.* (feitelijk argument)
- *Ik ga liever naar de carnavalsoptocht in Breda dan in Oosterhout, want de optocht in Breda is veel mooier.* (waarderend argument)

Als een schrijver zijn standpunt met één argument onderbouwt, noemen we dat **enkelvoudige argumentatie**. Meestal gebruikt een schrijver meer argumenten om zijn mening kracht bij te zetten. Dat heet **nevenschikkende argumentatie**.
De argumentatie kun je in een **blokjesschema** noteren, waarbij in het bovenste blok het standpunt staat en de argumenten in de blokjes eronder worden aangegeven. Je werkt bij het invullen van meerdere, gelijkwaardige argumenten uit een tekst altijd van links naar rechts.
Als je de argumenten in de blokjes van boven naar beneden leest, lees je voor de pijlen: *want*; tussen de blokjes kun je 'en' invullen:

Leerlingen moeten meebeslissen over nieuwe tafels en stoelen op school.		
↑	↑	↑
Leerlingen hebben als jongere generatie een goede kijk op wat leuke, moderne meubels zijn.	*Leerlingen moeten kunnen testen of de stoelen en tafels comfortabel zijn.*	*Leerlingen moeten beoordelen of zij tafels en stoelen makkelijk kunnen verschuiven.*

Een schrijver kan een argument ook onderbouwen met een ondersteunend argument. Dit heet **onderschikkende argumentatie**:

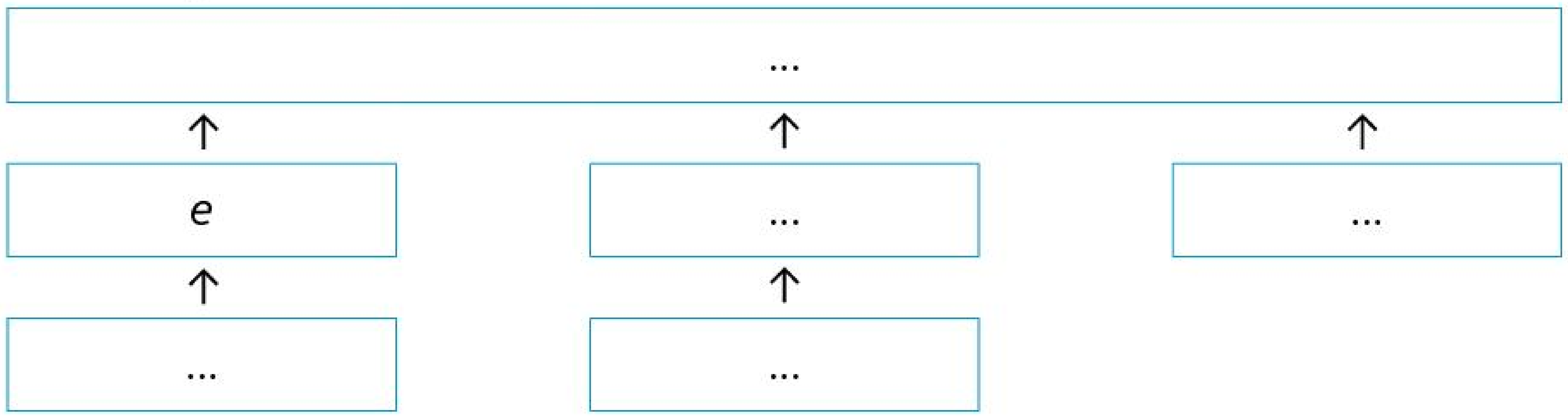
Het moment van jouw etentje is niet zo goed gekozen.
↑
Veel van je vrienden uit V3A moeten die avond hard leren.
↑
Zij hebben de volgende dag een belangrijke wiskundetoets.

Als een schrijver een of meer argumenten met een nevenschikkende argumentatie ondersteunt, is er sprake van **onder- en nevenschikkende argumentatie**.
Een standpunt wordt vaak aangekondigd met signaalwoorden als *Ik vind …, Volgens ons …, Zij denkt dat …, De auteur stelt ..., Ik ben van mening dat ..., Onze conclusie is …, Dus …, Daarom …, Kortom … (Het is) dan ook …*
Argumenten herken je vaak aan signaalwoorden als *dat blijkt uit, immers, namelijk, omdat, de reden hiervoor is* en *want*.

Opdracht 1

Lees tekst 1 nog een keer met de alinea's in de goede volgorde.

1 Welk signaalwoord voor het standpunt kom je tegen in alinea 1?
2 Welk signaalwoord voor een argument staat in alinea 2?
3 Welke signaalwoorden voor opsomming verbinden alinea 3 met alinea 2?
4 Welk signaalwoord voor een argument staat in alinea 4?
5 Welk signaalwoord voor een conclusie staat er in de laatste alinea?
6 Neem het blokjesschema over, vul het standpunt en de argumentatie (*a* t/m *f*) in de blokjes in. Noteer alleen de letters.

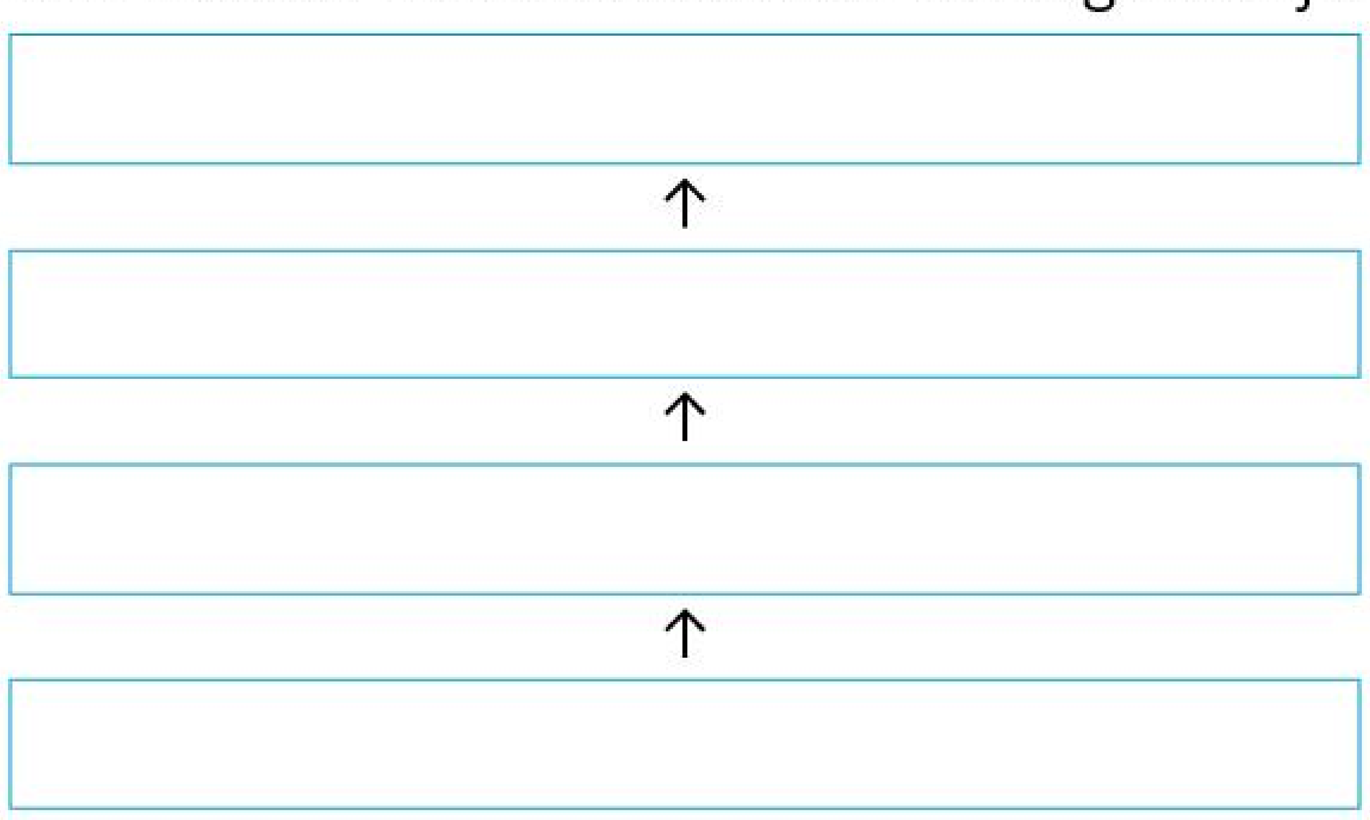
a Alle aandacht richt zich op de smaak, textuur en geur van het eten.
b Blind eten is een ijzersterk concept.
c De werkgelegenheid onder blinde en slechtziende horecamedewerkers is verbeterd.
d Er ontstaat een beter begrip voor visueel beperkte mensen.
e Eten wordt weer even nieuw en spannend.
f Mensen ondervinden op een ongewone manier hoe het moet zijn om een visuele handicap te hebben.

Opdracht 2

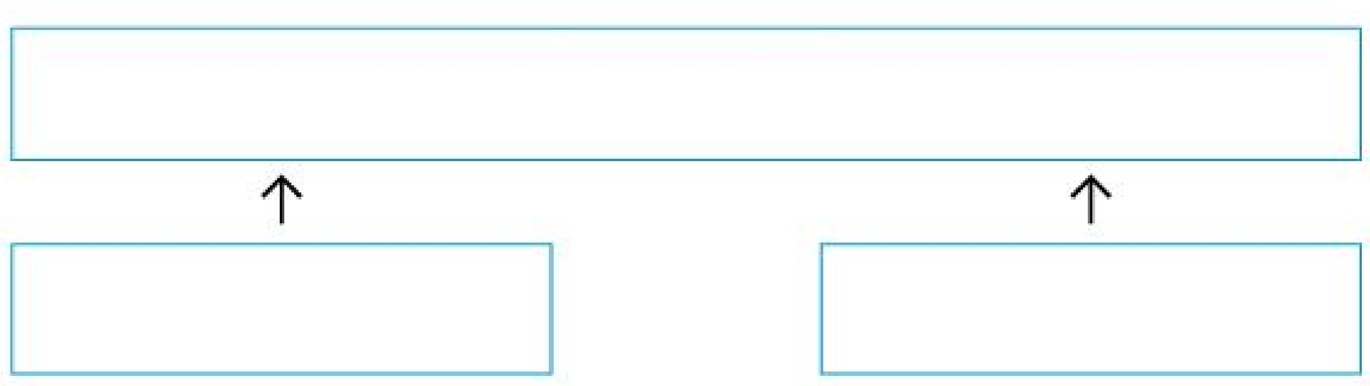
Kies bij de argumentaties 1 t/m 4 het juiste blokjesschema A t/m D en vul de argumentatie in.

1 Wat weet jij nou van gezondheid en voeding? Jij hebt er nog nooit een wetenschappelijk artikel over gelezen. Je hebt bovendien zelf overgewicht.
2 Als je gaat karten, moet je beschermende kleding dragen. Bij een botsing kun je anders levensgevaarlijk gewond raken. Je kunt hersenletsel oplopen. Je kunt ook een nek- of rugwervel breken.
3 Maarten is geschikt als medewerker bij speelparadijs Joepie, want hij is sociaal en heeft ervaring als oppas. Hij heeft namelijk twee jaar als au pair gewerkt.
4 De E. colibacterie verspreidt zich snel via bijvoorbeeld vlees en rauwe groente. Daardoor raken wij geïnfecteerd en worden we ziek. Geregeld leidt de ziekte tot de dood. Dus is de E. colibacterie levensgevaarlijk.

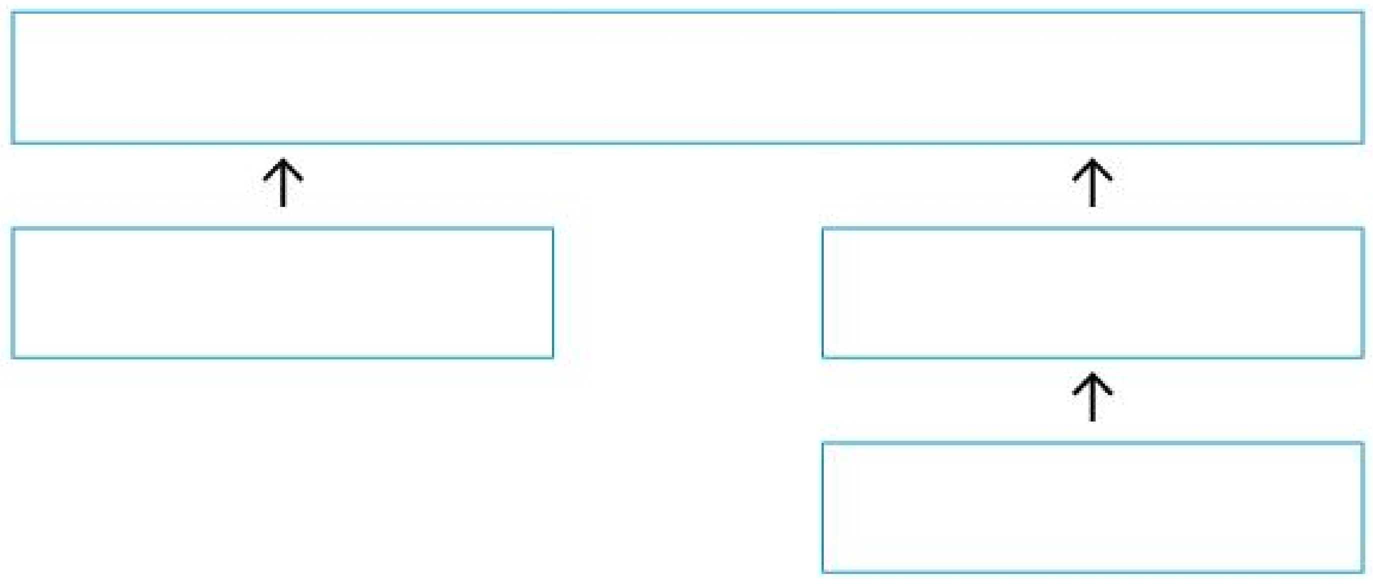
A

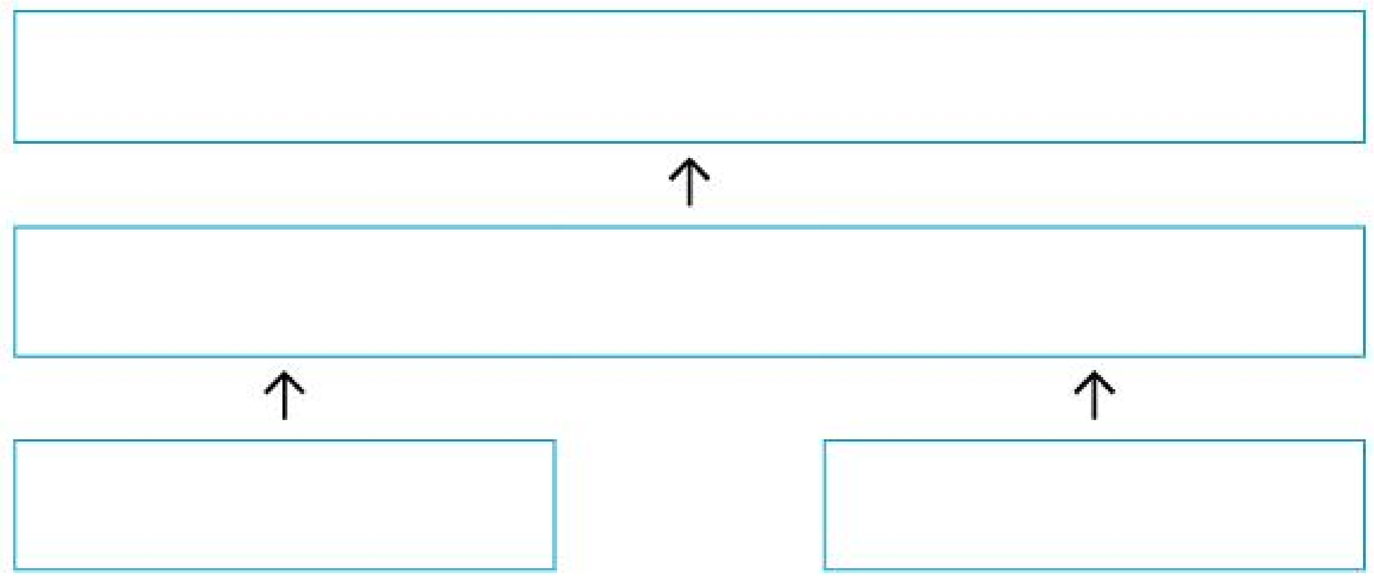
B

C

D

Opdracht 3 ✱

Lees de redeneringen *a* en *b* en beantwoord voor beide voorbeelden de vragen.

1 Wat is het standpunt?
2 Welke argumenten horen bij het standpunt?
3 Leg uit wat er fout is aan de redenering.

a Iedereen die rijk is, heeft hard gewerkt. Amin werkt hard, dus hij zal rijk worden.
b Mensen die pijn hebben, huilen vaak. Koeien huilen nooit, dus zij hebben geen pijn.

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies zelf de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding?
3 Wat is het tekstdoel?

4 Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
corpulent (al. 1) – karakteristiek (al. 1) – zijn neus ophalen (al. 2) – Over smaak valt niet te twisten (al. 4) – gooit te grabbel (al. 5) – pionier (al. 5) – noodlijdend (al. 6) – etablissement (al. 6)

5 ‘Die kronkel.’ (al. 2) Welke kronkel bedoelt de schrijver?

6 Neem het blokjesschema over en plaats de argumentatie in de blokjes. Noteer alleen de letters. Drie blokjes zijn al ingevuld.

	…	
↑	↑	↑
f	…	*c*
↑	↑	↑
…	*d*	…

a Er zit veel suiker in Remia Fritessaus.
b Het is onverstandig dat Julius Jaspers reclame maakt voor Remia Fritessaus.
c Julius’ goede naam loopt gevaar.
d Julius maakt reclame voor een product waar hij niet achter staat.
e Julius wordt onbetrouwbaar.
f Remia Fritessaus is een slecht product.
g Toen topkok Cas Spijkers bij *Koken met sterren* zakjes opentrok, verloor hij zijn reputatie en Michelinsterren.

7 Welke argumenten in vraag 6 zijn feitelijk? Noteer de letters.

8 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake? Kies uit:
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

9 ‘Ach, ach, ach, Julius Jaspers, waarom nu toch?’ (al. 1) Het antwoord op deze vraag is niet direct uit de tekst op te maken. Wat zou hierop het antwoord kunnen zijn?

10 Waarom pakken andere bekende Nederlanders het slimmer aan? (al. 7)

11 Noteer drie zinnen of zinsgedeeltes waaruit blijkt dat de schrijver een spottende ondertoon heeft.

Tekst 2

Frietsaus van Julius

[1] Ach, ach, ach, Julius Jaspers, waarom nu toch? De sympathieke, corpulente chef, kookboekschrijver, restauranteigenaar en televisiepresentator met het karakteristiek achterovergekamde vettige haar, maakt reclame voor Remia Fritessaus. Dat is heel onverstandig.
[2] Die frietsaus – elke frietsaus eigenlijk – is een slecht rommelgoedje boordevol suiker, waarvoor niet alleen elke chef, maar ook iedere liefhebber van lekker

eten zijn neus zal ophalen. Weinig vet, want vet is ongezond, dus extra veel suiker. Die kronkel.

[3] In Remia Fritessaus zit: 'water, raapolie, glucose-fructosestroop, azijn, mosterd (water, mosterdzaden, azijn, specerijen), gemodificeerd maiszetmeel, suiker, vrije-uitloop-eigeel, maiszetmeel, zout, voedingszuur: citroenzuur, verdikkingsmiddel: xanthaangom, conserveermiddel: kaliumsorbaat, aroma, antioxidant: calciumdinatrium-EDTA, kleurstof: betacaroteen'. Voor de duidelijkheid: glucose-fructosestroop, het derde ingrediënt, is suiker.

[4] Misschien houdt Julius gewoon van waterige imitatiemayonaise met suiker? Kan toch? Over smaak valt niet te twisten. Dat zou kunnen, maar in zijn eigen barbecueboek bestaat zijn mayonaise uit niets meer dan ei, azijn, mosterd, zonnebloemolie, peper en zout. Er is geen suiker of fructosestroop te bekennen, noch xanthaangom of maiszetmeel. Julius' eigen mayo is lekkere mayo zoals het hoort. Vet en zuur. Als je het van de frietsaus moet hebben voor je gezondheid, dan is het toch al te laat.

[5] Jaspers maakt dus reclame voor een product waar hij zelf niet achter staat. Dat maakt hem onbetrouwbaar. Alles wat hij aan culinaire geloofwaardigheid had, gooit hij te grabbel voor een reclame voor Remia Fritessaus. Hoe riskant dit is, liet topkok Cas Spijkers al aan het eind van de vorige eeuw zien. Spijkers was een culinair pionier die in de jaren tachtig Nederland uit het zompige moeras van glazige aardappels, schoenzoolvlees en sufgekookte groentes wist te trekken. Zijn restaurant kreeg twee Michelinsterren. Toen ging hij bij RTL 'Koken met sterren'. Hij trok het ene na het andere gesponsorde zakje open. Hij liep binnen, maar zijn reputatie was verwoest en zijn Michelinsterren raakte hij kwijt.

[6] Julius moet dus oppassen dat ook hij zijn goede naam niet verliest. En Herman den Blijker, die de kant-en-klaarzakken van Hak aanprijst, moet ook uitkijken. Je kunt niet én pleiten voor zelf koken met goede, verse ingrediënten én fabrieksmaaltijden aan de man brengen. Stelt u zich de volgende scène voor van het televisieprogramma waarin Den Blijker restaurants van de ondergang moet redden. De bediening is slecht en het eten is beroerd. Herman moet het allemaal oplossen. Dan trekt de chef van het noodlijdende etablissement zo'n Hakzak met linzencurry open, onder de vrolijke Herman-uitroep 'Alleen purûh ingrediëntûh!' De herrie in de keuken zou niet te overzien zijn.

[7] Andere bekende Nederlanders pakken het slimmer aan: Ali B maakt reclame voor een telefoonprovider, Jan Smit voor goedkope brillen en Winston en Renate Gerschtanowitz voor wasmiddel. Zie hier de reclamewet van Teun: als je reputatie je lief is, houd je werk en reclames strikt gescheiden.

Naar: de Volkskrant, 10 juli 2017

Opdracht 5

Beantwoord de vragen bij tekst 3. Kies zelf de juiste leesstrategie.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. Uit welke alinea's bestaat de inleiding?
3. Wat is het tekstdoel?
4. Noteer de betekenissen van de volgende woorden en woordgroepen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   sociëteit (al. 1) – schroomde (al. 1) – wispelturig (al. 1) – relict (al. 3) – beroert (al. 3) – gewijd (al. 4) – in een mum van tijd (al. 6) – walhalla (al. 7) – tactiel (al. 7) – believen (al. 7) – pantheon (al. 10) – tred (al. 10) – gerieflijk (al. 11)
5. Waarom zou in de eerste twee alinea's de uitgeverij van Joost Nijsen worden aangehaald?
6. 'Maar om nou te spreken van een zoete inval – nee.' (al. 3) Wat wordt bedoeld met 'een zoete inval'?
7. Maak een blokjesschema en plaats de onderstaande argumentatie erin. Noteer alleen de letters.
   a Boekhandels kunnen alles voor je opzoeken en bestellen.
   b Een boekhandelaar kent snel je profiel als lezer.
   c Een boekhandelaar weet welk boek hij je wel of niet kan aanraden.
   d In boekhandels ruikt het lekker.

e In de boekhandel doe je ontdekkingen.
f Je koopt boeken waar je van tevoren niet aan had gedacht.
g Je moet naar de fysieke boekhandel gaan.

8 Welke argumenten in vraag 7 zijn waarderend? Noteer de letter(s).

9 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake? Kies uit:
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

10 'Wie de fysieke boekhandel bezoekt, steunt de minder bekende schrijvers.' (al. 8) Leg uit hoe dat werkt.

11 'Aanraken mag niet, maar hen observeren is bij de wet niet verboden.' (al. 9) Waarom zou de auteur deze woorden hebben gekozen?

Opdracht 6

In tekst 3 wordt in alinea 6, 7, 8, 10 en 11 de vergelijking getrokken met het kopen van boeken in online boekwinkels. Stel dat jij een pr-medewerker bij bol.com bent. Er wordt jou gevraagd om een reactie op de tekst te geven. Maak een blokjesschema met onder- en nevenschikkende argumentatie, waarin je minimaal zes argumenten noteert waarom klanten juist hun boeken online zouden moeten kopen en niet in fysieke boekhandels.

Tekst 3

Ik zoek … een boek

[1] Onlangs sprak Podium-uitgever Joost Nijsen in de besloten vertrouwelijkheid van de Amsterdamse kunstenaarssociëteit De Kring. Hij schroomde daarbij niet over tegenvallende resultaten te spreken en over de wispelturige rol van het lot dat ervoor kan zorgen dat zijn schrijvers opeens (en ook nog in hetzelfde jaar) met een succesvol boek op de proppen komen.

[2] Het is sappelen, wachten en hopen op betere tijden, net als in de boekhandel. De uitgeverij is zolang er Joost Nijsens bestaan wel in goede handen. De boekhandel blijft ook zolang er goede boekhandelaren zijn. Opgelucht keerde iedereen huiswaarts.

[3] En toch. Vlak voor de feestdagen zag ik postbodes zeulen met tassen vol witblauwe bol.com-dozen en dito enveloppen. Daar kúnnen boeken in zitten …
In de boekhandels die ik bezoek, was het toen wat drukker dan gewoonlijk. Maar om nou te spreken van een zoete inval – nee. Is de boekhandel een relict uit de pre-internettijd? Welnee. Ik ga nog één keer uitleggen waarom je naar een echtemensenboekhandel moet gaan met echte mensen en echte boeken; waar browsen betekent dat je met je warmbloedige vingers geen muis of touchscreen, maar echte kaften beroert. Je kunt het niet vaak genoeg herhalen: waarom je vóór de zelfstandige boekhandel moet zijn.

[4] Ten eerste: het ruikt lekker in boekhandels. Naar verse boeken. Naar drukinkt en papier van goede kwaliteit. En met een beetje geluk naar goed gewassen, door die gewijde omgeving uitermate aantrekkelijk personeel. Daar is wellicht niet iedereen het mee eens. Mocht het desondanks meuren naar rioollucht of schimmel, weet dan dat daar iemand er alles aan doet het hoofd boven water te houden. Uit liefde voor boeken. Als dat geen goed doel is.

[5] De verkopers kunnen daarnaast alles voor je opzoeken en bestellen. Ja, dat kun je zelf ook doen, maar waarom zou je? Bovendien weet niet iedereen waar hij naar op zoek is. 'Ik zoek …een boek', hoorde ik laatst iemand bij de kassa zeggen. 'Van een kale schrijver uit Rusland …' Nabokov, dacht ik. Maar

bij de kassa weten ze meteen wie je bedoelt. 'De Nederlandse, in Rusland woonachtige schrijver Pieter Waterdrinker, bedoelt u?' Ja, die!

[6] Een beetje boekhandelaar kent in een mum van tijd je profiel als lezer, dus hij weet welk boek hij je kan aanraden en vooral – nog belangrijker – welk boek niet. Online winkels doen dat ook, werpen sommigen tegen. Maar dat intelligente, diplomatieke maatwerk is zoveel beter dan de digitale algoritmes die je wijzen op andere, 'veel gekochte boeken die u zullen bevallen'. Uit eigen ervaring: ik heb heel wat schrijvers leren kennen dankzij in boekhandels werkzame literatuurminnaars.

[7] In de fysieke boekwinkel doe je ontdekkingen. Niets leukers dan daarvandaan met boeken thuiskomen waar je bij binnenkomst van de boekensnoepwinkel, dat walhalla voor snuffelaars, niet aan had gedacht, maar die je niet kon laten liggen. Niet zomaar blijkt uit recent onderzoek dat kopers van e-books boekwinkels gebruiken om er tactiel achter te komen wat ze believen. Internetverzendbedrijf Amazon is om die reden een fysieke boekwinkel begonnen in New York.

[8] De boekhandel maakt een voorselectie die democratisch uitpakt voor onbekende en minder populaire kwaliteitsschrijvers. Dat de boekhandelaar zich voor hen inzet, schept een vraag naar hun werk. Wie de fysieke boekhandel bezoekt, steunt de minder bekende schrijvers. Als je hun boeken alleen via internet koopt, weet de echtemensenboekhandelaar niet dat er vraag is naar die titel. Maar als er twintig klanten bij hem dat boek kopen, onthoudt hij de schrijversnaam en koopt hij het volgende boek van zo'n schrijver guller in.

[9] In de boekhandel kunt u schrijvers in het wild tegenkomen. Aanraken mag niet, maar hen observeren is bij de wet niet verboden. Misschien hoort u hen nog wat zeggen. Sommige schrijvers willen zelfs in debat over hun boek. Met een beetje geluk krijgt u uw meest persoonlijke opdracht ooit, op de eerste pagina van het aangeschafte exemplaar. 'Voor Bert, je weet wel waarom, van Herman Koch.'

[10] In de fysieke boekhandel krijgt het oog rust. Online springen de covers je als hongerige piranha's in bruin water tegemoet. Maar hier, in dat pantheon van goede smaak en gedeelde boekenliefde, begeef je je met rustige tred van de ene naar de andere kast. Niemand vindt dat raar, in die laatste vrijplaats die onze samenleving nog rijk is.

[11] En dan houd je het boek in je hand, iets wat op internet niet kan. Pas dan weet je of de letter en opmaak gerieflijk genoeg zijn. Dat zal in de toekomst niet anders zijn.

Naar: Vrij Nederland, 20 december 2017

Ik kan/weet

- onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- onderscheid maken tussen feitelijke en niet-feitelijke argumenten. 4F
- een argumentatie weergeven in een blokjesschema. 4F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een werkstuk maken.

Startopdracht

Moest jij als klein kind 'eten wat de pot schaft'? Heb je daar nare herinneringen aan? Geen wonder, veel peuters en kleuters lusten lang niet alles. Een beloning helpt soms: 'Eerst je bord leeg eten, dan pas een toetje.'
Stel dat je een tekst moet schrijven over eetgedrag van jonge kinderen.

1 Formuleer de hoofdvraag en bedenk deelvragen.
2 Zet de vragen in een logische volgorde.
3 Welke tekststructuur past het best bij dit onderwerp?

Theorie

video-uitleg

Een werkstuk maken

Om een **werkstuk** te maken, voer je een aantal stappen uit.

Voorbereiden

Stap 1: Kies een onderwerp dat je interesseert.
Stap 2: Formuleer een **hoofdvraag**.
Stap 3: Leid uit de hoofdvraag **deelvragen** af; de antwoorden op die deelvragen moeten samen de hoofdvraag beantwoorden.
Stap 4: Zet de deelvragen in een logische volgorde.
Stap 5: Zoek **documentatie**: bronnen die antwoord geven op de deelvragen. Doe dat volgens de aanwijzingen op blz. 272.

Voorbeeld: De hoofdvraag in een werkstuk over geur- en smaakstoffen kan zijn:
– *Waarom worden er geur- en smaakstoffen aan voedsel toegevoegd?*
Enkele deelvragen die je daaruit kunt afleiden (in een logische volgorde):
– *Wat zijn de meest gebruikte geur- en smaakstoffen in voedingsmiddelen?*
– *Aan welk soort producten worden deze stoffen toegevoegd?*
– *Wat is precies het effect ervan?*
– *Welke voordelen heeft de toevoeging van geur- en smaakstoffen?*
– *Welke nadelen zijn eraan verbonden?*

Schrijven

Stap 6: Verwerk de antwoorden op elke deelvraag tot een apart **hoofdstuk**.
Stap 7: Schrijf een **inleiding**. Beargumenteer daarin de keuze voor het onderwerp, noteer de hoofdvraag en de deelvragen.
Stap 8: Schrijf het **slot**. Geef daarin antwoord op de hoofdvraag. Dat is vaak een conclusie. Je kunt daar een aanbeveling aan toevoegen of je eigen mening geven.
Stap 9: Voeg illustraties toe en beschrijf kort wat ze voorstellen.
Stap 10: Maak een inhoudsopgave en een bronnenlijst. Gebruik daarvoor de aanwijzingen op blz. 273.

Controleren

Als je klaar bent met schrijven, print je de tekst om die te controleren op duidelijkheid, samenhang, formuleringsfouten en spelfouten.

Opdracht
1

Donna gaat een werkstuk maken over het onderwerp 'Kleur en kleding'. Ze heeft twaalf deelvragen genoteerd in willekeurige volgorde:

a Heeft de kleur van kleding in alle culturen dezelfde betekenis of zijn er duidelijke verschillen?
b Hoe hebben kleuren (ook voor kleding) hun symbolische betekenis gekregen?
c Hoe wordt textiel van kleur voorzien?
d Welke voorbeelden van kledingkleur voor bepaalde gelegenheden zijn er?
e Waar komt het idee vandaan dat roze bij meisjes hoort en blauw bij jongens?
f Welke betekenis hoort bij witte en zwarte kleding?
g Waarom lopen jagers in groene kleren?
h Wat vind ik het fijnst om te dragen: veelkleurig of effen?
i Welk effect heeft het dragen van rode kleding?
j Welke kledingkleur moet je vermijden bij officiële gelegenheden?
k Welke symbolische betekenis hebben kleuren bij kleding?
l Wie bepaalt mijn kleursmaak als het om kleding gaat?

1 Welke vraag kan als hoofdvraag dienen?
2 Welke van de overige vragen zijn geschikte deelvragen om de hoofdvraag te beantwoorden? Noteer de letters.
3 Zet die deelvragen in een logische volgorde. Noteer de letters.

Opdracht
2

Luister jij naar muziek als je huiswerk maakt? Heb je daarbij een voorkeur voor bepaalde muziek? Stel dat je een werkstuk moet maken over het onderwerp 'Muziek en huiswerk'. In deze opdracht ga je dat werkstuk voorbereiden.

1 Formuleer een hoofdvraag.
2 Leid daaruit minimaal vier deelvragen af en zet ze in een logische volgorde.
3 Wissel je hoofdvraag en deelvragen uit met die van een klasgenoot. Geef elkaar commentaar.
4 Vul je deelvragen eventueel aan met andere goede deelvragen.

Opdracht
3

Je gaat een deel van een werkstuk maken over een van de volgende onderwerpen: *alternatieven voor vlees – beroepen van de toekomst – een school zonder boeken – exotische huisdieren – klassieke muziek – slaapstoornissen.* Je mag in overleg met je docent ook een ander onderwerp kiezen.

1 Kies een onderwerp.
2 Bereid het werkstuk voor aan de hand van de stappen in de theorie.
3 Kies een van de deelvragen, documenteer je en schrijf het hoofdstuk waarin je die deelvraag beantwoordt.
4 Schrijf de inleiding.
5 Maak een lijst van de bronnen die je gebruikt hebt, volgens de aanwijzingen op blz. 273.
6 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet

- hoe ik vanuit een vraagstelling een werkstuk moet schrijven. 3F
- informatie uit verschillende bronnen in één werkstuk verwerken. 3F
- de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en bronnen vermelden. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over boeiende sprekers.

Startopdracht

1 Wie vind jij een boeiend of overtuigend spreker? Misschien koning Willem-Alexander, een van je leraren, de premier, een bepaalde tv-presentator of radiodeejay, of nog iemand anders?
2 Hoe komt dat? Wat vind je zo boeiend aan die spreker?
3 Wissel je antwoorden uit met die van een klasgenoot. Bespreek welke eigenschappen een goede spreker moet hebben om luisteraars te boeien.

Theorie

video-uitleg

Kijken en luisteren naar een boeiende spreker

Hoe iemand overkomt, heeft uiteraard met de inhoud van zijn verhaal (**verbale communicatie**) te maken. Het hangt echter ook sterk af van de manier waarop hij zich presenteert. Bij een spreker bepalen namelijk de manier van spreken en de lichaamstaal (**non-verbale communicatie**) voor meer dan de helft of de boodschap blijft hangen.

Zo herken je een boeiende spreker
Een boeiende spreker …
- trekt met een pakkende opening meteen de aandacht van zijn publiek;
- illustreert zijn verhaal met aantrekkelijke voorbeelden en leuke anekdotes;
- heeft een actieve lichaamshouding:
  - heeft een vriendelijke gezichtsuitdrukking;
  - ondersteunt zijn verhaal met passende gebaren;
- spreekt enthousiast, maar niet te snel of te luid;
- houdt bij zijn woordkeus en zinsbouw rekening met zijn luisteraars;
- maakt contact met zijn publiek:
  - kijkt de toehoorders aan;
  - heeft oog voor de reacties van zijn luisteraars en speelt daarop in;
- sluit zijn verhaal af met een originele uitsmijter.

Opdracht 1

Bekijk nogmaals de speech van Frans Timmermans (zie de paragraaf *Woordenschat* van hoofdstuk 1).

1 Na zijn dankzegging opent Timmermans zijn speech met …
   A een anekdote over vliegtuigen.
   B een beschrijving van de mensen die in het vliegtuig zaten.
   C een korte aankondiging van het onderwerp van zijn speech.
   D een oproep om de daders te pakken.
2 Vind je dit een geschikte opening? Waarom (niet)?
3 Beschrijf de gezichtsuitdrukking van Timmermans. Vind je die passen bij zijn toespraak? Waarom (niet)?
4 Beschrijf zijn houding en zijn gebaren. Vind je die passen bij zijn toespraak? Waarom (niet)?
5 Wat vind je van zijn stemgebruik en zijn spreektempo?

6 Zijn de woordkeus en de zinsbouw geschikt voor zijn publiek? Waarom (niet)?
7 Maakt Timmermans goed contact met het publiek? Hoe merk je dit?
8 Kies de juiste letter(s) en vul aan. Timmermans sluit zijn toespraak af met:
a een belofte, want …
b een eis, want …
c een oproep, want …
d een verzoek, want …

Opdracht 2

Bekijk het fragment, een hoorcollege van een professor in de retorica, Eugène Sutorius.

1 Wat is het onderwerp van het hoorcollege?
2 Welke drie overtuigingsmiddelen noemt de spreker?
3 Uit welke drie clusters bestaat volgens hem het krachtigste middel?
4 Op welke manier trekt de spreker in het begin de aandacht van zijn publiek? Noem een non-verbale en een verbale manier.
5 Beschrijf lichaamshouding en gezichtsuitdrukking van Sutorius. Geef een voorbeeld van een moment waarop hij zijn lichaamshouding of gezichtsuitdrukking verandert en leg uit wat voor effect dit heeft.
6 Op een gegeven moment zegt Sutorius: 'Ethos is wat wij denken wat u bent … Want het is retorica. Het gaat over de schijn, de indruk, de reputatie.' Wat doet hij op dat moment met zijn stem? Wat is het effect daarvan?
7 Hoewel zijn spreektempo vrij hoog is, is het niet moeilijk de spreker te volgen. Welke drie dingen doet hij om belangrijke zaken te benadrukken?
8 Achter de spreker worden onder anderen Aristoteles, John F. Kennedy en Martin Luther King getoond. Zoek uit waarom deze personen in relatie tot het onderwerp geprojecteerd worden.

Opdracht 3

Bekijk het fragment, een college van professor Beatrice de Graaf, een terrorismedeskundige.

1 Op welke manier opent De Graaf haar college?
2 Vind je dit een pakkende opening? Waarom (niet)?
3 Wat is het onderwerp van het college?
4 Welke twee aspecten van het onderwerp schetst De Graaf om aan te tonen dat haar gespreksonderwerp belangrijk is?
5 Beoordeel de lichaamshouding van de spreker: let ook op haar gezichtsuitdrukking en op haar handgebaren. Onderbouw je oordeel met twee voorbeelden.
6 Beoordeel het contact tussen de spreker en het publiek. Zou jij je in het publiek voldoende gezien of aangesproken voelen?
7 De Graaf hanteert een gevarieerd register: ze gebruikt alledaagse woorden, maar ook vaktermen. Geef van elk twee voorbeelden.
8 De Graaf heeft een taalprijs gewonnen voor haar goede uitdrukkingsvaardigheid. Vind je dat terecht? Waarom (niet)?

Opdracht 4

Je hebt in deze paragraaf drie verschillende sprekers zien optreden. Welke van hen vind jij de boeiendste spreker? Waarom?

Ik kan/weet
• een oordeel geven over een gesproken tekst. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert aantrekkelijk presenteren.

Startopdracht

Werk in drie- of viertallen.
Kies om de beurt een van de volgende emoties: woedend, geïrriteerd, wanhopig, berustend, verdrietig, onzeker, futloos, uitgelaten, overstuur, nerveus, verbaasd, opgelaten, gestrest, geheimzinnig, met verachting.

1 Richt je met de door jou gekozen emotie in je achterhoofd naar de anderen en spreek vijf keer het woord 'pindakaas' uit, waarmee je probeert de emotie op hen over te brengen.
2 De anderen raden welke emotie je wilde overbrengen.
3 Herhaal de opdracht tot iedereen twee keer aan de beurt is geweest.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk spreken

Hoe je als spreker overkomt, heeft uiteraard te maken met de inhoud van je verhaal (**verbale communicatie**). Het hangt echter ook sterk af van de wijze waarop je je presenteert. Bij de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je geleerd dat iemands manier van spreken en zijn lichaamstaal (**non-verbale communicatie**) voor meer dan de helft bepalen of de boodschap blijft hangen.

Zo ben je een boeiende spreker

- Je trekt met een pakkende opening meteen de aandacht van je publiek.
- Je illustreert je verhaal met aantrekkelijke voorbeelden en leuke anekdotes.
- Je lichaamshouding is actief:
  - je hebt een vriendelijke gezichtsuitdrukking;
  - je ondersteunt je verhaal met passende gebaren.
- Je spreekt enthousiast, maar niet te snel of te luid.
- Je houdt bij je woordkeus en je zinsbouw rekening met je luisteraars.
- Je maakt oogcontact met het publiek:
  - je kijkt de toehoorders aan;
  - je hebt oog voor de reacties van je luisteraars en speelt daarop in.
- Je sluit je verhaal af met een originele uitsmijter.

Opdracht 1

Werk in viertallen.
Om de beurt neemt een van jullie een schoolboek van een ander vak en slaat het op een willekeurige bladzijde open.

1 Een van jullie gaat voor de anderen staan en leest ten minste tien zinnen achter elkaar hardop voor. Zorg ervoor dat je een actieve lichaamshouding hebt, oogcontact maakt en een vriendelijke gezichtsuitdrukking hebt. Let erop dat je duidelijk articuleert en geanimeerd spreekt. Gebruik pauzes om dingen te benadrukken en wissel in je spreektempo.
2 Laat iedereen een keer aan de beurt komen.
3 Geef elkaar feedback.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Kijk nog eens naar Eugène Sutorius, die je in *Kijken en luisteren* van dit hoofdstuk hebt gezien.

1 Zet nog een keer op een rijtje: wat was precies het onderwerp van het college, wat was het doel van de presentatie en uit wat voor mensen bestond het publiek?
2 Noteer drie dingen waaraan je in de presentatie kunt merken dat Sutorius rekening houdt met zijn publiek.
3 Kies nu een ander publiek, waarvoor jullie de presentatie gaan aanpassen.
4 Wat zouden jullie veranderen aan de drie dingen bij vraag 2 om de presentatie geschikt te maken voor jullie nieuwe publiek?
5 Kies een fragment uit het college dat jullie voor het nieuwe publiek gaan veranderen en pas de presentatie van dat fragment op drie punten aan.
6 Presenteer het nieuwe fragment aan een ander duo. Kon het andere tweetal de nieuwe doelgroep herkennen? Zo ja, waaraan?

Opdracht 3

Werk in tweetallen. Naar jullie smaak gebeurt er op school veel te weinig rond muziek. Jullie zien het wel zitten om een orkestje, een koor of een band op te richten en willen bij dat initiatief niet alleen leerlingen betrekken, maar ook docenten. Voor beide groepen houden jullie een overtuigend en enthousiasmerend praatje.

1 Noteer de informatie die in beide praatjes moet voorkomen.
2 Noteer voor elke doelgroep een geschikte opening om aandacht te trekken.
3 Bedenk voor beide doelgroepen een geschikt voorbeeld of een leuke anekdote voor in het praatje om je toehoorders te enthousiasmeren voor jullie initiatief.
4 Noteer voor beide presentaties hoe jullie gaan afsluiten.
5 Welke verschillen maken jullie in woordkeus en zinsbouw?
6 Maak een spiekbriefje met steekwoorden, zoek een ander tweetal en houd de twee praatjes voor elkaar. Waaraan konden de luisteraars merken dat er twee doelgroepen waren? Het duo dat luistert, noteert enkele verschillen.

Opdracht 4

Jullie gaan een korte presentatie houden over een onderwerp waarmee jullie dagelijks te maken hebben. Denk aan: de fietsenstalling op school, de stress om niet te laat te komen, wel of geen bijbaantje, bijzonderheden in je eetpatroon. Je kunt natuurlijk ook een ander onderwerp kiezen. Je kiest ook je eigen spreekdoel: amuseren, informeren of overtuigen.

1 Kies een onderwerp voor je presentatie.
2 Bedenk wat je over jouw onderwerp gaat vertellen. Denk ook na over je opening, over voorbeelden en anekdotes en over een uitsmijter. Houd hierbij steeds je gekozen spreekdoel in je achterhoofd.
3 Maak een spiekbriefje en oefen je praatje een keer voor jezelf.
4 Zoek een of twee klasgenoten met een ander onderwerp en houd om beurten je presentatie. Geef elkaar feedback aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet
- een aantrekkelijke presentatie houden. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over asyndetische en homerische vergelijkingen en over synesthesie.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Je hebt vier vormen van beeldspraak geleerd: vergelijking, metafoor, personificatie en metoniem. Er zijn meer vormen. Die vind je in de zinnen *a* tot en met *f* hieronder.

1 Welke van de onderstreepte gedeelten lijken meer op een vergelijking en welke lijken meer op een metafoor? Noteer de letters.

2 Welke formuleringen vinden jullie goed gekozen? Probeer aan te geven waarom.

a Christines heldere ogen, fijn kristal, schitterden in de lage avondzon.
b Uit zijn mond vloeien zoete woorden, zodra hij Agnieska ziet.
c Zoals een mobiele telefoon de stilte kan verstoren wanneer die plotseling luid begint te piepen in een volle zaal, zo was de kreet van de verwarde man tijdens de Dodenherdenking een ergerlijke verstoring van de stille plechtigheid.
d Door de fraaie zomer heeft deze wijn een ronde smaak gekregen.
e Helena sprong gracieus over het hekje en holde naar de ijscokar als een hinde die het voorjaar ruikt en de waterbron opzoekt om haar dorst te lessen.
f Franka heeft haar vriendje Trevis, die trouwe hond, compleet in haar macht.

Theorie

video-uitleg

Beeldspraak: asyndetische en homerische vergelijking en synesthesie

Naast de vergelijking, de metafoor, de personificatie en het metoniem zijn er meer vormen van beeldspraak:

- een **asyndetische vergelijking**; dit is een vergelijking waarbij het verbindingswoord tussen beeld en object, bijvoorbeeld *als*, *zoals*, *lijken*, is weggelaten:
  – *Mark, die magere lat, zou wat beter moeten eten.*
- een **homerische vergelijking**; dit is een vergelijking waarbij het beeld breed is uitgewerkt; dit soort vergelijking komt veel voor in het werk van Homerus:
  – *Rij na rij bewogen de Grieken zich voorwaarts. Zoals de golven der zee dicht na elkander aanrollen op de ruisende kust, gezweept door de wind uit het westen – (…) zo dicht opeen rukten de rijen gestaag in de strijd op.* (*Ilias IV*)
- **synesthesie**; dit is een combinatie van twee zintuiglijke indrukken, bijvoorbeeld de tastzin en het gehoor:
  – *de warme klanken van de hoorn.*

Opdracht 1

Kijk nogmaals naar de startopdracht. Welke zinnen bevatten een asyndetische vergelijking, welke een homerische, en welke synesthesie?

Opdracht 2

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak zijn. Noteer erachter om welke vorm het gaat.

1 Simpel passeert de lenige aanvaller, een slangenmens, de lompe verdedigers.
2 Als antwoord op mijn vraag was haar koude blik voldoende.
3 Op de pas geboende vloer, een ijsbaan, ging de corpulente bezoeker onderuit.
4 De commentator maakte pittige opmerkingen over de meisjes op de catwalk.
5 'Zoals een groepje jongens, pubers zijn het, 13-14 jaar, het haar in steile kuiven, veel groter lijken en, met meisjes in de buurt, nog harder praten, eigenlijk willen zij het liefste zwijgen, ophouden met lachen en gebaren, plaats voor hen maken, (...) zo staan links in een hoekje vijf grote opgeschoten gele irissen met rechts van hen vier kleine paarse, even nog gescheiden als ze zijn door het water van de vijver.' (Willy Martin)
6 Zijn het altijd 'zouteloze praatjes die een kind opvoeden in eer en deugd'? (Lennaert Nijgh)
7 'Zoals in het paleis kristallen luchters en schitterende kronen de afmetingen van de feestzaal doen uitkomen – en glimlachend over het marmer schrijdt de President, aan zijn arm zijn vrouw, en hij zegt iets tegen haar, en wuift naar de gasten, die het volkslied zingen: zo markeren felle ontploffingen de hoogte van de nacht, de diepte van de jammerlijke buitenwijk, waar het geschut blaft op de daken, in parken, in wagons.' (Harry Mulisch, *Het stenen bruidsbed*)
8 'Zijn lippen waren verlamd en zijn hoofd was zwaar, een helm. Hij zag haar, maar het was of zij er niet was.' (idem)

Opdracht 3

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak zijn. Noteer erachter om welke vorm het gaat. Kies uit alle zeven vormen die in de theorie genoemd zijn. Geef ook de betekenis van de gebruikte beeldspraak.

1 Na de onverdiende nederlaag maakte de coach een paar bittere opmerkingen over de beslissingen van de scheidsrechter.
2 Jobs woede verdween als sneeuw voor de zon, toen hij Ilse zag binnenkomen.
3 De sleutel tot succes heb je niet altijd zelf in de hand.
4 Boze tongen beweren dat Rico plagiaat heeft gepleegd.
5 Met een zuur gezicht luistert het zangeresje naar het commentaar van de jury.
6 Al op jonge leeftijd betrad Jesse de politieke arena.
7 Overvloedige regen geselde de velden en liet het land verdrinken.
8 Bas heeft een blinde vlek voor het negatieve gedrag van zijn geliefde.
9 Mijn zonderlinge oom Kees, een kluizenaar, mijdt natuurlijk familiefeestjes.
10 'Probeer te luisteren naar de kleur van je dromen', zei de therapeut.

Opdracht 4

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden en woordgroepen 1 t/m 25 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.
2 De woorden *a* t/m *h* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a heraut – *erfelijk*
b registreren – *gewaarwording via zintuigen*
c sensatie – *goed maken; in evenwicht brengen*
d genetisch – *iemand die belangeloos goede dingen doet*
e chronisch – *iemand die iets aankondigt; bode*
f prikkel – *iets waarop zintuigen en zenuwen reageren*
g compenseren – *opmerken en tot je door laten dringen*
h filantroop – *voortdurend; langdurig*

Tekst 1

Niet te vreten en toch lekker

[1] Weet jij wat Ludwig van Beethoven, Andrea Bocelli en Vincent Bijlo (1) met elkaar gemeen hebben? Een achternaam die met een 'b' begint. Oké, maar het zijn ook drie bekende kunstenaars met een beperking. Beethoven componeerde een belangrijk deel van zijn enorme (2) oeuvre toen hij doof was. De Italiaanse tenor Bocelli is blind, net als de Nederlander Bijlo, een kei in cabaret. Is de creativiteit van deze mensen (3) gestimuleerd door hun gebrek? Vaak wordt gedacht dat een visueel of (4) auditief (5) manco de motor is achter een buitengewone ontwikkeling van zintuigen die wél goed functioneren. Wie blind is, gaat scherp horen; wie doof is, krijgt een haviksblik. Beethoven, (a) heraut van de Romantiek, is een apart geval. Hij schreef muziek, terwijl hij niet meer kon horen, een Jamie Oliver die niet kan proeven.

[2] Bestaat dat: niets kunnen proeven of ruiken? Jazeker, maar dit (6) fenomeen krijgt (7) relatief weinig aandacht. Bij deze aandoening treedt er een (8) ontregeling op in de (9) transfer van de geur- en smaakgewaarwording. De signalen van tong, keel en neus naar het hersendeel dat de waarneming moet (b) registreren, komen naar verhouding zwakker of helemaal niet aan. 'Mensen die wél een goed werkend reukvermogen hebben, kunnen zich niet voorstellen wat een leven zonder geuren is', zegt Anne van Boxtel. Zij behoort tot de kwart miljoen Nederlanders die lijden aan een stoornis van de reuk- en/of de smaakzin. Bij Anne gaat het om anosmie: totaal verlies van het reukvermogen. 'Bij snijdende geuren, zoals azijn en mint, voel ik wel van een soort tinteling. Maar de geur? Nee, die ken ik niet.'

[3] Over de oorzaken van verschijnselen als anosmie en ageusie – verlies van de (c) smaaksensatie – tastten (10) medici lang in het duister. Nu weten we dat het aangeboren kan zijn door een (d) genetische afwijking. Ook kan een stevige verkoudheid of een (e) chronische ontsteking aan de luchtwegen de oorzaak zijn. Daarnaast gaat het soms om een hersenbeschadiging, waardoor bepaalde (f) prikkels niet meer worden waargenomen. Maar wat te denken van het geval Bernardus van Clairvaux, kampioen (11) onthouding? Deze heilige uit de late middeleeuwen verloor zijn smaakzin door (12) buitensporig veel vasten. Zijn biograaf schrijft: 'Hi hadde sijnre kelen begheerte so ghetamt dat hi in vele manieren sinen smaec verloren hadde.'

[4] Hebben anosmie en ageusie ook een positieve kant? Nooit meer die (13) penetrante spruitjeslucht,

Ludwig van Beethoven.
Geb. 16. Dez. 1770 in Bonn, gest. 26. März 1827 in Wien.

(14) wrange stukjes kiwi of de doordringende rioolstank uit een defecte afvoer, wat een genot! Anne: 'Ach, het blijft een gemis. Onze samenleving staat bol van de geur- en smaakbeleving. Kijk naar de parfumerieën, waar de schappen vol staan met roze geurtjes. En als een vriendin lekker gekookt heeft, zegt zij, terwijl ze het (15) aroma opsnuift: ''Het water loopt me in de mond''. Daar kan ik (16) mismoedig van worden. Maar toegegeven: als het niet te eten is, kan ik toch zeggen: ''Wat lekker!'''

[5] Een nadeel van anosmie (17) is gerelateerd aan de functie die geuren van oorsprong hebben. Een slechte lucht waarschuwde onze voorouders voor gevaar: dit is giftig of dit is bedorven. En nog altijd ruiken we aan voedsel dat al weken in de koelkast ligt: is het nog te (18) consumeren? Sterke geuren kunnen ons ook (19) anderszins (20) alarmeren. 'Het is (21) beangstigend dat ik een brandlucht niet opmerk, zoals ik een keer als kind heb ervaren.'

[6] Hoe sterk beïnvloedt de anosmie haar smaakzin? Er is immers een (22) samenhang tussen geur en smaak. 'Mijn smaakbeleving is afwijkend. De (23) primaire smaken – zoet, zout, zuur en bitter – ervaar ik wel enigszins. Maar iets heel kruidigs proef ik niet.' Ze is meer (24) gespitst op de structuur van voedsel, bijvoorbeeld de romigheid van een saus of de knapperigheid van een pizza.

[7] Brengt de aandoening met zich mee dat zij beter kan zien of horen? ‘Helaas niet. Ik geniet wel enorm van geluiden als het ruisen van de wind. Maar mijn gehoor is niet beter doordat ik mijn gebrek moet (g) compenseren.’ Anosmie en ageusie hebben voor zover bekend dan ook geen sporen achtergelaten in de kunst. Wel staan ze aan de wieg van een wereldwijd bedrijf met een omzet van honderden miljoenen. Hoe zit dat? Ben Cohen, (h) filantroop én een van de vaders van een bekend ijsmerk, miste van jongs af aan de reuk- en smaakzin. Om de ijsjes die hij maakte tóch een beetje te kunnen proeven, voegde hij er steeds meer natuurlijke smaakstoffen en andere (25) ingrediënten aan toe. Zo hebben we de bijzondere ijsjes van Ben & Jerry’s te danken aan het onvermogen van een Amerikaan om te ruiken en te proeven.

Opdracht 5

1. In tekst 1 komen asyndetische vergelijkingen en woordcombinaties met synesthesie voor. Noteer die: drie in alinea 1, één in alinea 2, 3 en 4.
2. Benoem de beeldspraak in de volgende woorden en geef de betekenis: motor, haviksblik (alinea 1) en sporen (alinea 7).
3. Noteer vier uitdrukkingen uit de tekst: één in alinea 3 en 7, twee in alinea 4. Geef de betekenis.

Opdracht 6

De volgende uitdrukkingen hebben te maken met ‘smaak’:
de smaak te pakken hebben – in de smaak vallen – dat smaakt naar meer.

1. Noteer de uitdrukkingen en geef de betekenis.
2. Zoek nog drie uitdrukkingen waarin ‘smaak’ of ‘smaken’ voorkomt.
3. Gebruik drie van de zes uitdrukkingen in één kort tekstje. Zorg ervoor dat de betekenissen duidelijk blijken uit de context.
4. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot en beoordeel elkaars werk.

Opdracht 7

Vul een passend woord in. Kies uit: *aroma – auditief – buitensporig – fenomeen – genetisch – manco – oeuvre – onthouding – penetrant – primair – sensatie – wrang.* Soms moet je de vorm van het woord een beetje aanpassen. Je houdt vier woorden over.

1. De aangebrande aardappelen verspreiden een … luchtje in de keuken.
2. Het gebrek aan parkeerplaatsen zien winkeliers als een groot ….
3. Hoewel het een dure wijn was, smaakte die volgens de kenners toch ….
4. De relschoppers zouden … veel geweld hebben gebruikt.
5. Deze jonggestorven dichter heeft een klein, maar verfijnd … op zijn naam.
6. Afgaande op het … vermoed ik dat de kok ons een Indisch gerecht voorzet.
7. Rood is een … kleur, die niet uit andere kleuren kan ontstaan.
8. Voor slechthorenden is er tegenwoordig een scala aan … hulpmiddelen.

Opdracht 8

Hieronder staan drie uitdrukkingen verbeeld. De uitdrukkingen hebben met smaak te maken. Noteer de uitdrukking en geef de betekenis.

Ik kan/weet
- synesthesie en asyndetische en homerische vergelijkingen herkennen en begrijpen.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over beknopte bijzinnen.

Startopdracht

In het zinsdeel tussen de vierkante haken staat geen onderwerp. Wat is het onderwerp bij de onderstreepte (werk)woorden?

1 [Vermoeid door de lange, warme tocht] doken de wandelaars direct hun bed in.
2 Eline vroeg Max [de geleende stripboeken morgen weer terug te geven].

Theorie

video-uitleg

Beknopte bijzinnen

Een bijzin (bz) heeft een onderwerp en een persoonsvorm:
– *($_{bijzin}$ Terwijl ze (ow) aan hun vanille-ijsjes likten), slenterden de meisjes door de winkelstraat.*

Een bijzin zonder onderwerp en persoonsvorm heet een **beknopte bijzin** (bekn.bz):
– *[$_{bekn.bz}$ Likkend aan hun vanille-ijsjes] slenterden de meisjes door de winkelstraat.*

Het **verzwegen onderwerp** van zo'n beknopte bijzin (hier: *de meisjes*) kun je meestal afleiden uit de hoofdzin.

In plaats van de persoonsvorm bevat de beknopte bijzin een voltooid deelwoord (vd), een onvoltooid deelwoord (od) of 'te + infinitief' (te + inf).

- voltooid deelwoord:
  – *[$_{bekn.bz}$ Afgeleid door een reclamebord] botste ik tegen een stilstaande auto.*
- onvoltooid deelwoord:
  – *[$_{bekn.bz}$ Plat op z'n gat op z'n badmat liggend] las Achmad zijn dagblad.*
- te + infinitief:
  – *De vrienden spraken af [$_{bekn.bz}$ hun eerste loon te besteden aan een etentje].*

Beknopte bijzinnen zijn net als gewone bijzinnen binnen de hoofdzin een zinsdeel (onderwerp, lijdend voorwerp, voorzetselvoorwerp, bijwoordelijke bepaling) of een zinsdeelstuk (bijvoeglijke bepaling):
– *[$_{bekn.bz}$ K3 live te zien (ow)] is voor veel kinderen een geweldige belevenis.*
– *De burgemeester gaf toe [$_{bekn.bz}$ niet van erwtensoep te houden (lv)].*
– *Wij vertrouwen erop [$_{bekn.bz}$ genoeg drank en hapjes te hebben gekocht (vv)].*
– *[$_{bekn.bz}$ Nippend van hun hete thee (bwb)] bespraken de dames het mooie weer.*
– *De leden verwierpen ons plan [$_{bekn.bz}$ (om) de kantine te verbouwen (bijv.bep)].*

Opdracht 1

Neem het eerste en het laatste woord van de (beknopte) bijzin over en zet erachter of er sprake is van een bijzin of van een beknopte bijzin.

1 Toen ze na haar werk goed was uitgerust, ging Caja een uur fitnessen.
2 Nog mopperend over de verloren derby verlieten de supporters de sporthal.
3 De helpdesk is 24/7 telefonisch bereikbaar om u zo nodig van advies te dienen.
4 Terwijl ze lekker in het zonnetje zaten, dronken Ronald en Michel een colaatje.
5 In de wetenschap op school toch niets te leren, spijbelde Wilco vrijwel dagelijks.
6 Martijn vroeg Irene in de fietsenstalling of ze zijn vriendinnetje wilde worden.

Opdracht
2

1 Noteer van de beknopte bijzinnen uit opdracht 1 het type: met voltooid deelwoord (vd), onvoltooid deelwoord (od) of ‘te + infinitief’ (te + inf).
2 Zet de gewone bijzinnen om in beknopte bijzinnen. Noteer de hele zin.

Opdracht
3

Zet de bijzinnen om in een beknopte bijzin en de beknopte bijzinnen in een gewone bijzin.

1 Geërgerd door hun voortdurende gegiechel stuurde de docent de twee meiden naar de coördinator.
2 Helaas voor haar klasgenoten verbeeldt Maja zich een goede zangeres te zijn.
3 Beloofde Kathalijne haar moeder zojuist dat ze op tijd thuis zou komen?
4 Luid schaterend om de door Rex vertelde mop schonk Johan ons koffie in.
5 Terwijl ze door de kamers van de woning liepen, werden de jonggehuwden steeds enthousiaster over het pand.
6 Na de zitting zei de rechter dat hij de enig juiste beslissing genomen had.

Opdracht
4

Neem uit de zinnen de beknopte bijzin over en noteer daarachter welke functie die beknopte bijzin heeft in de hoofdzin: ow, lv, vv, bwb of bijv.bep:

– *De angst door anderen uitgelachen te worden was voor Jonas een ware obsessie.*
door anderen uitgelachen te worden = bijv.bep → angst

1 Beval de dictator zijn adjudant het pand te doorzoeken op explosieven?
2 Haar besluit om de postcodeloterij op te zeggen zal Merel nu wel betreuren.
3 Drie agenten hebben de relschopper ernstig gewond aan zijn hoofd en schouder bij de EHBO-post achtergelaten.
4 Rekende de titelhouder erop het gevecht met de uitdager snel te beslissen?
5 Al snuffelend in het platenzaakje ontdekte Bert verschillende verzamelelpees.
6 De hockeycoach gaf zijn speelsters de opdracht veel over de flanken te spelen.

Opdracht
5

1 Noteer van de beknopte bijzinnen uit opdracht 4 het type: met voltooid deelwoord (vd), onvoltooid deelwoord (od) of ‘te + infinitief’ (te + inf).
2 Noteer van elke beknopte bijzin in opdracht 4 het verzwegen onderwerp. Noteer daarachter met welk zinsdeel in de hoofdzin het verzwegen onderwerp van de bijzin overeenkomt: onderwerp, lijdend voorwerp of meewerkend voorwerp.

Opdracht
6 ✱

Sommige beknopte bijzinnen worden aangekondigd door een **voorlopig** onderwerp (vow), lijdend voorwerp (vlv) of voorzetselvoorwerp (vvv):

– *Heeft Erwin zijn broer ertoe (vvv) aangezet [$_{bekn.bz}$ om de inbraak te plegen]?*

Noteer de voorlopige zinsdelen en benoem ze: vow, vlv of vvv. Noteer daarachter het echte ow, lv of vv.

1 Sommige ouders achten het nuttig om hun kinderen dagelijks voor te lezen.
2 De politie verdenkt jou ervan de vernielingen aan de abri te hebben aangericht.
3 Voor veel oude mensen is het moeilijk om hele dagen alleen door te brengen.
4 Vindt je broer het nog altijd niet erg om arm te zijn?
5 Menig ondernemer windt zich erover op zoveel belasting te moeten betalen.
6 Het lijkt mij bijzonder onverstandig om al je geld in bitcoins te steken.

Ik kan/weet
• beknopte bijzinnen herkennen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert tot welke woordsoorten *wat* kan behoren.

Startopdracht

Noteer de woordsoort van de onderstreepte woorden. Kies uit: vragend voornaamwoord – onbepaald voornaamwoord – betrekkelijk voornaamwoord – betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent – zelfstandig naamwoord.
– *Wat is 'wat' voor woordsoort in de zin 'Vertel ons eens wat over wat je met die wat hebt schoongemaakt'?*

Theorie

video-uitleg

De woordsoort van *wat*

Het woord *wat* kan tot verschillende woordsoorten behoren:
- vragend voornaamwoord (vr.vnw), aan het begin van een vragende zin:
  – *Wat hebben jullie in de vakantie zoal gedaan, jongens en meisjes?*
  – *Jolien kan niet bedenken wat de beste manier is om de toets te leren.*
- betrekkelijk voornaamwoord (betr.vnw), als het terugwijst naar iets wat eerder genoemd is, het **antecedent**:
  – *Tegenwoordig kun je bijna **alles** wat je niet weet, op internet vinden.*
- betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent (betr.vnw m.i.a.), als je het kunt vervangen door *datgene wat*:
  – *Wat Liliane je vandaag over mij verteld heeft, moet je niet geloven, hoor.*
- onbepaald voornaamwoord (onbep.vnw) met betekenis *iets*:
  – *Heb je nog wat (= iets) moois gekocht toen je in Zuid-Afrika was?*
- onbepaald hoofdtelwoord (onbep.hoofdtelw) met betekenis *een beetje*:
  – *Vraag Ellen even of ze wat melk voor ons heeft.*

Opdracht 1

Benoem de onderstreepte woorden: vr.vnw, betr.vnw, betr.vnw m.i.a., onbep.vnw of onbep.hoofdtelw.
1 Wat de boer niet kent, dat eet hij niet.
2 Heb jij nog wat kleingeld in je portemonnee voor de parkeermeter?
3 Mevrouw, heeft u wat over voor Jantje Beton?
4 De regering zal wel weten wat de beste oplossing is voor het milieuprobleem.
5 Hebben jullie nog wat leuks gedaan in de vakantie?
6 Iets wat je niet begrijpt, moet je in de les aan je docent vragen.

Opdracht 2

Noteer vr.vnw, betr.vnw, betr.vnw m.i.a., onbep.vnw en onbep.hoofdtelw en zet de woordsoort erachter. Let op: het gaat in deze opdracht niet alleen over het woord *wat*.
1 In de circustent zaten heel wat mensen die genoten van de show.
2 Wat was de beste reclame voor wasmachines? Alles wat je ziet, in de Indesit!
3 In wat voor auto zou je later graag willen rijden? Dat maakt me niets uit.
4 Mark weet wel wat sommige mensen ervan vinden dat hij zoiets heeft gedaan.
5 Voor mijn verjaardag heeft iedereen me wat gegeven wat ik graag wou hebben.
6 Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.

Opdracht 3

1 Bedenk vijf zinnen met minimaal tien woorden van de woordsoorten vr.vnw, betr.vnw, betr.vnw m.i.a., onbep.vnw, onbep.hoofdtelw, aanw.vnw en os.vgw. Alle woordsoorten moeten in de zinnen voorkomen.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Neem uit elkaars zinnen vr.vnw, betr.vnw, betr.vnw m.i.a., onbep.vnw, onbep.hoofdtelw, aanw.vnw en os.vgw over en zet de woordsoort erachter.

Opdracht 4 ✱

Volgens de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* kan *wat* ook uitroepend voornaamwoord zijn: *Wat een rotzooi is het hier!*
1 Bedenk nog drie zinnen waarin *wat* uitroepend voornaamwoord is. In een van de zinnen moet het woordje *wat* gevolgd worden door een werkwoord en in een andere door een bijvoeglijk naamwoord.
2 Tot welke woordsoort zou je *wat* rekenen in de zin 'Jonas wilde het boek maar wát graag hebben'? Licht je antwoord toe.
3 Tot welke woordsoort zou jij *wat* rekenen in de zin 'Wat weegt zo'n volwassen neushoorn ongeveer?'? Licht je antwoord toe.
4 Tot welke woordsoort zou je *wat* rekenen in de zin 'Wat zit je daar zo te lachen?'? Licht je antwoord toe.

Opdracht 5

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Lekker eten?

1 In de Griekse mythologie is nectar de drank van de goden en ambrozijn hun spijs. **2** Beide zijn gemaakt van honing. **3** Dankzij de helende en zuiverende werking van dit voedsel waren de goden onsterfelijk. **4** Volgens een oude mythe smeerde Thetis haar later beroemd geworden zoon Achilles in met ambrozijn om hem onkwetsbaar te maken. **5** In een andere versie dompelde zij hem met hetzelfde doel in het water van de Styx.
6 Over lekker eten is wel vaker wat te doen in de Griekse mythen. **7** Koning Tantalos bijvoorbeeld werd door Zeus uitgenodigd om bij de Olympische goden te komen eten. **8** Dom genoeg verraadde Tantalos geheimen die Zeus hem verteld had, en stal hij nectar en ambrozijn, opdat zijn vrienden het konden proeven. **9** Toen hij op zekere dag zelf de goden had uitgenodigd voor een banket, schotelde Tantalos hun zijn in stukken gesneden zoon Pelops voor om te testen of de gasten wel echt alwetend waren. **10** Maar wat denk je? **11** Die ontdekten het natuurlijk meteen en aten niets van het vlees. **12** Alleen Demeter, die nog met haar hoofd bij de roof van haar dochter Persephone door Hades was, at gedachteloos wat vlees van Pelops' schouder op. **13** Na zijn dood wordt Tantalos gestraft. **14** Hij moet tot zijn kin in het water staan en dorst lijden, maar telkens als hij zijn lippen naar het water beweegt, zinkt dat weg in de aarde. **15** Hongerig probeert hij ook van de fruitbomen te plukken die vlak boven hem hangen, maar wanneer hij zijn hand uitstrekt om zich te voeden, blaast de harde wind de takken buiten zijn bereik.

Ik kan/weet
- vaststellen tot welke woordsoort *wat* behoort.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over (foutieve) beknopte bijzinnen.

Startopdracht

Werk in tweetallen.
1 Welke van de zinnen *a* t/m *d* vinden jullie geen correct Nederlands?
2 Noteer de beknopte bijzinnen uit de zinnen *a* t/m *d*.
3 In welke van de zinnen *a* t/m *d* is de beknopte bijzin bijwoordelijke bepaling?

a Na een uur in de oven te hebben gestaan, smulden de gasten van de taart.
b De tekendocente droeg haar leerlingen op om een fantasiedier te tekenen.
c Besloot de NS soep en broodjes uit te delen aan de door de hevige sneeuwval gestrande reizigers?
d Deze ets van Picasso werd zoekend naar prenten van Van Gogh ontdekt.

Theorie

video-uitleg

Beknopte bijwoordelijke bijzinnen controleren

In de paragraaf *Grammatica zinsdelen* heb je geleerd dat een beknopte bijzin geen persoonsvorm en geen onderwerp heeft. Als de beknopte bijzin een bijwoordelijke bepaling is, moet het 'denkbeeldige onderwerp' van de **beknopte bijwoordelijke bijzin** hetzelfde zijn als het onderwerp van de hoofdzin (hz):
– *1 [$_{bekn.bz}$ Kletsnat geregend door de plotselinge stortbui] $_{hz}$ zette Lars (ow) chagrijnig zijn fiets in de schuur.*
Zin 1 is correct: het onderwerp van de hoofdzin (*Lars*) is ook het denkbeeldige onderwerp van de beknopte bijwoordelijke bijzin: Lars is immers kletsnat geregend.
Als het verzwegen onderwerp van de beknopte bijwoordelijke bijzin niet overeenkomt met het onderwerp van de hoofdzin, is de zin ongrammaticaal (*):
– *2a * [$_{bekn.bz}$ Om u genoeg tijd te bieden voor uw inkopen] $_{hz}$ sluiten de deuren van onze supermarkt (ow) op kerstavond pas om 21.00 uur.*
Zin 2a is ongrammaticaal, want het onderwerp van de hoofdzin, *de deuren van onze supermarkt*, is niet het denkbeeldige onderwerp van de beknopte bijwoordelijke bijzin.

Zo verbeter je een foutieve beknopte bijwoordelijke bijzin

- Manier 1: Verander de beknopte bijwoordelijke bijzin in een 'gewone' bijzin met een persoonsvorm en een onderwerp:
  – *2b ($_{bijzin}$ Omdat **we** (ow) u genoeg tijd **willen** (pv) bieden voor uw inkopen,) $_{hz}$ sluiten de deuren van onze supermarkt op kerstavond pas om 21.00 uur.*
- Manier 2: Verander de hoofdzin en vul daarbij het denkbeeldige onderwerp van de beknopte bijzin in:
  – *2b [$_{bekn.bz}$ Om u genoeg tijd te bieden voor uw inkopen] $_{hz}$ sluiten **we** (ow) de deuren van onze supermarkt op kerstavond pas om 21.00 uur.*

Opdracht 1

Onderstaande zinnen bevatten een beknopte bijwoordelijke bijzin. Voer voor elke zin de stappen a, b en c uit.
Stap a: Noteer het onderwerp van de hoofdzin: ow(hz).
Stap b: Noteer het denkbeeldig onderwerp van de beknopte bijzin: denkb.ow(bz).

Stap c: Stel vast of de zin correct geformuleerd is. Noteer *goed* of *fout*.

1 Om vroeg op vakantie te kunnen gaan, vertrok de helikopter van de president al om 7 uur.
2 Lopend door het hete woestijnzand kregen de zwaarbeladen ezels al snel dorst.
3 Een kwartier te laat gearriveerd, was de voorstelling natuurlijk al begonnen.
4 Hongerig thuisgekomen van school smaakte de macaroni met zalm erg lekker.
5 Na een halfuur in de abri gewacht te hebben, kwam de bus er eindelijk aan.
6 Studerend in mijn dikke biologieboek viel ik van pure vermoeidheid in slaap.

Opdracht 2

1 Maak onderstaande zinnen op twee manieren af, zodat er een correcte zin ontstaat en een foute. Wissel de volgorde af, dus niet steeds eerst de goede aanvulling en daarna de foute, maar ook nu en dan andersom.
Voorbeeld:
– *Woedend over de verloren finale …* A *… richtten groepen supporters vernielingen aan.* B *… sneuvelden in de stad diverse winkelruiten.*
a Eenmaal op onze vakantiebestemming aangekomen …
b Om zo snel mogelijk rijk te worden …
c Na enkele jaren in het buitenland gewoond te hebben …
d Wachtend op de trein naar Maastricht …
e Eindelijk afgestudeerd …

2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Lees elkaars zinnen, bepaal welke zinnen fout zijn en leg elkaar uit waarom ze fout zijn.

Opdracht 3

Alle zinnen bevatten een beknopte bijwoordelijke bijzin. Stel vast of de zin correct geformuleerd is. Noteer de beknopte bijzin en zet er *goed* of *fout* achter. Werk volgens de aanpak uit opdracht 1, maar doe het nu uit je hoofd.

1 Om die scooter te kunnen kopen, zal je spaarsaldo nog flink moeten groeien.
2 De sjouwer bracht wankelend onder de zware last de zak cement naar boven.
3 Na mijn mobiel te hebben opgeladen, was hij al binnen twee uur weer leeg.
4 Lekker op het Noordwijkse strand wandelend woei de wind door Rosa's haren.
5 Na door de winkelier gereinigd te zijn, liep het oude horloge weer prima op tijd.
6 De kwestie nog eens zorgvuldig overwegend, bleek de zaak erg ingewikkeld.

Opdracht 4

1 Verbeter de foutieve zinnen van opdracht 3 door de beknopte bijwoordelijke bijzin te veranderen in een gewone bijzin met pv en ow.
2 Verbeter de foutieve zinnen van opdracht 3 door het onderwerp van de hoofdzin aan te passen.

Opdracht 5 ✱

Werk in tweetallen.
Soms verschillen mensen van mening over de vraag of een beknopte bijwoordelijke bijzin correct is. Vinden jullie de volgende zinnen correct? Licht per zin je antwoord toe.

1 Monica's populariteit is sterk gedaald door steeds nare opmerkingen te maken.
2 Rondkijkend in het museum vielen mij de mooie werken van Carel Willink op.
3 Overal werden landmijnen geplaatst om de vijand tegen te houden.
4 Treurend om haar verbroken relatie stonden Erin de tranen in de ogen.
5 Dwalend door het antiquariaat viel mijn oog op een prachtige atlas van Blaeu.
6 Al lezende groeide mijn behoefte om op uw onvriendelijke artikel te reageren.

Ik kan/weet • foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over de schrijfwijze van getallen.

Startopdracht

Wat wil de schrijver van onderstaand tekstje aantonen?

D323 M3D3D3L1NG L44T J3 213N T0T W3LK3 GR0T3 PR35T4T135 0N23 H3R53N3N 1N 5T44T 21JN. 1N H3T 83G1N W45 H3T 23K3R N0G M031L1JK D323 T3K5T T3 L323N, M44R NU K4N J3 H3T W44R5CH1JNL1JK 4L W4T 5N3LL3R L323N 20ND3R J3 3CHT 1N T3 5P4NN3N. D4T K0MT D00R H3T 3N0RM3 L33RV3RM0G3N V4N 0N23 H3R53N5. KN4P H3? D323 M3D3D3L1NG M4G J3 K0P13R3N 3N V3RD3R V3R5PR31D3N.

Theorie

video-uitleg

De schrijfwijze van getallen

Getallen schrijf je soms in letters en soms in cijfers.

Je gebruikt letters

- voor hele getallen van één tot en met twintig: *acht, zestien*;
- voor de tientallen tot honderd: *dertig, zestigste*;
- voor de honderdtallen tot duizend: *vijfhonderd, zevenhonderdste*;
- voor de duizendtallen tot twaalfduizend: *tienduizend, vierduizendste*;
- voor de getallen miljoen, miljard, biljoen enzovoort: *zeven miljoen* (los!), *negen miljardste* (los!).

Bij grote getallen kun je cijfers en woorden combineren: *345 duizend*, *143 miljoen*, *8 miljard*.

Je gebruikt cijfers

- voor getallen boven de twintig, uitgezonderd de tientallen en honderdtallen: *73 miljoen, de* 34^e *(*34^e*,* 34ste*) aflevering, 85 genodigden*;
- voor maten, gewichten, bedragen, telefoonnummers, data, adressen, percentages, rekeningnummers, exacte tijdstippen: *28 meter, 37°C, 4 kilo, € 7,50, 26 mei 1972, Vondelkade 11, 12 procent, om 14.00 uur* (*twee uur* geeft een tijdsduur aan).

Let op

- Schrijf breuken los: *twee derde: ⅔, vijf zeven achtste: 5⅞* (maar: *tweeënhalf*), behalve in een samenstelling: *driekwartsmaat, tweederdemeerderheid*.
- Als in een zin door toepassing van de regels getallen in cijfers én letters voorkomen, gebruik je beide keren cijfers: *Van de 144 flessen in de kist waren er tijdens het transport 6 kapotgegaan.*
- Voor grote ronde getallen in een lopende tekst combineer je cijfers en letters: *27 duizend marathonlopers, 112 miljard dollar, 23 duizend kilometer.*
- Bij klinkerbotsing krijgen getallen in letters een trema, hoewel het samenstellingen zijn: *tweeënhalf*.

Opdracht
1

1 Is het getal correct geschreven? Noteer: **juist / niet juist**.
2 Verbeter de onjuist geschreven getallen.
a bijna 93 miljoen euro
b de 395ste voorstelling
c dertig procent
d drie-en-een-half
e drievijfde van de burgers
f Het duurt maar 2 uur.
g om 15.00 uur precies
h ongeveer 6⅔ deel
i op 11 november 2014
j twintig duizend
k vier vijfde regeling
l wel 305 koeien

Opdracht
2

Kies de juiste schrijfwijze van de getallen.
1 Als afwasser in een restaurant werkte William bij bijna **40°C / veertig graden Celsius** in een vochtige spoelkeuken, maar hij verdiende wel **€ 9,50 / negen euro vijftig** per uur.
2 We konden nauwelijks geloven dat **49 / negenenveertig** procent van de Nederlanders tegen de sleepwet had gestemd, want aanvankelijk leek **3/4 / drie kwart / driekwart** ervoor te zijn.
3 Op **31 / eenendertig** augustus **1974 / negentienhonderdvierenzeventig** precies om **18.00 uur / zes uur 's avonds** stopte Radio Veronica de uitzendingen.
4 In groep **8 / acht** van de basisschool heb je al geleerd hoe je breuken als **⅔ / twee derde** en **⅜ / drie achtste** bij elkaar moet optellen.
5 Van de **35 / vijfendertig** deelnemers waren er **22 / tweeëntwintig** op tijd binnen en **13 / dertien** te laat.
6 In zijn jeugd woonde onze leraar godsdienst een jaar of **11 / elf** op het adres Geul **14 / veertien** in Zwolle.

Opdracht
3

Spel de getallen waar nodig in letters.
1 Op bladzijde 11 van ons leerboek staat dat de maximumsnelheid binnen de bebouwde kom 50 km/u is.
2 In 1998 trok dit festival in Landgraaf op 1e en 2e pinksterdag maar liefst 51.500 bezoekers.
3 De sportmiddag begint om 13.00 uur en duurt precies 4 uur; er doen zo'n 75 jongeren, 55 volwassenen en zelfs nog 15 bejaarden uit onze wijk mee.
4 Volgens het 8-uurjournaal op Nederland 1 zijn er bij de aardbeving in Nepal inmiddels 13 lichamen geborgen; zeker 80 huizen zijn vernield.
5 Op het A4'tje dat ik van de huisarts kreeg, stond dat ik 57 kilo woog en dat mijn hartslag 71 slagen per minuut bedroeg.
6 Mevrouw Jansen was de 25.000ste bezoeker van de Keukenhof; zij ontving een cadeaubon van 50 euro en 3 bossen tulpen.

Opdracht
4

Vul op de puntjes *i*, *ie* of *y* in.
1 b…bl…otheek
2 broccol…
3 enc…cloped…
4 ep…dem…
5 f…s…k

6 f…s…otherap…
7 gr…pv…rus
8 monarch…
9 muz…kant
10 remed…
11 republ…k
12 ritm…sch
13 rugb…
14 sp…naz…
15 sperz…boon
16 vacc…nat…

Opdracht 5

Werk in tweetallen.
Woorden die hetzelfde geschreven worden en tot dezelfde woordsoort behoren, maar verschillende betekenissen hebben, heten **homoniemen**: *school* (zn) = (1) leerinstelling en (2) groep vissen. Woorden die alleen maar hetzelfde klinken, heten **homofonen**: *nauw – nou*.
Er zijn ook woorden die wel hetzelfde geschreven worden, maar niet hetzelfde klinken. Dat zijn **homografen**: *voornaam* (eerste naam; doopnaam) – *voornaam* (deftig). Vaak zit het uitspraakverschil in de klemtoon, maar niet altijd: *beamen* (met een beamer tonen) – *beamen* (bevestigen). Er is altijd verschil in betekenis.

1 Maak met elk van de homografen *a* t/m *f* twee zinnen waaruit het verschil in betekenis blijkt.
a appel
b dolfijn
c homograaf
d kantelen
e minister
f overweg
Een aparte groep homografen wordt gevormd door (scheidbare) werkwoorden:
– *overkomen – overkwam – is overkomen:* *Wat is je nu weer overkomen?*
– *overkomen – kwam over – is overgekomen:* *Sint is uit Spanje overgekomen.*
2 Maak met elk van de homografen *a* t/m *d* twee zinnen waaruit het verschil in betekenis blijkt.
a ondergaan
b overdrijven
c overleggen
d voorkomen

Opdracht 6

Woorddictee. Vul het juiste woord en woordgroepen in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit de volgende woorden: *accessoire – ceremonie – chronisch – conservatief – educatief – emancipatie – faillissement – financieel – fiscus – incassobureau – ingrediënt – interpretatie – oeuvre – paprika – per se – realiteit – ritueel – stagneren – symboliek – symptoom – traditioneel – zich conformeren aan*
1 Sommige … politieke partijen in ons land hebben zich jarenlang verzet tegen de … van vrouwen.
2 Door de economische crisis … de verkoop van woningen, zodat veel makelaars te maken kregen met een … en hun zaak moesten sluiten.
3 Omdat ouders hun kinderen niet leren met geld om te gaan, nemen scholen middels … programma's de … opvoeding van de jeugd voor hun rekening.

4 In deze voorjaarspasta vormen gele … en groene asperges naast de tagliatelle de voornaamste ….
5 Bij bruiloften gooien de gasten na de … rijst over de jonggehuwden, maar wat de … is achter dit …, weten de meeste mensen niet.
6 'Nieuwkomers moeten … onze normen en waarden', zeggen veel … ingestelde Nederlanders, maar de … is dat immigranten toch vaak vasthouden aan hun eigen tradities.
7 Naast hoestbuien bij inspanning is benauwdheid het duidelijkste … van … bronchitis, een veelvoorkomende longaandoening.
8 Hoewel zelfs wetenschappers worstelen met de … van zijn moeilijke boeken, heeft de schrijver voor zijn gehele … toch een belangrijke literaire prijs gekregen.
9 Als mensen hun belasting niet betalen, stuurt de … dan een … op hen af om het verschuldigde bedrag te innen?
10 Jonathan moet twaalf weken wachten op zijn nieuwe auto, want hij wil … het duurste model hebben met de mooiste en modernste ….

Opdracht 7

Noteer eerst de werkwoordsvorm: inf, pvtt of pvvt. Zet de juiste spelling erachter.

1 Israëlische commando's … (bevrijden) in de nacht van 3 juli op 4 juli 1976 gijzelaars op het vliegveld van de Ugandese stad Entebbe.
2 De luchtvaartmaatschappij wilde de schade niet … (vergoeden), die de vakantiegangers door de vertragingen hadden opgelopen.
3 … (Verwachten) jullie nu echt van ons dat we de plannen van onze beste vrienden zomaar aan jullie … (verraden)?
4 Waarschijnlijk lag de zuidelijke Noordzee tijdens de meeste ijstijden droog, waardoor de Engelse Theems … (uitmonden) in de Rijn.
5 Toen de dieven zagen dat ze gezocht werden, … (vluchten) ze naar België.
6 Joram liet zich door zijn opa op de mouw … (spelden) dat op de Nederlandse kust vroeger dagelijks potvissen … (stranden).

Opdracht 8

Noteer eerst de werkwoordsvorm: inf, pvtt, pvvt of bn. Zet de juiste spelling erachter. Gebruik zo mogelijk de verleden tijd.

1 De op de omslag … (vermelden) naam Patrizio Canaponi bleek later niet de echte naam van de schrijver, maar een pseudoniem.
2 Vanochtend hingen de gisteren … (poten) plantjes helemaal slap.
3 Doordat baggeraars vorig jaar de … (verzanden) rivieren … (verdiepen) en … (verbreden), zijn de havensteden nu weer voor grote zeeschepen bereikbaar.
4 Vele jaren later kon de oude man nog niet … (aanvaarden) dat vijandelijke soldaten in de oorlog zijn geboortedorp zonder genade … (platbranden).
5 Helaas werd het … (verwachten) aantal bezoekers lang niet gehaald.
6 De journalisten … (vermoeden) dat de in de sloot … (belanden) auto's door een sloopbedrijf zouden worden opgehaald.

Ik kan/weet
- wanneer ik getallen in letters of cijfers moet schrijven.
- hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Spijkers met koppen

Voor de praktijkopdracht van hoofdstuk 2 heb je samen met klasgenoten informatie gezocht om een antwoord te vinden op documentatievragen die jullie zelf hebben bedacht. Nu gaan jullie er een goed gestructureerd en overzichtelijk verhaal van maken.

In deze opdracht schrijven jullie samen een werkstuk op basis van de informatie die jullie in de praktijkopdracht van hoofdstuk 2 verzameld hebben.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:

- een werkstuk schrijven aan de hand van een hoofdvraag en deelvragen, gebruikmaken van bronnen en die bronnen correct vermelden.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F • Ik kan onderscheid maken tussen feitelijke en niet-feitelijke argumenten. 4F • Ik kan een argumentatie weergeven in een blokjesschema. 4F
Schrijven	• Ik weet hoe ik vanuit een vraagstelling een werkstuk moet schrijven. 3F • Ik kan informatie uit verschillende bronnen in één werkstuk verwerken. 3F • Ik kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en bronnen vermelden. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan een oordeel geven over een gesproken tekst. 2F
Spreken en gesprekken	• Ik kan een aantrekkelijke presentatie houden. 3F
Woordenschat	• Ik kan synesthesie en asyndetische en homerische vergelijkingen herkennen en begrijpen.
Grammatica zinsdelen	• Ik kan beknopte bijzinnen herkennen en gebruiken.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan vaststellen tot welke woordsoort *wat* behoort.
Formuleren	• Ik kan foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet wanneer ik getallen in letters of cijfers moet schrijven. • Ik weet hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 4

Anders

Taal en muziek

Het lijken verschillende manieren van communicatie: taal en muziek. Met taal kun je 'een patatje oorlog' bestellen of zeggen dat je van iemand houdt. Muziek is directe emotie. Van sommige muziek word je vrolijk, van andere verdrietig. Maar taal kan die gevoelens ook opwekken, bijvoorbeeld via poëzie. Taal en muziek hebben raakvlakken: bij beide spelen tempo, klank, toon en volume een bepalende rol.

Van welke muziek word jij vrolijk, energiek, rustig of verdrietig?

Wat was er eerder: taal of muziek?

Wetenschappers twisten over de vraag of taal voortkomt uit muziek of andersom. Sommigen stellen dat muziek een nutteloos bijproduct van taal is. Maar volgens anderen is taal uit muziek ontstaan. In de prehistorie is volgens hen muziek, en dan vooral zang, een middel geweest om groepssolidariteit te kweken. Welke situaties ken je waarin muziek en groepen mensen samenkomen? Welke functie heeft de muziek daarbij?

Luisterliedjes

In zogenoemde luisterliedjes smelten taal en muziek samen tot een fraai geheel. Je hebt een vrolijke, fijne of hartverscheurende melodie en daarbij zingt iemand een tekst die past bij de melodie. Bij veel muziek is de tekst ondergeschikt en zelfs nauwelijks te verstaan. Bij luisterliedjes is de tekst wél goed te volgen: taal en muziek zijn daarbij één.

Een lied uit 2009 behoort nog steeds tot de tophits van de Nederlandstalige luisterliedjes. Hoe kun je dat verklaren?

Lezen

Je leert over tegenargumenten en weerleggingen.

Startopdracht

Beantwoord de vragen bij tekst 1.

1. Wat is het onderwerp?
2. Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
3. Welk argument voert Höök voor haar standpunt aan?
4. Wat is ertegen dat standpunt in te brengen?
5. Wat is daarop de reactie van Höök?

Tekst 1

Warme huizen dankzij H&M-kleding

[1] De straten in het Zuid-Zweedse Västerås zijn altijd ijsvrij. Zelfs nu, na weken van sneeuwval. Onder het oppervlak ligt namelijk een web aan pijpleidingen, het districtverwarmingssysteem, dat is verbonden met de warmte- en energiecentrale van Mälarenergi.
[2] Sinds medio twintigste eeuw houdt die de stad op temperatuur. In een onwetend verleden draaide Mälarenergi uitsluitend op fossiele brandstoffen, maar tegenwoordig warmt Västerås zich met afval. De Mälarenergi-centrale in Zweden stookt onder andere afdankertjes van kledingfabrikant H&M op tot energie.
[3] 'De centrale biedt een milieubewuste oplossing voor het kledingprobleem', vindt pr-manager van Mälarenergi, Jocke Höök. 'Ons initiatief is een passende oplossing voor de vijftien ton afval van het meest gedragen kledingmerk op de wereld, dat anders nutteloos op de stortplaats eindigt om daar alsnog verbrand te worden.'
[4] Maar is kleding als brandstof echt zo'n goed idee? Energie uit afval is net zo milieuonvriendelijk als het gebruik van olie en kolen. Dat beweren tegenstanders althans. Zij vinden dat de centrale zich niet op kledingafval, maar op schone energieopwekkers als water-, wind- en zonne-energie moet richten om de stad mee te verwarmen.
[5] Höök is het daar niet mee eens. 'De verbranding van afval veroorzaakt de helft minder broeikasgassen dan fossiele grondstoffen. Met olie en kolen worden nog veel dorpen en steden in Zweden verwarmd. Wij zijn dus al milieubewuster en schoner bezig dan de meeste gemeentes.' Wel hoopt ze dat de hoeveelheid kledingafval op den duur afneemt. 'Als die vermindert, kunnen onze ovens altijd nog op biomassa over', aldus Höök.

Naar: trouw.nl, op 18 juli 2018

Theorie

video-uitleg

Argumentatie (2)

In een betogende tekst wil de schrijver de lezer overtuigen van zijn standpunt. Hij doet dat door argumenten voor zijn standpunt aan te voeren. Een schrijver kan zijn lezer ook overtuigen door mogelijke **tegenargumenten** te ontkrachten. We noemen het een **weerlegging** wanneer de schrijver aantoont dat de tegenargumenten niet kloppen.

Hieronder vind je een voorbeeld van een betoog van iemand die de nieuwe afvalscheiding in Ulvenhout prima vindt:
Ik vind dat de gemeente een goede manier van afvalscheiding heeft ingevoerd. (standpunt) *Afgelopen jaar is daardoor maar liefst 61% meer afval op milieuvriendelijke wijze verwerkt.* (argument voor) *Daar staat tegenover dat het afvalscheidingssysteem te ingewikkeld is geworden met voor ieder huishouden een groente-, fruit- en tuinafvalcontainer met een groene deksel, een papiercontainer met een blauwe deksel, een plasticcontainer met een oranje deksel, en een textiel-, een glas- en een restafvalcontainer in de buurt.* (argument tegen). *Uit onderzoeken in andere gemeenten in Brabant die met dit systeem werken, blijkt echter dat burgers heel snel wennen aan deze nieuwe manier van afvalscheiding.* (weerlegging)

Een tegenargument herken je aan dezelfde signaalwoorden als die waaraan je argumenten herkent: *dat blijkt uit, immers, namelijk, omdat, de reden hiervoor is* en *want*.
Een tegenargument en een weerlegging worden vaak voorafgegaan door signaalwoorden die een tegenstellend verband aangeven: *daarentegen, maar, hoewel, echter, toch, ofschoon, ondanks dat, (aan de ene kant …) aan de andere kant, daar staat tegenover dat*.

In een betoog wordt aan een argument of aan een tegenargument plus weerlegging soms een hele alinea gewijd. In dat geval is het signaalwoord voor een argument of tegenargument niet nodig. Wel gebruikt de auteur bijvoorbeeld signaalwoorden voor een opsomming om te laten zien dat hij zijn standpunt met een aantal argumenten onderbouwt. Ook geeft hij met signaalwoorden voor een tegenstelling aan dat hij een tegenargument weerlegt.

Opdracht 1

Lees de volgende zinnen *a* t/m *d* uit tekst 1 en geef per zin de juiste functie. Kies uit: argument – standpunt – tegenargument – weerlegging.

a De verbranding van afval veroorzaakt de helft minder broeikasgassen dan fossiele grondstoffen.
b Energie uit afval is net zo milieuonvriendelijk als het gebruik van olie en kolen.
c Kledingverbranding is een milieubewuste oplossing voor stadsverwarming.
d ‘Ons initiatief is een passende oplossing voor de vijftien ton afval van het meest gedragen kledingmerk op de wereld, dat anders nutteloos op de stortplaats eindigt om daar alsnog verbrand te worden.’

Opdracht 2

Lees tekst 2 en beantwoord de vragen. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat voor soort tekst is dit?
2 Op welke manier trekt de schrijfster in alinea 1 de aandacht van de lezers?
3 Hoe introduceert ze in alinea 2 het onderwerp?
4 Noteer de betekenissen van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
misprijzend (al. 1) – passant (al.1) – ontsierend (al. 2) – onachtzaamheid (al. 3) – ambivalent (al. 4) – sculpturen (al. 4) – corrosie (al. 5) – steekhoudend (al. 6) – averechts (al. 6) – gedrochten (al. 6) – vermeende (al. 7) – gelogenstraft (al. 7) – betutteling (al. 7) – onontkoombaar (al. 7).
5 Welke woordspeling bevat de titel?

6 Welk argument tegen wegkunst geeft Mariska in alinea 3?
7 Op welke manieren ondersteunt zij dit argument?
8 Wegkunst wordt als ontsierend en storend ervaren. Welke ondersteuning geeft de schrijfster voor deze bewering?
9 Hoe verklaart Mariska deze ideeën en gevoelens van weggebruikers?
10 In alinea 5 worden de hoge kosten als argument aangevoerd tegen wegkunst. Waardoor zijn die kosten zo hoog?
11 Uit alinea 5 kun je, tussen de regels door, nog een ander argument tegen wegkunst afleiden. Welk argument is dat?
12 Om welke twee redenen zouden er volgens kunstliefhebbers wel beelden langs de weg mogen staan? Baseer je antwoord op alinea 6.
13 Hoe verwerkt Mariska die redenen in haar betoog?
14 'En de opgelegde confrontatie met beeldende kunst is burgerbetutteling.' (al.7) Zeg met eigen woorden wat deze zin betekent.
15 Op grond van welk verschil tussen kunst langs de weg en kunst in een beeldentuin wijst Mariska wegkunst af?
16 Waarom zou je kunnen zeggen dat de laatste zin van tekst 2 onwaar is?

Opdracht 3 *

1 De slotzin van tekst 2 weerspiegelt een zin uit het begin van de tekst. Welke zin is dat en wat benadrukt Mariska met het spiegeleffect?
2 In de tekst staan, afgezien van de titel, nog twee nieuwe woorden die Mariska kennelijk zelf bedacht heeft. Welke woorden zijn dat en wat betekenen die?
3 [I] Hoe beoordeel je de tekst van Mariska als betoog? Geef dat aan op een schaal van 1 (heel slecht) tot 5 (heel goed). Geef argumenten voor je keuze.

Tekst 2

Wegkunst

[1] 'Spuuglelijk. Ik vind het maar niks', bromt boer Bastiaanse. Hij knikt misprijzend naar het beeld *Omarming* bij het stoomgemaal *De Buitenlanden* vlak bij de weg tussen Winschoten en Beerta in Oost-Groningen. Het kunstwerk van Rolf Mulder, beeldend kunstenaar in ruste, staat hier al bijna dertig jaar, maar het roept nog steeds tegengestelde reacties op. Soms stopt een passant op de nabijgelegen parkeerplaats om eens rustig van de kleurige, enigszins roestige ijzeren vlakken te genieten. Maar er zijn veel mensen die zulke kunst langs de weg niet kunnen waarderen.
[2] Over het plaatsen van kunst in de openbare ruimte lopen de meningen sterk uiteen. Ik wil mij in dit betoog beperken tot kunst langs autosnelwegen. Die hoort daar naar mijn idee niet. Het is gevaarlijk, ontsierend en duur. Dat zal ik nader beargumenteren.
[3] In Nederland mag op autosnelwegen 100 tot maximaal 130 kilometer per uur worden gereden. Zulke snelheden vereisen opperste concentratie en oplettendheid. Een groot kunstwerk, zoals *De Olifanten van Almere* langs de A6, leidt automobilisten af. Het is als met de mobiele telefoon. Wanneer die plotseling rinkelt of pingelt in de auto, heeft de weggebruiker doorgaans meer oog voor het scherm dan voor de weg voor en achter zich. Dit levert niet zelden levensgevaarlijke situaties op. Dat is het eerste nadeel van kunstwerken langs de weg: die hebben hetzelfde risicoverhogend effect. Uit een onderzoek van de Universiteit van Kyoto bleek onlangs namelijk dat het aantal ongelukken door onachtzaamheid aanmerkelijk groter is op trajectdelen waar kunst is geplaatst, dan elders langs die snelwegen.

[4] Een ander bezwaar is dat het gros van de zogenoemde beelden langs de weg als ontsierend of storend wordt ervaren. Veel automobilisten staan, als het om smaak gaat, ambivalent of afwijzend tegenover 'wegkunst'. Veel gehoorde reacties zijn: 'Gewoon niet mooi', 'Tja, wat moet ik ervan zeggen?' en 'Het doet me niks'. Dat is niet verwonderlijk. Een bestuurder heeft te weinig tijd om het kunstwerk als kunst te ervaren. Het is 'flitskunst' en daardoor niet meer dan wegdecoratie. Dat doet geen recht aan de betekenis die een kunstenaar in het beeld heeft proberen uit te drukken. Kunst langs de snelweg is als 'muzak' in de supermarkt of het warenhuis: behang. En het is een soort bermbehang waar menig weggebruiker zich aan stoort. Een enquête onder automobilisten wijst uit dat de meeste de beelden hinderlijk vinden en op hun route liever het landschap zien dan kolossale steen-, hout- of ijzersculpturen.

[5] Tot slot zijn er ook financiële overwegingen om niet voor deze versiering te kiezen. Naar verhouding kost de plaatsing van de beelden veel geld en ook het onderhoud – als dat al gepleegd wordt – is duur, want het weer werkt in de buitengebieden sterk in op de materialen. Mensen van ingehuurde bedrijven die de beelden schoonmaken of herstellen, moeten vaak ver reizen. Sommige beelden blijken ook lastig te bereiken, aangezien ze in het veld staan langs een drukke verkeersweg. Het komt nogal eens voor dat er geen geld beschikbaar is voor het onderhoud. Daardoor kan er makkelijk corrosie optreden; de beelden worden ook aangetast door mossen en vogelstront. En de veelal zeer zware beelden verzakken gemakkelijk door het voorbij denderende verkeer. Geen gezicht!

[6] Tegen deze bezwaren brengen kunstliefhebbers in dat de verkeersveiligheid niet in gevaar hoeft te komen door sculpturen langs de weg. Zij pleiten ervoor om in navolging van het bekende bordje 'Overstekend wild' een nieuw waarschuwingsbord te ontwerpen dat langs de weg moet worden geplaatst: 'U nadert een kunstobject'. Verder wijzen ze erop dat reclamezuilen langs de snelweg ook geaccepteerd zijn. Waarom dan geen kunst? Dit zijn evenwel geen steekhoudende argumenten. Als er een hert of wild zwijn kan oversteken, pas je je snelheid aan. Dat doe je niet als je een beeld langs de weg nadert. Die waarschuwingsborden zullen dan ook averechts werken. Ze versterken de aandacht voor wat er náást de weg is zonder dat de automobilist zijn snelheid aanpast. Dat zien we al bij de torenhoge reclamegedrochten. Daartegen gelden dezelfde sterke bezwaren als tegen wegkunst: gevaarlijk, ontsierend en hinderlijk.

[7] Vanuit de hoek van kunstminnaars valt ook nog te beluisteren dat de beelden langs de weg de ruimte verlevendigen en de burger confronteren met kunst. Daarbij denken zij vooral aan burgers die nooit een museum vanbinnen zien, laat staan een beeldentuin bezoeken. De vermeende verlevendiging wordt echter gelogenstraft door de bovengenoemde enquête: de kunst irriteert de weggebruiker. En de opgelegde confrontatie met beeldende kunst is burgerbetutteling van de bovenste plank: we zullen 'artibeten' wel eens even opvoeden. Dat gaat voorbij aan een wezenlijk aspect van kunst: het strikt persoonlijke van kunstbeleving. Wie door de beeldentuin van Kröller-Müller, Middelheim of Louisiana loopt, kiest zelf bij welke objecten hij blijft hangen of niet. En dáár hebben de beelden 'alle ruimte' die ze verdienen en komen ze, zonder razend verkeer, goed tot hun recht. Je hebt er ruime keuze. Kunst langs de weg evenwel wordt ons opgedrongen. De beelden zijn door hun grootte en positionering onontkoombaar. Dat staat haaks op de vrije keuze die een mens in kunstbeleving moet hebben.

[8] Al met al is het een slecht idee om kunst langs snelwegen te plaatsen: het veroorzaakt hachelijke situaties, het is hinderlijk en het brengt hoge kosten met zich mee. Voor boer Bastiaanse is er overigens na jaren geen reden meer om te brommen. Het beeld bij het gemaal wordt waarschijnlijk binnenkort verwijderd. Het geld voor onderhoud is op, de kunstenaar heeft z'n lier aan de wilgen gehangen en woont al decennia als wijnboer in Australië. *Omarming* is ingehaald door de tijd. Het is verroest, het staat verzakt op z'n sokkel en het is gedateerd. Als het weg is, kan iedereen in deze uithoek van Nederland het weidse landschap bewonderen. Daar kun je dan gratis, met volle teugen en zonder gevaar van genieten.

Mariska van Veen, 4 vwo Dollardlyceum Winschoten

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 3. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat is een ecoloog?
3 Worm spreekt van het 'roodkapjessyndroom'. Wat zal dat waarschijnlijk betekenen?

4 Vat het verhaal van Worm samen door het volgende schema in te vullen.

Standpunt Worm: Er is geen reden om de wolf te vrezen.
Argument 1:
Tegenargument 1:
Weerlegging:
Tegenargument 2:
Weerlegging:

5 Waarom twijfelt Linnartz er niet aan dat er recent weer een wolf op de Veluwe is gesignaleerd?

6 Vat het verhaal van Linnartz samen door het volgende schema in te vullen.

Standpunt Linnartz: Nederland is geschikt als leefgebied voor de wolf.
Argument 1:
Argument 2:
Tegenargument 1:
Weerlegging:

7 Met welke drie andere woorden dan *wolf* of *wolven* verwijst Van der Meulen naar het dier? Wat kun je daaruit opmaken?

8 Vat het verhaal van Van der Meulen samen door het volgende argumentatieschema in te vullen.

Standpunt Van der Meulen: De wolf is te gevaarlijk om hier te laten leven.

↑ Argument 1: ← ↑ Argument 2: | ↑ Argument 3:

↑ Argument 4: ← ↑ Argument 5:

Opdracht 5

1 Welke van de drie redeneringen uit tekst 3 vind je het zwakst?

2 Leg in maximaal 50 woorden uit waarom je dat vindt.

3 Beantwoord vraag 2 ook voor de redenering die je het sterkst vindt.

Tekst 3

Bang voor de boze wolf?

De wolf wordt steeds vaker op Nederlandse bodem gesignaleerd – onlangs nog op de Veluwe. Wat te doen als hij zich hier weer vestigt, zo'n 150 jaar nadat het laatste exemplaar in ons land is afgeschoten? Vriend en vijand over *Canis lupus*.

Bas Worm, ecoloog, auteur en natuurfotograaf: 'We hebben enkele jaren geleden een prachtig wolvenbeschermingsplan gemaakt. Daarin staat precies omschreven wat er moet gebeuren als de wolf hier vaste voet aan de grond krijgt. Dat plan

gaat ervan uit dat het mogelijk is om in dit land op conflictarme wijze met de wolf samen te leven. Dat betekent vooral goede voorlichting geven aan het grote publiek. Ik ben ervan overtuigd dat er geen reden is om de wolf te vrezen. De wolf is namelijk banger voor jou dan jij voor hem. Bangeriken menen dat wolven gevaarlijk zijn. Mensen met een roodkapjesyndroom weten niet waar ze het over hebben. De wolf is niet gevaarlijk. Er is niets aan de hand zolang je afstand houdt en je hond aan de lijn doet. Mocht hij dichtbij komen, dan moet je luid spreken, gebaren maken en vooral geen voer geven. Ook de bewering dat wolven kinderen aanvallen is een fabeltje, gebaseerd op voorvallen van eeuwen geleden. In die tijd gebeurde dat inderdaad. Maar dat waren kinderen die het veld in gingen om schaapkuddes te hoeden. Die werden zo nu en dan door een wolf gepakt omdat ze een makkelijke prooi waren.'

Leo Linnartz, ecoloog bij ARK Natuurontwikkeling:
'Dat er recent, in oktober, weer een wolf op de Veluwe is gesignaleerd, verbaast mij niets. Ons land wordt al sinds enkele jaren met zekere regelmaat bezocht door wolven. Dwars door Duitsland loopt inmiddels een band van wolventerritoria, van het voormalige Oost-Duitsland tot aan Hamburg, waar inmiddels een flinke populatie wolven leeft. Af en toe stapt er een de grens met ons land over. Ik twijfel er niet aan dat wolven zich hier in de toekomst ook gaan vestigen, net als ze recent in Denemarken hebben gedaan. Het is een kwestie van tijd. Het gebied waar ze voorkomen in Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen is vergelijkbaar met het landschap van Groningen en Friesland en er is hier genoeg voedselaanbod. De wolf is wat mij betreft dus van harte welkom. Natuurlijk roepen twijfelaars dat ons land te klein is voor de wolf, maar kijk nou eens naar die rare zeearend die zich enkele jaren geleden in Flevoland nestelde. Men vond Nederland ook te klein voor die vogel. Waar ging die zitten? Geïsoleerd in de meest oude en krakkemikkige boom die je je kunt voorstellen. Dat had niemand van tevoren bedacht. Wat dat zegt? Dat bewijst dat we, hoeveel onderzoeken we er als ecologen ook tegenaan gooien,

niet alles kunnen voorspellen. De natuur gaat haar eigen gang. Zo is het altijd geweest en zo zal het altijd blijven.'

Dik van der Meulen, auteur van *De kinderen van de nacht – Over wolven en mensen* (Jan Wolkers Prijs 2017):
'Afschieten. Niet over praten. Boem, meteen weg ermee. Dat beest is te gevaarlijk om het hier te laten leven. Als je de wolf hier binnenhaalt, kun je de hele schapenhouderij opdoeken. En ik weet waarover ik praat. In 2000 had ik hier een wolf onder mijn schapen. Het monster was ontsnapt uit een dierentuin in België. Het was gruwelijk. Op een ochtend kwam ik buiten en daar lagen de doodgebeten schapen: de billen eraf gescheurd, een aan stukken gereten karkas. Dat wil ik nooit meer meemaken. Bovendien heeft door de stress geen van de ooien dat jaar gelammerd. De wolf, mijnheer, dat is een rotzak. Ook voor mensen vormt hij een groot risico. Dan zeggen de zogenaamde kenners dat die beesten mensenschuw zijn. Eén keer stond een wolf mij op slechts vijf meter afstand aan te kijken en liet-ie zijn tanden zien. Hij stond op het punt mij aan te vallen en ik moest wel vluchten. Nee, ze kunnen me nog meer vertellen. Die wolf heeft toen trouwens flink huisgehouden bij schapenhouders in de buurt. Nee, ik heb geen compassie met de wolf. Weg ermee.'

Naar: HP De Tijd, 5 december 2017

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen standpunten, argumenten, tegenargumenten en weerleggingen. 3F
- een argumentatie met tegenargumenten weergeven in een schema. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een betoog schrijven.

Startopdracht

In een tekst wil je de lezer ervan overtuigen dat de wereld beter af is als mensen minder vlees eten.

1 Noteer zo veel mogelijk positieve en negatieve kanten van vlees eten.
2 Welke twee tekststructuren zijn geschikt voor een tekst met dit onderwerp?
3 Wat schrijf je in de eerste alinea van de inleiding en wat in de tweede?
4 Wat moet er in ieder geval in het slot staan?

Theorie

video-uitleg

Een betoog schrijven

Een **betoog** schrijf je als je anderen wilt overtuigen: je geeft je **standpunt** en **argumenten** die dat standpunt ondersteunen. De argumenten baseer je op feiten. Na je argumenten noem je **tegenargumenten**, waarvan je vervolgens met een **weerlegging** laat zien dat die niet kloppen. De opbouw van je betoog maak je duidelijk met **signaalwoorden**.

Zo schrijf je een betoog

- Maak een bouwplan en noteer het onderwerp en je standpunt.
- Schrijf het middenstuk; gebruik voor elk argument een aparte alinea en geef in die alinea de feiten die het argument ondersteunen.
- Noem daarna de tegenargumenten en geef bij elk tegenargument direct de weerlegging; gebruik per tegenargument met weerlegging één alinea.
- Schrijf een inleiding van twee alinea's; in de eerste trek je de aandacht van de lezer, in de tweede geef je je standpunt.
- Herhaal in het slot kort je standpunt (= conclusie) in andere woorden.
- Plaats in je betoog drie witregels: één na de inleiding, één tussen het tekstdeel met argumenten en het tekstdeel met tegenargumenten, één voor het slot.
- Spring in bij een nieuwe alinea, maar niet na een witregel.

Zo gebruik je signaalwoorden in een betoog

- Kondig je standpunt aan met bijvoorbeeld *Ik vind* of *Ik ben van mening*.
- Introduceer een argument met een signaalwoord voor een opsomming, bijvoorbeeld: *om te beginnen*, *ook*, *daarnaast*, *bovendien*, *verder*, *ten slotte*. Je kunt ook een structurerende zin gebruiken: *Er is nog een derde reden om …*
- Gebruik bij de onderbouwing signaalwoorden als *omdat*, *want* of *namelijk*.
- Kondig je tegenargumenten aan met een structurerende zin, bijvoorbeeld: *Tegenstanders voeren twee bezwaren aan.*
- Verbind je tegenargumenten met signaalwoorden voor een opsomming.
- Kondig binnen een alinea met een tegenargument de weerlegging van dit tegenargument aan met een signaalwoord voor een tegenstelling, zoals *toch*, *maar*, *echter*, *daar staat tegenover* of met een signaalwoord voor een toegeving, zoals *hoewel*, *ook al*, *weliswaar … maar*, *ofschoon*.
- Herhaal in het slot je standpunt met een signaalwoord voor een conclusie, zoals *daarom*, *kortom*, *dus* of *al met al*.

Opdracht
1

Bekijk nogmaals het betoog 'Wegkunst' op blz. 110-111.

1 In welke alinea staat het standpunt van de schrijfster?
2 Met welke woorden kondigt zij het standpunt aan?
3 Welke structurerende zin bevat de inleiding en wat geeft die zin aan?
4 In welke alinea's geeft de schrijfster argumenten voor haar standpunt?
5 Welke signaalwoorden voor een opsomming verbinden die argumenten?
6 In welke alinea('s) vind je tegenargumenten?
7 De tegenargumenten vormen een opsomming. Welke twee signaalwoorden geven die opsomming aan?
8 In alinea 6 en 7 weerlegt de schrijfster de tegenargumenten. Noteer uit beide alinea's de zin waarmee de weerlegging begint.
9 Welke signaalwoorden kondigen die weerleggingen aan?
10 Controleer de lay-out van de tekst en noteer zo nodig correcties.

Opdracht
2

Kies een van de volgende kwesties:
- Afval op straat: veel hogere boetes voor dumping?
- Baantjes voor veertien- en vijftienjarigen: ruimere mogelijkheden?
- Fietsen: helm verplicht?
- Wilde dieren in het circus: moet kunnen?

1 Formuleer jouw standpunt over de kwestie.
2 Noteer in het blokjesschema dat bij deze opdracht hoort, je standpunt, drie argumenten en de ondersteuning voor de argumenten. Je krijgt het schema van je docent of je downloadt het op Nieuw Nederlands Online. Zoek zo nodig extra informatie over de kwestie.
3 Noteer twee tegenargumenten en de weerlegging daarvan.

Opdracht
3

Je gaat een betoog schrijven over de kwestie die je bij opdracht 2 gekozen hebt.

1 Maak een bouwplan. Gebruik het invulschema voor een bouwplan van een betoog. Je krijgt het van je docent of downloadt het op Nieuw Nederlands Online.
- Noteer daarin het onderwerp, het tekstdoel, de tekststructuur en de hoofdgedachte. De hoofdgedachte is jouw standpunt.
- Vul in kolom D de inhoud van de alinea's in steekwoorden in. Gebruik voor alinea 2 t/m 5 het ingevulde blokjesschema. Vul alinea 6 en 7 in aan de hand van je antwoorden op onderdeel 3 van opdracht 2.

2 Schrijf het middenstuk aan de hand van het ingevulde bouwplan. Gebruik signaalwoorden en structurerende zinnen volgens de theorie. Kondig de weerleggingen aan met een signaalwoord voor een tegenstellend of een toegevend verband.
3 Schrijf een inleiding van twee alinea's volgens de theorie.
4 Schrijf het slot volgens de theorie. Herhaal daarin kort je standpunt.
5 Controleer je tekst op formulering, spelling en lay-out: heb je op de juiste plaatsen een regel overgeslagen, ben je op de juiste plaatsen ingesprongen?
6 Wissel je betoog uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet
- een betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een overtuigende presentatie beoordelen.

Startopdracht

Bekijk het fragment.
1 Welk advies zou jij deze politicus geven na zo'n slechte start?
Bekijk nu de rest van het filmpje.
2 Lukt het de spreker in het derde voorbeeld volgens jou nu wel om overtuigend te presenteren? Bespreek je antwoord met een klasgenoot.
3 Noteer een paar zaken waaraan het volgens jullie ligt of iemand overtuigend overkomt of niet.

Theorie

video-uitleg

Een overtuigende presentatie beoordelen

Iemand die een overtuigende presentatie geeft, wil het publiek overtuigen van zijn **standpunt**. Hij probeert dat doel te bereiken met goede **argumenten**, een heldere structuur, zoals de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, en een zelfverzekerde houding.

Zo beoordeel je een overtuigende presentatie
Vraag je het volgende af:
- Zijn het onderwerp en het standpunt duidelijk?
- Onderbouwt de spreker zijn standpunt met goede argumenten?
- Weerlegt de spreker eventuele **tegenargumenten**?
- Is de presentatie logisch opgebouwd? Herken je een structuur in het verhaal, zoals de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur?
- Laat de spreker een zelfverzekerde houding zien?
- Spreekt hij rustig en duidelijk, met variatie in hard, zacht, hoog en laag?
- Maakt hij voldoende gebruik van **non-verbale communicatie** (passende gebaren en vriendelijke gezichtsuitdrukking)?

Opdracht 1

Bekijk de eerste pitch, waarin Eline Leijten haar product 'Plugify' binnen twee minuten overtuigend moet presenteren.
1 Wat voor opening heeft de spreker? Vind je deze geschikt? Waarom (niet)?
2 Voor welk probleem biedt het product van de spreker een oplossing?
3 Hoe is zij te weten gekomen dat het probleem bestond?
4 Wat maakte haar de juiste persoon om dit probleem op te lossen?
5 Hoe legt ze het probleem nader uit?
6 Waaraan merk je dat de uitleg van het probleem uit een opsomming bestaat? Noteer ten minste één non-verbaal en één verbaal aspect.
7 Bekijk minuut 1.07-1.12 nauwkeurig. Hoe maakt Leijten duidelijk dat de introductie van haar app een belangrijk deel van haar presentatie is? Noteer ten minste twee dingen. Leg je antwoord uit.
8 Is deze spreker er volgens jou in geslaagd binnen die twee minuten een band met het publiek op te bouwen? Leg je antwoord uit.
9 Komt de spreker zelfverzekerd over? Leg je antwoord uit.

Opdracht
2

Bekijk nu een andere pitch, waarin Michiel Kalverda binnen 2 minuten zijn website met nieuws voor jongeren 'TMI' presenteert.

1 Wat bedoelt de spreker met: 'Het is tijd dat de journalistiek een spiegel voorgehouden krijgt'?
2 Wat is het probleem dat de spreker aankaart? Waarom vindt hij dit een probleem?
3 Denk jij ook dat dit een probleem is? Waarom precies?
4 Waarom is TMI een oplossing?
5 Waarom gaat de spreker zo uitgebreid in op de manier waarop TMI zijn geld verdient?

Opdracht
3

Vergelijk nu de pitches van Kalverda en Leijten.

1 Van wie vind jij de non-verbale communicatie overtuigender? Hoe komt dat?
2 Welke van de twee sprekers vind jij inhoudelijk overtuigender? Hoe komt dat?
3 Wie denk je dat de finale gewonnen heeft? Waarom denk je dat?

Opdracht
4

Bekijk het fragment, waarin politicus Geert Wilders spreekt over kabinet-Rutte III.

1 Noteer het onderwerp en het spreekdoel van de spreker. Kon je dit gemakkelijk vaststellen? Leg je antwoord uit.
2 Komt Wilders zelfverzekerd over? Licht je antwoord toe met voorbeelden.
3 Waarmee vergelijkt de spreker het kabinet?
4 Wat voor associaties roept deze vergelijking op? Hoe komt dat?
5 Van welke stijlfiguur maakt Wilders veel gebruik? Noteer hiervan twee voorbeelden.
6 Waardoor komt Wilders zonder argumenten toch overtuigend over?

Opdracht
5

Bekijk het fragment, de speech van vwo-scholier Hajar Yagkoubi.

1 Wat is het onderwerp van haar speech?
2 Wat is haar standpunt?
3 Hoe onderbouwt zij haar standpunt?
4 Luister nog eens naar het begin en het eind van haar speech. Wat valt je op?

De spreker zet overtuigend taalgebruik (bijvoorbeeld stijlfiguren of beeldspraak), effectieve gebaren en andere non-verbale middelen in om haar verhaal kracht bij te zetten.

5 Noteer drie voorbeelden van overtuigend taalgebruik.
6 Noteer drie voorbeelden van effectieve gebaren. Leg uit hoe ze deze inzet.
7 Beschrijf haar lichaamshouding, mimiek en stemgebruik (volume, intonatie, pauzes) en leg uit hoe ze deze inzet.
8 Wat vind jij het sterkste punt uit haar speech? Leg je antwoord uit.

Ik kan/weet
- de argumentatie in een overtuigende tekst op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F
- verbale en non-verbale aspecten van een overtuigende presentatie beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een overtuigende presentatie houden.

Startopdracht

1 Juist of niet juist? Om het publiek te overtuigen:
a moet de spreker direct in de opening duidelijk zijn standpunt presenteren.
b moet de spreker eerst veel informatie geven. Daarna kan hij zich eventueel richten op het contact maken met het publiek.
c moet de spreker veel emotie in zijn verhaal verwerken.
d moet de spreker zo veel mogelijk argumenten geven.

2 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Bespreek de verschillen.

Theorie

video-uitleg

Een overtuigende presentatie houden

Met een overtuigende presentatie wil je het publiek overtuigen van jouw **standpunt**. Om dat te bereiken, moet je goede **argumenten** hebben en zelfverzekerd overkomen. Ook moet de structuur van je presentatie heel duidelijk zijn, want de luisteraar kan niet even 'terugbladeren' als hij iets niet goed begrijpt.

Zo bereid je een overtuigende presentatie voor

- Kies een onderwerp en documenteer je.
- Gebruik je documentatie om je standpunt te bepalen en zoek argumenten die je standpunt ondersteunen. Baseer die argumenten zo mogelijk op feiten. Noteer ook mogelijke **tegenargumenten** en goede **weerleggingen**.
- Bouw je presentatie op volgens een geschikte structuur, bijvoorbeeld de argumentatiestructuur:
  – Trek met een pakkende opening de aandacht van je publiek en introduceer in de inleiding vervolgens je standpunt.
  – Geef in het middenstuk eerst de argumenten voor je standpunt. Noem daarna de tegenargumenten en weerleg die. Zorg voor een logische volgorde en gebruik signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen.
  – Herhaal in het slot kort de argumenten, noem nogmaals je standpunt en sluit af met een originele uitsmijter.
- Bedenk hoe je je presentatie levendig kunt maken door voorwerpen of afbeeldingen te laten zien (bijvoorbeeld met behulp van PowerPoint of Prezi). Let op: dit zijn hulpmiddelen, geen doelen op zich.
- Maak een spiekbriefje; dat kan ook de print van je PowerPoint/Prezi zijn.
- Lees de theorie over 'aantrekkelijk spreken' uit hoofdstuk 3 nog eens door en oefen je presentatie een paar keer hardop.

Zo houd je een overtuigende presentatie

- Laat met je houding zien dat je zeker bent van je zaak:
  – Sta rechtop en maak contact met je publiek.
  – Toon een vriendelijk gezicht.
  – Ondersteun je verhaal met passende gebaren.
- Spreek rustig en duidelijk, zodat het publiek je goed kan volgen.
- Zorg voor variatie in je stemgebruik om je woorden krachtiger te maken.
- Gebruik je spiekbriefje ter ondersteuning.

Opdracht 1

1 Kies een bewering.
   – Scholen kunnen beter pas om 10 uur beginnen.
   – Doping in topsport is onvermijdelijk.
   – Kickboksen is levensgevaarlijk.
   – Het is verstandig af en toe energiedrankjes te drinken.
2 Bedenk of je het eens of oneens bent met de bewering.
3 Noteer drie argumenten voor jouw mening. Documenteer je zo nodig.
4 Bedenk twee tegenargumenten en probeer ze te weerleggen.
5 Maak van je hele argumentatie (standpunt, argumenten, tegenargumenten en weerleggingen) een spiekbriefje. Noteer voor iedere overgang een passend signaalwoord.
6 Zoek een klasgenoot die een andere bewering heeft uitgewerkt. Houd voor elkaar een overtuigende presentatie. Probeer de luisteraar te overtuigen.

Opdracht 2

Werk in drietallen.

1 Kies ieder een andere stelling:
   – Om het milieu te sparen, moeten we twee keer zo veel gaan betalen voor vliegtickets.
   – De leeftijd om te mogen stemmen, moet verlaagd worden naar 16 jaar.
   – Mensen die nepnieuws verspreiden, moeten een hoge boete krijgen.
   – Winkeliers mogen foto's ophangen van winkeldieven.
2 Bepaal of je voor of tegen de stelling bent en noteer drie argumenten die je mening ondersteunen.
3 Rouleer de opgeschreven argumenten nu binnen je drietal, zodat ieder de argumenten van een ander groepslid krijgt. Lees en beoordeel deze argumenten en bedenk twee tegenargumenten. Schrijf ze op.
4 Neem je eigen blaadje weer terug en bedenk een weerlegging bij de tegenargumenten die voor jou bedacht zijn.
5 Bereid je presentatie voor.
6 Probeer je twee klasgenoten met jouw presentatie te overtuigen. Let niet alleen op de inhoud, maar ook op de manier waarop je presenteert.
7 Geef elkaar feedback aan de hand van het formulier.

Opdracht 3

Je gaat een overtuigende presentatie houden. Kies daarvoor een onderwerp dat jou interesseert.

1 Documenteer je en formuleer je standpunt.
2 Zoek drie argumenten voor jouw standpunt. Zet ze in een logische volgorde.
3 Bedenk mogelijke tegenargumenten en weerleggingen.
4 Bouw nu het middenstuk van je presentatie op volgens de theorie.
5 Maak de inleiding en het slot volgens de theorie.
6 Bedenk hoe je je presentatie kunt verlevendigen.
7 Oefen je presentatie een keer hardop. Let daarbij ook op je non-verbale communicatie.
8 Houd je presentatie. De klas geeft feedback aan de hand van het formulier.

Ik kan/weet

- informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt. 3F
- het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfouten: contaminatie, pleonasme en tautologie.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Noteer de fouten in de zinnen. Denk aan een verhaspeling (twee woorden of uitdrukkingen die door elkaar gehaald worden), een overbodig woord of twee woorden die bijna hetzelfde betekenen.

1 Is het mogelijk om een tien te kunnen halen op het examen Nederlands?
2 Wat kosten die groenten duur in de winterperiode!
3 In het donker is Maartje altijd bang en bevreesd.
4 Hannelies zei kordaat: 'Ik laat me niet uit de tent jagen.'
5 Alwin doet zijn best, maar hij zal naar verwachting echter niet overgaan.
6 Ik kan er met m'n pet niet bij dat mensen in die gammele bootjes stappen.

Theorie

video-uitleg

Stijlfouten

Een **contaminatie** ontstaat als je twee woorden of uitdrukkingen verkeerd combineert. Vaak hebben die dezelfde betekenis: *zich beseffen* is bijvoorbeeld een verhaspeling van 'zich realiseren' en 'beseffen'. Ook uitdrukkingen worden vaak verhaspeld: 'Het schip is met man en macht vergaan' (uit: 'met man en macht iets proberen' en 'met man en muis vergaan').

Als je een eigenschap van een zaak of persoon nog eens uitdrukkelijk omschrijft door toevoeging van een ander woord, dat meestal van een andere woordsoort is, noem je dat een **pleonasme**: *zure citroenen* (citroenen zijn altijd zuur); *tot later uitstellen* ('uitstellen' betekent altijd dat je iets later wilt gaan doen).

Een **tautologie** ontstaat wanneer je twee woorden van dezelfde woordsoort die hetzelfde betekenen, bij elkaar zet: bedroefd en verdrietig of 'Ze drukte zich *cryptisch* en *raadselachtig* uit'.

Let op: Soms is een tautologie een versierende stijlfiguur, vaak in vaste combinaties zoals *met angst en beven* en *geheel en al*. Ook een pleonasme kan versierend zijn, zoals in *bloeiende bloesem*.

Opdracht 1

Lees de zinnen, noteer de woorden die een stijlfout bevatten, en zet erachter om welke fout het gaat. Geef bij de contaminaties aan uit welke twee woorden of uitdrukkingen de verhaspeling ontstaan is.

1 Het was zeer extreem voor begin maart: min tien graden onder nul.
2 Je moet geen knollen met citroenen vergelijken.
3 Jaren woonde de schrijver eenzaam en verlaten op het Groninger platteland.
4 Marie-Louisa is zo'n meisje dat altijd de voorste viool wil zijn.
5 Kun je mij zo spoedig mogelijk terugbellen, het liefst direct en meteen?
6 Het perceel waar het huis op gebouwd wordt, meet drie vierkante hectare.
7 Wees een beetje spaarzaam! Je moet een appeltje achter de hand houden.
8 Gebruik de passer om een ronde cirkel op het papier te tekenen.

Opdracht 2

Kijk nogmaals naar de startopdracht. Benoem de stijlfouten. Geef bij de contaminaties aan waaruit de verhaspeling ontstaan is.

Opdracht 3

In de theorie staat een voorbeeld van een contaminatie die je vaak hoort: 'zich beseffen'. In de volgende zinnen staan meer van zulke frequent gebruikte contaminaties. Geef aan wat onjuist is en verbeter de zinnen.

1 De Poolse vrachtwagen probeerde de Nederlandse truck voorbij te passeren.
2 In het artikel refereert de journalist naar zijn contacten met criminelen.
3 Opeens bedacht ik me, dat mijn vriendin morgen jarig is.
4 Dit boek behoort tot een van de beste die Mirjam Mous geschreven heeft.
5 Ik irriteer me vreselijk aan dat slechte taalgebruik.
6 Een verblijf in China maakt onderdeel uit van het lesprogramma Chinees.
7 Voor je in het vliegtuig stapt, moet je nachecken of je geen zakmes bij je hebt.
8 Wie in Luilekkerland aanbelandt, hoeft geen honger te lijden.

Opdracht 4

Noteer en benoem de pleonasmen en tautologieën uit onderstaande zinnen. Geef aan of het een stijlfout is of een versiering.

1 Bij aankoop van een abonnement krijg je gratis een smartphone cadeau.
2 Mijn zus heeft altijd en eeuwig commentaar op mijn kleding en haardracht.
3 Ik zou dit probleem liever mondeling met u bespreken dan per e-mail.
4 Zelfs pubers ervaren al dat het leven vooral jachten en jagen is.
5 De emigranten vertrokken naar elders om daar een nieuw leven op te bouwen.
6 Wie wil als eerste met het voorlezen van het verhaal beginnen?
7 Snap jij dat die zangeres open en bloot vertelt over haar slechte huwelijk?
8 Het rode bloed op de spierwitte trouwjurk viel onmiddellijk op.

Opdracht 5

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 25 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.
2 De woorden en woordgroepen *a* t/m *i* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a coördinatie	– *aandachtspunt; datgene waar je de aandacht op richt*
b aantasten	– *aanpak*
c apathisch	– *beheersing over de spieren; afstemming op elkaar*
d rijmen met	– *hoopvolle gedachte die vaak niet uitkomt*
e benadering	– *in overeenstemming zijn of brengen met*
f illusie	– *inwerken op iets en het beschadigen*
g focus	– *met woorden iets of iemand verdedigen*
h pleiten voor	– *naleving van adviezen, regels of voorschriften*
i inachtneming	– *zonder gevoelens, wensen en plannen*

Tekst 1

Homo smartphonicus

[1] Verslaafd? Jij niet? Vergeet het, verslaafd zijn we bijna allemaal. Het bedwelmende genotmiddel waar we totaal aan verslingerd zijn, heet 'het scherm'. De sterke behoefte om steeds even op ons mobieltje te kijken, is (1) nagenoeg niet te bedwingen, de (2) zucht naar onze tablet is (3) epidemisch. Die begint al vroeg. Een kwart van de peuters en kleuters zit dagelijks meer dan drie uur op een beeldscherm te turen.

[2] Medici achten dit gedrag zeer schadelijk. Vooral voor kinderen zou de verslaving (4) funest zijn. Anderen (5) bagatelliseren dat en noemen het woord 'verslaving' overdreven en overtrokken: het gaat meer om een gewoonte. Wie denkt in termen van verslaving, vindt het tijd voor verandering, tijd om af te kicken, tijd voor digitale (6) ontwenning. Maar hoe?

[3] Hoe kunnen ouders bijvoorbeeld zorgen voor een (7) kentering in het gedrag van hun kinderen? Afpakken is geen (8) optie. Het scherm is de schakel met de wereld. Wat wel kan, is paal en perk stellen aan het gebruik van hun Apple of Samsung. Dan moeten die ouders het goede voorbeeld geven natuurlijk: zij zijn het (9) rolmodel. Verder helpt het om te wijzen op de chronische gevolgen, zoals verwoord door artsen en (10) pedagogen.

[4] Volgens opvoedkundigen schaadt overmatig schermgebruik de algehele ontwikkeling. Kinderen komen te weinig in contact met de gewone buitenwereld. Daardoor zijn ze bijvoorbeeld minder (11) alert en letten ze niet goed op mogelijk gevaar. Zorg voor (12) balans, zorg voor een goede afwisseling en zorg voor evenwicht. Na twee uurtjes gamen of 'appen' is het tijd voor een potje voetbal of een heerlijke wandeling met de hond in het bos.

[5] In het bijzonder bedreigen telefoon en tablet de ontwikkeling van de (13) motoriek. Kinderen bewegen steeds minder. We zien daardoor een geleidelijke (14) degeneratie in beweeglijkheid van jonge mensen. Uit een onderzoek onder tweeduizend Nederlandse kinderen blijkt een achteruitgang in onder andere kracht, (a) coördinatie en lenigheid. Als je die bewegingsvaardigheden niet als kind hebt aangeleerd, is het kwaad geschied. Dan zul je als volwassene slapper, onhandiger en minder (15) flexibel zijn.

[6] Verder bestaat er een grote kans dat het schermgebruik de ogen van kinderen zal (b) aantasten. En nog meer slecht nieuws: de karakteristieke (16) pose bij het 'appen' – voorovergebogen, je nek naar beneden – beïnvloedt de geestelijke gezondheid. De Amerikaanse (17) linguïst George Lakoff toonde aan dat lichaamshouding, taal en brein (18) onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Dat zie je volgens deze taalkundige al in woorden als 'down'. In het Nederlands kennen we (19) 'neerslachtig'. Door de typische smartphonehouding word je (c) apathisch, minder attent en verlies je het contact met de omgeving. Dus: als je zo nodig 'even op je telefoon moet', ga rechtop zitten.

[7] Alsof dat nog niet genoeg is: smartphonegebruik maakt ons gehaast, gejaagd, gestrest. Jaren geleden waarschuwde filosofe Joke Hermsen al voor deze (20) kwalijke gevolgen van de nieuwe technologie. Ze werd weggezet als technofoob. 'Ik was een roepende in de woestijn.' Destijds wees ze op het belang van rust, verveling en aandacht. Zo'n kalme gemoedstoestand is niet te (d) rijmen met een onophoudelijk piepend, zoemend of trillend telefoontje.

[8] Is het echt allemaal zo erg? Niet als we Mark Deuze mogen geloven. Deze hoogleraar mediastudies aan de Universiteit van Amsterdam kiest een andere (e) benadering. Hij komt met een (21) monter en opgewekt geluid. Volgens zijn recente boek *Leven in media* voelen we ons juist aangenaam en prettig bij de (22) continue speldenprikjes van de binnenkomende berichtjes. Het zijn tekenen van (23) betrokkenheid. Die aandacht laat zien dat er verbinding is met een ander. Dat is niet onbelangrijk, soms zelfs van levensbelang. Media zijn voor ons als wat water is voor vissen. We leven erin en het is een (f) illusie te denken dat we zonder kunnen. (24) Vanzelfsprekend zijn er zorgen: privacy, smartphoneverslaving, mediahypes. Maar het tij is niet te keren. Deuze verschuift daarom de (g) focus: hij kijkt niet naar

wat media met ons doen, maar naar wat wij zelf in media kunnen doen. Dat is veel, dat is fijn en dat is verrijkend.

[9] Ook voor Hermsen hoeven de apparaten zeker niet in de ban. Maar ze wil wel (h) pleiten voor (i) inachtneming van het begrip *skolè* van de oude Grieken. *Skolè* – het Nederlandse woord 'school' is ervan afgeleid – betekent 'rust nemen, (25) mijmeren, de geest laten waaien', en dat doe je gratis en voor niets. Zo'n geesteshouding is een voorwaarde om iets nieuws te leren of om kritisch en creatief te kunnen denken. Misschien zou het goed zijn als je maandag, na een wild en woest weekend, gewoon rustig 'naar school gaat' zónder smartphone. Ontwenningsverschijnselen? *Skolè*!

Naar: Volkskrant Magazine, 24 februari 2018

Opdracht 6

In tekst 1 vind je veel retorische middelen, waaronder beeldspraak en stijlfiguren. Ook staan er stijlfouten in de tekst.

1 Noteer de pleonasmen en tautologieën uit de tekst: één in alinea 2 en 5, twee in alinea 8 en 9.
2 Welke twee tautologieën die je bij vraag 1 genoteerd hebt, zijn versierend?
3 Noteer de repetitio's en de opsommingen in drieën: één in alinea 1, 2, 4, 8 en 9, twee in alinea 5 en drie in alinea 7.
4 Neem de woorden over die een stijlfiguur vormen (hyperbool, understatement, litotes en eufemisme) en benoem de stijlfiguur: één in alinea 1 en 8.
5 In alinea 3, 5, 7, 8 en 9 vind je een uitdrukking. Noteer die en geef de betekenis.
6 Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak zijn en benoem de beeldspraak: één in alinea 5, twee in alinea 3 en drie in alinea 8.

Opdracht 7

Vul een passend woord in. Kies uit: *alert – bagatelliseren – balans – betrokkenheid – continu – flexibel – funest – inachtneming – mijmeren – neerslachtig – optie – pose – zucht*. Je houdt vijf woorden over.

1 Zo'n zoele zomeravond is ideaal om buiten wat te zitten ....
2 Met ... van de opzegtermijn kunt u het abonnement op elk moment beëindigen.
3 Voor de vakantie lijkt ons een huisje op Vlieland de beste ....
4 Zijn ... naar roem bracht de acteur wel wereldfaam, maar geen levensgeluk.
5 Welke ... moeten wij aannemen als de klassenfoto wordt genomen?
6 Docenten ... vaak de klachten van leerlingen over het vele huiswerk.
7 De koning toonde zijn ... door het aardbevingsgebied te bezoeken.
8 Een workaholic is iemand bij wie de ... tussen werk en vrije tijd zoek is.

Opdracht 8

Bedenk drie contaminaties en verwerk die in een kort tekstje. Laat een klasgenoot de tekst lezen en bespreek de contaminaties.

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen stijlfouten en versierende stijlfiguren.
- de stijlfouten contaminatie, pleonasme en tautologie herkennen en verbeteren. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over congruentie en inversie.

Startopdracht

Noteer onderwerp en gezegde van de cursief gedrukte zinnen.
1 Zie je die mannen met die zonnebrillen op? *Die mannen zijn geheime agenten.*
2 Zie je die mannen met die zonnebrillen op? *Dat zijn geheime agenten.*
3 Zijn die mannen doortrapt en sluw? Ja, *doortrapt en sluw zijn geheime agenten nu eenmaal.*
4 Zijn die mannen doortrapt en sluw? Ja, *dát zijn geheime agenten nu eenmaal.*

Theorie

video-uitleg

Congruentie en inversie

In zinnen komt de persoonsvorm in *persoon* en *getal* overeen met het onderwerp. Dat heet **congruentie**. Je zegt bijvoorbeeld: *ik ben, jij bent, hij is, wij/jullie/zij zijn.* Bij een enkelvoudig onderwerp hoort een enkelvoudige persoonsvorm en bij een meervoudig onderwerp een meervoudige. Meestal is dat niet moeilijk, maar er zijn een paar lastige gevallen:

- Bij woordgroepen met een enkelvoudige kern en een meervoudige nabepaling richt de persoonsvorm zich naar de kern:
  - *De **groep** (kern: enkelvoud) betogers (meervoud) wandelde van het Malieveld naar het Binnenhof.*
- Als het onderwerp een verzamelnaam is die uit meerdere personen bestaat, is de persoonsvorm enkelvoudig:
  - *De **jeugd** is momenteel een interessante doelgroep voor adverteerders.*
- In de constructie *een van de + meervoudig woord + die* volgt in de bijvoeglijke bijzin een meervoudige persoonsvorm:
  - *Een van de Groningers **die** naar Australië emigreerden, was mijn vader.*
- Bij meervoudige titels van boeken, films enzovoort volgt een enkelvoudige persoonsvorm:
  - *'**De Hongerspelen**' is een bijzonder meeslepende jeugdroman.*
- Na een rekeneenheid, zoals *meter, liter, dozijn, procent, kilo, euro* volgt een enkelvoudige persoonsvorm:
  - ***Twee kilo** kaas kost tegenwoordig meer dan tien euro.*

In veel zinnen staat het onderwerp op de eerste plaats in de zin, vóór de persoonsvorm:
– *Alle Maastrichtenaren (ow) / gaan (pv) / met carnaval / verkleed / de straat op.*
Als in een zin het onderwerp achter de persoonsvorm staat, heet dat **inversie**. Op de eerste plaats van de zin staat dan de persoonsvorm of een ander zinsdeel:
– *Met carnaval / gaan (pv) / alle Maastrichtenaren (ow) / verkleed / de straat op.*

Soms kun je niet zien of er sprake is van inversie, doordat je niet kunt vaststellen wat het onderwerp van de zin is. De zin heeft dan twee betekenissen:
– *Je beste vriend mag (pv) je zo nu en dan toch wel op een foutje wijzen.*

Deze zin heeft twee betekenissen, want *Je beste vriend* kan het onderwerp zijn en *je (= jou)* het lijdend voorwerp, maar ook *je (= jij)* kan het onderwerp zijn.

Opdracht 1

Noteer de juiste vorm van de persoonsvorm.

1 Deze antibiotica … (werken) niet bij mensen die al vaker een kuur kregen.
2 Op de heuvel … (lopen) een kudde bruine schapen rustig te grazen.
3 … (Hebben) de politie te weinig personeel om kleine inbraken op te lossen?
4 Gisteren … (bezocht) een klas brugklassers de oude molen bij Windesheim.
5 De media … (beschuldigen) de partijvoorzitter van fraude met verkiezingsgeld.
6 … (Zitten) in die grote plastic flessen met blauwe dop echt twee liter melk?
7 Een van de wielrenners die ten val … (komen), … (breken) zijn sleutelbeen.
8 … (Zijn) *Gooische vrouwen* eerst als film of eerst als tv-serie uitgekomen?

Opdracht 2

Noteer onderwerp en persoonsvorm. Zet erachter of er sprake is van inversie of niet.

1 Mijn Franse vriendin zal ik na de zomervakantie nog zeker twee keer terugzien.
2 Een groep jongeren heeft afgelopen zaterdag een politieagent aangevallen.
3 Dit hotel heeft de gasten een fijne kerstavond met lekkere glühwein beloofd.
4 Wie van hun teamgenoten zullen de spelers van A1 als aanvoerder kiezen?
5 Zo'n spannend boek zal Ariane vermoedelijk in een paar dagen uitlezen.
6 Een beetje regen mag de pret op het survivalbivak van de scouts niet drukken.

Opdracht 3 ✱

Van welke zin(nen) kun je niet vaststellen of er sprake is van inversie? Leg uit hoe dat komt.

1 Welke van deze organisaties zou jij het liefst een groot bedrag willen geven?
2 De jongens vertelden de meisjes niets over hun gevaarlijke avonturen.
3 Wie heeft Marnix die mooie verzameling postzegels eigenlijk gegeven?
4 Zo veel supporters hebben we bij onze club de laatste jaren niet gezien.

Opdracht 4

Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv, mv en bwb'en.

1 Stavoren ligt sinds de afsluiting van de Zuiderzee aan het IJsselmeer.
2 Ooit heeft daar een heel bekende, schatrijke koopmansweduwe gewoond.
3 Ze was zo rijk geworden dankzij de handel met andere Hanzesteden.
4 Ondanks haar enorme bezit was de weduwe helaas erg ontevreden.
5 Daarom gaf ze op zekere dag haar schipper een bijzonder moeilijke opdracht.
6 Over de resultaten daarvan kun je het een en ander lezen in het volgende hoofdstuk.

Opdracht 5

Noteer van de zinnen van opdracht 4 de bijvoeglijke bepalingen (bijv.bep) en de ondergeschikte bijwoordelijke bepalingen (obwb). Zet erachter bij welke kern de bepaling hoort.

Ik kan/weet: • congruentie en inversie herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over de woordsoort van *het* en *je*.

Startopdracht

1 Benoem de onderstreepte woorden: blw, pers.vnw, bez.vnw, wed.vnw of onbep.vnw.
2 Leg voor elk woord uit hoe je de woordsoort hebt vastgesteld.
a Het is voor iedereen duidelijk dat het in het theehuis altijd heel gezellig is.
b Ben je je je problemen wel bewust?

Theorie

video-uitleg

De woordsoort van *het* en *je*

Het woord *het* is bepaald lidwoord of persoonlijk of onbepaald voornaamwoord:
- **bepaald lidwoord** (blw). In dat geval hoort *het* bij een zelfstandig naamwoord. Soms staan tussen lidwoord en zelfstandig naamwoord nog een of meer bijvoeglijke naamwoorden: *het kind*, *het houten paard*.
- **persoonlijk voornaamwoord** (pers.vnw). Als *het* naar iets verwijst en dus een duidelijke betekenis heeft, benoem je het als persoonlijk voornaamwoord:
  – ***Dit monumentale huis*** *raakt in verval. Daarom wordt het gerestaureerd.*
  – *Het is nog niet zeker* ***dat Daniëlle met jullie meegaat naar de film***.
- **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw). Het woord *het* is onbepaald voornaamwoord als het niet verwijst en dus geen duidelijke betekenis heeft:
  – *Vond je het eng in die donkere kelder? Nee, maar het was er wel koud.*

Het woord *je* kan persoonlijk, bezittelijk, wederkerend of onbepaald voornaamwoord zijn.
- Het **persoonlijk voornaamwoord** *je* kun je vervangen door *jij* of *jou*:
  – *Ga je (jij) vanmiddag ook mee naar de stad?*
  – *Die fiets van je (jou) rammelt behoorlijk.*
- Het **bezittelijk voornaamwoord** *je* geeft bezit aan. Het staat altijd vóór een zelfstandig naamwoord. Soms staan tussen *je* en het zelfstandig naamwoord nog een of meer bijvoeglijke naamwoorden:
  – *Ik vind je (jouw) nieuwe trui mooi staan op die spijkerbroek.*
- Als **wederkerend voornaamwoord** hoort *je* bij een wederkerend werkwoord (zich schamen, zich vergissen):
  – *Voor dat gedrag zouden jullie je moeten schamen.*
- Het **onbepaald voornaamwoord** *je* betekent *men*:
  – *Tegenwoordig kun je (kan men) niemand meer vertrouwen.*

Opdracht
1

Benoem de onderstreepte woorden: blw, pers.vnw of onbep.vnw.
1 Omdat Rex het oude bootje toch nooit meer gebruikt, wil hij het verkopen.
2 Weet Josie het wel zeker dat ze het komend weekend niet hoeft te werken?
3 Als het buiten waait en regent, vindt Carola het binnen altijd extra knus.
4 Ik heb gisteren dit trainingsjack gekocht, maar ik denk dat ik het ga ruilen.
5 Het lijkt niet waarschijnlijk dat Nederland ooit nog wereldkampioen wordt.
6 Als het morgen mooi weer is, ga ik het nieuwe tentje eens even opzetten.

Opdracht 2

Benoem de onderstreepte woorden: pers.vnw, bez.vnw, wed.vnw of onbep.vnw.

1 Zeg Jolinde, hoe vaak laat je eigenlijk je haren knippen?
2 In sommige delen van de hoofdstad kun je 's avonds niet veilig over straat.
3 Waarom erger je je altijd zo aan het gedrag van je zus?
4 Tot enkele jaren terug mocht je als ouderpaar in China maar één kind krijgen.
5 Volgend jaar op je kamer in Groningen moet je je ook zelf redden met die vriendinnen van je.

Opdracht 3

Noteer de bepaalde lidwoorden, de persoonlijke, bezittelijke, wederkerende en onbepaalde voornaamwoorden en zet de woordsoort erachter.

1 Op zekere morgen klopte er iemand aan de poort van het kasteel.
2 Met je domme opmerkingen heb je het aardig voor ons verpest bij de docent.
3 Volgens je psycholoog heeft ieder mens wel wat te verbergen.
4 Tegenwoordig hoef je je nooit meer te vervelen, want iedereen kan zich altijd en overal vermaken met z'n smartphone.
5 Het is belangrijk dat jullie in de les vragen stellen als je iets niet begrijpt.

Opdracht 4 ✱

Werk in tweetallen.

1 Bedenk samen een zin waarin het woord *het* drie keer voorkomt: als blw (1x), als pers.vnw (1x) en als onbep.vnw (1x). Onderstreep de drie woorden *het*.
2 Bedenk samen een of twee zinnen waarin het woord *je* in vier verschillende woordsoorten voorkomt. Onderstreep de vier woorden *je*.
3 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Benoem in elkaars zinnen de onderstreepte woorden *het* en *je*.

Opdracht 5

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed. vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep. hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Anders dan de rest

1 De centaur (ook wel: kentaur) is een van de fabeldieren uit de Griekse mythologie. **2** Stel je dit wezen maar voor als een paard met in plaats van nek en hoofd een menselijk bovenlichaam. **3** Centauren zijn vaak brute, beestachtige wezens. **4** Ze worden afgebeeld met een boog of een knuppel als wapen, wat hun wilde karakter benadrukt. **5** In de #MeToo-discussie zouden ze het er slecht afbrengen. **6** De centaur Nessus valt Deianeira, de vrouw van Herakles, zodanig lastig, dat de held hem doodt met een giftige pijl. **7** Op de bruiloft van koning Pirithoüs en Hippodamia vergrijpen centauren zich aan de Lapithenvrouwen en willen ze zelfs de bruid ontvoeren. **8** Wie vormt de uitzondering? **9** De centaur Chiron, die teruggetrokken en afgezonderd van de andere centauren leeft, is wijs. **10** Hij bekwaamt zich in muziek en boogschieten en geeft zijn kennis van medicijnen door aan de god van de geneeskunst, Asklepios.

Ik kan/weet
- tot welke woordsoort *het* en *je* behoren.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over incongruentie en onjuiste inversie.

Startopdracht

Bekijk in tweetallen de volgende zinnen. Wat is er fout aan de formulering van zin 1 en 2 en wat aan zin 3 en 4?

1 77 procent van de Nederlanders vinden dat ons land vluchtelingen moet opvangen, als die vanwege oorlog hun land zijn ontvlucht.
2 Antibiotica is geschikt voor bacteriële infecties, maar helpt niet tegen virussen.
3 Op de fiets ben ik naar school een halfuur onderweg, maar ben ik op de scooter maar tien minuten kwijt.
4 Eerst maakt Mary haar huiswerk en gaat ze daarna met Lisa naar de stad.

Theorie

video-uitleg

Incongruentie en onjuiste inversie

Onderwerp en persoonsvorm zijn of beide enkelvoud of beide meervoud. Als het getal (enkelvoud of meervoud) van het onderwerp en dat van de persoonsvorm niet overeenkomen, is er sprake van **incongruentie**; dat is fout. Incongruentie kan de volgende oorzaken hebben (* betekent ongrammaticaal):

- Het onderwerp is meervoud, maar wordt voor enkelvoud aangezien:
  – * ***De media*** *schrijft veel onzin over deze bekende Nederlander.*
- Het onderwerp (ow) lijkt meervoud, maar is enkelvoud, omdat de kern enkelvoud is:
  – * *Uit de enquête bleek dat de* ***meerderheid*** *(kern v.h. ow; enkelvoud) van de leerlingen (meervoud) tegen frisdrankautomaten waren (meervoud).*
- De persoonsvorm en het onderwerp staan ver uit elkaar en daartussen staan andere zinsdelen met een ander getal dan het onderwerp:
  – * *Het schijnt dat het* ***stadsbestuur*** *de komende jaren binnen de grachten geen nieuwe parkeerplaatsen voor auto's meer willen (pv; meervoud) aanleggen.*
- Het meewerkend voorwerp wordt ten onrechte voor het onderwerp aangezien:
  – * *Bij het eindpunt van de lijn worden alle passagiers (meewerkend voorwerp) verzocht <uit de stadsbus te stappen (onderwerp)>.*
  (Aan de passagiers (*meewerkend voorwerp*) wordt <dit> verzocht.)

Wanneer in een zin het onderwerp achter de persoonsvorm staat, heet dat inversie. In nevengeschikte zinnen is soms sprake van **onjuiste inversie**:
*1a * {Zaterdagmiddag heb ik in Thialf naar de WK Sprint gekeken} en {(–) was (pv) ik (ow) 's avonds pas om 10 uur weer thuis}.*

In zin 1a is in het tweede deel ten onrechte inversie toegepast, want op de plaats van het streepje kan niet *zaterdagmiddag* staan. Correct is zonder inversie:
1b {Zaterdagmiddag heb ik in Thialf naar de WK Sprint gekeken} en {ik (ow) was (pv) 's avonds pas om 10 uur weer thuis}.

Met inversie moet op de plaats van het streepje (zie zin *1a*) een zinsdeel staan:
*1c * {Zaterdagmiddag heb ik in Thialf naar de WK Sprint gekeken} en {**'s avonds** was (pv) ik (ow) pas om 10 uur weer thuis}.*

Opdracht 1

Zoek de incongruenties in de volgende zinnen en verbeter ze. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 Tegenwoordig is op alle dancefeesten allerlei synthetische drugs te koop.
2 Ik vind dat leden van motorclubs de toegang ontzegd moeten worden.
3 Onder de eerste boeren die naar Canada vertrokken, was ook mijn neef Jos.
4 Het gros van de Nederlanders zijn volgens de krant blij met het koningshuis.
5 De gemeente zegt dat de brandweer vrijwilligers in dienst moeten nemen.

Opdracht 2

Bepaal of de inversie in het tweede deel van de zin correct is. Verbeter de foute zinnen.

1 Uw bestelling is vandaag verzonden en kunt u via de track-and-tracecode uw pakket volgen.
2 In Utrecht bekeken we eerst het Spoorwegmuseum en bezochten we vervolgens Museum Speelklok.
3 Morgenochtend gaat Dirk Jan roeien en wil hij ’s middags naar de golfbaan.
4 Volgens mij dateert die zilveren schaal uit de rococoperiode en is hij wel dertigduizend euro waard.
5 In Amsterdam gingen we ’s avonds naar een voorstelling en waren we pas laat weer in Meppel.

Opdracht 3

In alle zinnen komt een formuleringsfout voor: foutieve samentrekking, onjuist verwijswoord, foutieve beknopte bijwoordelijke bijzin. Noteer van elke zin om welke fout het gaat en verbeter de zin.

1 Omdat dit bedrijf haar werknemers goed betaalt, zijn die zeer tevreden.
2 Door de accu van de elektrische fiets op te laden, kan die weer zo’n honderd kilometer rijden.
3 Op Bevrijdingsdag wordt het festivalterrein hermetisch afgesloten en alle ingangen voorzien van toegangspoortjes.
4 Heeft de politie de agent waarover steeds geklaagd werd, eindelijk ontslagen?
5 Na het werk *Waterval* van Escher goed te hebben bestudeerd, bleek het water naar boven te stromen.
6 De vereniging legt zijn leden elk jaar een kleine contributieverhoging op.

Opdracht 4 ✱

In onderstaande zinnen komen zinsbouwfouten voor: foutieve samentrekking, onjuist verwijswoord, foutieve beknopte bijwoordelijke bijzin, incongruentie, onjuiste inversie. Noteer van elke zin om welke fout het gaat en verbeter de zin. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 Als de meerderheid van de leerlingen geen klassenavond willen, gaan we die niet organiseren.
2 Kunstenares Milo Moiré trok uit protest tegen de aanrandingen in Keulen al haar kleren uit en zich daarbij niets aan van de toekijkende omstanders.
3 Vanwege mijn verhuizing was ik twee dagen vrij, maar kon ik niets beginnen, doordat alle aanhangwagens verhuurd waren.
4 Nog eens nadenkend over de kwestie bleek de zaak toch vrij ingewikkeld.
5 Hierbij ontvangt u de prijslijst en kunt u ons altijd bellen voor meer informatie.
6 Het leukste bordspel wat ik ken, heet *Diplomacy*; het lijkt op *Risk*, maar wordt gespeeld zonder dobbelstenen.

Ik kan/weet
- incongruentie en onjuiste inversie herkennen en verbeteren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Spel

Je leert over afkortingen en symbolen.

Startopdracht

1 Lees onderstaande zin hardop voor.
– *Jongens en meisjes, willen jullie par. 5 voor je nemen op blz. 34?*
Hoe heb je *par.* en *blz.* uitgesproken?
2 Noteer de betekenis van onderstaande afkortingen. Gebruik zo nodig een woordenboek.
3 Als je de afkortingen moest verdelen in drie groepen, hoe zou je dat dan doen?
a.s. – AOW – mavo – HEMA – m.b.t. – pc – soa

Theorie

video-uitleg

Afkorting, letterwoord, initiaalwoord, verkorting en symbool

Je kunt woord(groep)en op vijf manieren korter schrijven: met een afkorting, een letterwoord, een initiaalwoord, een verkorting en een symbool.

- Een **afkorting** is de weergave van een woord(groep) met een beperkt aantal letters, die je uitspreekt als het oorspronkelijke woord.
  Een afkorting schrijf je met een of meer punten. Je gebruikt een hoofdletter als die ook in het oorspronkelijke woord voorkomt:
  – *blz. (bladzijde), m.a.w. (met andere woorden), Z.K.H. (Zijne Koninklijke Hoogheid).*
- Een **letterwoord** bestaat uit de eerste letters van een naam of woordgroep. Je spreekt het uit als een woord. Je schrijft een letterwoord zonder punten en je gebruikt een hoofdletter als die ook in het afgekorte woord voorkomt:
  – *pin (spreek uit: pin, niet pee/ie/en; betekenis: persoonlijk identificatienummer), havo (spreek uit: haavoo, niet ha/aa/vee/oo; betekenis: hoger algemeen voortgezet onderwijs).*
- Een **initiaalwoord** wordt gevormd volgens dezelfde regels als een letterwoord, maar in tegenstelling tot een letterwoord spreek je het uit als losse letters:
  – *NS (Nederlandse Spoorwegen), wc (watercloset).*
- Een **verkorting** is opgebouwd uit een of meer (delen van) lettergrepen. Je spreekt een verkorting uit als een woord:
  – *airco (airconditioning); horeca (hotels, restaurants, cafés).*
- Een **symbool** is een notatie van een wetenschappelijk begrip, een eenheid of een valuta. Je spreekt een symbool uit als het woord waar het voor staat.
  De schrijfwijze is nationaal of internationaal afgesproken. Dit geldt ook voor het gebruik van hoofdletters of kleine letters. Een symbool schrijf je zonder punt:
  – *cm (centimeter), kg (kilogram), W (Watt).*
  Bij sommige eenheden wordt in technische en wetenschappelijke teksten een symbool gebruikt, zoals gram (g) en seconde (s), en in gewone teksten een afkorting: *20 gr.* (twintig gram), *5 sec.* (vijf seconden).

Opdracht 1

Schrijf de kort geschreven woorden en woordgroepen voluit. Gebruik zo nodig een woordenboek. Geef daarna aan of het gaat om een afkorting, een letterwoord, een initiaalwoord, een verkorting of een symbool.

1 Ca
2 ca.
3 cao
4 CO_2
5 dr.
6 hetero
7 MHz
8 MEd
9 NAVO
10 t.z.t.
11 vip
12 WHO

Opdracht 2

Schrijf de kort geschreven woorden en woordgroepen voluit. Gebruik zo nodig een woordenboek. Geef daarna aan of het gaat om een afkorting, een letterwoord, een initiaalwoord, een verkorting of een symbool.

1 GGD
2 hbo
3 hsl
4 i.p.v.
5 km/h
6 LAKS
7 mln.
8 n.o.t.k.
9 OM
10 prof
11 z.g.a.n.
12 zoab

Opdracht 3

Schrijf de woorden en woordgroepen korter volgens de theorie. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 acquired immune deficiency syndrome
2 Algemene Nederlandse Wielrijdersbond
3 België, Nederland, Luxemburg
4 bij geen gehoor
5 Buitenlandse Zaken
6 in zeer goede staat
7 jongstleden
8 millimeter
9 naar aanleiding van
10 Sociaal-Economische Raad
11 vergelijk
12 Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering

Opdracht 4

Vul op de puntjes *au* of *ou* in.

1 …tfit
2 beeldh…wer
3 cade…tje
4 ch…ffeur
5 haverm…t
6 ijsk…d
7 j…rnalist
8 kab…ter
9 n…welijks
10 n…wkeurig
11 p…ze
12 r…te
13 r…wkost
14 s…cijs
15 slas…s
16 tr…ma
17 tr…wen
18 wenkbr…

Opdracht 5 ✱

Bedenk een homofoon die gespeld met *au* een andere betekenis heeft dan geschreven met *ou*.

Opdracht 6

Als koppelteken en als weglatingsstreepje gebruik je een liggend streepje: *Benelux-conferentie, voor- en achterdeuren.*
Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Gebruik alleen een koppelteken als dat nodig is voor de uitspraak.

1 auto ongeluk
2 domino effect
3 gala jurkje
4 koffie uurtje
5 kou inval
6 placebo effect

7 politie opleiding
8 rente inkomsten
9 rij examen
10 sproei installatie
11 studie uren
12 televisie antenne

Opdracht 7

Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Gebruik zo nodig een koppelteken.

1 West Europees
2 $ teken
3 non actief
4 aspirant verpleger
5 intake gesprek
6 half om half gehakt
7 anti roker
8 pabo student

Opdracht 8

Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Laat weg wat je mag weglaten en plaats zo nodig een koppelteken of weglatingsstreepje.

1 audio visueel
2 gele tulpen en rode tulpen
3 kant en klaar maaltijd
4 keel arts, neus arts en oor arts
5 laag bij de gronds
6 paas hazen en paas eieren
7 pro Deo advocaat
8 zwart wit foto

Opdracht 9 *

Het is *oud-verzetsman*, maar *oudtestamentisch*, *naald- en loofbomen*, maar *dennenbomen en spoorwegbomen* en *in- en intriest*, maar *een in en in schone was*.
Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Laat weg wat je mag weglaten en plaats zo nodig een koppelteken of een weglatingsstreepje.

1 autobussen en beschuitbussen
2 oud papier container
3 ijs en ijs koud
4 krantenkoppen en koffiekoppen
5 oud vakbondsleider
6 televisiefilms en televisiedocumentaires
7 een door en door slechte kerel
8 ijsberen en steunberen

Opdracht 10

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant* → *briljante; filosoof* → *filosofen; creëren* → *gecreëerd*.
Kies uit de volgende woorden: *autoriteit – bagatelliseren – concessies – conflict – continu – cosmetisch – desastreus – emancipatie – feministisch – flexibel – gefascineerd – illusie – immoreel – impact – monarchie – permitteren – professioneel – recalcitrant – regionaal – somatisch*

1 Veel Europese landen zijn een republiek, maar de meeste Nederlanders zijn blij met de … als staatsvorm.
2 Veel mensen laten tegenwoordig … ingrepen doen om er mooier uit te zien, maar als er iets misgaat bij zo'n operatie heeft dat soms … gevolgen.
3 De pasgetrouwde echtgenoten lagen … met elkaar overhoop en het is een … te denken dat ze samen gelukkig zullen worden als geen van beiden zich ooit … opstelt.
4 Aan een ernstig auto-ongeluk kun je … klachten als nek- of rugpijn overhouden, maar daarnaast heeft zo'n gebeurtenis ook vaak een grote psychische ….
5 Volgens mij is de overlast door drugshandel in Brabant een … probleem, dat moet worden opgelost door de provinciale … zonder inmenging van Den Haag.
6 Elise keek … naar de prachtige foto's in de folder over cruisevakanties op de Middellandse Zee, al wist ze dat zij zich zo'n dure reis niet kon ….

7 De laatste jaren verzetten … vrouwen zich steeds vaker tegen missverkiezingen, omdat ze het … vinden dat de modellen alleen op hun uiterlijk beoordeeld worden.
8 In het hardnekkige … tussen werkgevers en werknemers over de salarissen weigeren beide partijen … te doen om tot een oplossing te komen.
9 Ondanks de … van de vrouw zijn de verschillen in beloning tussen mannen en vrouwen nog aanzienlijk en dat probleem mogen we niet ….
10 Marnix was heel lastig in de les Frans, maar meneer Bakker is een zeer … docent en hij liet zich niet door het … gedrag van de jongen provoceren.

Opdracht 11

Noteer van de werkwoorden tussen haakjes eerst de werkwoordsvorm: persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt) of voltooid deelwoord (vd). Zet de juiste spelling erachter.

1 Dat deze boer besloten heeft om te emigreren naar Roemenië, heeft me … (verbijsteren) en eigenlijk … (verwonderen) zijn besluit me nog steeds.
2 Heeft de verdachte al … (bekennen) dat hij de dochter van de rijke industrieel voor losgeld heeft … (ontvoeren)?
3 Wat er zoal in politiek Den Haag … (gebeuren), … (bezorgen) de Nederlandse bevolking geregeld hoofdbrekens.
4 Zou Fran haar moeder … (vertellen) hebben, dat ze steeds vaker voor veel geld kleding op internet … (bestellen)?
5 Dat zo'n aardige man iemand heeft … (vermoorden), … (verbazen) iedereen.
6 Het schijnt dat de minister het … (betreuren) dat hij de staatssecretaris in zijn artikel in *NRC Handelsblad* van nalatigheid heeft … (beschuldigen).

Opdracht 12

Noteer van de werkwoorden tussen haakjes de juiste spelling.

1 Je … (raden) nooit wat er vanmiddag in het winkelcentrum is … (gebeuren).
2 Hoe laat … (worden) de bij Domino's … (bestellen) pizza … (bezorgen)?
3 Jos … (rijden) al jaren op een scooter en het … (worden) tijd dat hij nu eens een echte motor … (besturen).
4 … (Vermelden) je wel in de brochure dat deze nieuwe verzekering ook eventuele stormschade in het buitenland … (vergoeden)?
5 Karin heeft haar moeder … (beloven) nooit meer te roken, maar als het om sigaretten gaat, … (vertrouwen) moeder haar dochter niet helemaal.
6 Als ik vlees … (braden) in deze gietijzeren pan, … (aanbranden) het bijna altijd een beetje aan.

Ik kan/weet
- hoe ik afkortingen, letterwoorden, initiaalwoorden, verkortingen en symbolen moet schrijven.
- hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wie zetten we in het zonnetje?

Jij kent vast wel een geweldige zanger of muzikant die velen enthousiasmeert, een dichter die troost biedt met zijn poëzie of iemand uit je omgeving die altijd voor anderen klaarstaat. Deze persoon mag wel eens in het zonnetje gezet worden! En wat is er nou mooier dan een eigen straat?

In deze opdracht ga je in tweetallen een pleidooi houden voor het vernoemen van een straat in jouw stad of dorp naar een persoon die dat volgens jullie dubbel en dwars verdient. Overtuig met goede argumenten en voorbeelden; bedenk ten minste één tegenargument en één weerlegging daarbij.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een overtuigende presentatie houden, tegenargumenten bedenken en weerleggingen formuleren.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan standpunten, argumenten, tegenargumenten en weerleggingen in een tekst herkennen. 3F • Ik kan een argumentatie met tegenargumenten weergeven in een schema. 3F
Schrijven	• Ik kan een betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan de argumentatie in een overtuigende tekst op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F • Ik kan verbale en non-verbale aspecten van een overtuigende presentatie beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt. 3F • Ik kan het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F
Woordenschat	• Ik kan onderscheid maken tussen stijlfouten en versierende stijlfiguren. • Ik kan de stijlfouten contaminatie, pleonasme en tautologie herkennen en verbeteren. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan congruentie en inversie herkennen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan vaststellen tot welke woordsoort *het* en *je* behoren.
Formuleren	• Ik kan incongruentie en onjuiste inversie herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet hoe ik afkortingen, letterwoorden, initiaalwoorden, verkortingen en symbolen moet schrijven. • Ik weet hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 5

Groen

Nederengels

Shoppen, *saven*, *surfen*: we gebruiken in het Nederlands Engelse woorden. Soms hebben we geen goed Nederlands synoniem, zoals *computer*. Een andere keer klinkt het Engels gewoon lekkerder.
We gebruiken ook **Nederengels**: woorden die in het Engels niet bestaan of anders gebruikt worden, zoals *chillen*. De betekenis van *to chill* is *afkoelen*; ons *chillen* noemen Engelsen *to have a chat*.

→ ***Zoek tien woorden die in het Engels niet bestaan of anders gebruikt worden dan in het Nederlands.***

Turks en Arabisch in het Nederlands

Het Nederlands kent ook Turkse en Arabische woorden. Zo bestaan Turkse woorden als *yoghurt* en *sofa* al heel lang in onze taal. Aan het Arabisch hebben we meer woorden ontleend dan aan het Turks, zoals *suiker*, *koffie*, *schaakmat*. Ook het Engelse racket komt oorspronkelijk van het Arabische woord voor 'handpalm': *rāh*.

→ ***Zoek uit wat de oorsprong is van de woorden*** caravan, koffie ***en*** piekeren.

Internationale uitwisseling

Meer dan 18.000 Nederlandse woorden zijn uitgeleend aan andere talen, vaak via andere talen. De bekendste zijn *baas*, *pot* en *pan*. Maar we nemen in het Nederlands ook allerlei woorden uit andere talen op.

→ ***Uit welke talen komen de woorden*** karaoke, kerk, rotonde ***en*** trampoline?

Lezen

Je leert over functiewoorden.

Startopdracht

Beantwoord de vragen bij tekst 1.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Geef aan wat de beste aanduiding is van de alinea's 1 t/m 3. Kies uit:

	alinea 1	alinea 2	alinea 3
A	aanleiding	gevolg	oplossing
B	probleem	oplossing	voorbeelden
C	standpunt	argument	voorbeelden
D	verschijnsel	verklaring	oplossing

3 Met welk(e) woord(en) wordt de functie van alinea 4 het beste aangeduid? Kies uit:

A andere mogelijkheid (alternatief)
B goede raad (aanbeveling)
C vaststelling (constatering)
D waargebeurd verhaaltje (anekdote)

Tekst 1

Rietjes mogen niet meer, maar dat microplastic in je scrub nog wel

[1] Je kent ze vast: foto's van vogelkarkassen op het strand met diverse soorten plastic erin. Plastic afval in zee is een groot probleem voor het milieu. Het valt uiteindelijk vaak uiteen in kleine deeltjes en komt zo in allerlei organismen terecht. Als dieren te veel plastic binnenkrijgen, kunnen ze eraan overlijden.
Volgens Bart Koelmans, hoogleraar Water- en sedimentkwaliteit aan de Wageningen Universiteit, is het 'vrijwel zeker' dat plastic via ons voedsel, bijvoorbeeld door het eten van mosselen, uiteindelijk ook in het menselijk lichaam terechtkomt en dat is onwenselijk.
[2] 'Als we zo doorgaan, zit er in 2050 meer plastic in de zee dan vis', zei eurocommissaris Frans Timmermans. Plastic producten voor éénmalig gebruik die het vaakst op de Europese stranden en in de Europese zeeën worden aangetroffen en waar betaalbare alternatieven voor bestaan, moeten daarom worden vervangen door duurzamere producten, vindt de Europese Commissie.
[3] Zo zijn er al wattenstaafjes beschikbaar gemaakt van hout of karton. Op de Brusselse lijst voor vervanging staan verder onder andere plastic bestek, roerstaafjes, rietjes, borden en ballonstokjes. Drinkbekers voor eenmalig gebruik met plastic erin worden alleen nog toegestaan als hun deksels bevestigd blijven aan de beker. Denk aan de deksels van afhaalcappuccino die nu nog wel eens op straat belanden.
[4] GroenLinks-Europarlementariër Bas Eickhout schat de kans dat de plannen worden uitgevoerd in de EU als vrij groot. Uit onderzoek blijkt dat de publieke steun voor maatregelen om plastic te bestrijden enorm is. Oud-minister van Milieu Jacqueline Cramer, nu onder meer voorzitter van de Plastic Soup Foundation,

adviseert de Europese Commissie plastic verpakkingen in het supermarktschap ook aan te pakken. Bovendien verzoekt ze de commissie maatregelen te nemen tegen microplastics in cosmeticaproducten en voor hergebruik van materiaal in verpakkingen.

Naar: NRC, 28 mei 2018

Theorie

video-uitleg

Functiewoorden (1)

Een tekstgedeelte (één of meer zinnen of één of meer alinea's) heeft binnen een tekst een bepaalde functie, die je kunt aanduiden met een **functiewoord** als *argument, conclusie, standpunt* of *voorbeeld.* Soms kun je zo'n functie herkennen aan een signaalwoord, zoals 'dus' bij een conclusie of 'zo' bij een voorbeeld. Andere functiewoorden zijn bijvoorbeeld: *aanbeveling*, *probleemstelling*, *tegenwerping*, *uitwerking*, *verklaring*, *weerlegging*, *definitie, gevolg, oorzaak* en *samenvatting.*

Opdracht 1

Lees de omschrijvingen A tot en met F: het zijn omschrijvingen van functiewoorden. Lees daarna de teksten 2 tot en met 5. Dat zijn alinea's uit langere teksten. Welk functiewoord hoort bij welke tekst?

A Aanbeveling – Een aanbeveling is een goede raad. De schrijver doet een suggestie voor de oplossing van een probleem. Enkele signaalwoorden voor aanbeveling: *mijn advies is …; een zinvolle maatregel zou kunnen zijn …; het lijkt mij het beste dat …*

B Probleemstelling – De schrijver geeft aan over welk probleem (een deel van) zijn tekst gaat, hij omschrijft dat probleem.

C Tegenwerping – Een tegenwerping is een reactie op een bepaalde mening of stelling. De ene persoon vindt iets, de ander stelt daar een andere opvatting tegenover. Een tegenwerping kan ook een argument zijn tegen een eerder gegeven mening.

D Uitwerking – De schrijver geeft extra, vaak meer gedetailleerde informatie over hetzelfde (deel)onderwerp. Een stelling of verschijnsel wordt nauwkeuriger of uitgebreider omschreven.

E Verklaring – De schrijver legt uit waarom iets is zoals het is. Hij maakt een verschijnsel of situatie begrijpelijk.

F Weerlegging – Een weerlegging is een sterke ontkrachting van een argumentatie. De schrijver toont aan dat een (aantal) argument(en) niet klopt.

Tekst 2

(– uit een tekst over ondergronds bouwen)
'Omdat overheidsinstanties nauwelijks weet hebben van alle kabels, leidingen en palen die onder de grond huizen, lijkt het me goed dat deze gegevens eerst in kaart worden gebracht en in een database worden bewaard. Deze database moet vervolgens makkelijk kunnen worden geraadpleegd door de gemeenteambtenaren, de bouwondernemer en de architect, voordat besloten wordt om ergens ondergronds te gaan bouwen.'

Naar: Het Parool, 12 augustus 2017

Tekst 3

(– uit een tekst over de uitvinding van groen beton)
De nieuwe machine, bedacht door uitvinder Koos Schenk, kan oud beton scheiden in de drie oorspronkelijke grondstoffen grind, zand en cement. 'Het werkt als het herkauwen van een koe', legt Baars uit. 'Het zijn langs elkaar heen draaiende assen die een soort wrijfbeweging maken. Het herkauwen gaat net zo lang door tot het grind schoon is. Het vrije cement bestaat uit heel kleine korreltjes die omhoog geblazen worden en afgezogen.'

Naar: Trouw, 4 juni 2018

Tekst 4

(– uit een tekst over sporten op kunstgras bij hitte)
In de zomer warmen kunstgrasvelden snel op; bij een buitentemperatuur hoger dan 25 graden Celsius wordt op kunstgras al gauw een temperatuur bereikt van bijna 60 graden. Dat is een gevaarlijke toestand.

Naar: Het Stadsblad, 5 juni 2018

Tekst 5

(– uit een tekst over Buienradar)
Op het moment dat het op een bepaalde plek in Nederland ineens met bakken uit de hemel komt, verschijnt de pop-up hiervan niet direct op uw scherm in de app van Buienradar. Dat komt doordat er eerst gegevens moeten worden verwerkt. Nederland telt twee grote neerslagradars, die de lucht afspeuren naar waterdruppels: één in De Kooy op Texel en één in het Gelderse Herwijnen. Het duurt vijf minuten voordat die waarnemingen zijn verwerkt op je scherm. Een onweersbui die in vijf minuten ontstaat, heeft dus een vertraging van vijf minuten in het verwerken van deze waarneming door de regenradar; nu weet u in ieder geval waarom u een nat pak kunt halen op een fietstochtje, terwijl Buienradar vooraf geen onheil aangaf.

Naar: de Volkskrant, 1 juni 2018

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 6. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Leg je antwoord uit.

3 Noteer de betekenissen van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
in één oogopslag (al. 3) – data (al. 3) – stof doen opwaaien (al. 4) – welzijn (al. 4) – met alle gevolgen van dien (al. 4) – vooralsnog (al. 8) – wel varen bij (al. 8) – relatief (al. 8)

4 In het middenstuk passen de tussenkopjes *a* t/m *d*. Noteer de letters *a* t/m *d* in de juiste volgorde.
a Broodboete
b Eend snackt zich suf
c Kan hij nog zonder?
d Zoek de balans

5 Welke functiewoord is van toepassing op heeft alinea 4? Licht je antwoord toe. Kies uit: *aanbeveling*, *argument*, *conclusie*, *gevolg*, *oorzaak*, *probleemstelling*, *standpunt*, *tegenwerping*, *uitwerking*, *verklaring*, *voorbeeld* en *weerlegging*.

6 Noteer de letters *a*, *b* en *c* in de juiste volgorde in de blokjes. Baseer je op alinea 5.

d Eenden kunnen niet alleen op brood leven.
↑
...
↑
...
↑
...

a Brood is te eenzijdig.
b De eenden missen belangrijke voedingsstoffen.
c De tekorten aan bepaalde vitaminen en mineralen kunnen leiden tot zwakte.
d Eenden kunnen niet op brood alleen leven.

7 Welke functie heeft alinea 6 ten opzichte van alinea 5? Kies een van de functiewoorden bij vraag 5. Licht je antwoord toe.
8 Er staan in alinea 7 twee meningen tegenover elkaar. Met welk argument ondersteunt Kleyheeg zijn mening?
9 'Maar het moet natuurlijk niet zo zijn dat de natuur ten onder gaat, omdat wij zo betrokken zijn.' (alinea 10). Leg deze zin in maximaal 50 woorden uit.

Kies bij de volgende vragen een van de functiewoorden die bij vraag 5 genoemd staan.
10 Wat is de functie van alinea 8?
11 Wat is de functie van alinea 9?
12 Wat is de functie van alinea 12?
13 Wat is de functie van alinea 14?
14 Wat is de functie van alinea 15?
15 Vind je de twee maatregelen die Teurlincx in de slotalinea noemt goede alternatieven voor het volledig voerverbod in de gemeente Amsterdam? Leg je antwoord uit.

Opdracht 3

1 Leg uit waarnaar de titel van tekst 6, 'Op water en brood', hoogstwaarschijnlijk verwijst.
2 Wat betekent het woord 'beschouwing'? Zoek het eventueel op in een woordenboek.
3 Leg uit dat tekst 6 een beschouwing is.
4 Wat is het doel van tekst 6, informeren of overtuigen? Leg je antwoord uit.

Tekst 6

Op water en brood

[1] Eenden in dorpen en steden zijn door en door verwend: door kinderen, die aan de hand van hun opa of oma stukjes brood voeren. Maar ook door volwassenen die rustig een compleet casino wit in het water gooien. Dat is nog eens een feestmaal.
[2] Hoeveel gram brood krijgen vijvereendjes gemiddeld per dag eigenlijk aangeboden? Komt er op die manier niet te veel brood op plekken waar het niet hoort? Dat onderzoekt Sven Teurlincx. De ecoloog van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW) in Wageningen stuurde studenten naar 26 verschillende vijvers. Daar telden ze een aantal uren lang hoeveel brood de eendjes gevoerd kregen. Gemiddeld een kilo per dag, zo berekenden ze. Meer dan een brood per vijver. 'In een van de vijvers kwam zelfs acht kilo terecht', vertelt Teurlincx. 'Daar leegde iemand gewoon zijn bolderkar vol brood en fruit.'
[3] Voor een vervolgstudie stelde Teurlincx van februari tot mei dit jaar een meldpunt in. Als je iemand eenden zag voeren, kon je dat doorgeven. Met de honderden meldingen die vanuit het hele land binnenkwamen, probeert hij een schatting te maken van de hoeveelheid brood die in sloten, vijvers en plassen terechtkomt. Wat nu al in één oogopslag opvalt aan zijn data, is dat melders het vaakst de hoogste categorie brood aanvinkten: twintig handjes brood of nog meer.
[4] Het onderzoek van het meldpunt heeft nogal wat stof doen opwaaien in de media. Brood voeren zou slecht zijn voor het welzijn van eenden, het zou ongedierte aantrekken en het zou het water vervuilen met alle gevolgen van dien. Dat is een zeer →

onwenselijke situatie voor mens en dier.

[5] Brood komt in de natuur niet voor. Dat maakt het niet per se ongezond, want ook andere dieren blijven gezond als ze voeding nuttigen die ze zelf niet uit de natuur halen. Van eenden weten we zeker dat ze op alleen brood niet kunnen leven. Dat is te eenzijdig, waardoor ze een aantal belangrijke voedingsstoffen zullen missen. Die tekorten aan bepaalde vitaminen en mineralen zorgen ervoor dat eenden zwak kunnen worden.

[6] Volgens Kleyheeg kunnen de vogels echter zelf prima zorgen voor een gevarieerd dieet. 'Hun lichaam vertelt ze dat ze ook andere dingen moeten eten. Je ziet ze slobberen onder het wateroppervlak. Dan vangen ze waterdiertjes of eten waterplanten. En eenden zijn 's nachts actief. Dan voeren wij niet, maar eten ze wel heel veel.'

[7] De Vogelbescherming schrijft op haar website dat het zout in ons brood niet goed is voor de eenden. Nu is te veel zout over het algemeen niet goed voor mensen en dieren. Het gebruik ervan kan leiden tot een verhoogde kans op gezondheidsproblemen zoals hartaandoeningen en een hogere bloeddruk. Daarnaast kan een overmatig gebruik aan zout nierziektes bij mens en dier bevorderen.

[8] Kleyheeg ziet voor eenden echter geen problemen, omdat ze brood gevoerd krijgen. 'Er zijn ook eenden die langs de kust leven, in een zout milieu. Die overleven ook gewoon, terwijl ze waarschijnlijk veel meer zout binnenkrijgen.'

[9] Dat brood voeren ongezond is voor eenden, is vooralsnog niet bewezen en lijkt ook onwaarschijnlijk. Kleyheeg vermoedt zelfs dat eenden wel varen bij onze voederdrang. 'Voor hen is het gevaarlijk om op zoek te gaan naar eten. Onderweg ben je kwetsbaar. Het zou dan ook best kunnen dat eenden die brood eten relatief langer leven.'

[10] Op een ander gebied, het watersysteem, heeft het eenden voeren in ieder geval wel effect. 'Alles wat je in een vijver gooit, blijft in het watersysteem. Want wat doet die eend als hij het brood heeft opgegeten? Hij poept het weer uit en zo komen al die extra voedingsstoffen toch in het systeem terecht. Tenzij de eend die het brood at, besluit om weg te vliegen.' Als een eend een waterplant of watervlo eet, eet hij voedingsstoffen die al in de vijver zaten. 'Maar alle beetjes voeding die je in het water gooit, komt er extra bij.'

[11] Toch zijn er ook argumenten vóór het voeren van eenden te bedenken. Het maakt mensen bijvoorbeeld meer betrokken bij de natuur. Dat is waar, reageert Teurlincx. 'Maar het moet natuurlijk niet zo zijn dat de natuur ten onder gaat, omdat wij zo betrokken zijn. Daar moeten we een balans in vinden. Waar je vooral vanaf wil, is het grootschalige dumpen, van mensen die met de beste bedoelingen hele broden in het water gooien.'

[12] Dat de eenden overigens prima kunnen overleven zonder hun favoriete snack, licht Kleyheeg graag toe. 'In Nederland is buiten de stad meer dan genoeg voedsel voor ze.' Als we massaal stoppen met voeren, zouden de eenden gewoon verhuizen, vertelt Teurlincx: 'Waarom zouden ze op een plek zitten waar weinig eten is? Ze hebben vleugels, ze kunnen zo wegvliegen. Ze blijven alleen in de stad omdat wij ze voeren.'

[13] Als wij met boterhammen strooien, zijn eenden meestal de gelukkigen, maar andere dieren lusten ook brood. Zo pikken meeuwen en duiven graag broodkruimels. Brood dat niet in een eendenbek verdwijnt, is voor meerkoeten of vissen. Als er 's nachts nog wat over is, smikkelen ratten het op, wat een rattenplaag kan veroorzaken, zoals in Amsterdam.

[14] Door het ongedierte en door het gevaar voor de waterkwaliteit heeft de gemeente Amsterdam actie moeten ondernemen. Wie nu eendjes voert in het Amsterdamse stadsdeel Nieuw-West, riskeert sinds maart van dit jaar een boete van zeventig euro.

[15] Niet iedereen is blij met het volledige voerverbod. Zijn er ook alternatieven? Sven Teurlincx van het Nederlands Instituut voor Ecologie denkt van wel. 'Een speciale eendenvoervijver, bijvoorbeeld. Of voer eenden alleen op woensdag. En dan enkel een paar handjes, niet meer.'

Naar: Quest, 15 juni 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 7. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding?
3 Uit welke alinea('s) bestaat het slot?
4 De woorden a t/m f staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a frictie (al. 1)	– *initiatiefnemer, aanstichter*
b ontwrichting (al. 3)	– *(onverwachte) verandering van de verwachte afloop*
c plotwending (al. 8)	– *overgang*
d gigant (al. 8)	– *reus*
e aanjager (al. 9)	– *ernstige verstoring*
f transitie (al. 9)	– *weerstand; hier: moeite*

5 Het woord 'clean' (al. 1) betekent letterlijk 'schoon'. Wat betekent het in deze context? Benoem de functies van de volgende alinea's door een van de volgende functiewoorden te kiezen: *aanbeveling*, *probleemstelling*, *tegenwerping, uitwerking*, *verklaring* en *weerlegging*.
6 Wat is de functie van alinea 3?
7 Wat is de functie van alinea 4?
8 Uit welke vier componenten bestaat het energiegebruik van ons digitale leven? (al. 4)
9 Waarom is het einde van de groeiende elektriciteitsvraag nog niet in zicht? (al. 5)
10 Noteer op basis van alinea 3, 5 en 6 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij *a, b* en *c* moet staan.

a → b → c → Er wordt meer CO_2 uitgestoten.

11 Zowel in alinea 2 als 6 wordt een vergelijking met een koelkast gemaakt. Waarom zou de auteur deze vergelijking hebben gemaakt?
12 '... maar dat ze allemaal een smartphone met pak 'm beet twaalf onzichtbare koelkasten krijgen, is zorgwekkender.' (al. 6) Wat wordt hiermee bedoeld?
13 Wat is het verband tussen alinea 7 en 8? Aan welk signaalwoord zie je dat?
14 Wat is de functie van alinea 8 en 9 samen? Kies uit: *aanbeveling, conclusie, oplossing, uitwerking*, *verklaring* of *voorbeeld*.
15 Waarnaar verwijst 'übercoole techreuzen'? (al. 9)
16 'Ook in Nederland moeten veel ICT-bedrijven nog kleur bekennen.' (al. 10) Wat wordt hiermee bedoeld?
17 Wat is de functie van de laatste alinea? Kies uit dezelfde functies als bij vraag 14.

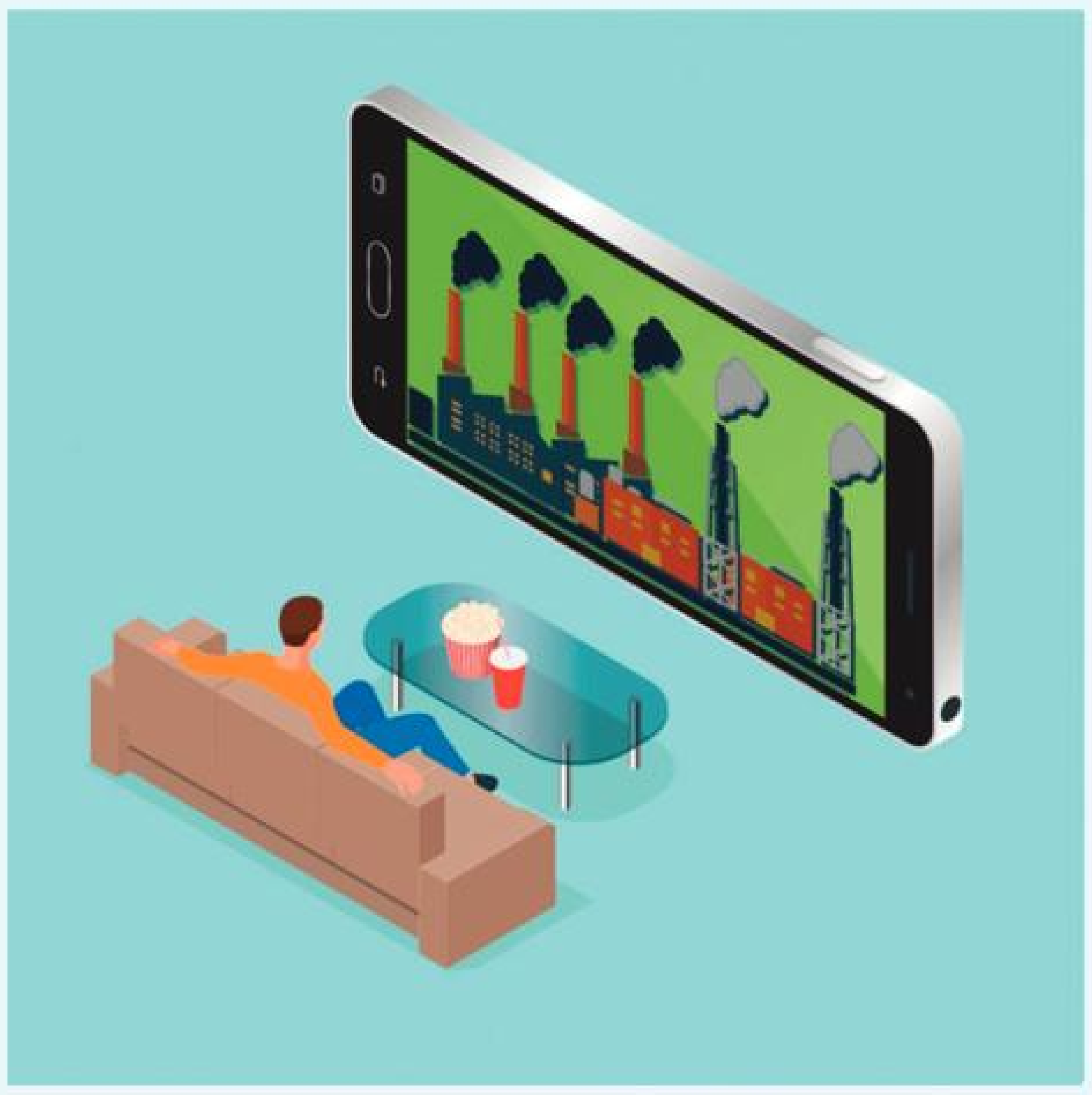
Opdracht 5 ✱

Lees tekst 7 nogmaals. Lees dan tekst 8.

1 Geef zo precies mogelijk antwoord op de vraag waarmee tekst 8 begint.
2 Leg uit welke functie het slot van tekst 8 heeft ten opzichte van tekst 7.

Tekst 7

Groen internet

[1] Het voelt zo clean en onschuldig: op de bank lekker Netflixen, fotootje appen, videootje sharen, Spotify leegtrekken, Facebook checken. Je vingers glijden over je scherm en het internet trekt frictieloos aan je voorbij – als een, tja, virtuele wereld. Maar in de echte wereld laat ons digitale leven een spoor van vernieling na.

[2] Het internet vraagt massa's elektriciteit: al die films, videootjes, foto's apps, gifjes en ander dataverkeer moet opgeslagen worden en door de aderen van het internet gepompt. Met elke kilobyte die je op je smartphone of tablet binnenhaalt, gaat ook een wolkje CO_2 de lucht in. Volgens een veel geciteerd rapport kost een uur per week video streamen op jaarbasis meer energie dan twee koelkasten in datzelfde jaar aan energie vragen.

[3] Hoe meer bits en bytes over de wereld gaan, hoe meer CO_2 er wordt uitgestoten. Dat is een ernstige zaak, omdat we binnen enkele decennia praktisch nul CO_2 moeten uitstoten om ernstigere klimaatontwrichting te voorkomen.

[4] Hoe werkt dat dan, die enorme energieconsumptie door gebruik van digitale middelen? Het energiegebruik van ons digitale leven bestaat uit vier componenten. Twee ervan kun je je makkelijk voorstellen: de energie die nodig is om het apparaat te produceren en te vervoeren (16 procent van het totaal) en om het te laten functioneren (de stroom die uit jouw stopcontact komt; 34 procent). Twee andere componenten liggen minder voor de hand: datacenters (waar bedrijven als Google, Facebook en Netflix hun data stallen; 21 procent van het totaal) en het netwerk (de hardware van het internet, 29 procent). Dat kost stroom, veel stroom.

[5] Momenteel is het elektriciteitsgebruik van alle ICT circa 12 procent van het totale mondiale gebruik. Netto groeit de elektriciteitsvraag van de ICT-sector jaarlijks met 7 procent, twee keer meer dan de totale, mondiale groei van de elektriciteitsproductie. Het eind van deze groeiende elektriciteitsvraag is nog niet in zicht, omdat onze honger naar snel en draadloos internet (wat meer elektriciteit kost dan bedraad) blijft groeien.

[6] Hoe meer mensen een smartphone hebben, hoe meer stroomvretende datacenters, zendmasten en internethubs nodig zijn. Naar verwachting zal over twee jaar 70 procent van de wereldbevolking een smartphone hebben. Je maakte je misschien zorgen over het moment waarop elke Chinees en Indiër een koelkast heeft, maar dat ze allemaal een smartphone krijgen die per persoon de stroom van pak 'm beet twaalf onzichtbare koelkasten verbruikt, is zorgwekkender.

[7] De beste uitvinding sinds tv is streaming video (ook wel on demand video). Maar juist deze dienst vraagt enorm veel bandbreedte en is dus milieubelastend. Streaming video is een van de grootste aandrijvingen van de groei van internetverkeer voor consumenten. Over een paar jaar zal 80 procent van al het internetverkeer van consumenten bestaan uit videodiensten als Netflix en HBO. Dan zal elke seconde een kleine miljoen minuten aan videocontent door het internet razen.

[8] Evenwel lijkt er zich een groene plotwending aan te dienen: internetgiganten zetten in op schone energie. In 2011 kondigde Facebook als eerste aan dat op termijn hun servers alleen nog op honderd procent groene stroom draaien – volgens Greenpeace een '*meaningful long-term* commitment'. Apple en Google volgden met soortgelijke beloften en halen die ook voor een groot deel. Apple zet zelfs een groen energiebedrijf op en investeert in duurzame energie voor de Chinese productielocaties van zijn leveranciers.

[9] De übercoole techreuzen zetten een trend en tientallen kleinere en minder bekende bedrijven volgen. Juist omdat de ICT-sector grootafnemer is, zetten ze energiebedrijven en overheden onder druk om meer te investeren in groene energie, zegt Greenpeace in een rapport *Clicking Green*. De ICT-sector zou zo een belangrijke aanjager van een mondiale transitie naar groene energie kunnen zijn.

→

[10] Zover is het nog niet. In Oost-Azië, waar een groot deel van de groei in internetverkeer plaatsvindt, blijven datacenters en internet-hardware draaien op grotendeels vuile kolenstroom. Ook in Nederland moeten veel ICT-bedrijven nog kleur bekennen. KPN en dochterbedrijven als XS4All gebruiken al 100 procent groene stroom – dit is voor de groene websurfer dus de aangewezen provider – maar andere providers, zoals Ziggo, Vodafone of Telfort, hebben nog een lange weg te gaan. En Netflix draait nog voornamelijk op kolen.

[11] Tot die tijd raad ik aan om, net als wij thuis, vaker gezellig ruzie te maken over wat we met elkaar op tv gaan zien, om vervolgens lekker naar een dvd te kijken.

Naar: Vrij Nederland, 22 november 2017

Tekst 8

Sla die onnozele filmpjes eens over

[1] Wat kun je als consument, afgezien van een beperking van het gebruik van apparaten, doen om wat groener met je data om te gaan? Vóór alles is het goed minder gebruik te maken van data op het web. Minder vaak kijken naar onnozele filmpjes van poezen die achter hun eigen staart aan rennen en minder foto's aanklikken op Facebook.

[2] Er is wel een onduidelijkheid. Voor gestreamde media, die steeds populairder worden, staat niet onomstotelijk vast of het wel écht extra energie kost. Steeds meer mensen luisteren muziek via Spotify en kijken tv via Netflix of Uitzendinggemist. Dan snort een server ergens op de wereld het gewenste nummer of programma op en stuurt dat verpakt in enen en nullen via het web, door de router naar je tv, computer of moderne hifi-systeem.

[3] Kost dat meer energie dan het oude principe waarbij het tv-signaal via kabel of lucht de huiskamer binnenkwam? 'Inderdaad een heel interessante kwestie', zegt Jaak Vlasveld van Green IT Amsterdam. 'Het is niet precies bekend hoe het energieverbruik van bijvoorbeeld een modern populair muzieksysteem als Sonos zich verhoudt tot een ouderwetse stereo-installatie en cd-speler.'

[4] Het staat wel vast dat er nog altijd stroom te besparen valt op het niveau van de apparaten en de software die de data van het web trekken, zegt Robert van den Hoed van de Hogeschool Amsterdam. Hij onderzocht of je met programmaatjes het stroomverbruik van servers en ict-toepassingen kunt verlagen.

[5] 'Het verbruik kan zo met tientallen procenten omlaag. Maar de partijen die daarvoor de kosten betalen, ontvangen er niet de opbrengsten van', aldus Van den Hoed: 'Hier is de komende jaren absoluut nog veel winst te halen.'

Naar: volkskrant.nl, op 3 juli 2018

Ik kan/weet
- de betekenis van veel voorkomende functiewoorden. 3F
- de functie van (sommige) alinea's in een tekst benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een zakelijke brief of e-mail schrijven.

Startopdracht

Stel, je moet vandaag twee brieven schrijven. De eerste brief is voor je oma, die overmorgen jarig is. De tweede brief is gericht aan de beheerder van een kinderboerderij, Bart in 't Veld. Die heeft vrijwilligers nodig om bezoekers rond te leiden. Jij wilt dat wel doen.

1 Noteer van beide brieven het tekstdoel.
2 Welke aanhef en welke afsluiting kies je voor elk van de brieven?
3 Wat is het verschil in toon in de brieven?
4 Welke brief schrijf jij het gemakkelijkst? Hoe komt dat?

Theorie

video-uitleg

Een zakelijke brief of e-mail schrijven

Een **zakelijke brief** of een **zakelijke e-mail** is een officiële brief met bijvoorbeeld een verzoek, een klacht of een mededeling. Zo'n brief is gericht aan een persoon die je niet (goed) kent of aan een instantie of een bedrijf. Een zakelijke brief is kort; de toon is beleefd en niet emotioneel.
De brief heeft een vaste indeling. Daarvoor bestaan regels of **briefconventies**. In de inleiding noem je de reden voor het schrijven van de brief. In het middenstuk werk je je verzoek, klacht of mededeling uit. In het slot geef je aan wat je met de brief wilt bereiken.

Zo schrijf je een zakelijke brief of zakelijke e-mail
- Bepaal je tekstdoel: verzoeken, klagen of meedelen.
- Deel de brief als volgt in:
  A eigen naam, adres, eventueel telefoonnummer, e-mail
  B naam, functie en adres van de geadresseerde
  C plaats en datum: Bergen op Zoom, 23 september 2019
  D Betreft: … (onderwerp)
  E aanhef: Geachte heer … (naam), mevrouw … (naam),
  F je briefteskt
  G groet, gevolgd door een komma: Hoogachtend, of Met vriendelijke groeten,
  H ondertekening: je handtekening, daaronder je naam en eventueel je functie
- Houd de brieftekst kort en beleefd: gebruik *u* en *uw* in de brieftekst.
- Schrijf het eerste woord van de brieftekst met een hoofdletter.
- Begin de tekst van de brief niet met *Ik*.

Voor een brief die je per post verstuurt, geldt daarnaast:
- Print de brief en controleer hem; zet je handtekening met een pen.
- Schrijf op de envelop netjes de naam en het adres van de geadresseerde.
- Schrijf op de achterkant van de envelop je eigen naam en adres.

Opdracht 1

Lees de drie inleidende zinnen *a*, *b* en *c* uit drie briefteksten.

1. Bepaal het tekstdoel: verzoeken, klagen of mededelen.
2. Omschrijf in enkele woorden van elke brief het onderwerp.
3. Wordt in de inleidende zinnen de reden voor het schrijven duidelijk genoemd? Zo niet, formuleer die dan in één zin.
4. Noteer uit één inleiding drie dingen die niet in een zakelijke brief thuishoren.
5. Herschrijf de inleiding van deze brief/e-mail.
6. Kies een van de twee andere brieven/e-mails en schrijf daarvoor een passende slotalinea.

a In 'De Schakel' las ik een artikel over een speurtocht in het Bunderbos op vrijdagavond a.s. Ik zou graag met zes klasgenoten mee willen doen, maar er staat in het artikel niet hoe laat de 'happening' begint.

b Ik schrijf u deze brief omdat ik 's morgens niet veilig naar school kan fietsen langs de Menweg. Daar moet ik nou eenmaal langs samen met andere kinderen uit ons dorp. U hebt als gemeente die weg laten verbreden. Welke halvegare heeft dat bedacht? Belachelijk! Wij hoopten dat er eindelijk een apart fietspad naast de weg aangelegd zou worden. Nu is het alleen maar onveiliger geworden om naar school te fietsen. Een schande!

c In uw wijk wordt het afval verzameld in grote ondergrondse containers. Deze inzameling gaat veranderen. Vanaf 1 mei zullen gft (groente-, fruit- en tuinafval) en plastic afval gescheiden worden ingezameld.

Opdracht 2

Je krijgt van je docent een zakelijke brief of je downloadt die op Nieuw Nederlands Online.

1. Wat is het tekstdoel van de brief?
2. Plaats de letters A t/m H uit de theorie voor de bijbehorende onderdelen.
3. Welk onderdeel ontbreekt? Wat zou in deze brief op die plek moeten staan?
4. Wat is de functie van de derde alinea?
5. Noteer de woorden uit de brief die je formeel vindt.
6. Staan er woorden of zinnen in de brief die je niet bij een zakelijke brief vindt passen? Zo ja, noteer die en vervang de woorden of herschrijf de zin(nen).
7. Vind je dit een goede zakelijke brief of niet? Leg je antwoord uit.
8. Schrijf met de hand de voor- en de achterkant van de envelop.

Opdracht 3

Je gaat een zakelijke e-mail schrijven.

1. Kies een van de onderstaande adressanten en bedenk een aanleiding om deze adressant een e-mail te schrijven.
   a een online winkel in kleding en parfumerie
   b buurtbewoners die hun auto's op een gedeelte van jouw straat parkeren waar a.s. zaterdag een groot straatfeest wordt gehouden
   c jonge natuurliefhebbers die eropuit trekken op zondagochtend
   d hondenbezitters die zich niet aan de regels houden
2. Bepaal je tekstdoel.
3. Schrijf de e-mail. Houd je aan de briefconventies.
4. Wissel je e-mail uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars werk aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet
- rekening houdend met de briefconventies een zakelijke brief schrijven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een debat beoordelen.

Startopdracht Bekijk het stripje hieronder. Wat gaat hier fout?

Theorie

video-uitleg

Kijken naar een debat

In een **debat** strijden voorstanders en tegenstanders met elkaar over een **stelling**. Bijvoorbeeld: *Gebruikers moeten voor energie die gewonnen wordt uit fossiele brandstoffen, meer betalen dan voor alternatieve energie.*
Een debat is niet hetzelfde als een discussie. Een discussie is een gesprek waarbij de deelnemers hun standpunten en argumenten met elkaar uitwisselen met als doel een probleem op te lossen of zich een mening te vormen. Een debat is een strak georganiseerde woordenstrijd, waarbij het erom gaat dat de deelnemers het publiek of een jury overtuigen. Dat gebeurt door middel van **argumentatie**: argumenten met ondersteuning en tegenargumenten met weerleggingen.

Zo kijk en luister je naar een debat
- Kijk en luister naar de deelnemers:
  – Over welke stelling wordt gedebatteerd?
  – Wie zijn de voorstanders en wie zijn de tegenstanders?
  – Hoe presenteren ze zich verbaal en non-verbaal in het debat?
- Kijk en luister **kritisch**:
  – Welke argumenten gebruiken de deelnemers?
  – Geven de deelnemers voldoende ondersteuning voor hun eigen argumenten?
  – Herhalen ze kort de argumenten van hun tegenstanders en weerleggen ze die voldoende?
- Stel na afloop van het debat vast welke argumentatie jij het meest overtuigend vond: die van de voorstanders of die van de tegenstanders. Vraag je af:
  – Welke partij had de beste argumenten met ondersteuning?
  – Welke partij weerlegde de argumenten van de andere partij het best?
  Leg steeds uit waarom.

Opdracht
1

Je gaat straks een debat bekijken over de stelling *Alle ouders zouden alcoholgebruik onder de 18 jaar ten strengste moeten afkeuren en verbieden*.

1 Bedenk twee argumenten voor en twee argumenten tegen de stelling.
Bekijk nu het fragment.
2 Op welke manier(en) zorgt Ella, de eerste spreker, ervoor dat zij geloofwaardig en overtuigend overkomt?
3 Wie zijn volgens haar verantwoordelijk voor het probleem van drinkende jongeren? Legt zij ook uit waarom zij dit vindt?
4 Roel, de tweede spreker, zegt dat pubers júíst doen wat ouders verbieden. Wat is blijkbaar zijn mening over de stelling?
5 Vind je Roels argument overtuigend? Waarom (niet)?
6 Willem opent zijn spreekbeurt met het bevestigen van iets wat zijn tegenstander Roel zojuist gezegd heeft. Wat is daarvan het effect?
7 Dan weerlegt Willem alsnog Roels argument. Met welke woorden doet hij dat?
8 Vind je Willems weerlegging overtuigend? Waarom (niet)?
9 Na zijn weerlegging brengt Willem nog in dat de tegenpartij doet alsof alcohol ‘hartstikke normaal’ is. Ben jij het met deze beschuldiging eens? Leg je antwoord uit.
10 Waarom zou Willem deze opmerking gemaakt hebben? Anders gezegd: waarom heeft hij deze beschuldiging ‘nodig’?
11 Julie komt terug op een galafeest dat zij heeft meegemaakt, waar enkele jongeren beschonken aankwamen, doordat ze voor het feest thuis alcohol gedronken hadden. Ze stelt een vraag die haar toehoorders als argument tegen de stelling moeten zien. Leg haar redenering in eigen woorden uit.
12 Vind je haar argument overtuigend? Waarom (niet)?
13 Julie vertelt over haar eigen ervaringen. Welk argument wil ze daarmee aanvoeren?

Opdracht
2

Bekijk het fragment, een debat tussen oud-advocaat en politicus Hiddema en twee jongeren over de stelling *Nederland moet zelf kunnen beslissen wie hier als asielzoeker wordt opgevangen*.

1 Hiddema opent het debat met een vrij lange monoloog. Beschrijf hoe hij zich presenteert en hoe hij op jou overkomt. Let op zijn kleding, zijn non-verbale communicatie en zijn woordkeus. Noteer ten minste drie dingen die je opvallen.
2 Welke verwachtingen roepen de dingen die je bij vraag 1 hebt opgeschreven, bij jou op over de inhoud van zijn verhaal?
3 Wat vind je van de argumentatie in zijn monoloog? Leg je antwoord uit.
4 Wat bedoelt Hiddema met zijn opmerking dat alle immigratie de verzorgingsstaat ondergraaft?
5 Noem twee dingen die goed zijn aan Ennio’s reactie.
6 Beschrijf in eigen woorden het tegenargument dat Hiddema geeft.
7 Met welke woorden geeft Hiddema ‘vluchtelingen’ een negatieve ‘bijklank’?
8 Noem drie dingen die goed zijn aan Itais reactie.
9 Wie van de drie vind jij de beste debater? Waarom?

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen standpunt en argumenten in een debat. 3F
- de argumentatie in een debat op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F
- verbale en non-verbale aspecten van een debat beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert deelnemen aan een debat.

Startopdracht

Werk in tweetallen.

1 In de paragraaf *Kijken en luisteren* hebben jullie naar enkele debatten gekeken. Bespreek welke debater op jullie de meeste indruk gemaakt heeft. Waardoor kwam dat?

2 Wat kun jij leren van de debaters die je gehoord hebt?

Theorie

video-uitleg

Debatteren

In een **debat** strijden voor- en tegenstanders met elkaar over een stelling, die een voorstel voor een verandering bevat, bijvoorbeeld *De overheid moet biologisch voedsel subsidiëren, zodat het niet duurder is dan andere producten.*
De voor- en tegenstanders proberen niet elkaar, maar een **jury** te overtuigen van hun standpunt. Het is dus belangrijk dat de sprekers zich tijdens het debat alleen richten op de juryleden en tegen hen spreken. De jury beoordeelt het debat en beslist wie er gewonnen heeft.
Een debat is aan duidelijke regels gebonden. Per debat zijn er twee teams van elk drie deelnemers. Het debat is verdeeld in korte spreekbeurten. Een **voorzitter** leidt het debat en geeft aan wie mag spreken. Er mag niet door elkaar gepraat worden. Een **tijdwaarnemer** bewaakt de tijd van de spreekbeurten.

Zo bereid je een debat voor

- Maak twee teams van drie personen. Wijs ook een voorzitter, een jury (bij voorkeur een oneven aantal personen) en een tijdwaarnemer aan.
- Spreek af over welke stelling jullie gaan debatteren en wie vóór of tegen de stelling zijn.
- Bedenk argumenten voor jullie standpunt (= vóór of tegen de stelling). Bedenk ook met welke argumenten het andere team kan komen en hoe je die kunt weerleggen. Zoek zo nodig extra informatie over het onderwerp.

Zo voer je een debat

Een debat bestaat uit zes beurten en twee time-outs, in deze volgorde:

1. De **opzetbeurt** van de voorstanders (3 minuten), waarin hun eerste spreker uitlegt welke verandering ze voorstellen en welke argumenten ze daarvoor hebben.
2. De opzetbeurt van de tegenstanders (2 minuten), waarin hun eerste spreker aangeeft dat zij tegen het voorstel zijn en welke argumenten ze daarvoor hebben.
3. Een **time-out** (2 minuten) voor beide teams om te overleggen over de verweerbeurt.
4. De twee **verweerbeurten** (elk team 2 minuten), waarin spreker 2 van de voorstanders de argumenten van het andere team kort herhaalt en ze daarna probeert te weerleggen. Daarna doet spreker 2 van de tegenstanders hetzelfde met de argumenten van de voorstanders.

5 Een time-out (2 minuten) voor teams om te overleggen over de slotbeurt.
6 De twee **slotbeurten** (elk team 2 minuten), waarin eerst spreker 3 van de tegenstanders en daarna spreker 3 van de voorstanders een laatste kans krijgt om de jury te overtuigen. De sprekers herhalen het standpunt van hun team en mogen reageren op alles wat er in de eerdere beurten gezegd is. Ze mogen geen nieuwe argumenten meer geven.
Na afloop van het debat wijst de jury de winnaar aan.

Opdracht 1

Werk in tweetallen.

1 Bekijk samen nogmaals de teksten die je in de paragraaf *Lezen* van dit hoofdstuk gelezen hebt. Formuleer op basis van de informatie die je daarin vindt, drie stellingen die een verandering voorstellen.
2 Wissel jullie stellingen uit met die van een ander tweetal en beoordeel elkaars stellingen. Bevatten ze een voorstel tot verandering? Zijn ze interessant? Is er informatie over te vinden? Zijn ze bruikbaar voor een debat? Waarom (niet)?
3 Bespreek als viertal welke stellingen geschikt zijn en welke minder. Leg uit waarom.

Opdracht 2

Werk in zestallen. Kies een van onderstaande stellingen of bedenk er zelf een:
- Alle dierproeven moeten per direct verboden worden.
- Alleen leerlingen die verder weg wonen dan 15 km, mogen met de scooter naar school komen.
- Gezinnen met een kind moeten een huisdier hebben.
- Iedere lesdag moet beginnen met een uur yoga of meditatie.
- Schoolkantines mogen geen (producten met) vis en vlees verkopen.

1 Maak twee drietallen. Bepaal welk team voor en welk team tegen de stelling is.
2 Bereid per drietal de stelling voor: ga op zoek naar informatie, noteer argumenten voor jullie standpunt. Bedenk ook argumenten voor het standpunt van de andere partij en goede weerleggingen.
3 Houd het debat volgens de richtlijnen in de theorie.
4 Bespreek samen wat er goed ging en wat er beter kon. Noteer voor jezelf ten minste één tip.

Opdracht 3

Werk in zestallen. Bedenk samen een stelling waarover jullie willen debatteren. Zoek zo nodig op internet.

1 Maak twee drietallen. Bepaal welk team voor en welk team tegen de stelling is.
2 Bereid per drietal de stelling voor. Jullie kunnen je hiervoor documenteren.
3 De docent bepaalt welk zestal als eerste debatteert. Het zestal dat als tweede debatteert, levert een voorzitter, een tijdbewaker en een jury. De rest van de klas is publiek. Per debatterende klasgenoot vullen drie leerlingen uit het publiek het feedbackformulier in.
4 Houd het debat in de klas.
5 De jury overlegt welk team de winnaar is en presenteert de uitslag aan de klas.
6 Zorg ervoor dat elk zestal een keer heeft gedebatteerd en jury is geweest.

Ik kan/weet
- deelnemen aan verschillende debatvormen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over spreekwoorden en uitdrukkingen.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Verdeel de zinnen *a* t/m *f* in twee groepjes. Noteer alleen de letters.
2 Wat is het verschil tussen de zinnen van de beide groepjes?
3 Noteer de betekenis van de zinnen.

a De kruik gaat zolang te water tot ze barst.
b De hulpactie voor de oorlogsslachtoffers is een druppel op de gloeiende plaat.
c Verzet heeft geen zin: dat is vechten tegen de bierkaai.
d Geld stinkt niet.
e Niet geschoten is altijd mis.
f Je hebt veel kritiek, maar zelf doe je niets: ik zou maar een toontje lager zingen.

Theorie

video-uitleg

Uitdrukkingen en spreekwoorden

Woorden en zinnen kunnen **letterlijk** en **figuurlijk** bedoeld zijn. Als je zegt 'Ik heb twee tickets voor het concert van Bruno Mars', is het woord 'ticket' in de letterlijke betekenis gebruikt. Maar in 'Een goede schoolopleiding is een ticket voor de toekomst' is het woord figuurlijk bedoeld.
Ook bij uitdrukkingen en spreekwoorden is sprake van een figuurlijke betekenis:

- Een **uitdrukking** is een woordcombinatie met een vaste betekenis; je kunt een uitdrukking wel een beetje aanpassen of veranderen:
  – Of het feest doorgaat, *hangt aan een zijden draadje*.
  – Tot het laatste proefwerk *hing* de overgang van Bas *aan een zijden draadje*.
- Een **spreekwoord** is een wijsheid of opvatting die geformuleerd is in een hele zin (in de tegenwoordige tijd); je kunt een spreekwoord niet aanpassen of veranderen:
  – *De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet.*
  – *Wie zijn billen brandt, moet op de blaren zitten.*
  – *Als de wijn is in de man, is de wijsheid in de kan.*

Opdracht 1

Lees de zinnen *a* tot en met *h*.

1 Noteer de betekenis van de uitdrukkingen en de spreekwoorden *a* t/m *h*.
2 Geef steeds aan of het om een spreekwoord (S) of een uitdrukking (U) gaat.

a Een nette, zakelijke brief schrijven moet je niet met de Franse slag doen.
b Als de kat van huis is, dansen de muizen.
c Die jongen groeide op voor galg en rad.
d Toen Joachim steeds meer spijbelde, kwam hij met de rector in aanvaring.
e Holle vaten klinken het hardst.
f Je zult de hand in eigen boezem moeten steken.
g Eline kan goed acteren, maar ze komt in dit toneelstuk niet echt uit de verf.
h Wie het kleine niet eert, is het grote niet weerd.

Opdracht 2

Lees de zinnen *a* tot en met *h*.

1 Vul de uitdrukkingen of spreekwoorden aan en geef de betekenis. Gebruik zo nodig een woordenboek.
2 Geef steeds aan of het om een spreekwoord (S) of een uitdrukking (U) gaat.

a Dat varkentje zullen we wel even ….
b Wie een kuil graaft voor een ander, valt … … ….
c Het lijkt toeval, maar het is doorgestoken ….
d Er is lang over gepraat en vergaderd, maar nu is de kogel door de ….
e Het oog van de meester maakt het … ….
f We moeten de koe bij de … ….
g Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn ….
h Carolien laat zich de kaas niet van het … ….

Opdracht 3

Lees de zinnen en de woorden daarachter. Welk spreekwoord of welke uitdrukking, met daarin het gegeven woord, kun je bij deze situaties gebruiken? Alle spreekwoorden en uitdrukkingen heb je in de voorgaande hoofdstukken geleerd.

1 Ik krijg enorm trek als ik die heerlijke gerechten ruik. (water)
2 Nu blijkt hoe het precies zit of wat de bedoeling is. (vork)
3 Met uiterste inspanning wist Joachim de finale te halen. (bloed)
4 De plannen van Kim lijken duidelijk, maar ze heeft er heimelijk ook andere bedoelingen mee. (agenda)
5 Mensen die toekijken, weten het altijd beter en hebben veel commentaar. (wal)
6 Alicia voelt zich bij zo'n optreden voor een zaal helemaal op haar plaats. (vis)
7 Tijdens het verhoor voerden de rechercheurs de druk op de verdachte op. (aandraaien)
8 Met die actie probeer je voordeel te behalen, maar benadeel je jezelf. (vingers)

Opdracht 4

In sommige situaties kun je twee spreekwoorden of uitdrukkingen gebruiken, omdat die ongeveer hetzelfde betekenen. Geef een alternatief voor onderstaande spreekwoorden en uitdrukkingen; gebruik het woord tussen haakjes. Noteer daarna de betekenis van het alternatief dat je gevonden hebt.

1 een groentje zijn (droog)
2 paarlen voor de zwijnen werpen (boter)
3 van het kastje naar de muur sturen (riet)
4 Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens. (oost)
5 van een mug een olifant maken (slakken)
6 Er gaat een lampje branden. (belletje)
7 iemand een oor aannaaien (neus)
8 Je moet geen oude schoenen weggooien voor je nieuwe hebt. (beer)

Opdracht 5

Werk in tweetallen. Lees de zinnen. Noteer bij elke situatie een passende uitdrukking of toepasselijk spreekwoord. Gebruik het woord tussen haakjes.

1 Of je nu dit of dat doet, het komt op hetzelfde neer. (lood)
2 Het voorval zal nog wel gevolgen hebben. (muisje)
3 Zo'n halfslachtige oplossing maakt het probleem alleen maar erger. (heelmeester)
4 Patrick heeft wel een erg hoge dunk van zichzelf. (schoenen)
5 Daar hebben we niets meer aan, je komt er te laat mee. (mosterd)
6 Ik snap wel dat Amy in zo'n benarde situatie vreemde beslissingen neemt. (kat)
7 Er zal vast wel iets van de geruchten waar zijn. (rook)
8 Als je het niet meteen doet, gebeurt het helemaal niet meer. (uitstel)

Opdracht
6

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden en woordgroepen 1 t/m 25 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *j* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a menig	– *dwaas; ouderwets; grappig op een flauwe manier*
b gezapig	– *huichelachtigheid; schijnheiligheid*
c vermaningen	– *idioom; wat kenmerkend is voor een bepaalde taal*
d denigrerende	– *minachtende; laatdunkende*
e taaleigen	– *rustig en saai*
f hypocrisie	– *verduren; (als nadeel) accepteren*
g suggereert	– *vrij veel*
h oubollig	– *waarschuwingen*
i qua	– *wat betreft*
j incasseren	– *wekt de indruk*

Tekst 1

Dooddoener of levensles?

[1] 'Van het concert des levens krijgt niemand een program.' Heb je deze spreuk ooit ergens gelezen? 'Tien tegen één' dat die op een tegeltje stond, ergens aan de muur van een woonkamer of op een toilet, misschien in een hotel, restaurant of café. Het is zo'n typische tegelwijsheid, net als '*Wat niet kan, is nog nooit gebeurd*' of '*Wie niet buiten roken kan, kan buiten roken*'. In (a) menig huishouden, maar ook in de (1) horeca of op kantoor vind je tegeltjes met zulke spreuken: afgezaagde algemeenheden, (2) woordspelingen of flauwe varianten op spreekwoorden: '*Wie een kuil graaft voor een ander, wordt zelf moe*'. Volgens Van Dale vinden veel taalgebruikers zo'n 'tegeltjeswijsheid' nogal (3) cliché of (b) gezapig.

[2] Een stapje verder en we zitten bij tegeltjes van een (4) dubieus niveau. 'Over smaak valt niet te twisten', maar wat te denken van wandversieringen met (5) loze (c) vermaningen, ordinaire (6) ongein, drakerige (7) dooddoeners, (d) denigrerende grappen over vrouwen en (8) platvloerse of pittige toespelingen op seksualiteit, toiletbezoek en drankmisbruik? Veelzeggend is de (9) rubricering van een tegeltjeshandelaar die de thematiek van zijn (10) nering indeelt in twijfelachtige categorieën: werk, drank, wc, man versus vrouw en (11) pikant.

[3] Nee, dan de 'échte' spreekwoorden. Die zijn doorgaans serieus bedoeld. Bovendien hebben ze een lange geschiedenis. Spreekwoorden gaan bijvoorbeeld terug op oude (12) ambachten, de vroegere scheepvaart of de (13) agrarische wereld: 'Men moet het ijzer smeden als het heet is' komt natuurlijk uit de oude smederij, 'Als het tij verloopt, verzet men de bakens' stamt uit de visserij en 'Laat de boeren maar dorsen' is afkomstig uit de landbouw.

[4] Spreekwoorden hebben een vaste vorm. Ze bestaan uit een onveranderlijke zin, die in de tegenwoordige tijd staat. Vrijwel altijd drukt een spreekwoord een volkswijsheid uit, noem het een (14) moraal of een levensles. Het is bijna nooit bekend wie

de bedenker, (15) de geestelijk vader (of moeder), is. Ten slotte: er komen nauwelijks nieuwe spreekwoorden bij.
[5] Wel raken sommige in onbruik, misschien doordat ze (16) refereren aan een vrijwel verdwenen beroep of verwijzen naar een gebruik dat we niet meer kennen. Dat kun je zelf vaststellen als je het (17) befaamde schilderij van de Vlaamse meester Pieter Brueghel bekijkt. Op het doek uit 1559 heeft hij zo'n tachtig spreekwoorden en uitdrukkingen (18) verbeeld. Via de site http://www.spreekwoord.nl/ kun je het prachtige werk bekijken en elk (19) tafereeltje aanklikken waarin een spreekwoord 'verstopt' zit. Wie goed kijkt, ziet rechts bovenin zwarte vogels. Daarachter schuilt het spreekwoord 'Waar aas is, vliegen kraaien'. Je krijgt meteen de betekenis te zien: als er iets te halen valt, staat iedereen vooraan.
[6] Het doek van Brueghel toont een stukje Nederlands (e) taaleigen uit de zestiende eeuw. De beelden (20) illustreren ook de menselijke (21) zotheid en de zinloosheid van onze handelingen. Verder zien we overduidelijk bedrog en (f) hypocrisie. De oorspronkelijke titel was *De dwaasheid van de wereld*. Dat (g) suggereert dat het Brueghel niet alleen te doen was om een verzameling spreekwoorden.
[7] De Vlaamse schilder maakt geen onderscheid tussen spreekwoorden en uitdrukkingen. Het verschil is niet altijd helder. Uitdrukkingen zijn in ieder geval veranderlijk én veel (22) frequenter dan spreekwoorden. We gebruiken ze zelfs vaak zonder het te beseffen. Ze zijn zo verankerd in het taalgebruik, dat ze niet snel als (h) oubollig cliché opgevat worden. Er komen geregeld nieuwe uitdrukkingen bij, zoals 'een kort lontje hebben'. Die nieuwe kunnen Engelse woorden bevatten, zoals in 'op tilt slaan' of een relatie 'on hold zetten'. Dat alles geldt niet voor spreekwoorden, op een enkele uitzondering na. 'Elk nadeel heeft zijn voordeel' is (i) qua vorm een spreekwoord. Maar deze uitspraak is van vrij recente datum en we weten zelfs aan wie we deze (23) paradoxale levenswijsheid waarschijnlijk te danken hebben: Johan Cruyff (1947-2016), de bekendste Nederlandse voetballer aller tijden.
[8] Waarom gebruiken we eigenlijk spreekwoorden en uitdrukkingen? Volgens het *Groot Uitdrukkingenwoordenboek* van Van Dale is dit soort 'idioom' een uitstekend middel om de communicatie soepel te laten verlopen. Bovendien, zeggen de samenstellers, (24) verlevendigen uitdrukkingen het taalgebruik. Het is letterlijk 'spreken in beelden'. Wie een enorme tegenvaller moet (j) incasseren, maakt dat duidelijk door te spreken van 'een koude douche'. Het spreekt, want elke taalgebruiker begrijpt meteen wat er bedoeld wordt. Het beeld is krachtig en kleurrijk. Dat is nou precies wat tegeltjeswijsheden (25) ontberen, al kunnen ze 'het erg bont maken'.

Opdracht 7

In tekst 1 staan tussen aanhalingstekens twaalf spreekwoorden en uitdrukkingen. Ze zijn niet gecursiveerd. Noteer ze en geef de betekenis.

Opdracht 8

In de tekening hieronder zijn zes uitdrukkingen verwerkt waarin een lichaamsdeel voorkomt. Noteer de uitdrukkingen en geef de betekenis.

Ik kan/weet • spreekwoorden en uitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over de bedrijvende en lijdende vorm.

Startopdracht

Welke zinnen betekenen ongeveer hetzelfde?
1 Eleonora heeft haar gothic kleren vaak in dit boetiekje gekocht.
2 Eleonora koopt haar gothic kleren vaak in dit boetiekje.
3 Eleonora zou haar gothic kleren vaak in dit boetiekje kopen.
4 Haar gothic kleren worden door Eleonora vaak in dit boetiekje gekocht.

Theorie

video-uitleg

Bedrijvende en lijdende vorm

Zinnen kunnen in de bedrijvende of in de lijdende vorm staan. Bekijk zin 1a en zin 1b; ze betekenen ongeveer hetzelfde.
1a *Dit museum bewaart een oud handschrift.*
1b *Door dit museum wordt een oud handschrift bewaard.*
In zin 1a staat een werkwoordelijk gezegde (*bewaart*), een onderwerp (*Dit museum*) en een lijdend voorwerp (*een oud handschrift*). Zin 1a staat in de **bedrijvende vorm**.

Van zo'n zin in de bedrijvende vorm kun je een zin in de **lijdende vorm** maken. Dan veranderen er drie dingen:
1 het lijdend voorwerp wordt het onderwerp (*een oud handschrift*);
2 het onderwerp wordt een bijwoordelijke bepaling die met *door* begint, een **door-bepaling** (*Door dit museum*);
3 bij het werkwoordelijk gezegde (*bewaart*) wordt het hulpwerkwoord *worden* of *zijn* gebruikt (*wordt bewaard*). Hoe het gezegde precies verandert, kun je zien aan de volgende voorbeelden:

Bedrijvende vorm	Lijdende vorm
1 Dit museum *bewaart / bewaarde* een oud handschrift.	**1** Door dit museum *wordt / werd* een oud handschrift bewaard.
2 Dit museum *bewaart / bewaarde* enkele oude handschriften.	**2** Door dit museum *worden / werden* enkele oude handschriften bewaard.
3 Dit museum *heeft / had* een oud handschrift bewaard.	**3** Door dit museum *is / was* een oud handschrift bewaard.
4 Dit museum *heeft / had* enkele oude handschriften bewaard.	**4** Door dit museum *zijn / waren* enkele oude handschriften bewaard.
5 Dit museum *zal / zou* een oud handschrift bewaren.	**5** Door dit museum *zal / zou* een oud handschrift bewaard worden.
6 Dit museum *zal / zou* enkele oude handschriften bewaren.	**6** Door dit museum *zullen / zouden* enkele oude handschriften bewaard worden.
7 Dit museum *zal / zou* een oud handschrift bewaard hebben.	**7** Door dit museum *zal / zou* een oud handschrift bewaard zijn.
8 Dit museum *zal / zou* enkele oude handschriften bewaard hebben.	**8** Door dit museum *zullen / zouden* enkele oude handschriften bewaard zijn.

Opdracht 1

De volgende zinnen staan in de bedrijvende vorm. Zet ze in de lijdende vorm. Let goed op de werkwoordstijden.

1. Tot en met 2017 hadden wetenschappers zo'n twintig zoogdieren gekloond.
2. Over een week zullen de bouwlieden het hoogste punt bereikt hebben.
3. Waarom heeft menig kunstenaar de vrucht uit het paradijs als appel afgebeeld?
4. Een slimme struisvogel zal bij gevaar de kop echt niet in het zand steken.
5. Dankzij zijn prima reukvermogen volgt de hond het geurspoor zonder moeite.
6. Zouden die jongeren tijdens het eten hun telefoons wegstoppen?
7. De klimop op de stammen beschadigde de oude eikenbomen niet.
8. Welke VOC-schipper zou het Onbekende Zuidland, Australië, ontdekt hebben?

Opdracht 2

De volgende zinnen staan in de lijdende vorm. Zet ze in de bedrijvende vorm. Let goed op de werkwoordstijden.

1. De ijsmummie Ötzi werd in 1993 door bergbeklimmers in de Alpen gevonden.
2. Hoe zou de ouderdom van dit fossiel door laboranten bepaald zijn?
3. Door wie zijn de namen van de maanden eigenlijk bedacht?
4. Alle koffers zullen morgenochtend om 7 uur keurig door mij ingepakt zijn.
5. Wetenschappelijke ontwikkelingen worden vaak door *Quest* beschreven.
6. De komende tijd zullen op internet weer veel cryptomunten gekocht worden door jongeren.
7. Waarom zou door deze rechter vaak zo'n lage straf gegeven worden?
8. Binnen enkele minuten was de relschopper door de agenten ingerekend.

Opdracht 3 ✱

Zet de bedrijvende zinnen in de lijdende vorm en de lijdende zinnen in de bedrijvende vorm. Let op: het kan niet bij alle zinnen.

1. In deze dichte haag van coniferen had een merelpaartje een nest gebouwd.
2. Deze milieuvriendelijke scooter is door een Hollands bedrijf ontwikkeld.
3. Na een opleiding van vele jaren is Cornel uiteindelijk chirurg geworden.
4. Ongeveer tweeduizend jaar geleden veroverden de Romeinen een flink stuk van Nederland.
5. De planten en struiken in de achtertuin bloeien dit jaar bijzonder mooi.
6. Zou dat Italiaanse restaurant ook vegetarische pizza's serveren?

Opdracht 4

Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv, mv en bwb'en.

1. Het kostbaarste wat hij op aarde kon vinden, moest de schipper het vrouwtje van Stavoren brengen.
2. Toen hij terugkwam met een waardevolle lading goudkleurige tarwe uit Danzig, werd de veeleisende vrouw woedend.
3. Ze zei tegen de schipper dat hij al het graan in de Zuiderzee moest gooien.
4. Een voorbijganger die dat hoorde, raadde haar dit af, omdat ze volgens hem dan voor straf tot de bedelstand zou geraken.
5. Terwijl ze een gouden ring in de zee wierp, riep de vrouw spottend dat ze nog eerder die ring zou terugkrijgen dan tot armoede vervallen.
6. Nadat haar kok op een dag een vis had geserveerd met de ring in zijn maag, werd zij door financiële tegenslagen uiteindelijk straatarm.

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen de bedrijvende en de lijdende vorm. 2F
- zinnen met een lijdende vorm herschrijven in de bedrijvende vorm en omgekeerd.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert de woordsoort bepalen van *dat, dus, of, toen* en *wanneer*.

Startopdracht

Bekijk het filmpje.
1 Welk probleem behandelt doctorandus E.I. Kipping?
2 Tot welke woordsoort behoren de twee woorden die centraal staan?

Theorie

video-uitleg

Voegwoord; lastige gevallen: *dat, dus, of, toen, wanneer*

De woorden *dat*, *dus*, *of*, *toen* en *wanneer* komen voor als voegwoord, maar ze kunnen ook tot (een) andere woordsoort(en) behoren:

- ***dat*** kan naast onderschikkend voegwoord ook aanwijzend of betrekkelijk voornaamwoord zijn:
  – Als **onderschikkend voegwoord** staat *dat* aan het begin van een bijzin en wijst het niet terug naar een ander woord: {$_{hz}$ *De gemeente maakte bekend* ($_{bz}$ *dat ze (ow) de wilgen binnenkort gaat (pv) kappen).*}
  – Als **aanwijzend voornaamwoord** is *dat* vervangbaar door *dit*: *dat (dit) huis.*
  – Als **betrekkelijk voornaamwoord** wijst *dat* terug naar een het-woord, het antecedent: *het verhaal (antecedent) dat jij me laatst vertelde over Jill.*
- ***dus*** is nevenschikkend voegwoord of bijwoord:
  – Als **nevenschikkend voegwoord** verbindt *dus* twee hoofdzinnen. Je kunt *dus* vervangen door *en*: {$_{hz}$ *De toets (ow) is (pv) vast moeilijk*}, *dus* {$_{hz}$ *we (ow) moeten (pv) die goed voorbereiden*}.
  – Als **bijwoord** is *dus* geen verbindingswoord. Je kunt *dus* vervangen door het bijwoord *daarom*: {$_{hz}$ *De toets (ow) is (pv) vast moeilijk*} *en* {$_{hz}$ *dus moeten (pv) we (ow) die goed voorbereiden*}.
- ***of*** is nevenschikkend (ns.vgw) of onderschikkend voegwoord (os.vgw):
  – Als **nevenschikkend voegwoord** verbindt *of* (1) woorden, (2) woordgroepen of (3) hoofdzinnen: *(1) alles of niets; (2) Je geld of je leven! (3)* {$_{hz}$ *Willen (pv) jullie (ow) naar het strand*} *of* {$_{hz}$ *gaan (pv) we (ow) naar een pretpark?*}
  – Als **onderschikkend voegwoord** staat *of* aan het begin van een bijzin: {$_{hz}$ *Weten (pv) jullie (ow) al* ($_{bz}$ *of jullie (ow) overgaan (pv) naar klas 4)?*}
- ***toen*** is onderschikkend voegwoord of bijwoord:
  – Als **onderschikkend voegwoord** staat *toen* aan het begin van een bijzin: {($_{bz}$ *Toen Jos (ow) de haag snoeide (pv)), vond (pv) hij (ow) een nest* $_{hz}$}.
  – Als **bijwoord** is *toen* geen verbindingswoord: {$_{hz}$ *Jos (ow) snoeide (pv) de haag*} *en* {$_{hz}$ *toen vond (pv) hij (ow) een nest*}.
- ***wanneer*** is onderschikkend voegwoord of bijwoord:
  – Als **onderschikkend voegwoord** staat *wanneer* aan het begin van een bijzin en betekent het *als*, *indien*: {($_{bz}$ *Wanneer ik (ow) lang in de zon zit (pv)), verbrand (pv) ik (ow) altijd* $_{hz}$}.
  – Als **bijwoord** staat *wanneer* aan het begin van een vraag en betekent het *op welke tijd*: *Wanneer* gaan we naar huis? {$_{hz}$ *Ik (ow) weet (pv) nog niet* ($_{bz}$ *wanneer we (ow) naar huis gaan (pv))*}.

Opdracht 1

Benoem de onderstreepte woorden: aanw.vnw, betr.vnw, bw, ns.vgw, os.vgw.

1 U weet vast wel of deze straat naar het centrum leidt of naar een buitenwijk.
2 Wat was je adres toen je in Ens woonde? Toen woonde ik op Schoolstraat 8.
3 Het lijkt erop dat de kraan lekt en dat gaat me geld kosten voor een reparatie.
4 Wanneer je gaat studeren, kun je op kamers gaan of heen en weer reizen.
5 Toen Max op het ijs stampte om te zien of het al hield, zakte hij erdoor.

Opdracht 2

Noteer de aanw.vnw'en, betr.vnw'en, bw'en, ns.vgw'en en os.vgw'en en benoem ze.

1 Elsie zei blozend dat ze huiswerk had gemaakt, maar moeder wist dat ze loog.
2 Ik moet in juli mijn scriptie inleveren, dus ik kan pas daarna op vakantie.
3 Dat Mary gaat skiën of snowboarden, is onwaarschijnlijk, want ze haat sport.
4 Wanneer kan ik het boek dat je aan het lezen bent, een weekje van je lenen?
5 Jerry heeft te weinig verdiend en dat betekent dus dat hij niet gaat backpacken.

Opdracht 3

Werk in tweetallen.

1 Maak samen een opdracht van acht zinnen waarin de woorden *dat, dus, of, toen* en *wanneer* voorkomen. Onderstreep die woorden. Zorg ervoor dat je zelf weet tot welke woordsoort deze woorden in jouw zinnen behoren.
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Benoem in elkaars zinnen de onderstreepte woorden *dat, dus, of, toen* en *wanneer*.

Opdracht 4 ✪

Werk in tweetallen.

1 Bedenk een zin waarin het woord *dat* drie keer voorkomt: één keer als os.vgw en één keer als aanw. en betr.vnw. Onderstreep de woorden *dat*.
2 Wissel je zin uit met die van een ander tweetal. Benoem in elkaars zinnen de onderstreepte woorden *dat*.

Opdracht 5

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed. vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep. hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw – tw.*

Tekst 1

Groen: saters en nimfen

1 De sater is afkomstig uit de Griekse mythologie. **2** Het was een vrolijk en ondeugend boswezen, dat hoorde tot het gevolg van wijngod Dionysos. **3** Van de sater werd dus gezegd dat hij dol was op wijn. **4** Wanneer je zo'n sater tegenkwam, was die eenvoudig herkenbaar aan zijn bokkenstaart of bokkenoren. **5** Saters waren sterk behaard en droegen een baard. **6** Een bekend attribuut was de fluit. **7** De god Pan (pansfluit) heeft veel saterkenmerken. **8** Saters mochten graag nimfen verleiden. **9** Dat zijn lieflijke meisjes, die het symbool waren van de vredige rust die toen heerste in de natuur.

Ik kan/weet
- vaststellen tot welke woordsoort *dat, dus, of, toen* en *wanneer* behoren.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over het (foutieve) gebruik van de lijdende vorm.

Startopdracht

Noteer van elke zin of die in de bedrijvende vorm staat of in de lijdende vorm.

1 Volgens deze test worden jongeren de laatste jaren steeds grotere zeurpieten.
2 In de zuidelijke provincies zijn de laatste jaren heel wat xtc-laboratoria ontdekt.
3 Voor de gezelligheid blijken mobieltjes in de meeste gevallen funest te zijn.
4 Als crimineel kun je niemand in je omgeving echt vertrouwen.
5 Op dit strand is laatst een fles gevonden met een brief erin van 132 jaar oud.

Theorie

video-uitleg

Het gebruik van de lijdende vorm

Een zin met een werkwoordelijk gezegde kan in de **bedrijvende vorm** staan (actieve zin) of in de **lijdende vorm** (passieve zin, met een vorm van *worden* of *zijn*). In het algemeen is het beter om actieve zinnen te gebruiken. De lezer ziet dan meteen wie de handeling uitvoert.
In de volgende gevallen kun je wel de lijdende vorm gebruiken; vaak ontbreekt dan de door-bepaling:

- als het (a) onbekend, (b) onbelangrijk of (c) overduidelijk is wie de handeling uitvoert:
  a *Vannacht zijn er in deze wijk drie auto's in brand gestoken.*
  b *In het stadspark wordt momenteel een grote vijver aangelegd.*
  c *In Frankrijk wordt komende zondag gestemd voor een nieuw parlement.*
- als je de handeling of het object van de handeling centraal wilt stellen in plaats van de handelende persoon:
  – *De naam van de baby van Kate en William wordt vrijdag bekendgemaakt.*
- als je daarmee onduidelijkheid kunt vermijden:
  – *De medewerker die door de chef op diefstal was betrapt, moest bij de directeur komen.*
  In de bedrijvende vorm is hier niet duidelijk wie er betrapt is, de medewerker of de chef. Kijk maar:
  – *De medewerker die de chef op diefstal had betrapt, moest bij de directeur komen.*

Opdracht 1

Werk in tweetallen. Geef van elke zin aan waarom de lijdende vorm is toegepast:
A Het is onbekend wie de handeling uitvoert.
B Het is onbelangrijk wie de handeling uitvoert.
C Het is overduidelijk wie de handeling uitvoert.
D Met de lijdende vorm wordt de handeling centraal gesteld.
E Met de lijdende vorm wordt het object van de handeling centraal gesteld.
F Met de lijdende vorm wordt onduidelijkheid vermeden.

1 Tijdens de onderhandelingen werden bindende afspraken gemaakt over de nucleaire activiteiten van Iran.
2 De langspeelplaat die ik op Marktplaats had gekocht, was helaas grijsgedraaid.

3 Tussen kerst en oud en nieuw is de villa van de actrice op Mallorca helemaal leeggeroofd.
4 Langs deze gevaarlijke weg wordt na jarenlang getreuzel eindelijk een fietspad aangelegd.
5 Er wordt de laatste jaren steeds meer geklaagd over geluidsoverlast.
6 Is de discoganger die door de portier mishandeld is, op beelden van de bewakingscamera's te zien?
7 In de wijk Oldenelerlanden wordt elke dinsdag het huisvuil opgehaald.
8 Kinderen die vragen, worden overgeslagen.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Overleg met elkaar in welke zinnen de lijdende vorm terecht gebruikt is. Zet de andere zinnen in de bedrijvende vorm.

1 Over de actie #MeToo is indertijd in veel landen wekenlang getwitterd.
2 Pas na twee herkansingen werd door Megan voor de toets een voldoende gehaald.
3 Ons land wordt door 30 procent van de Nederlanders als onveilig ervaren.
4 Hoe wordt in geval van mishandeling of doodslag de duur van een gevangenisstraf bepaald?
5 Op 22 februari 1997 werd de geboorte bekendgemaakt van Dolly, het eerste gekloonde schaap.
6 Door de brandweer was het schoorsteenbrandje in een kwartiertje geblust.
7 Ilses mobiele telefoon is vanochtend door de pestkop van de klas uit het raam gegooid.
8 De jongen door wie de docent in zijn gezicht is gespuwd, was al de hele les vervelend.

Opdracht 3 *

Werk in tweetallen. De zinnen staan in de bedrijvende vorm. Overleg met elkaar welke zinnen of zinsgedeelten beter in de lijdende vorm kunnen staan en waarom. Maak die zinnen of zinsgedeelten passief.

1 In de nacht van vrijdag op zaterdag hebben onbekenden dit kunstwerk van Jan Wolkers zwaar beschadigd.
2 Vroeger organiseerde men in deze oude molen toch vaak tentoonstellingen?
3 Op de kermis heeft een bende Roemeense zakkenrollers het afgelopen weekend ruim vijftig mensen bestolen.
4 Als gevolg van de aantrekkende economie verkopen dealers in ons land steeds meer nieuwe auto's.
5 Is de man die deze jongen uit het brandende huis heeft gehaald, een bekende van de politie?
6 In dit onderzoek brengt de Algemene Rekenkamer de asielstroom 2014-2016 nauwkeurig in beeld.
7 Waardoor de daling van het aantal dodelijke verkeersongevallen is veroorzaakt, moeten de onderzoekers nog uitzoeken.
8 In het park viel een kwaadaardige hond Irma plotseling aan.

Ik kan/weet
- foutief gebruik van de lijdende vorm herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over lastige leestekens.

Startopdracht

Maak een punt van je komma! Bekijk de zinnen *a* tot en met *e*.

1 Welk betekenisverschil is er tussen zin *a* en zin *b* en tussen zin *c* en zin *d*?
2 Laat met behulp van leestekens zien dat zin *e* twee betekenissen kan hebben.

a De bananen, die al bruin en zacht zijn geworden, ga ik niet meer opeten.
b De bananen die al bruin en zacht zijn geworden, ga ik niet meer opeten.
c Hij zat op haar, schoot en rustte uit.
d Hij zat op haar schoot en rustte uit.
e Onze trainer zei Jan is uiterst traag van begrip.

Theorie

video-uitleg

Komma, dubbele punt, aanhalingstekens, puntkomma

Leestekens (bijvoorbeeld punt, vraagteken en uitroepteken) helpen bij het lezen van een tekst. Hieronder staan de regels voor de moeilijkste gevallen.

Een **komma** geeft een rust in de zin aan. Je gebruikt een komma

- voor of na een aanspreking:
  – *Zeg, zou u donateur willen worden van het Wereld Natuur Fonds, mevrouw?*
- tussen de delen van een opsomming (maar niet voor *en*);
  – *In mijn achtertuin staan vaste planten, enkele struiken en een paar bomen.*
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Als we niet minder plastic gebruiken, wordt de plasticsoep in de oceaan nog groter.*
- tussen de hoofdzin en een bijzin, als de delen lang zijn:
  – *Lenie 't Hart werd in 1996 benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau, omdat ze zich decennialang had ingezet voor de zeehondenopvang.*
  Maar: *Ik vind dat zo'n onderscheiding dik verdiend is*.
- voor en achter een bijstelling:
  – *Greenpeace, de bekende milieuorganisatie, protesteert al jaren tegen transporten van radioactief afval.*

Een **dubbele punt** dient om iets aan te kondigen:

- een citaat (directe rede):
  – *De leraar biologie zei: 'De korenwolf komt alleen in Limburg voor.'*
- een gedachte (let op: bij een gedachte gebruik je geen aanhalingstekens):
  – *Kelsy dacht: wat interesseert mij dat nou helemaal*.
- een opsomming:
  – *Deze grote zoogdieren worden het meest bedreigd met uitsterven: de Siberische tijger, de berggorilla en de Javaanse neushoorn.*
  Maar: *Het meest bedreigd met uitsterven worden de Siberische tijger, de berggorilla en de Javaanse neushoorn.* (niet-aangekondigde opsomming)
- een uitleg of toelichting:
  – *Ik hoop dat de wolf zich niet in Nederland vestigt: wolven bijten heel vaak schapen dood.*

Aanhalingstekens gebruik je
- bij citaten (kijk goed naar de voorbeeldzinnen):
  - *'Ik ga een hamster kopen', zei Melissa. 'Gaan jullie mee?'*
  - *'Goed,' antwoordde Roos, 'al snap ik niet wat je met zo'n beest moet.'*
  - *'Hoepel dan maar op!' schreeuwde Melissa boos.*
- als het woord zelf bedoeld wordt en niet de betekenis:
  - *Met hoeveel r'en schrijf je 'concurrentie'?*
- als het woord op een speciale manier (bijvoorbeeld spottend) gebruikt wordt:
  - *Toen de halve klas een onvoldoende had, zei mevrouw Wijsman dat we weer 'uitstekend' gepresteerd hadden.*

Een **puntkomma** gebruik je
- tussen hoofdzinnen die sterker met elkaar samenhangen dan losse zinnen:
  - *Mijn vriendin wilde de tent opzetten onder een hoge boom; dat leek mij niet zo verstandig.*
- als afsluiting van de onderdelen van lange opsommingen die onder elkaar staan. Het laatste onderdeel krijgt als afsluiting een punt. Kijk voor een voorbeeld naar de opsomming in de uitleg bij opdracht 1.

Opdracht 1

De volgende zinnen bevatten verschillende leestekens. Leg van elk leesteken uit waarom het daar gebruikt is.
Voorbeeld: *Moeder vroeg: 'Job, kun jij zo even het tuinpad aanvegen?'*
: – kondigt een citaat aan;
' – geeft het begin van een citaat aan;
, – staat na een aanspreking (Job);
? – sluit een vraag af;
' – sluit een citaat af.

1 Irma vroeg: 'Noa, als we morgen naar het zwembad gaan, kan ik dan misschien bij jou achterop?'
2 Renske was weer 'prima gehumeurd' vandaag: om het minste of geringste snauwde ze iedereen af.
3 Op Bali had Madelon mooie sieraden van Buddha to Buddha gekocht: een armband, een ring en twee paar oorbellen.
4 'Als ik je ooit weer betrap op stelen, Bas, mag je een week lang niet op je iPad!' beet moeder hem toe.
5 Deze Rotterdamse loods, een ervaren zeeman, leerde mij dat 'bakboord' op een schip de linkerkant is; de rechterkant heet 'stuurboord'.

Opdracht 2

Neem de zinnen over en plaats de juiste leestekens.
1 Bij dit watersportcentrum kun je van alles doen snorkelen duiken aquafitnessen en waterskiën
2 Weet u wel zeker vroeg de receptioniste aan de sollicitant dat u vandaag een afspraak heeft met de directeur kan het niet morgen om 15.00 uur zijn
3 Deze zomer gaat Marlinde naar Praag ze wil naar het Technisch Museum naar de Praagse burcht en naar de Petřín-uitkijktoren
4 Wie weet waar Willem Wever woont vroeg de presentator waarop ik antwoordde Willem Wever woont wijd weg
5 Wie zich opgeeft voor de Lenteschool van Lyceo haalt straks alleen nog maar hoge cijfers

Opdracht
3

Neem tekst 1 over en plaats hoofdletters en leestekens.

Tekst 1

Herrie in de keuken

elias elias riep maryse amechtig vanuit de keuken
je moet me helpen
ja schat ik kom eraan bromde elias goedmoedig vanachter zijn krant maar ondertussen las hij rustig verder
paniekerig gilde maryse kom je nou nog elias ik hou het niet meer
geschrokken sprong elias op hij sprintte atletisch naar de keuken daar zag hij hoe zijn lieftallige vrouw op het punt stond te bezwijken onder een keukenkastje dat er duidelijk op uit was om haar fragiele gestalte te verpletteren gelukkig kwam zijn doortastende hulp nog juist op tijd
als ik geweten had dat je gevaar liep stamelde onze daadkrachtige held ontdaan was ik meteen wel gekomen liefje
dat weet ik toch schattebout lispelde maryse aanhankelijk ik weet toch dat je alles voor me overhebt
meen je dat werkelijk duifje vroeg elias verbaasd

Opdracht
4

Vul op de puntjes *ei* of *ij* in.

1 ...delh...d
2 bedr...f
3 bedr...gen
4 elektricit...t
5 indert...d
6 k...zerr...k
7 kapit...n
8 kwalit...t
9 l...ding
10 lekkern...
11 magaz...n
12 overh...d
13 porsel...n
14 r...nigen
15 s...zoen
16 schadel...k
17 specer...en
18 talr...k
19 terr...n
20 tovenar...
21 uitbr...den
22 v...ligh...d
23 waarsch...nl...k
24 zonnesch...n

Opdracht
5 ✱

Bedenk een homofoon die gespeld met *ei* een andere betekenis heeft dan geschreven met *ij*.

Opdracht
6

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig *-(e)n-*, *-e-* of *-s-*.

1 beer + leuk
2 beroep + speler
3 bioscoop + stoel
4 drink + broer
5 geboorte + kaartje
6 gerst + nat
7 groente + soep
8 hel + vuur
9 knars + tanden
10 koek + pan
11 passagier + schip
12 protest + stem
13 reus + gezellig
14 tarwe + brood
15 zon + steek
16 zwijn + stal

Opdracht
7 ✱

Maak met de samenstellingen die je bij opdracht 6 hebt gevormd, acht tweetallen van samenstellingen waarbij dezelfde regel is toegepast.

Opdracht
8

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit de volgende woorden: *agrarisch – budget – cliënt – communicatie – concurrent – desillusie – dubieus – dyslectisch – hypocrisie – illustreren – inactief – incasseren – inferieur – mythologie – naïef – paradoxaal – prognose – reductie – speculatief – tutoyeren*

1 Het is tamelijk … om te geloven dat al die heldenverhalen uit de Griekse … echt gebeurd zijn.
2 Door een val van een steiger is deze metselaar al jaren … en tot zijn spijt is de … dat hij nooit weer zal kunnen werken.
3 Voor jongeren die … zijn, leidt elke spellingtoets tot een nieuwe …, want het resultaat valt altijd weer tegen.
4 De directeur vroeg aan zijn chef hem in de onderlinge … niet steeds met 'u ' aan te spreken, maar hem in plaats daarvan te ….
5 Ook dit jaar heeft de … sector door de misoogsten als gevolg van een te natte zomer weer flinke schadeposten moeten ….
6 Dat Kamerleden de bonussen bij de banken willen beperken, maar na hun ambtstermijn wel enorme salarissen opstrijken in het bedrijfsleven, … volgens mij uitstekend de … in de politiek.
7 Omdat de student maar een klein … had, moest hij goedkope kleren kopen en schoenen van … kwaliteit.
8 De krant meldde in een artikel dat Nederland een van de volgende Olympische Spelen mag organiseren, maar ik vind dat nogal …, want het is uiterst … of het ooit zover zal komen.
9 Een ondernemer is altijd een beetje bang dat zijn beste … zullen kiezen voor het bedrijf van een ….
10 In het kader van de … van de CO_2-uitstoot is het een … beslissing van het kabinet om enorme windmolenparken aan te leggen, maar tegelijkertijd wel de steenkoolcentrales langer open te houden.

Opdracht
9

Noteer het werkwoord in de juiste spelling.

1 Gisteren hebben we een uur … (scrabbelen) en een uur … (bingoën).
2 Vroeger … (rugbyen) Jan, maar nu … (curlen) en … (gamen) hij vooral.
3 De song die Jos gisteren … (downloaden), heeft hij vandaag weer … (deleten).
4 Met alle werknemers hebben we gezellig … (picknicken) en … (paintballen).
5 Als Adrian niet goed met je … (matchen), is het beter dat je hem … (dumpen).
6 Voordat Alice … (fitnessen), … (stretchen) ze om haar spieren op te warmen.
7 Maxim … (flirten) gisteravond met een van de meisjes met wie hij … (linedancen).
8 Als coureur … (racen) Max foutloos op dit circuit, maar vandaag … (crashen) hij al snel.
9 Ooit werd veel afval … (dumpen), maar tegenwoordig wordt het … (recyclen).
10 Elke week … (brunchen) Ellen met haar vriendin en … (shoppen) ze vervolgens de hele zaterdagmiddag.

Ik kan/weet
- komma's, dubbele punten, aanhalingstekens en puntkomma's gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Kleur bekennen

Wat voor type ben jij? Wacht jij eerder af in een discussie als anderen het woord voeren of ben jij altijd haantje-de-voorste en heb jij je mening al klaar, nog voordat je goed over het onderwerp hebt kunnen nadenken? Vandaag komt iedereen met zijn eigen mening aan de beurt!

In deze opdracht ga je in een team van ongeveer vijf leerlingen met een ander team debatteren over een gezamenlijk bedachte stelling. Niet-debatterende teams zijn jury.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- debatteren;
- een oordeel geven over de waarde en de betrouwbaarheid van gegeven informatie, over de argumentatie en over de non-verbale middelen die een spreker gebruikt.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik weet de betekenis van veel voorkomende functiewoorden. 3F • Ik kan de functie van (sommige) alinea's in een tekst benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan rekening houdend met de briefconventies een zakelijke brief schrijven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunt en argumenten in een debat. 3F • Ik kan de argumentatie in een debat op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F • Ik kan verbale en non-verbale aspecten van een debat beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan deelnemen aan verschillende debatvormen. 3F
Woordenschat	• Ik kan spreekwoorden en uitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan onderscheid maken tussen de bedrijvende en de lijdende vorm. 2F • Ik kan zinnen met een lijdende vorm herschrijven in de bedrijvende vorm en omgekeerd.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan vaststellen tot welke woordsoort *dat*, *dus*, *of*, *toen* en *wanneer* behoren.
Formuleren	• Ik kan foutief gebruik van de lijdende vorm herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik kan komma's, dubbele punten, aanhalingstekens en puntkomma's gebruiken. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 6

Doelen

Reclametaal

Raadsel: wat is goed en toch misleidend? Antwoord: succesvolle reclame. Als reclame goed z'n werk doet, verleidt die ons tot aankoop van een product. Beeld doet veel bij reclame, maar de taal is vaak ook cruciaal. Een reclameslogan kan zelfs een bekend zinnetje worden, zoals *Dat zeg ik, GAMMA!* en *Melk, de witte motor*.

Zoek in tweetallen drie bekende Nederlandse reclameslogans en geef aan welke jullie goed of slecht vinden en waarom.

Hoe werkt reclame?

Kort en krachtig, zo moet reclame volgens de kenners zijn. **Alliteratie** of beginrijm (woorden met dezelfde letter laten beginnen) werkt ook: *Heerlijk, helder Heineken*. Bijzonder zijn de slogans met een woordspeling. Een voedingsmerk prees zijn producten aan met *Dat zit wel Knorr*. En voor een meubelzaak werd bedacht: *Binnen gewoon mooi, buitengewoon voordelig*.

Zoek uit wat volgens professionals beslist niet werkt in reclame.

Hou het simpel!

Reclame is vaak simpel: *Ik wil Bolletje*! of *Echt HEMA*. Toch zijn er ook wel doordenkers onder de slogans, zoals die van *De Pers*, ooit een meeneemkrant: *Gratis, maar niet goedkoop*. Of die van een supermarkt: *Kopen bij de Spar is sparen bij de koop*. Een andere pittige is *NRC, slijpsteen voor de geest*, gericht op intellectuele krantenlezers.

Kies met een klasgenoot een product of dienst waarvoor jullie reclame willen maken en bedenk een goede slogan.

Lezen

Je leert over functiewoorden.

Startopdracht

Beantwoord de vragen bij tekst 1.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
De functies van de alinea's in tekst 1 zijn: *aanbeveling, nuancering (mening wat minder zwart-wit maken), verklaring 1, verklaring 2 en verschijnsel.*

2 Vul in het onderstaand schema van elke alinea de juiste functie in.

alinea	functie
1	
2	
3	
4	
5	

Tekst 1

Wat drukt de vakantiepret?

[1] Een vakantie hoort te ontspannen. Wat echter opvalt, is dat tijdens deze periode soms de fysieke weerstand van de vakantiegangers afneemt en dat ze daarom ziek kunnen worden. Ad Vingerhoets, hoogleraar psychologie aan de Universiteit van Tilburg, noemt twee factoren die de vakantiepret kunnen drukken.

[2] Heimwee is er een van. 'Gevoelens van heimwee zijn verwant aan verschijnselen als rouw en liefdesverdriet. Je kunt er behoorlijk ziek van worden, mede doordat mensen met heimwee vaak slecht eten en slecht slapen. Er zijn getuigenissen dat tijdens oorlogen in voorgaande eeuwen meer soldaten in huurlegers overleden door heimwee dan als gevolg van gevechtshandelingen.'

[3] Ook vakantiestress moet je niet onderschatten, vindt de hoogleraar. 'Reizen, vooral naar landen waar je de gewoontes niet goed kent, is verlies van controle. En verlies van controle is oorzaak nummer één van stress. Je hoort vaak dat mensen op vakantie gaan om de accu weer even op te laden, maar door vakantiestress is er eerder sprake van energieverlies.'

[4] Vingerhoets wil best toegeven dat je op vakantie afstand kunt nemen van de dagelijkse stress. 'En je kunt je creativiteit voeden doordat je hoofd en agenda even minder vol zijn. Het is ook best inspirerend om natuur en cultuur te bewonderen die anders is dan die in je eigen omgeving.'

[5] Zijn advies is om dan niet op zo'n overvolle camping te gaan staan met tien centimeter ruimte tussen de tentjes. 'Als je op vakantie gaat, zoek dan ook rust. Een afgelegen plekje, lekker weer, een goed boek: die factoren kunnen je gelukkig maken.' Voor hemzelf geldt: hoe minder zielen, hoe meer vreugd.

Naar: Algemeen Dagblad, 11 juli 2017

Theorie

video-uitleg

Functiewoorden (2)

In hoofdstuk 5 heb je alinea's benoemd met de functiewoorden *aanbeveling*, *probleemstelling*, *tegenwerping*, *uitwerking*, *verklaring* en *weerlegging*.
In dit hoofdstuk ga je oefenen met de functiewoorden *aanleiding*, *afweging*, *anekdote*, *constatering*, *nuancering* en *vraagstelling*.

Opdracht
1

Lees de omschrijvingen A tot en met F: het zijn omschrijvingen van functiewoorden. Lees daarna de teksten 2 tot en met 5. Dat zijn alinea's uit langere teksten. Welk functiewoord hoort bij welke tekst?

A Aanleiding – Een aanleiding is een actuele gebeurtenis die de schrijver gebruikt om zijn tekst aan op te hangen. De aanleiding staat meestal aan het begin van een tekst.
B Afweging – De schrijver heeft bijvoorbeeld voor- en nadelen of voor- en tegenargumenten gegeven. Nu moet hij bepalen wat het belangrijkste is, voordat hij een conclusie trekt.
C Anekdote – De schrijver vertelt een (waargebeurd en meestal grappig) verhaaltje als illustratie bij het onderwerp van een tekst. Anekdotes komen vrij vaak voor aan het begin van een tekst.
D Constatering – De schrijver stelt een feit of verschijnsel vast, hij doet een bepaalde waarneming. Soms beschrijft hij het verschijnsel ook.
E Nuancering – Dit is een verfijning of een kleine aanpassing van een bewering of stelling. De schrijver geeft bijvoorbeeld eerst zijn mening over iets en formuleert die vervolgens preciezer of maakt die opinie wat minder zwart-wit.
F Vraagstelling – De schrijver geeft aan welke vraag in (een deel van) zijn tekst centraal staat.

Tekst 2

(– uit een tekst over de intelligentie van octopussen)
De nukken van octopus Truman vormden een belangrijke bijdrage aan de wetenschap. Hij had zonder een echt duidelijke reden een gruwelijke hekel aan één verzorgster. Telkens weer als zij binnenkwam in Trumans aquarium in Boston (VS), spoot hij een flinke plens water in haar richting. De haat zat diep. Toen de verzorgster namelijk na maandenlange afwezigheid terugkeerde, herkende Truman haar en spoot haar weer nat. Lange tijd zagen kritische biologen dit soort verhalen aan voor overmatig enthousiasme van octopusfanaten. Nu blijkt echter dat octopussen inderdaad voorkeur voor personen kunnen hebben.

Naar: Quest, juli 2017

Tekst 3

(– uit een tekst over familieproblemen)
Door films en reclames denken we dat hele families om de haverklap gelukzalig glimlachend aan lange tafels zitten te dineren. Natuurlijk komt dat voor, maar de werkelijkheid is vaak helaas wat gecompliceerder. Bijna zeventig procent van de mensen heeft minstens één irritant familielid, zo blijkt uit onderzoek van de Amerikaanse psycholoog Leonard Felder voor zijn boek *When difficult relatives happen to good people* (2003). In bijna elke familie komen strubbelingen voor, waardoor lang niet iedereen glimlachend samen aan tafel zit. Toch streven we daar wel naar.

Naar: Quest Psychologie, 12 oktober 2017

Tekst 4

(– uit een tekst over jonge ondernemers)
Op zijn zestiende had hij een gouden idee voor een bedrijf: pizza-automaten bouwen. Nu werkt Jordi Hillenga (20) hard om er een internationaal succes van te maken. Hoe kwam hij op het idee om pizza-automaten te gaan maken? Wat heeft hij nodig om internationaal door te breken? En hoe ziet een werkdag van deze jonge ondernemer er eigenlijk uit? Elsevier liep een dagje met Jordi mee.

Naar: Elsevier Weekblad, 14 september 2017

Tekst 5

(– uit een tekst over de nieuwe energievorm aardwarmte of geothermie: warm water wordt diep uit de aarde opgepompt en via buizen voor de verwarming van huishoudens gebruikt)
Voordeel van geothermie ten opzichte van fossiele brandstof of aardgas is dus dat de warmte van de aarde eeuwig beschikbaar is. Verder komt bij het oogsten van de warmte amper CO2 of vervuiling vrij. Bovendien kan geothermie cruciaal zijn om autonoom te blijven ten opzichte van wispelturige energielanden als Rusland en Saoedi-Arabië. Daar staat tegenover dat het bij aardwarmte nog ontbreekt aan beleid en maatregelen. Het adviesorgaan van de regering noemt de risico's bij het boren naar geothermieputten op dit moment 'vergelijkbaar met die in de olie- en gaswinning', waarbij de kans aanwezig is op aardbevingen en -verzakkingen.

Naar: de Volkskrant, 25 juli 2017

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 6. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding?
3 Noteer de betekenissen van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
nippen (al. 1) – krochten (al. 1) – uitgelaten (al. 1) – gedruis (al. 1) – auditieve (al. 2) – cognitie (al. 3) – relatief gehoor (al. 3) – intrinsiek (al. 3) – interpreteren (al. 7) – nostalgie (al. 9) – verwondering (al. 9) – extraheren (al. 10) – consorten (al. 10) – in de vergetelheid raken (al. 11)
4 In het middenstuk past boven elke alinea een van de tussenkopjes *a* t/m *e*. Noteer de letters in de juiste volgorde.
a Hormonen
b IQ-verhogend
c Mozart-effect
d Snowball
e Veilig emoties ervaren

De eerste vier alinea's van de tekst hebben binnen de tekst een eigen functie. Benoem die functies door een van de volgende functiewoorden te kiezen: *aanbeveling*, *afweging*, *aanleiding*, *anekdote*, *constatering(en)*, *nuancering*, *samenvatting*, *uitwerking*, *vergelijking*, *verklaring*, *voorbeeld* en *weerlegging*.

5 Wat is de functie van alinea 1?
6 Wat is de functie van alinea 2?
7 Wat is de functie van alinea 4?

8 Waarom vermoedt Honing dat ons vermogen tot het maken van en luisteren naar muziek er al is voordat we taal voor het eerst gebruiken? (al. 3).
9 Het is volgens Honing geen toeval waarom kaketoes ook bekendstaan om hun gevoel voor taal. (al. 5) Leg uit of jij zijn uitleg overtuigend vindt.

10 Wat is de functie van alinea 7 ten opzichte van alinea 6? Kies een van de functiewoorden die boven vraag 5 genoemd staan.
11 'Jaren later moesten de onderzoekers hun inzichten anders interpreteren.' (al. 7) Op welke punt(en) deden ze dat?
12 Alinea 9 bevat een aantal voorbeelden. Citeer de zin uit alinea 8 die met deze voorbeelden wordt geïllustreerd.
13 'Wat zorgt ervoor dat sommige muziekstukken worden gewaardeerd, maar snel zijn vergeten en andere stukken extreem aanstekelijk werken en als een oorwurm blijven hangen?' (al. 10) Welk antwoord geeft de tekst op deze vraag?
14 Vind je alinea 11 een goed slot, gelet op de functie die een slotalinea vaak heeft? Licht je antwoord toe.

Opdracht 3

Stel, je hebt de taak gekregen om zelf een artikel te schrijven over de invloed van muziek op je hersenen. Als basis hiervoor mag je tekst 6 gebruiken. Op internet vind je ook nog de term *music evoked autobiographical memory*, die je wilt verwerken in je eigen tekst.
1 Welk functiewoord is het meest geschikt voor het tekstgedeelte waarin je deze term gaat gebruiken?
2 Schrijf nu deze alinea, waarin de gekozen functie duidelijk herkenbaar is.

Tekst 6

Wat muziek doet met je brein

[1] Niet veel mensen zullen toegeven dat ze genieten van *De Macarena* van Los del Rios, uit 1993. Maar toch, nu je in de strandtent van je colaatje staat te nippen, betrap je jezelf erop dat je toch met je voet staat mee te wippen en dat je je hoofd met moeite stil houdt. Een paar meter verderop zijn wat anderen in een dolle bui opgesprongen uit hun strandstoelen. Ze zijn naast elkaar gaan staan, hebben hun handen op hun heupen gezet en jawel, daar gaan ze, in het ritme. Je kent het dansje ook, al heb je het ver weggestopt in de krochten van je brein. De suiker in het drankje begint zijn werk te doen en toegegeven, de klanken en de aanblik van die uitgelaten dansers stemmen je vrolijk. Eén slok nog en je glas is leeg. Je zet het op de bar, loopt naar hen toe, en mengt je in het dansgedruis. Wat doet muziek eigenlijk met je brein?

[2] Laten we eerst bekijken wat er in je hersenen gebeurde in die twee minuten tijd dat het liedje speelde. Het ritme dat via je oren binnenkwam, activeerde je basale ganglia, een groep van kernen in de hersenen die betrokken is bij het controleren van bewegingen en bij je beloningssysteem. Ook activeerde het je hersenstam, die op zijn beurt motorische zenuwcellen in je ruggenmerg aanzwengelde die onder meer de spieren die je hoofdbewegingen aansturen, en motorische gebieden in je hersenen voor je armen en benen, waardoor je móest bewegen. De melodie kwam via je hersenstam, niet ver van je oren – al na de eerste paar tonen herkende je die en werden je superior frontale gyrus en premotore cortex geactiveerd. De dansers spraken je spiegelneuronen aan, die je stimuleerden om mee te doen.
[3] Henkjan Honing, hoogleraar muziekcognitie aan de Universiteit van Amsterdam, vermoedt dat ons vermogen tot het maken van en luisteren naar muziek er al is voordat we taal voor het eerst gebruiken. Ook bij dieren zie je de verschillende mechanismen in →

de hersenen terug die muzikaliteit aantonen. 'Twee aspecten, maatgevoel en relatief gehoor, vormen de basis van muzikaliteit', zegt Honing. Verschillende dieren, zoals zangvogels en sommige apen en ook baby's van zes maanden oud hebben al maatgevoel: zij horen regelmaat in een variërend ritme, toonden hij en collega's aan. 'Merkwaardig genoeg blijkt dat mannelijke zangvogels wanneer ze zingen, daar opgewonden van raken. Niet alleen fysiek maar ook hormonaal. Kennelijk vindt de natuur het zingen belangrijk, het is intrinsiek belonend. Dat is verder alleen met essentiële zaken als eten en seks.'

[4] De kaketoe Snowball werd in 2009 wereldberoemd dankzij een filmpje op internet waarin hij met zijn hoofd en poten het ritme aan kon geven van het nummer *Everybody* van de Backstreet Boys, wat op verschillende snelheden werd afgespeeld. De eerste auteur van de publicatie over Snowball in het tijdschrift *Current Biology* was Ani Patel, die inmiddels hoogleraar psychologie is aan Tufts University in de Verenigde Staten.

[5] Kaketoes staan ook bekend om hun gevoel voor taal, wat volgens Patel geen toeval is. Zo bleek recent dat mensen die door aanleg of door een hersenbeschadiging amuzikaal zijn, twee tot drie procent van de bevolking, ook moeite hebben met het interpreteren van emoties in gesproken taal. 'Onze systemen voor de verwerking van muziek en taal lenen dus veel van elkaar,' zegt Patel.

[6] Er is veel onderzoek gedaan naar de invloed van muziek op onze intelligentie. In 1993 werd in *Nature* het zogeheten 'Mozart-effect' aangetoond. Honing: 'Het was voor ons duidelijk: Mozartmuziek is de unieke mogelijkheid om beter te scoren op intelligentietesten. Scholieren die namelijk tien minuten naar Mozart luisterden, scoorden direct erna op één aspect van een IQ-test, namelijk ruimtelijk inzicht, hoger dan scholieren die tien minuten ontspanningsoefeningen deden of aan stilte werden blootgesteld.'

[7] Jaren later moesten de onderzoekers hun inzichten anders interpreteren. Uit vervolgonderzoek bleek namelijk dat dit effect niet alleen met muziek werd bereikt. De scholieren waren door het luisteren alert en ontspannen. 'Dat zouden ze door het eten van een banaan bij wijze van spreken ook kunnen worden, dus zo uniek is het effect niet,' zegt Honing. 'Bovendien is er geen directe relatie met Mozart; hetzelfde effect wordt ook bereikt met andere muziek. Het gaat om muziek waar je vrolijker van wordt, daar word je tijdelijk wat slimmer van.' En van welke muziek je vrolijk wordt, dat is voor iedereen anders.

[8] Ook emotioneel is de impact van muziek ongeëvenaard. Opvallend daarbij is dat we muziek soms gebruiken om onze stemming te versterken en soms juist om ons in een andere gemoedstoestand te brengen. 'Muziek heeft een relatie met ons emotionele systeem en kan het positief beïnvloeden, maar onduidelijk is waarom.' Er zijn alleen kleine partjes wetenschap die er iets over zeggen. Hij geeft het voorbeeld van tien proefpersonen, die in een scanapparaat hun hersenen lieten onderzoeken. Ze hadden wat veel mensen zullen herkennen: het ene moment in dat ene muziekstuk dat hen elke keer weer raakt. 'Bij de test bleek dat de luisteraars, zich verheugend op dat moment, dopamine, ook wel het gelukshormoon genoemd, aanmaakten in hun hersenen.' Onbegrepen is waarom de hersenen dat doen bij iets zo abstracts als muziek.

[9] Veel mensen houden ervan om te luisteren naar droevige muziek. Wanneer we zelf droevig zijn, kan dat helpen bij de verwerking, door vastzittende emoties los te maken en de ruimte te geven. Maar ook niet-droevige mensen luisteren graag naar droevige muziek. Het wekt meer emoties op dan alleen verdriet, zoals nostalgie, tederheid en verwondering. En de droevige sfeer zelf beïnvloedt onze stemming om verschillende redenen positief, vertelt hoogleraar Erik Scherder van de Vrije Universiteit. 'Via muziek kunnen we intense emoties op een veilige manier ervaren.'

[10] Wat zorgt ervoor dat sommige muziekstukken worden gewaardeerd, maar snel zijn vergeten en andere stukken extreem aanstekelijk werken en als een oorwurm blijven hangen? Daar doet het team van Henkjan Honing met Engelse collega's van het Museum of Science and Industry in Manchester onderzoek naar. Je kunt er zelf aan meedoen: op www.hookedonmusic.org.uk kun je testen of je bepaalde nummers op basis van een kort geluidsfragment herkent en kunt verder neuriën. Op basis van de resultaten van de honderdduizenden deelnemers extraheren Honing en consorten de ingrediënten van een hit. [11] In 2014 maakten ze hun eerste resultaten bekend. De muziek moet een bepaalde herhaling en voorspelbaarheid in zich hebben en niet te ingewikkeld zijn voor onze hersenen om te verwerken. Vooral bepaalde muziek uit de jaren vijftig, zoals die van Pierre Boulez, blijkt die ingrediënten niet te bevatten en dreigt daardoor in de vergetelheid te raken. 'Die muziek pleegt zo'n aanslag op je cognitieve systeem, dat je er niets mee kan', zegt Honing. 'Het is een beleving, en daarna is het weg.'

Naar: Reporters Online, op 24 augustus 2017, www.gezondheidenco.nl, op 8 augustus 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 7. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Formuleer, zonder de tekst precies te hebben gelezen, een antwoord op de volgende vraag: Vind jij het aanleren van kennis op school achterhaald? Waarom (niet)?
3 Noteer de betekenissen van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
miskent (al. 2) – passé (al. 2) – scepticus (al. 2) – deugd (al. 4) – progressieve (al. 5) – efficiënt (al. 5) – retorica (al. 8) – trivium (al. 8) – tijdgeest (al. 14) – toerusting (al. 14)
4 ‘De meeste auteurs schetsen een nuchter en soms ook ontnuchterend beeld van de digitalisering van ons onderwijs’ (al. 1) Parafraseer deze zin, dat wil zeggen: formuleer hem in eigen woorden.
5 Leg uit welk functiewoord uit de theorie het beste past bij alinea 1.
6 Welk(e) signaalwoord(en) voor een toegevend verband herken je in alinea 2?
7 Wat wordt bedoeld met ‘aanwezige afwezigheid’? (al. 4)

Verschillende alinea’s in de tekst hebben een eigen functie. Benoem die functies door een van de volgende functiewoorden te kiezen: *aanbeveling*, *afweging*, *aanleiding*, *anekdote*, *conclusie*, *constatering(en)*, *nuancering*, *samenvatting*, *uitwerking*, *verklaringen*, *voorbeelden* en *vraagstelling*.

8 Wat is de functie van alinea 3?
9 Wat is de functie van alinea 4?
10 Wat is de functie van alinea 6?
11 Waarin verschilt de natuurlijke manier van leren van de nieuwe onderwijsmethoden? Verwerk in je antwoord de informatie uit alinea 5, 7 en 9. Gebruik maximaal zestig woorden.
12 Wat wordt bedoeld met ‘digitaal geletterd’? (al. 11)
13 Wat wordt bedoeld met ‘kritisch geletterd’? (al. 14)
14 ‘Het opleiden van goede leraren, met een brede algemene ontwikkeling en goede digitale vaardigheden, is volgens Glas een eerste stap.’ (al. 14) Waarnaar is dit een eerste stap?
15 Bekijk nogmaals je antwoord op vraag 2. Is jouw antwoord op deze vraag veranderd door het lezen van deze tekst? Waarom (niet)?
16 Wat is de functie van alinea 14? Kies uit de functiewoorden boven vraag 8.

Opdracht 5 ✱

1 In deze editie van *Nieuw Nederlands* werken we met de RTTI-systematiek. Zoek op waar de letters in RTTI voor staan.
2 Gaat RTTI meer uit van de natuurlijke manier van leren of van de kerngedachte van progressieve onderwijsvernieuwing? Leg je antwoord uit.
3 Wordt de informatie in dit boek geheel aangeboden volgens de manier die je bij vraag 2 hebt ingevuld? Leg je antwoord uit.
4 ‘De Grieken en Romeinen hielden de drieslag grammatica, logica en dan pas retorica aan als bouwstenen van de taal en van ons denken.’ (al. 8) Leg uit dat de natuurlijke manier van leren waarover Boomsma het heeft overeenkomstig deze drieslag is.

Tekst 7

Is kennis niet een beetje achterhaald?

[1] Waarom zouden jongeren nog naar school moeten, nu ze alles wat ze willen weten op Wikipedia of op YouTube kunnen vinden? Docenten, maar ook filosofen ontkomen niet aan de vraag waar de toegevoegde waarde van de klas ligt in de 21ste eeuw. Onlangs verscheen het boek *Onderwijs in tijden van digitalisering*, waarin vijftien auteurs hun denkbeelden over dit onderwerp hebben gebundeld. ‘De meeste auteurs schetsen een nuchter en soms ook ontnuchterend beeld van de digitalisering van ons onderwijs’, schrijft samensteller Ad Verbrugge in het voorwoord. Tijd om te onderzoeken wat de vaardigheden op school in de 21ste eeuw eigenlijk zijn en of feitenkennis er nog toe doet.

[2] Niemand miskent hoe handig digitale leermiddelen kunnen zijn: met het online-programma WRTS kun je met woordbetekenissen oefenen, met apps als Socrative vallen quizjes te maken en in een drive kunnen leerlingen makkelijker samen een werkstuk maken. Desondanks lijkt met de overvloed aan de informatie die voorhanden is, iets in je hersenen opslaan passé. ‘Ik merk het zelf’, bekent Diederik Boomsma, digitaliserings-scepticus, die een van de bijdragen aan de bundel leverde: ‘Sinds ik dingen kan opzoeken, onthoud ik ze minder goed.’ Dat verschijnsel zien zelfs auteurs die pleiten voor meer computers in de klas. Want kennis is niet hetzelfde als informatie.

[3] Je kunt op vakantie in Parijs wel je telefoon een zin laten vertalen, maar als je een gesprek wilt voeren, zul je toch de werkwoorden être, avoir en aller in je hoofd gestampt moeten hebben, anders is het gesprek snel afgelopen. Je kunt wel allerlei weetjes over Hitler verzamelen, maar als je zelf niets weet over de Duitse dictator, kan internet je de grootste onzin over hem op de mouw spelden.

[4] Leerlingen moeten kennis stampen en ze zullen moeten aanvaarden dat een docent soms meer weet dan hun telefoon. Hoe krijg je dan leerlingen zover? Hoe houd je hun aandacht vast? Mobieltjes zorgen ervoor dat leerlingen snel worden afgeleid; deze scholieren vertonen een ‘afwezige aanwezigheid’, zoals filosoof Hans Schnitzler het formuleert. En de overvloed aan beschikbare informatie zorgt ervoor dat ze scannend zijn gaan lezen - een boek uitlezen vraagt van leerlingen vaak al te veel concentratie. Het ontbreekt aan een idee hoe je leerlingen intellectuele deugden als discipline bijbrengt. Dat is in Nederland al snel een vies woord, net als inspanning, herhaling, oefening.

[5] De kerngedachte van progressieve onderwijsvernieuwing is dat je via de wetenschap nieuwe onderwijsmethoden kunt ontwikkelen die beter aansluiten bij het natuurlijke leerproces van kinderen. De voorstanders beweren dat deze nieuwe methoden het onderwijs zowel leuker als efficiënter maken.

[6] Wel geven de meesten van hen toe dat deze vorm van leren voor sommigen nog heel moeilijk is. Er wordt leerlingen gevraagd van alles te vinden, maar velen missen helaas toch basiskennis. Leerlingen die spelenderwijs leren wat ze moeten leren, hebben vaak van huis uit al goede vaardigheden en ervaringen meegekregen. Zij kunnen al vrij snel creatief omgaan met de stof. De nieuwe lesvormen kunnen dus pas effectief ingezet worden, als alle leerlingen een bepaalde basis hebben.

[7] De natuurlijke volgorde voor het leren is volgens Boomsma: eerst de feiten leren, dan de logische verbanden ertussen zien en dán alles toepassen. Je ziet dat nog wel in sommige studies, zoals medicijnen: je moet eerst alle botjes kennen en de namen van de weefsels en waar alles loopt, dán hoe die zich tot elkaar verhouden en uiteindelijk ga je de diagnose stellen. Eerst kennis, dan begrip, dan creativiteit.

[8] Boomsma vertelt: ‘De Grieken en Romeinen hielden de drieslag grammatica, logica en dan pas retorica aan als bouwstenen van de taal en van ons denken. In de Middeleeuwen werd dat trivium de basis van de klassieke westerse onderwijstraditie en

in 1947 werd die drieslag herontdekt door de Engelse schrijfster Dorothy Sayers. In haar essay *The lost tools of learning* laat ze zien dat kinderen het op de basisschool nog prima vinden om dingen uit hun hoofd te leren. Zulke kennis onthoud je ook meestal je hele leven, zeker als je het leert via ritme of via een liedje.'

[9] Waar de plannen voor 'toekomstgericht onderwijs' volgens Boomsma in doorschieten, of eigenlijk in blijven steken, is dat ze de volgorde omdraaien: je moet op school vaak creatief en kritisch zijn. Maar over het algemeen leer je pas iets door te stampen. Je hebt wel geniale kinderen voor wie de omgekeerde aanpak geschikt is, maar vrijwel iedereen heeft basiskennis nodig die aangeleerd moet worden.

[10] Naast de leermethoden is er nog iets vreemds aan de hand in het onderwijs, vindt Boomsma. Op school leer je talen, exacte vakken, aardrijkskunde, geschiedenis enzovoorts. Dat is al decennialang zo. Is het dan niet vreemd dat scholieren buiten school voortdurend in digitale sferen verkeren, terwijl ze daarbinnen bijna geen kennis over computers meekrijgen? Volgens René Glas, universitair docent nieuwe media en digitale cultuur in Utrecht, is dat inderdaad vreemd.

[11] Dat docenten vaak minder digitaal geletterd zijn dan hun leerlingen, is geen reden om op school geen aandacht aan computers en nieuwe media te besteden. Zoals onderzoek van Platform 2032 – een door de overheid in het leven geroepen denktank – bevestigt, maken jongeren namelijk wel heel veel gebruik van computers en digitale media, maar reflecteren ze er weinig op.

[12] Glas' visie is dat de 'natuurlijke volgorde van leren' – eerst kennis, dan begrip, dan creativiteit – ook best toegepast kan worden op de wereld van de (sociale) media, van blogs, games, van Google en Apple. Als kinderen op de basisschool ook basale digitale mediakennis meekrijgen - juf, wat is een algoritme? - kunnen ze op de middelbare school toekomen aan kritische vragen. Welke wereldbeeld komt eigenlijk naar voren in computerspel The Sims? Verdient Bill Gates geld aan het promoten van iPad-onderwijs?

[13] Na die fase doorlopen te hebben, zouden jongeren ook zelf games kunnen maken, of bewuster kunnen bloggen. Daarmee kunnen ze zelf een stempel drukken op die wereld, en zijn ze geen naïeve consumenten meer. Maar wie scholieren wil begeleiden in het kritisch reflecteren op de digitale realiteit van nu - de macht van Google, de marktlogica achter games als Angry Birds, de werking van algoritmen en van filterbubbels – zal daar wel iets vanaf moeten weten.

[14] Die 'kritische geletterdheid' ontbreekt bij docenten van het oude slag vaak. Het opleiden van goede leraren, met een brede algemene ontwikkeling en goede digitale vaardigheden, is volgens Glas een eerste stap. De leraren kunnen alle opgedane kennis overdragen en zo de kinderen goed voorbereid de maatschappij in sturen. Zo kan de aandacht voor vaardigheden op school in de 21ste eeuw ook gelezen worden: niet als een oproep tot slaafs meebewegen met de tijdgeest, maar om scholieren te helpen een onafhankelijk oordeel te vormen over de mechanismes die de nieuwe media maken tot wat ze zijn.

Naar: Trouw, 19 augustus 2017; onderzoekonderwijs.net, op 11 augustus 2018

Ik kan/weet
- de betekenis van veel voorkomende functiewoorden. 3F
- de functie van (sommige) alinea's in een tekst benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een sollicitatiebrief schrijven.

Startopdracht

Stel, je oudere zus is net klaar met de lerarenopleiding. Ze wil gaan solliciteren als docent Nederlands op jouw school.

1 Welke eigenschappen moet ze benadrukken in een sollicitatiebrief?

2 Wat moet ze schrijven over haar achtergrond?

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiebrief schrijven

Een **sollicitatiebrief** is een zakelijke brief. Daarin maak je duidelijk:
- dat je graag de baan wilt die de werkgever aanbiedt;
- waarom je dat graag wilt; dat is je motivatie;
- waarom je geschikt bent voor de baan;
- dat je (min of meer) voldoet aan de functie-eisen.

Het doel van de brief is dat je wordt uitgenodigd voor een gesprek.
Bij een sollicitatiebrief voeg je op een apart blad een bijlage toe: een **curriculum vitae** (= levensloop), meestal afgekort als **cv**.

Zo schrijf je een sollicitatiebrief
- Deel de brief in volgens de conventies van de zakelijke brief.
- Schrijf in de eerste zin de aanleiding voor de brief, bijvoorbeeld: *Naar aanleiding van uw advertentie in* …
- Vermeld de vacature waarop je solliciteert, bijvoorbeeld: *Hierbij solliciteer ik naar de functie van* …
- Geef relevante informatie; dat is informatie over jou die voor de werkgever van belang is. Voor een baan als kinderoppas bijvoorbeeld: *Ik heb al een jaar geassisteerd bij de buitenschoolse opvang in mijn wijk*.
- Geef een goede motivatie met argumenten: *Ik ga graag met kinderen om. Hun fantasie, hun taalgebruik en hun eigen kinderwereld trekken mij erg aan*.
- Sluit af met een zin waarin je een verwachting uitspreekt of een verzoek doet: *Ik hoop snel van u te horen*.
- Vermeld helemaal onderaan *Bijlage: curriculum vitae* (zonder punt).

Zo schrijf je een cv (curriculum vitae)
Een curriculum vitae bestaat uit een schematisch overzicht van:
- persoonlijke gegevens: voor- en achternaam, adres (straatnaam, postcode, woonplaats), telefoonnummer(s), e-mailadres, geboortedatum, geslacht (M/V), nationaliteit, burgerlijke staat (gehuwd/ongehuwd);
- opleiding: schoolopleiding en eventuele cursussen die van belang zijn voor het vervullen van de vacature;
- werkervaring: kort overzicht van de baantjes die je tot nu toe gehad hebt, met de periode (maanden en jaren); relevant vrijwilligerswerk hoort hier ook bij.

Opdracht
1

Hieronder staat een onvolledige sollicitatiebrief van Sander Hoogstra. Noteer tien onjuistheden. Denk aan ontbrekende en overbodige zaken en aan dingen die niet voldoen aan de conventies voor een zakelijke brief.

> Hallo meneer Dirk van de Broek,
>
> Ik heet Sander en ik zit in klas 3 vwo. Als ik overga, ga ik misschien naar 4 havo. U hebt een baan voor mij bij de bakkerijafdeling, zag ik. Dat komt goed uit. Ik kan goed zoete broodjes bakken. De klanten zullen mij aardig vinden, want ik kan prima met mensen omgaan. Alleen niet met kleine kinderen. Nou ja, die kopen toch geen brood. Wilt u mij uitnodigen voor een gesprekje? Dan kan ik u duidelijk maken dat ik heel geschikt ben voor de bakkerij.
>
> Tot ziens, Sander H.

Opdracht
2

Als je wilt solliciteren naar een baantje, moet je soms eerst een formulier invullen. Via het formulier geef je ongeveer dezelfde informatie als in een cv. Meestal is er ook ruimte om je motivatie te verwoorden. Je krijgt zo'n formulier van je docent of je downloadt het op Nieuw Nederlands Online.

1 Kies een van de volgende baantjes en bedenk een goede motivatie:
- vakkenvuller bij Albert Heijn
- iemand voor de bediening in wokrestaurant De Lange Muur
- bezorger van wijkkrant *De Schakel*
- assistent bij autowasstraat Blinker

2 Vul het formulier zo volledig mogelijk in.

Opdracht
3

Van je docent krijg je vier advertenties met vacatures of je downloadt die op Nieuw Nederlands Online.

1 Kies een vacature waarop je wilt solliciteren.
2 Wat schrijf je in de eerste zin van je sollicitatiebrief?
3 Noteer waarom je de baan graag wilt hebben.
4 Welke informatie over jou is relevant voor de werkgever?
5 Wat schrijf je in de afsluitende zin?

Opdracht
4

Werk in tweetallen. Een marketingbureau wil een reclamespotje maken voor pindakaas. Ze zoeken vier jonge mensen om in het spotje mee te spelen. Ideeën voor het filmpje zijn ook welkom.

1 Bedenk samen het scenario voor een reclamespotje voor dit product. Noteer in het kort wat er in het spotje gebeurt en welke rollen er zijn.
2 Schrijf samen een brief waarin jullie solliciteren naar een rol in het reclamespotje. Noteer de eigenschappen die jullie geschikt maken en geef jullie motivatie.
3 Voeg als bijlage het korte scenario toe.
4 Wissel jullie scenario en jullie sollicitatiebrief uit met die van een ander tweetal en beoordeel elkaars werk.

Ik kan/weet
- rekening houdend met de briefconventies een sollicitatiebrief met curriculum vitae schrijven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een sollicitatiegesprek beoordelen.

Startopdracht

Stel, de buurtcamping organiseert in de zomer activiteiten voor kinderen tussen de 5 en 10 jaar oud. De beheerder zoekt jongeren die kunnen assisteren bij zulke activiteiten.

1. In wat voor dingen zou je goed moeten zijn om geschikt te zijn voor dit baantje?
2. Wat zou jou misschien minder geschikt maken voor dit werk?

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiegesprek beoordelen

Een **sollicitatiegesprek** is een gesprek tussen een werkgever en een sollicitant. De werkgever heeft een vacature en de sollicitant wil die vacature graag vervullen. Op basis van het sollicitatiegesprek beslist de werkgever of hij de sollicitant gaat aannemen. De sollicitant besluit van zijn kant of hij de functie wil en kan aannemen.
Meestal geeft de werkgever eerst wat informatie over de baan en het bedrijf. Dan stelt hij verschillende vragen. Vervolgens krijgt de sollicitant gelegenheid vragen te stellen. De werkgever sluit het gesprek af door te vertellen hoe de sollicitatieprocedure verdergaat.

Zo beoordeel je een sollicitatiegesprek
Let op de werkgever:
- Neemt hij voldoende tijd voor het gesprek?
- Stelt hij de sollicitant op zijn gemak?
- Toont hij interesse in de kandidaat?
- Geeft hij goede informatie over de baan en het bedrijf?
- Stelt hij relevante vragen?
- Geeft hij duidelijke antwoorden op de vragen van de sollicitant?

Let op de sollicitant:
- Kun je merken dat hij zich goed heeft voorbereid?
- Beantwoordt hij de vragen op een rustige manier?
- Stelt hij zelf nog (relevante) vragen over de functie?
- Heeft hij een juiste lichaamshouding, namelijk actief en rechtop?
- Maakt hij oogcontact met zijn gesprekspartner?
- Komt hij enthousiast over?

Opdracht 1

Werk in tweetallen. Bekijk het fragment, dat bestaat uit vier verschillende momentopnames van sollicitanten die zich voorstellen aan mevrouw Mulder voor de functie van receptionist.

1. Beschrijf drie dingen in Jannekes non-verbale gedrag die haar eerste indruk bij mevrouw Mulder bepalen. Leg uit hoe dit gedrag invloed heeft.

2 Noteer hoe ze verder op mevrouw Mulders inleiding reageert. Wat voor effect heeft dat?
3 Noteer drie dingen die Angels eerste indruk bij mevrouw Mulder bepalen.
4 Noteer drie dingen in Tara's non-verbale gedrag die haar eerste indruk bij mevrouw Mulder bepalen.
5 Milou komt niet zelf binnen, maar klopt alleen op de deur om te laten weten dat ze er is. Welk effect heeft dat?
6 Vergelijk de eerste indruk die de vier meisjes hebben gemaakt. Wie komt het best uit de verf? Waarom?

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Bekijk het fragment, waarin sollicitant Angel een gesprek voert met mevrouw Mulder.

1 Hoe stelt mevrouw Mulder Angel op haar gemak?
2 Welke vraag stelt mevrouw Mulder als eerste?
3 Welk antwoord geeft Angel?
4 Waaraan merk je dat Angel naar haar woorden zoekt?
5 Wat concludeert mevrouw Mulder uit het antwoord van Angel?
6 Wat zegt dit antwoord over Angel?
7 Welke tweede vraag stelt mevrouw Mulder?
8 Waaraan kun je merken dat Angel geen goed antwoord heeft op deze vraag?
9 Wat was volgens jou een goed antwoord geweest? Geef hiervan een voorbeeld.
10 Als je let op het verbale en non-verbale gedrag van mevrouw Mulder en Angel: wie lijkt er actiever en meer bij het gesprek betrokken? Leg je antwoord uit.

Opdracht 3

Werk in tweetallen. Bekijk het fragment, waarin sollicitant Tara een gesprek voert met mevrouw Mulder.

1 Hoe kun je direct aan het begin van het gesprek al merken dat Tara zich goed op het gesprek heeft voorbereid?
2 Denk je dat Tara de eerste vraag verwacht heeft? Wat vind je van haar antwoord?
3 De derde vraag leidt mevrouw Mulder in met een situatieschets van twee verschillende soorten klanten. Wat zou ze door het antwoord over Tara te weten willen komen?
4 Welk antwoord geeft Tara op de vraag hoe ze kan laten zien dat ze goed kan ordenen, plannen en structureren?
5 Vind jij dit antwoord overtuigend? Waarom (niet)?
6 Wat zou je als werkgever uit Tara's antwoord kunnen afleiden over haar karaktereigenschappen?
7 Aan het eind van een gesprek krijgt een sollicitant vaak de gelegenheid zelf nog een of meerdere vragen te stellen. Welke vraag zou Tara nog kunnen stellen om een goede indruk achter te laten?

Ik kan/weet
- conclusies trekken naar aanleiding van een (deel van een) tekst. 3F
- verbale en non-verbale aspecten van een sollicitatiegesprek beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een sollicitatiegesprek voeren.

Startopdracht

Stel dat je een sollicitatiegesprek hebt voor een baantje dat je graag wilt. Wat zou je dan antwoorden als jou gevraagd zou worden:

1 Waar ben je goed in?
2 Hoe zouden je vrienden jou omschrijven?
3 Waarin zou je jezelf nog kunnen verbeteren?

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiegesprek voeren

Als je een bijbaantje of een stageplaats zoekt (of later na je opleiding aan het werk wilt), voer je een **sollicitatiegesprek**. Tijdens dit gesprek kun je laten zien wie je bent en vertellen wat je kunt. Zo kan de werkgever beslissen of jij geschikt bent voor de baan. Ook jij kunt na een gesprek beter inschatten of de baan is, waarnaar je op zoek bent.
Bij de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je al kunnen zien hoe een sollicitatiegesprek in zijn werk gaat.

Zo bereid je een sollicitatiegesprek voor

- Zoek op internet informatie over het bedrijf.
- Bedenk alvast antwoorden op de volgende vragen:
  - Waarom ben je geïnteresseerd in deze baan?
  - Waarom ben je geschikt voor deze baan?
  - Wat is je werkervaring?
  - Waar ben je goed in? En waarin ben je minder goed?
- Bedenk wat je nog graag wilt vragen; denk aan vragen als: hoeveel vakantiedagen heb je, wat ga je verdienen of met wie ga je samenwerken? Schrijf de vragen op een briefje en neem dat mee naar het gesprek.
- Zorg ervoor dat je er netjes uitziet tijdens het gesprek.
- Lees voor het gesprek je sollicitatiebrief of sollicitatieformulier nog eens door, want daarover kun je vragen krijgen.

Zo houd je een sollicitatiegesprek

- Luister goed naar de vragen en neem rustig de tijd om ze te beantwoorden.
- Vergeet niet om je eigen vragen te stellen, voor zover die tijdens het gesprek nog niet beantwoord zijn.
- Neem een actieve lichaamshouding aan; zit rechtop op je stoel.
- Wees enthousiast: laat merken dat je de baan graag wilt hebben.
- Houd oogcontact met je gesprekspartner.

Opdracht 1

Werk in tweetallen. Bekijk de onderstaande vacatures.

1 Welke eigenschappen moet de sollicitant in ieder geval hebben?
2 Welke vaardigheden moet hij hebben?
3 Welke diploma's zouden een pluspunt zijn?

Oppas gezocht in Zaandam
Voor mijn twee kinderen Willem (11 jaar) en Lotte (8 jaar) zoek ik iemand die af en toe een avond wil komen oppassen. Bij voorkeur een middelbare scholier die met hen een spelletje speelt of huiswerk maakt en ze daarna naar bed brengt.

Enthousiaste scholier gezocht voor bijbaan in de techniek
Ben jij scholier en wil je 's avonds en op zaterdag wat verdienen in de autobranche? Wij bieden afwisselend werk! De ene dag demonteer je auto-onderdelen, de andere dag recycle je motorvoertuigen of houd je de onderdelenvoorraad op peil. Tijdens je werk leer je alles over motorvoertuigentechniek en krijg je het sleutelen echt in de vingers.

Eten bezorgen in de Utrechtse binnenstad
Wij zoeken iemand die in bezit is van een eigen scooter en ons op donderdag- en vrijdagavond kan helpen met het bezorgen van maaltijden bij de klanten thuis.

Souvenirwinkel De Molen is looking for help
De gezellige souvenirwinkel De Molen zoekt een verkoper voor de drukke vakantieperiode tijdens de zomer. Taken: je helpt klanten, je rekent aankopen af en houdt de voorraad op peil. Kun je goed contact maken en spreek je Engels? Kom dan solliciteren!

Opdracht 2

Werk in een ander tweetal. Kijk nogmaals naar de advertenties van opdracht 1.

1. Kies samen een vacature uit waarop een van jullie wil solliciteren.
2. Bereid je afzonderlijk van elkaar voor op een sollicitatiegesprek, waarin een de sollicitant is en de ander de werkgever. De sollicitant bedenkt waarom hij de functie aantrekkelijk vindt en waarom hij er geschikt voor is. De werkgever bedenkt in dezelfde tijd zes vragen die hij aan de sollicitant wil stellen.
3. Voer het gesprek. Let niet alleen op de inhoud, maar ook op de manier waarop het gesprek gevoerd wordt. Zit de sollicitant netjes rechtop, maakt hij oogcontact en komt hij geïnteresseerd over?
4. Bespreek het gesprek na: wat ging er goed, wat kon er beter?
5. Wissel van rol en kies samen een nieuwe vacature uit.
6. Bereid het tweede gesprek voor, houd het gesprek en bespreek na.

Opdracht 3

Werk in viertallen. Jullie gaan een sollicitatiegesprek voeren.

1. Ga samen op zoek naar een aantal vacatures voor een maatschappelijke stage. Kies er allemaal een uit waarop je graag zou solliciteren.
2. Maak tweetallen: een sollicitant en een werkgever.
3. Bereid het gesprek voor.
4. Houd het gesprek. De twee die het gesprek niet voeren, vullen het observatieformulier voor de sprekers in.
5. Bespreek het gesprek na aan de hand van het observatieformulier.
6. Het tweede duo voert nu het sollicitatiegesprek; de anderen observeren. Bespreek het gesprek opnieuw na aan de hand van het observatieformulier.

Ik kan/weet
- een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over vaste combinaties.

Startopdracht

Noteer uit de zinnen de delen die figuurlijk gebruikt zijn en geef de betekenis.

1 De gemeente heeft de plannen om de ringweg te verbreden in de ijskast gezet.
2 Zong Ingrid in *Holland's Got Talent* werkelijk zo slecht dat ze voor paal stond?
3 Als student kocht ik kleren bij Zeeman, want ik had het niet zo breed.

Theorie

video-uitleg

Vaste combinaties

Sommige woorden komen heel vaak voor in combinatie met andere woorden. Zulke vaste combinaties noemen we **collocaties**. Voorbeelden zijn:

- een zelfstandig naamwoord met een vast werkwoord: *een besluit nemen*;
- uitdrukkingen met een werkwoord: *het onderspit delven*; *de plank misslaan*;
- uitdrukkingen zonder werkwoord: *het volle pond*; *een gelopen race*;
- uitdrukkingen met een woordpaar: *op stel en sprong*; *wis en waarachtig*;
- uitdrukkingen met een woordpaar en een vast werkwoord: *paal en perk stellen (aan)*; *van toeten noch blazen weten; kant noch wal raken.*

Opdracht 1

1 Vul de uitdrukkingen aan met een werkwoord, zodat er een vaste combinatie ontstaat. Je houdt twee woorden over. Kies uit: *doen – drijven – gooien – hakken – kunnen – neerzitten – springen – voeren*.

a bij de pakken …
b door de beugel …
c een duit in het zakje …
d iets in zijn schild …
e op de spits …
f uit de band …

2 Kies bij elke zin hieronder een van de uitdrukkingen *a* t/m *f*. Noteer alleen de nummers en de letters.

1 Miriam ging helemaal los op het klassenfeest.
2 Lang hield Lars zich stil, maar uiteindelijk maakte hij toch een opmerking.
3 Die onenigheid met Jurjen zou je moeten uitpraten en niet laten escaleren.
4 Ik vermoed dat die jongen iets verkeerds van plan is.
5 Vind jij zulk gedrag van supporters aanvaardbaar?
6 Na zo'n tegenslag moet je verdergaan en niet te lang teleurgesteld blijven.

Opdracht 2

1 Vul in de zinnen *a* t/m *f* het juiste woord in. Kies uit: *boventoon – draad – naweeën – pet – wiek – zaad*.

a Door die negatieve opmerking over haar rok was Esmée in haar … geschoten.
b Zelfs een ijsje kan ik niet meer kopen: ik zit volledig op zwart ….
c Nog lang zullen de Britten de … van de Brexit ondervinden.
d Na drie weken ziek geweest te zijn, probeer ik de … weer op te pakken.
e Jeanne gooit er met de … naar: ze haalt de ene onvoldoende na de andere.
f Voert hypocrisie de … in de politiek?

2 Noteer de uitdrukking die zo ontstaat en geef de betekenis.

Opdracht 3

Kies bij de woordgroep links het bijpassende werkwoord uit de rechter rij, zodat een uitdrukking ontstaat. Geef ook de betekenis.

1	de knoop …	*a*	binden
2	de kost …	*b*	doorhakken
3	iemand een etiket …	*c*	drijven
4	in de doofpot …	*d*	hakken
5	in de pan …	*e*	helpen
6	in het nauw …	*f*	lopen
7	op het hart …	*g*	opplakken
8	op rolletjes …	*h*	springen
9	uit de brand …	*i*	stoppen
10	uit z'n vel …	*j*	verdienen

Opdracht 4

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden en woordgroepen 1 t/m 25 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *h* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a	loodsen	– *begeleiden*
b	royement	– *bloeit op; begint te floreren*
c	ambitie	– *eerzucht; wil om iets te bereiken*
d	mentaliteit	– *gemarkeerd; aangemerkt als*
e	gebrandmerkt	– *instelling; 'spirit'*
f	vermeende	– *prettig; tevreden*
g	gedijt	– *strafmaatregel waarbij iemand geschrapt wordt als lid van een vereniging*
h	content	– *veronderstelde; voor waar aangenomen wat niet waar hoeft te zijn*

Tekst 1

Championitis

[1] 'Voetbal moet vrede zijn', zegt Harbert Haasbroek (34), jeugdtrainer bij FC Schoutenburg. Hij refereert aan de bondige uitspraak 'Voetbal is oorlog', een bekende (1) oneliner van een voetbalcoach die dertig jaar geleden Oranje naar de Europese titel wist te (a) loodsen. Dat het helaas vaak oorlog is op en rond de velden, moet ook Haasbroek met lede ogen aanzien. 'Vooral het opgewonden geschreeuw en ordinaire gevloek van (2) geagiteerde ouders is mij een doorn in het oog. Zij lijden aan een ziekte: championitis. Er móét gewonnen worden. Verliezen is geen optie. Maar eigenlijk zijn die (3) fanatici langs de lijn alleen maar spelbrekers. Met hun (4) onbeschaafde gedrag (5) doen zij ernstig afbreuk aan het spelplezier van de kleine voetballertjes.' Een (6) fikse vechtpartij tussen een paar vaders van (7) pupillen was voor hem de druppel. Het roer moest om, wilde hij het plezier in een potje voetbal voor zijn spelertjes herstellen.

[2] Haasbroek staat niet alleen. Bij de nationale voetbalbond drong eerder al het besef door dat het zo niet langer kon. Een dieptepunt was het

(b) royement van een zevenjarige voetballer wegens (8) wangedrag van zijn vader en moeder. Enige tijd geleden startte de bond daarom een (9) campagne: ‘Ouders aan de kant’. Er werd een plan (10) ontvouwd om het tij te keren. De dubbelzinnige benaming geeft de bijzondere aanpak weer. In het ontwerp wordt het duidelijk uitgelegd; een van de maatregelen: ouders staan in het vervolg niet pal aan de lijn, maar op grotere afstand. Ze bemoeien zich zodoende minder met het spel. Op initiatief van Limburgse sportkenners is een variant van het (11) concept ontwikkeld waarbij de wedstrijd zonder scheidsrechter verloopt. De coach stelt zich eveneens (12) terughoudend op.

[3] Niet alleen in het voetbal is een kentering gaande. De hockeybond kwam bijvoorbeeld met een plan om te stoppen met selectiewedstrijden. Bij kinderen veroorzaken die veel stress, zeker als de ouders met argusogen hun acties op het veld volgen. Jonge spelers voelen dat ze (13) optimaal moeten presteren (14) omwille van hun ouders. Zij zijn het die nogal eens status (15) ontlenen aan de (16) verrichtingen van hun (17) kroost binnen de lijnen. Vandaar dat ze het allerbeste willen zien van hun kind.

[4] Met zijn jeugdteams heeft Haasbroek het afgelopen jaar met veel enthousiasme (18) geparticipeerd in onderzoek (19) in het kader van de actie ‘Ouders aan de kant’. Ook elders is al met deze opzet (20) geëxperimenteerd. De resultaten van de proef waren (21) bemoedigend: jonge sporters voelen zich vrijer op het veld, omdat de druk van de ouders afneemt. Van de ‘championitis’ – de besmettelijke wil om te winnen – zijn ze snel genezen. De (22) geestdrift voor het spel hoeft er niet minder om te worden.

[5] Toch zijn er ook kritische geluiden. (c) Ambitie is toch niet verkeerd? Winnen, wie wil dat nou niet? Daar komt bij dat een sport als voetbal een miljardenindustrie is. Toptalent staat voor gigantische inkomsten. Het is zaak al vroeg de Ronaldo’s van de toekomst te herkennen. Dus moet je als trainer hoge eisen stellen aan de jonge spelers en een (d) winnersmentaliteit kweken. Dat is koren op de molen van scouts. Jeugdtrainer Haasbroek (23) relativeert de opbrengsten van de scouting van jong talent: ‘Uitzonderingen daargelaten, veel talent openbaart zich pas echt ná de kindertijd. Er zijn talloze voorbeelden van kinderen die te vroeg als veelbelovend talent zijn (e) gebrandmerkt en uiteindelijk hopeloos mislukten. Met alle gevolgen van dien.’

[6] Sportpsycholoog Wanda Veldwijk van de Universiteit in Gent staat aan zijn kant. Zij reageert positief op de nieuwe opzet. ‘Onderzoek wijst uit dat dubieuze beslissingen en (f) vermeende onrechtvaardigheid van de arbiter en de coach de meeste woede wekken bij ouders. Haal je de scheidsrechter weg en beperk je de rol van de coach, dan is er al een wereld gewonnen, zeker als ouders fysiek op behoorlijke afstand zijn gezet. De maatregelen brengen het spelplezier terug en onder die omstandigheden (g) gedijt talent.’

[7] De clubs juichen de nieuwe aanpak toe. Die hoeven dan niet steeds ouders terecht te wijzen die over de schreef gaan. Bovendien beleven de jongeren weer de (24) geneugten van het spel. Haasbroek: ‘Ze voelen zich (h) contenter, als volwassenen zich niet met hun spel bemoeien. In zo’n positieve sfeer krijgen ze meer zelfvertrouwen, hun (25) faalangst neemt af en ze tonen meer inzet. Dat opent de weg naar het succes dat misschien het doel van de ouders is. Om het wat prekerig te zeggen: ‘‘Vrede op aarde, om te beginnen op het voetbalveld.’’’

Opdracht 5

1. In tekst 1 staan collocaties: vaste verbindingen of uitdrukkingen, met of zonder werkwoorden. Noteer die en geef de betekenis: drie in de alinea’s 1 en 5, één in de alinea’s 2, 3 en 7.
2. In alinea 1 staat ‘de druppel’. Dat is een deel van een vaste verbinding. Welke uitdrukking wordt hier bedoeld? Waarom wordt die niet in zijn geheel genoemd?

Opdracht 6

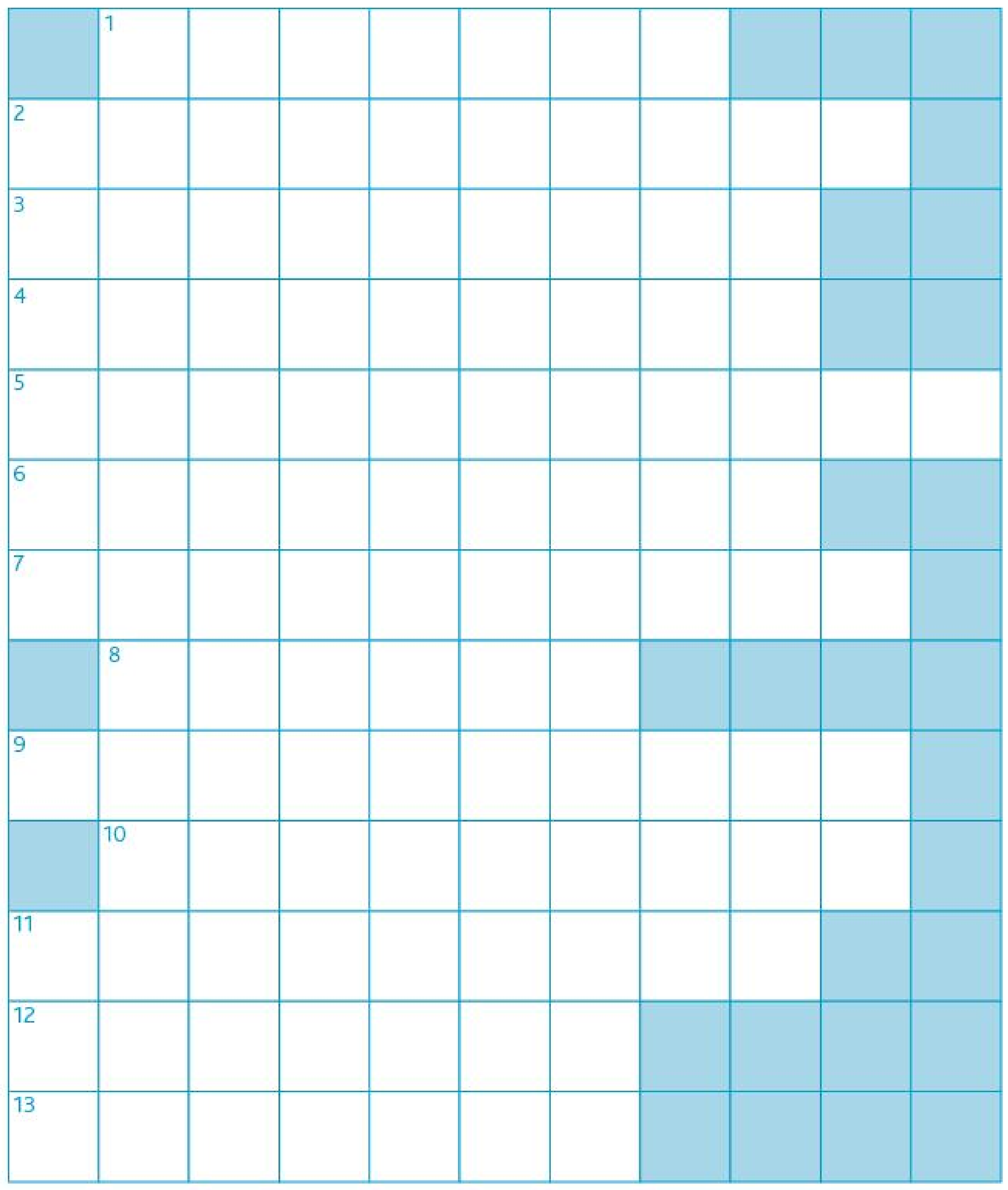
Vul een passend woord in. Kies uit: *ambitie – brandmerken – campagne – geagiteerd – gedijen – loodsen – onbeschaafd – ontlenen – relativeren – royement – terughoudend – vermeend*. Soms moet je de vorm van het woord een beetje aanpassen. Je houdt vier woorden over.

1 De docent reageerde … op ons verzoek: misschien krijgen we een herkansing, maar dat durft zij niet te beloven.
2 Groente en fruit … het best onder warme en niet al te droge condities.
3 Sommige delen van New York hebben namen die … zijn aan Nederlandse plaatsnamen, zoals Brooklyn en Harlem.
4 Het vaderlandse volleybalteam had de … om olympisch kampioen te worden.
5 Een dag voor de verkiezingen beëindigen de politieke partijen hun ….
6 De club dreigt leden die hun contributie niet betalen met een ….
7 Mag je een kippenbout bij een diner met je handen eten of is dat …?
8 Doordat Ilse goed is in …, kan ze de druk en de stress van het artiestenleven prima aan.

Opdracht 7

Vul in het diagram woorden in voor de omschrijvingen of synoniemen 1 tot en met 13. Alle woorden heb je in de hoofdstukken 4, 5 en 6 geleerd. In een van de kolommen verschijnt een woord dat je nu misschien vaak gebruikt.

1 rustig en saai
2 schijnheiligheid
3 waarschuwing
4 verwijzen
5 prestatie; wat iemand doet
6 conflict
7 schijnbaar tegenstrijdig
8 pittig
9 verduren
10 slechte manieren
11 sterke verandering
12 eerzucht
13 in gedachten verzonken zijn

Ik kan/weet
• vaste combinaties van woorden herkennen, begrijpen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica zinsdelen

Je leert over ambiguïteit.

Startopdracht

Welke drie betekenissen heeft de volgende zin?
Annemarie is die avond wel bevallen.

Theorie

video-uitleg

Ambiguïteit

Er zijn zinnen die je op meerdere manieren kunt uitleggen: ze zijn ambigu.
– *De gestrafte leerling mocht de kamer van de directeur niet verlaten.*
Deze zin kan betekenen dat de leerling in 'de kamer van de directeur' zit en er van iemand niet uit mag; *de kamer van de directeur* is dan één zinsdeel. Een andere mogelijkheid is dat de leerling van de directeur een bepaalde kamer niet mag verlaten. Dan zijn er twee zinsdelen: *de kamer* en *van de directeur*.
Dichters, cabaretiers en reclamemakers werken soms opzettelijk met **ambiguïteit**. In zakelijke teksten kun je ambigue zinnen beter vermijden, want ze roepen misverstanden op.

Ambiguïteit kan verschillende oorzaken hebben:

- De zin bevat een **woord dat meerdere betekenissen heeft** (een **homoniem**):
  – *De taxichauffeur zette zijn klanten af.*
  Hier kan 'afzetten' betekenen 'afleveren', maar ook 'te veel laten betalen'.

- In de zin staat een **woordgroep die meerdere betekenissen heeft**:
  – *Marnix bekijkt het nieuwste schilderij van zijn dochter*. Dat kan betekenen:
    – het nieuwste schilderij waarvan zijn dochter de eigenaar is (dat zij bezit)
    – het nieuwste schilderij waarop zijn dochter is afgebeeld
    – het nieuwste schilderij dat zijn dochter gemaakt heeft

Meestal blijkt uit het zinsverband welke betekenis wordt bedoeld.

- Je kunt de zin **op twee manieren ontleden** en daar horen twee verschillende betekenissen bij:
  – *Ik schoot de overvaller met de revolver neer.*
  Twee mogelijkheden:
  a *de overvaller met de revolver* = lijdend voorwerp
  met de revolver = bijvoeglijke bepaling → overvaller
  Anders gezegd: De overvaller met de revolver / schoot / ik / neer.
  b *de overvaller* = lijdend voorwerp
  met de revolver = bijwoordelijke bepaling
  Anders gezegd: Met de revolver / schoot / ik / de overvaller / neer.

- De zin bevat een **onduidelijke verwijzing**:
  – *De rapper droeg het nummer op aan zijn vermiste broer en zijn vrouw.*
  Het woord *zijn* verwijst onduidelijk: om wiens vrouw gaat het?

Opdracht 1

Noteer de twee betekenissen van de zinnen. Geef zo mogelijk aan welke betekenis waarschijnlijk bedoeld wordt.

1 Wanneer zei de leraar ook al weer dat hij een halfjaar met opfrisverlof ging?
2 De van moord beschuldigde verdachte luisterde geboeid naar de rechter.
3 Rijke mannen en vrouwen lopen het risico ontvoerd te worden voor losgeld.
4 Mariëlle vertelde Roxy dat Bas al een poosje smoorverliefd op haar was.
5 Word lid van de patiëntenvereniging. Wij hebben van alles onder de leden.
6 De glaszetter sloeg een grote voorraad nieuwe ruiten in.

Opdracht 2

Noteer de twee betekenissen van de zinnen. Geef zo mogelijk aan welke betekenis waarschijnlijk bedoeld wordt.

1 Op deze datingsite vind je altijd wel iemand die je leuk vindt.
2 Vanuit zijn loge observeerde Vronsky de mooie vrouw met de toneelkijker.
3 Zo'n splinternieuwe scooter voor nog geen duizend euro. Die laat je niet lopen!
4 De plastisch chirurg naaide zijn patiënt een oor aan.
5 Moet de cameraman voor een opname naar het ziekenhuis?
6 Wezep begint met een w en eindigt met een e.

Opdracht 3

Noteer van elke zin van opdracht 1 en 2 waardoor de ambiguïteit ontstaat:

A De zin bevat een homoniem.
B De zin bevat een woordgroep met meer betekenissen.
C De zin kan op twee manieren ontleed worden.
D De zin bevat een onduidelijke verwijzing.

Opdracht 4

Woordspelingen zijn grappen met taal. Noteer van elke zin waardoor de taalgrap ontstaat.

1 *Heel Holland bakt* is een afvalprogramma waar je van aankomt.
2 Toen de cardioloog het hart van de patiënt beluisterde, zei hij: 'Hier klopt iets niet.'
3 De waterpolocoach moest aan de slag met een uitgeklede damesploeg.
4 Een nietmachine niet en een naaimachine niet.
5 Als proefkonijn heeft de cavia meestal een hondenleven.
6 Op de kamerdeur van de psychiatrische afdeling hing een bord met het opschrift: 'De patiënten mogen niet gestoord worden'.

Opdracht 5 ✱

Met plaatsnamen en namen van bekende mensen worden ook taalgrappen gemaakt:

– *Ik ben al niet goed in schaken, maar ik denk dat ik nog veel Rotterdam.*
– *Veel vrouwen houden van plastic snijplanken, maar Carice van Houten.*
– *Ik denk dat ik Alicia Keys en Rebecca Loos.*

Bedenk nog vijf van zulke taalgrappen met namen van (Nederlandse) plaatsen of beroemdheden.

Ik kan/weet
- ambiguïteit herkennen en verklaren.
- ambigue zinnen verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over woordgroepen.

Startopdracht

1 In welke zinsdelen tussen de haken is het onderstreepte woord het belangrijkste woord, de kern?
a Het is [erg belangrijk] dat onze burgemeester discriminatie [heel erg] vindt.
b Dat is [het huis van mijn zus], waar mijn zus [de regels van het huis] bepaalt.
c Jiska krijgt [wat moois] voor haar verjaardag en dat cadeau kost [heel wat].
d De aangeschoten tiener liep [een beetje schuin] en [schuin tegenover het politiebureau] zakte hij in elkaar.

2 Hoe heb je vastgesteld wat de kern is?

Theorie

video-uitleg

Woordgroepen

Zinnen bestaan uit zinsdelen. Elk zinsdeel wordt gevormd door één woord of een groepje woorden: een **woordgroep**. Zo'n woordgroep bevat een **kern** (in de voorbeelden vetgedrukt), die je niet kunt weglaten.
Soms horen bij die kern bepalingen, die je vaak wel kunt weglaten.
Een **bepaling** is zelf ook weer één woord of een woordgroep. Een **voorbepaling** (voorbep) staat vóór de kern, een **nabepaling** (nabep) staat achter de kern.
Voorbeelden:
– *heel* (voorbep) ***vreemd*** (kern)
– ***hout*** (kern) *uit de tropen* (nabep)

Woordgroepen worden genoemd naar de woordsoort van de kern. Bijvoorbeeld:
- **naamwoordgroep** (nw.gr), met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord als kern: *mijn mooie* ***vakantiehuis*** *op Texel;* ***zij*** *van hiernaast;* ***Roland*** *uit Kampen; een* ***boswachter*** *die stropers arresteert*;
- **bijvoeglijknaamwoordgroep** (bn.gr), met een bijvoeglijk naamwoord als kern: *erg* ***gezellig****; bijzonder* ***tevreden*** *over het resultaat*;
- **bijwoordgroep** (bw.gr), met een bijwoord als kern: *heel* ***dikwijls****; jaren* ***eerder****;* ***ginds*** *aan de overkant*;
- **voorzetselgroep** (vz.gr), met een voorzetsel als kern: ***na*** *een week;* ***op*** *de fiets; de brug* ***over****; diep* ***onder*** *de grond.*

Op de eerste plaats binnen een naamwoordgroep staat vaak een **determinator** (det): een lidwoord, een aanwijzend, vragend of bezittelijk voornaamwoord, of een telwoord, bijvoorbeeld: *een, die, welke, jouw, vele, zes*. Een determinator is in het enkelvoud meestal niet weglaatbaar:
– *de* (det) *prachtige* (voorbep), *oude* (voorbep) ***eik*** (kern) *op het plein* (nabep);
– *die* (det) *bloeiende* (voorbep) ***struiken*** (kern) *achter ons huis* (nabep).

Een voorzetselgroep bestaat uit een kern (een voorzetsel) en een noodzakelijke aanvulling bij die kern. Die aanvulling heet het **complement** (comp). Soms is er een voorbepaling. Voorbeelden:
– ***over*** (kern) *twee weken* (complement)
– *recht* (voorbep) ***tegenover*** (kern) *het stadhuis* (complement)

Opdracht
1

Van de woordgroepen tussen de haken is steeds de kern vetgedrukt. Vul op de puntjes determinatoren, voorbepalingen, nabepalingen en complementen in. Gebruik steeds andere woorden.

1 [… (det) **zoon**] gaat [**na** … (comp)] [… (voorbep) **techniek**] studeren.
2 [… (voorbep) **avond**] veeg ik [… (voorbep) rustig] [**in** … (comp)] [… (det) … (voorbep) **bladeren**] op.
3 [**Van** … (comp)] word ik [… (voorbep) **vaak**] [… (voorbep) **ziek**].
4 [… (voorbep) **naast** … (comp)] wordt [… (det) … (voorbep), ... (voorbep) **podium**] geplaatst.
5 Kan [… (det) **docent** … (nabep)] [… (det … (voorbep) **opgave**] uitleggen?
6 [**Op** … (comp] is [… (det) … (voorbep) **vriend** … (nabep)] [… (voorbep) **verliefd**].

Opdracht
2

Noteer achter alle woordgroepen van opdracht 1 het type: naamwoordgroep, bijvoeglijknaamwoordgroep, bijwoordgroep of voorzetselgroep.

Opdracht
3

Neem de woordgroepen tussen de haken over. Onderstreep de kern en zet achter de woordgroep om welk type het gaat: naamwoordgroep (nw.gr), bijvoeglijknaamwoordgroep (bn.gr), bijwoordgroep (bw.gr) of voorzetselgroep (vz.gr).
Voorbeeld:
– *[Gisteravond om 11 uur] werd [rapper JZ] gearresteerd [op verdenking van handel in exotische dieren].*

Gisteravond om 11 uur – bijwoordgroep
rapper JZ – naamwoordgroep
op verdenking van handel in exotische dieren – voorzetselgroep

1 [Onderweg naar haar nieuwe school] werd Julia onverwachts [nogal misselijk].
2 Heb je nog [iets heel leuks] gekocht [op die gezellige markt in Maastricht]?
3 [Hij van hierboven] heeft [de kamer aan de straatkant] paars geverfd.
4 [Zichtbaar opgelucht door het goede resultaat] liep Lex [het lokaal uit].
5 [Wie van de lopers] zal [het glooiende parcours] vandaag [heel snel] afleggen?
6 [Daar aan de waterkant] kun je [bijzonder goed] genieten [van de rust].

Opdracht
4

Noteer uit de woordgroepen van opdracht 3 de determinatoren, voor- en nabepalingen en complementen. Let op: niet elke woordgroep bevat ze allemaal.

Opdracht
5 ✸

Binnen sommige woordgroepen van opdracht 3 tref je nog een of meer andere woordgroepen aan.
Noteer die woordgroepen, onderstreep de kern en zet achter de woordgroep om welk type het gaat.
Voorbeeld:
– *op verdenking van handel in exotische dieren*

verdenking van handel in exotische dieren – naamwoordgroep
van handel in exotische dieren – voorzetselgroep
handel in exotische dieren – naamwoordgroep
in exotische dieren – voorzetselgroep
exotische dieren – naamwoordgroep

Ik kan/weet
• woordgroepen herkennen, benoemen en ontleden.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert zinnen correct begrenzen en symmetrisch formuleren.

Startopdracht

In de afbeeldingen hieronder is sprake van symmetrie. Leg dat uit.

Theorie

video-uitleg

Zinnen symmetrisch formuleren en correct begrenzen

In nevenschikkingen moeten delen dezelfde vorm hebben. Dat heet **symmetrie**.
– Joery kon niet naar zijn werk, doordat zijn auto niet wou starten en het openbaar vervoer die dag staakte. (een bijzin naast een bijzin)

In de volgende zinnen ontbreekt de symmetrie:
– ** In Italië eten ze 's avonds erg laat, maar men ontbijt dan ook nauwelijks.* (ze naast *men*)
– ** De Duitser schijnt veel vlees te eten, maar de Amerikanen kunnen er ook wat van.* (enkelvoud naast meervoud)
– ** Ellen heeft haar bijbaantje voor de gezelligheid en om geld te verdienen.* (een woordgroep naast een beknopte bijzin)
– ** Met je vrienden op vakantie gaan leidt tot een hechtere vriendschap of je krijgt schreeuwende ruzie.* (een woordgroep naast een zin)
– ** Mijn mentor zei dat ik voor de toetsen langer moet leren en ik moet mijn huiswerk beter maken.* (een bijzin naast een hoofdzin)

Het **begrenzen van zinnen** kan op twee manieren verkeerd gaan:
- Een bijzin die zinsdeel is in een samengestelde zin, wordt als losse zin gepresenteerd (**losstaand zinsdeel**):
  – *Op de camping deden de jongens elke dag de boodschappen. * Waarna de meisjes een eenvoudige doch voedzame maaltijd bereidden.*
  Het moet zijn: … *boodschappen, waarna* …
- Twee zelfstandige zinnen (hoofdzinnen) worden ten onrechte 'aan elkaar geplakt' (**zinnen ten onrechte samenvoegen**):
  – ** In de zomervakantie wordt Terschelling overspoeld door toeristen, veel jongeren onder hen kamperen op campings als Cnossen en Appelhof.*
  Het moet zijn: … *toeristen. Veel* …
  Je kunt hoofdzinnen wel samenvoegen, maar dan moet je een puntkomma gebruiken (… *toeristen; veel* …) of een nevenschikkend voegwoord (*en, maar, of, want, dus*): … *toeristen en veel* …

Opdracht 1

Alle zinnen bevatten een symmetriefout. Verbeter ze.

1 Gevangenisstraffen worden opgelegd als vergelding voor de misdaad en om herhaling te voorkomen.
2 Om de zandzakken te plaatsen, werden vrijwilligers en het leger ingezet.
3 Natuurlijk weet je vooraf nooit wat er allemaal kan gebeuren, maar op een wereldreis komt men de gekste dingen tegen.
4 De gymdocent vroeg de leerlingen zich snel om te kleden en of ze daarna naar het sportveld wilden komen voor de coopertest.
5 Jerry zei dat hij het liefst een weekend naar Parijs wilde, maar Barcelona leek hem ook wel leuk.
6 Vrijdag ontvangt u uw eerste boeket en u krijgt de gratis Bloomon-vaas.
7 Melissa eet elke dag muesli om gezond te blijven en omdat ze het lekker vindt.
8 Onze docent adviseerde ons dat we op tijd moesten beginnen met de voorbereiding van de toets en om eerst een samenvatting van de stof te maken.

Opdracht 2

Zijn de zinnen in tekst 1 juist begrensd? Verbeter de fouten.

Tekst 1

Vanaf 2019 worden nieuwbouwhuizen niet meer op het aardgasnet aangesloten. Om het milieu te sparen. Bij het besluit speelt ook de crisis rond de gaswinning in Groningen een rol. Die maakt duidelijk dat we snel aardgasvrij moeten gaan wonen, daarom beginnen we met de nieuwbouw. Aldus de minister. Ook de Tweede Kamer wil nu haast maken. Zodat we zo snel mogelijk van de aardbevingen af zijn. Inmiddels zien de meeste Nederlanders wel in dat milieumaatregelen nodig zijn, toch is niet iedereen bereid daarvoor geld uit te geven. Aardgasvrije woningen zijn duurder. Want ze moeten beter geïsoleerd worden.

Opdracht 3 ✱

Zoek de formuleringsfout: foutieve samentrekking, onjuist verwijswoord, foutieve beknopte bijzin, incongruentie, onjuiste inversie, onjuist gebruik van de lijdende vorm, geen symmetrie, onjuiste zinsbegrenzing. Noteer van elke zin om welke fout het gaat en verbeter de zin.

1 Melanie kocht de meeste ingrediënten voor de maaltijd in de supermarkt, maar haalde ze de verse groenten toch liever op de markt.
2 Het gebied rond de stad Reims is bekend om haar champagneproductie.
3 Voor de derde keer deze maand zijn op de Joodse begraafplaats vernielingen aangericht door antisemitische jongeren. De daders zijn aangehouden.
4 De overvallers hadden de juwelier eerst een harde klap gegeven en vervolgens beroofd van enkele waardevolle sieraden.
5 In de advertenties worden gebruikers van mobiele telefoons aangeraden NL-Alert op hun toestel te installeren.
6 Loop ik gisteren door de Kalverstraat, zag ik daar toch Dré Hazes lopen.
7 Ook al zijn elektrische auto's vast beter voor het milieu. Toch worden ze nog weinig verkocht, omdat de actieradius maar zo'n 400 kilometer is.
8 Wandelend langs het strand ging de zon langzaam onder in de golvende zee.

Ik kan/weet
- symmetriefouten en onjuist begrensde zinnen herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Spel

Je leert spelling controleren.

Startopdracht

Bekijk de volgende woorden.
gedachtenspinsel – lijden – onmiddelijk – religieuse – rouw – veroordeeld

1. Verbeter de fout gespelde woorden.
2. Enkele woorden kunnen zowel goed als fout geschreven zijn; dat hangt af van de zin waarin ze gebruikt worden. Maak met die woorden twee zinnen: één zin waarin het woord correct gespeld is, en één zin waarin het woord fout gespeld is. Noteer achter die laatste zin hoe het woord in die zin wél geschreven moet worden.

Theorie

video-uitleg

Spelling controleren

Als je een tekst geschreven hebt, moet je die altijd controleren op spelfouten. Doe dat achteraf in een aparte controleronde en maak daarbij gebruik van (digitale) hulpmiddelen:

- de **spelling- en grammaticacontrole van Word**
  In je tekst worden spelfouten rood onderlijnd. Let op: fouten in werkwoordsvormen worden niet altijd herkend.
- de **Woordenlijst Nederlandse Taal**
  In de Woordenlijst Nederlandse Taal kun je de spelling (dus niet de betekenis) van alle basiswoorden van het Nederlands opzoeken. Deze woordenlijst bestaat gedrukt (*Het Groene Boekje*) en digitaal (http://woordenlijst.org).
  Je kunt bijvoorbeeld vinden of je *'misdaad syndicaat'* moet schrijven of *'misdaadsyndicaat'*.
  Ook vind je er de werkwoordsvormen:
  – *faken [fa·ken], werkwoord, fake, faket, fakete, gefaket, fakend*.
  Verder vind je er het meervoud en soms het verkleinwoord van zelfstandige naamwoorden:
  – *buggy – buggy's, buggy'tje; café – cafés, cafeetje; lelie – lelies, leliën, lelietje.*
- een **(online) woordenboek**
  Sommige woorden lijken op elkaar, maar hebben een andere betekenis, bijvoorbeeld *peil* en *pijl*. Je kunt de betekenis van een woord opzoeken in een (online) woordenboek:
  – *peil (het; o; meervoud: peilen) 1 aangenomen maatstaf voor hoogtestanden, m.n. van waterstanden; 2 hoogte;*
  – *pijl (de; m; meervoud: pijlen) 1 langwerpig, puntig voorwerp om met een boog naar een doel geschoten te worden; 2 aanwijzing in de vorm van een pijl.*
  Soms geeft een website naast de betekenis ook de belangrijkste vormen van een woord:
  – *fa·ken (fakete, heeft gefaket) voorwenden, doen alsof;*
  – *le·lie (de; v(m); meervoud: lelies, leliën) 1 bep. plant ; 2 de bloem*

Opdracht 1

De volgende woorden en zinnen bevatten spelfouten. Typ ze in Word en controleer ze met de spelling- en grammaticacontrole. Geeft Word de fout aan? Noteer dan de verbetering die het programma voorstelt.

1 cowboy’s
2 financiëel
3 logétje
4 trainercoach
5 Het zand op de auto beschadigd de lak.
6 Ik vindt het niet fijn.
7 Jouw opmerking heeft me zeer verbaast.
8 Word je hond morgen 5 jaar?

Opdracht 2

Kies de juiste spelling. Maak gebruik van de Woordenlijst Nederlandse Taal.

1 accommodatie / accomodatie / acommodatie / acomodatie
2 barbecueën / barbecuën / barbequeën / barbequën
3 chique kleren / sjieke kleren
4 eczeem / exceem
5 enigszins / enigzins
6 gezamelijk / gezamenlijk
7 insect / insekt
8 interview / intervieuw
9 lineaal / liniaal
10 onverbiddelijk / onverbiddellijk
11 sieraad / sierraad
12 sperciebonen / sperziebonen

Opdracht 3

Zoek op internet uit wat de juiste schrijfwijze is en noteer die.

1 Omdat Jan stiekem gerookt had, gaf zijn vader hem **er van langs** / **ervan langs** / **ervanlangs**.
2 Ik vind het geen gezicht zoals jullie **er uit zien** / **er uitzien** / **eruit zien** / **eruitzien**.
3 Wanneer het morgen mooi weer is, gaan we **er op uit** / **er opuit** / **erop uit** / **eropuit**.
4 Kan ik **er van uit gaan** / **er van uitgaan** / **ervan uitgaan** / **ervanuit gaan** / **ervanuitgaan** dat je me helpt verhuizen?
5 Max nam een aanloop richting het hek en sprong **er over heen** / **er overheen** / **erover heen** / **eroverheen**.
6 Als je hier stukjes brood strooit, zullen alle eenden **er op af komen** / **er op afkomen** / **erop afkomen** / **eropaf komen** / **eropafkomen**.

Opdracht 4

Vul op de puntjes *g*, *gg* of *ch* in.

1 a…lomeratie
2 …aotisch
3 ba…ers…epen
4 beledi…end
5 bewe…ing
6 …emische
7 flamin…o’s
8 jammerkla…ten
9 kransle…ing
10 …lühwein
11 lu…twe…en
12 ma…inekamer
13 miss…ien
14 …ocolaatje
15 on…eldi…e
16 psy…olo…en
17 re…isseur
18 s…adelijk
19 we…li…ing
20 windri…ting

Opdracht 5

Vul op de puntjes *c*, *cc*, *ck*, *k*, *kk*, *q* of *x* in.

1 …ampioenschap
2 a…uadu…t
3 bewa…ing
4 en…uête
5 fa…els
6 fabri…age
7 fietsva…antie
8 goocheltru…
9 ho…eysti…
10 ra…etten
11 s…oren
12 se…y
13 spe…ta…ulair
14 su...es
15 tennisra…et
16 trein…oupé
17 tuber…ulose
18 …ursussen
19 vor…heftru…
20 …ylofoon

Opdracht 6

Schrijf de woorden waar nodig aan elkaar. Gebruik eventueel de Woordenlijst Nederlandse Taal.

1 Waar over spraken de drie piep kleine kleuter meisjes op het hek?
2 Krijgen leerlingen eigenlijk een basis school diploma of zijn dergelijke certificaten er alleen op middelbare scholen en beroeps opleidingen?
3 In ons land hebben veel een gezins woningen hete lucht verwarming, maar er zijn landen waar huizen verwarmd worden met water uit warm water bronnen.
4 Op het zomer festival waren ruim vijftien duizend bezoekers af gekomen.
5 De bewoners van deze hoog gelegen en dun bevolkte gebieden schijnen met minder zuur stof toe te kunnen dan mensen die op zee niveau wonen.
6 Als ik thuis kom, ga ik eerst thee zetten en als mijn moeder dan arriveert, ga ik snel de deur voor haar open doen, waarna we gezellig bij kletsen onder het genot van een kopje thee.

Opdracht 7

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit de volgende woorden: *allergie – au pair – budget – campagne – cappuccino – commercieel – creatief – criticus – exces – geagiteerd – gedijen – geneugten – horeca – idealiseren – initiatief – orthodox – participeren – repertoire – sowieso – symptoom*

1 De … tegen het vloeken en schelden op de voetbalvelden is een … van de KNVB, die de verruwing in de sport wil tegengaan.
2 Wat betaal je op de terrasjes in de … tegenwoordig voor zo'n lekker kopje Italiaanse …?
3 Hooikoorts is een veelvoorkomende … en bekende … zijn tranende ogen en een loopneus.
4 Met dit … kan Madeleine … een jaar door Zuid-Amerika reizen, zeker als ze nu en dan een poosje in een gezin als … gaat werken.
5 De Amerikaanse Amish vormen een … gemeenschap, waarvan de leden nauwelijks in de rest van de samenleving ….
6 Veel Nederlandse jongeren van Turkse afkomst … het land van hun ouders, want ze kennen wel de … van de stranden langs de Middellandse Zee, maar ze zijn niet op de hoogte van de … die plaatsvinden in de gevangenissen en van de corruptie die in bepaalde delen van het land goed ….
7 Toen deze zanger zijn … veranderde en hij Nederlandstalige liedjes ging zingen, werden zijn optredens ineens een … succes.
8 De schrijver reageerde in het tv-programma nogal … op de afkeurende recensies die enkele … in de dagbladen hadden geschreven over zijn nieuwe boek, dat volgens hen veel minder … was dan zijn vroegere werk.

Opdracht
8

In tekst 1 zitten veel spelfouten. Het gaat om veel werkwoordsvormen en om diverse andere soorten fouten, maar niet om leestekens. Corrigeer de tekst. Maak zo nodig gebruik van de hulpmiddelen die in de theorie genoemd zijn.

Tekst 1

Hoe goed werken goede doelen?

[1] Zielige Zuidafrikaanse kindjes met opgeblazen hongerbuikjes. Verleid zo'n beeld de burger noch om de portemonee te trekken? De reputatie van internationale hulporganisaties is niet best. Wat betekend dit voor hen?
De nederlander wantrouwd vooral internationale goede doelen, blijkt uit het 'Goede Doelen Merkenonderzoek' dat recentelijk werdt gepresenteert. Men investeerd liever in een instantie die zich bekommerd om de problemen dicht bij huis, zoals het Leger des Heils en CliniClowns.
[2] Het idee geld te stortten in een bodemloze put weerhoud veel Nederlanders er van te doneren aan internationale hulporganisatie's. De beeldvorming rond ontwikkelingshulp is immers dat er de afgelopen decenia niets is verandert. Men vermoedt dat doneren niets uithaalt en vind het beter om het geldt in eigen land te besteedden.
[3] Toch word er in de derde wereld landen wel degelijk iets bereikt. De laatste 15 jaar is extreme armoede in de wereld gehalveerd. De wereldwijde strijd tegen polio leide er toe dat polio in meer dan 123 landen is uitgebannen. Alleen in de landen Afghanistan en pakistan komt nog polio voor. Het aantal kinderen dat voor de 5e verjaardag overlijd, is even eens

gehalveert. In 1990 stierven 90 kinderen per 1000 geboortes, in 2015 waren het 43. In de sub-Sahara zijn tussen 2004 en 2014 ruim 900 miljoen muskieten netten verspreidt. Hier door nam met-name kinder sterfte door malaria af met 6,2 miljoen gevallen.
[4] Mede dank zij ontwikkelingshulp word voorzien in de basis behoeften van veel burgers, zoals voedsel, water, gezondheidszorg en onderwijs. Daarom investeerdt Nederland terrecht in een lange-termijn-aanpak van ontwikkelingsprogramma's, zodat extreme armoede op den duur overal wordt weggenomen.

Naar: www.rd.nl en www.oxfamnovib.nl, op 1 juli 2018

Opdracht
9 ✱

Kies vijf werkwoordsvormen die in tekst 1 fout gespeld zijn, maar waarvan de spelling in een andere context wel correct zou zijn. Maak met elk van die die vijf werkwoordsvormen een zin.

Ik kan/weet
- digitale hulpmiddelen gebruiken om de spelling van mijn teksten te controleren. 2F
- alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wereldverbeteraar of lang leve de lol?

Iedereen denkt wel eens na over hoe het leven er over 20 jaar uitziet: wie ben je geworden, met wie leef je samen? Misschien vraag je je ook wel af wat je hebt bereikt, voor jezelf of wellicht ook voor anderen. Ben je bijvoorbeeld verschrikkelijk rijk geworden met een slimme start-up of red je liever bedreigde diersoorten in Afrika en doet een goed salaris er niet toe? Alles is mogelijk, het zijn jouw eigen keuzes die voor jou het pad plaveien dat naar jouw toekomst leidt.

Voor deze opdracht ga je bedenken wat jouw droombaan is en waarom deze zo goed bij jou past. Een klasgenoot ontwerpt de vacature waarin de baan precies omschreven wordt, jij schrijft een sollicitatiebrief en samen nemen jullie een sollicitatiefilmpje van 1 minuut op.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een sollicitatiebrief schrijven;
- een sollicitatiegesprek beoordelen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik weet de betekenis van veel voorkomende functiewoorden. 3F • Ik kan de functie van (sommige) alinea's in een tekst benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan rekening houdend met de briefconventies een sollicitatiebrief met curriculum vitae schrijven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan conclusies trekken naar aanleiding van een (deel van een) tekst. 3F • Ik kan verbale en non-verbale aspecten van een sollicitatiegesprek beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F
Woordenschat	• Ik kan vaste combinaties van woorden herkennen, begrijpen en gebruiken.
Grammatica zinsdelen	• Ik kan ambiguïteit herkennen en verklaren. • Ik kan ambigue zinnen verbeteren.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan woordgroepen herkennen, benoemen en ontleden.
Formuleren	• Ik kan symmetriefouten en onjuist begrensde zinnen herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik kan digitale hulpmiddelen gebruiken om de spelling van mijn teksten te controleren. 2F • Ik kan alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Poëzie en

fictie

Inhoud

A De wereld van vandaag

Opdracht 1

1. Over welke van de volgende onderwerpen heb je wel eens een boek gelezen of een film gezien? Leg je antwoord uit. Kies uit: *kindsoldaten – onderdrukking – racisme – schietpartij op een school – terrorisme – vluchtelingen.*
2. Wat hebben de onderwerpen uit vraag 1 met elkaar gemeenschappelijk?

Opdracht 2

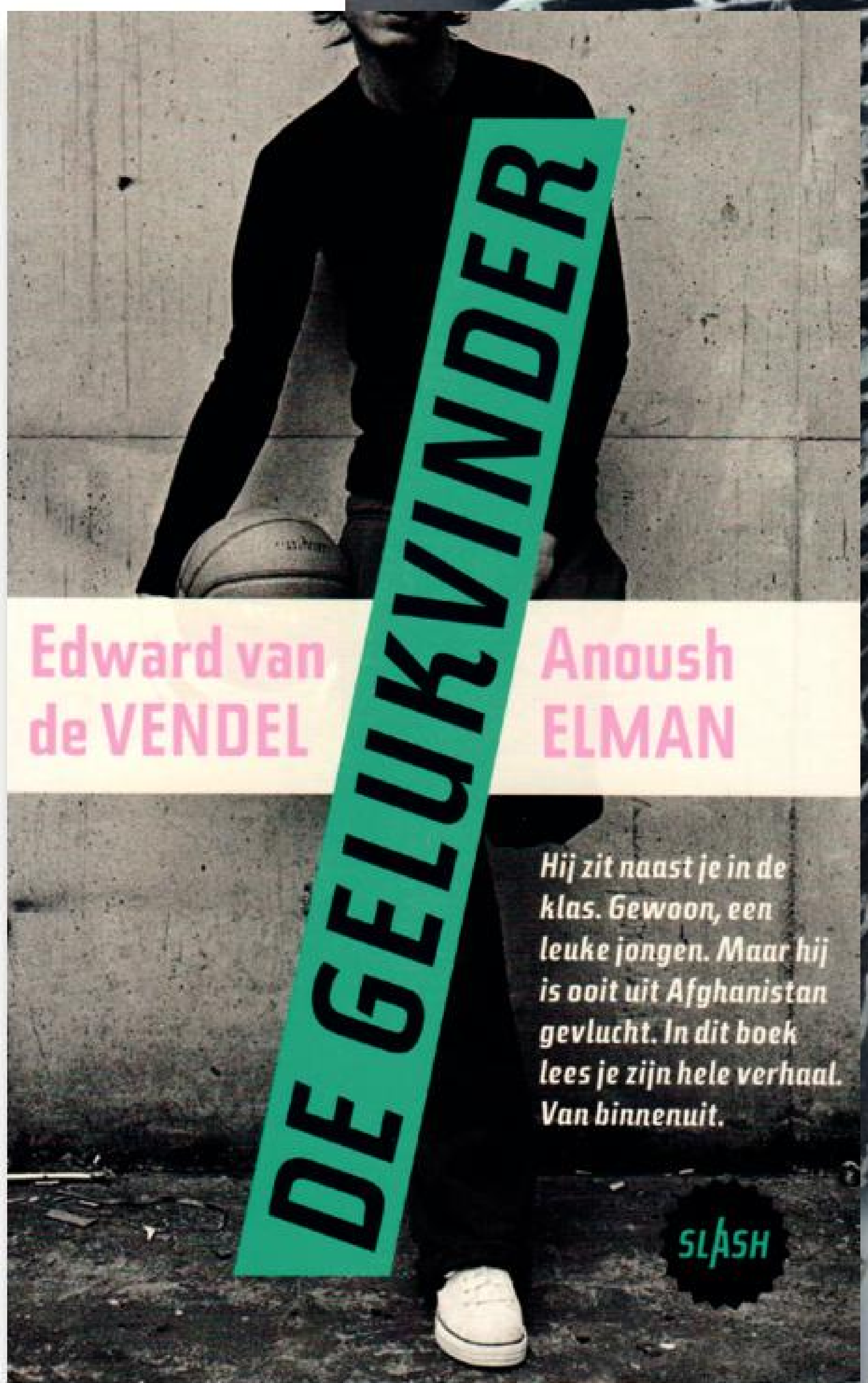
Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De gelukvinder*, dat deel uitmaakt van de Slash-reeks: boeken die gebaseerd zijn op waargebeurde en bijzondere verhalen van jongeren.

1. Bedenk voorbeelden bij ‘een flard in het nieuws’ en ‘de harde taal van politici’ met betrekking tot vluchtelingen.
2. Waarom wil Hamayun eerst geen toneelstuk over zijn eigen leven maken?
3. Waarom verandert hij van gedachten?

Tekst 1 (niveau 2)

De gelukvinder

Hamayun is met zijn familie voor de Taliban uit Afghanistan gevlucht. Zijn vader heeft daar gevangengezeten en ook zijn broer liep gevaar.
Inmiddels zit Hamayun in havo 4 en mevrouw Levanti, lerares Nederlands, heeft Hamayun gevraagd om mee te doen met de toneelgroep. Hamayun is teleurgesteld als hij merkt dat de toneelgroep vooral uit brugklassers bestaat. Daarom heeft mevrouw Levanti voorgesteld dat Hamayun en de andere oudere leerlingen een eigen stuk maken.

Ergens in oktober zaten we voor het eerst bij elkaar. Ik schrok me rot, want mevrouw Levanti gaf me meteen al de leiding. ‘Hamayun, wat gaan we doen? Heb jij wat voorbereid?’
Ik had geen idee. Ik zei: ‘Misschien kunnen we wat improviseren?’
Dat werd een chaos. We speelden achtervolginkje. We deden een soap na. We wilden clips maken, en misschien wel een hele politieserie. Of iets met de verborgen camera? We hielden nog een paar bijeenkomsten, maar elke keer was er wel weer een ander plan. Uiteindelijk hadden we begin december nog steeds niets concreets. En dus wilde mevrouw Levanti met me praten. ‘Hamayun,’ zei ze, ‘dit werkt niet. Het lijkt me beter als we de groep even stilzetten. Misschien moet jij nu eerst zelf iets bedenken. En als je een voorstel hebt roepen we de anderen er weer bij. Beperk je tot één onderwerp. Heb je al een idee wat je het belangrijkst vindt? Anders heb ik wel een suggestie. Wil je dat ik die nu al hardop zeg? Of beslis je liever zelf?’
Natuurlijk wilde ik weten wat ze dacht. Mevrouw Levanti had verstand van toneel, en bovendien was zij de eerste en de enige op de havo aan wie ik iets over mijn situatie had verteld.
Eh ja… mijn situatie.

Daar moest het dus over gaan.
Vond mevrouw Levanti.
Ze zei: 'Niemand hier op school is echt op de hoogte. Niemand weet wat er met jonge mensen in ons land gebeurt. We zien een flard in het nieuws, we horen de harde taal van politici. Maar jij kent het echte verhaal. Waarom zou je dat niet vertellen?'
'Mevrouw Levanti!' wilde ik roepen. 'Ik wil toneelspelen! Ik wil liever iemand anders zijn dan mezelf. Mister Bean of zo, dat is toch veel grappiger?'
Maar ik zei niks. Ik lachte naar mevrouw Levanti, en ik zei dat ik erover na zou denken.

Ik voelde er niks voor. Ik vond onze school te groot. Er liepen zoveel mensen met ogen rond, en al die ogen hoefden de echte Hamayun niet te zien, met zijn echte geschiedenis, en zijn echte dromen en zijn echte hoop.

Maar net toen ik het hele toneelproject dan maar af wilde blazen gebeurde er van alles.
We moesten wéér naar Ter Apel.[1] In Ter Apel kregen we wéér geen goed nieuws.
En ik keek een avond lang naar een website met filmpjes over vluchtelingenkinderen, en ik huilde de hele nacht.

De ochtend erna dacht ik: welke dromen? Welke hoop? Mevrouw Levanti heeft gelijk – niemand is echt op de hoogte.
En toen wist ik het zeker. Natuurlijk moest ik mijn verhaal vertellen.
Mijn echte verhaal.
Ik meldde me ziek en ging op bed liggen.
En ze schoten gewoon tevoorschijn in mijn hoofd: de herinneringen.
De dvd'tjes.

[1]In Ter Apel is de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) gevestigd.

Edward van de Vendel en Anoush Elman, De gelukvinder. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008

Opdracht 3

Lees tekst 2 en 3. Hier lees je hoe *De geluksvinder* verdergaat.

1 Wat is 'vrij denken', denk je?
2 In de tekst staat één voorbeeld van 'vrij denken'. Kun je zelf nog een ander voorbeeld bedenken?
3 Bashir verwacht snel weer terug te zijn in Afghanistan. Denk je dat dat is wat hij *denkt* of wat hij *hoopt*? Leg uit.

In tekst 1 zegt mevrouw Levanti dat niemand op de hoogte is van het echte verhaal van vluchtelingen.

4 Vind je dat ze daar gelijk in heeft? Waarom (niet)?
5 Denk je dat het verhaal van Anoush Elman (Hamayun in *De gelukvinder*) daar iets aan verandert? Leg uit.

Tekst 2 (niveau 2)

De gelukvinder

Hamayun denkt terug aan de avond dat de Taliban zijn vader kwamen zoeken en zijn oudere broer Bashir is gevlucht.

'Madar,' zeg ik, 'waar is Padar? Is Bashir hem gaan waarschuwen?'
Ik krijg geen antwoord, want de mannen zijn weer terug. Ze hebben zaklantaarns bij zich, maar die zie ik allemaal langs onze zijmuren verdwijnen. Allemaal, behalve één.
De Talib die Madar daarstraks geslagen heeft loopt recht op ons af. Ik verander bijna weer in een standbeeld, maar de man gromt: 'Geef me een stoel. Ik wacht hier. Jullie gaan verder met wat jullie altijd doen.'
'Hamayun,' zegt Madar, 'haal de witte stoel.'
Ik ren naar de keuken en sleep de plastic stoel naar de voordeur. 'Goed,' zegt de Talib.
Hij kijkt me aan. Madar heeft het olielampje nog steeds in haar hand, dus ik kan zijn ogen zien. Hij heeft er met kohl dikke zwarte strepen onder getrokken. Dat doen de meeste Taliban.
'Kom,' zegt Madar, en ze neemt me mee de woonkamer in.
Ik loop achteruit met haar mee en ik denk: zo ziet een moordenaar eruit.

Zo ziet een moordenaar eruit, denk ik maar steeds, ook als we bij elkaar op het tapijt in de woonkamer zijn gaan zitten.
We fluisteren en mijn spieren doen pijn. Het is net alsof ik heel lang en heel hard ergens naartoe heb moeten rennen.
Madar begint zachtjes in het oor van Roya te fluisteren, en oma heeft haar *tasbeh*, haar bidkrans, gepakt. Ik wil vragen waar Padar is, waar Bashir is, maar ik doe het niet.
Opeens is er weer lawaai. Rennende voeten, en geschreeuw bij de deur.
Madar komt overeind. Oma probeert mij tegen te houden, maar ik ben ook opgesprongen.
Padar is thuis. Maar hij ligt op de grond. Er staan drie Taliban om hem heen. Ze roepen. Ze schoppen Padar tegen zijn been en sleuren hem overeind.
Alweer wil ik gillen, en alweer kan ik niet gillen.
Madar trekt me weg, naar achteren, en zelf rent ze naar Padar. Maar de mannen staan al om hem heen. Ze duwen hem de deur uit en Madar wordt vastgehouden. Ze schreeuwt, oma schreeuwt ook, achter me, Roya huilt en Navid huilt. Ik sla mijn handen voor mijn oren. Ik wil niks horen. Ik wil nooit meer iets horen.

Edward van de Vendel en Anoush Elman, De gelukvinder. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008

Tekst 3 (niveau 2)

De gelukvinder

De Taliban hebben Hamayuns vader meegenomen. Bashir is teruggekomen.

Bashir staat met een van de Bruce Lee-video's in zijn hand. 'Wat een sufkoppen,' zegt hij, 'ze hebben de tv niet eens ontdekt.'
Ik zeg: 'Ze kwamen voor Padar.'

Er springen tranen in Bashirs ogen.
Ik zeg: ‘Je huilt.’
‘Nee,’ zegt hij, ‘niet waar.’
Hij smijt zijn Bruce Lee-video terug in de kast en pakt er een paar sokken voor in de plaats. ‘Zijn deze van mij of van jou?’
‘Van jou.’
‘Oké.’
Hij mikt de sokken in zijn tas.
‘Wat ga je doen?’ zeg ik. ‘En waar was je?’
‘Ik ga. Noorahmed heeft het geregeld. Hij kent een reisagent. Tashmir gaat ook. Die halen we straks op.’
Tashmir is onze neef. Hij is de zoon van een tante die met de andere broer van Padar was getrouwd. Die is ook al een paar jaar dood. Hij werd uit een auto getrokken door de Taliban en vermoord. Ze zeiden dat hij voor de vorige regering had gewerkt.
‘Wat? Waar ga je heen?’
‘Weg. Naar Iran. En verder. Naar het westen.’
‘Waarom?’ zeg ik. ‘Waarom?’
Ik zeg het heel rustig, en Bashir is ook rustig. Hij huilt nog steeds, dat wel.
‘Omdat het moet,’ zegt hij, ‘anders pakken ze me.’
‘Denk jij dan vrij?’ vraag ik.
‘Natuurlijk denk ik vrij. Wij denken allemaal vrij. Jij ook. En jij past op mijn video’s. Als ik terugkom, moeten ze er allemaal nog zijn.’
‘Wanneer kom je terug?’
‘Snel. Het is snel weer normaal in ons land. De Taliban zijn er binnen de kortste keren weg, zegt oom Aaron.’
Ik zeg niks terug. Ik denk: de Taliban zijn moordenaars. Ik heb moordenaars gezien. En ik weet dat het vrij denken is wat ik doe.

Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008

Opdracht 4

Lees tekst 4. Het is een fragment uit *The Hate U Give* van de Amerikaanse schrijfster Angie Thomas.

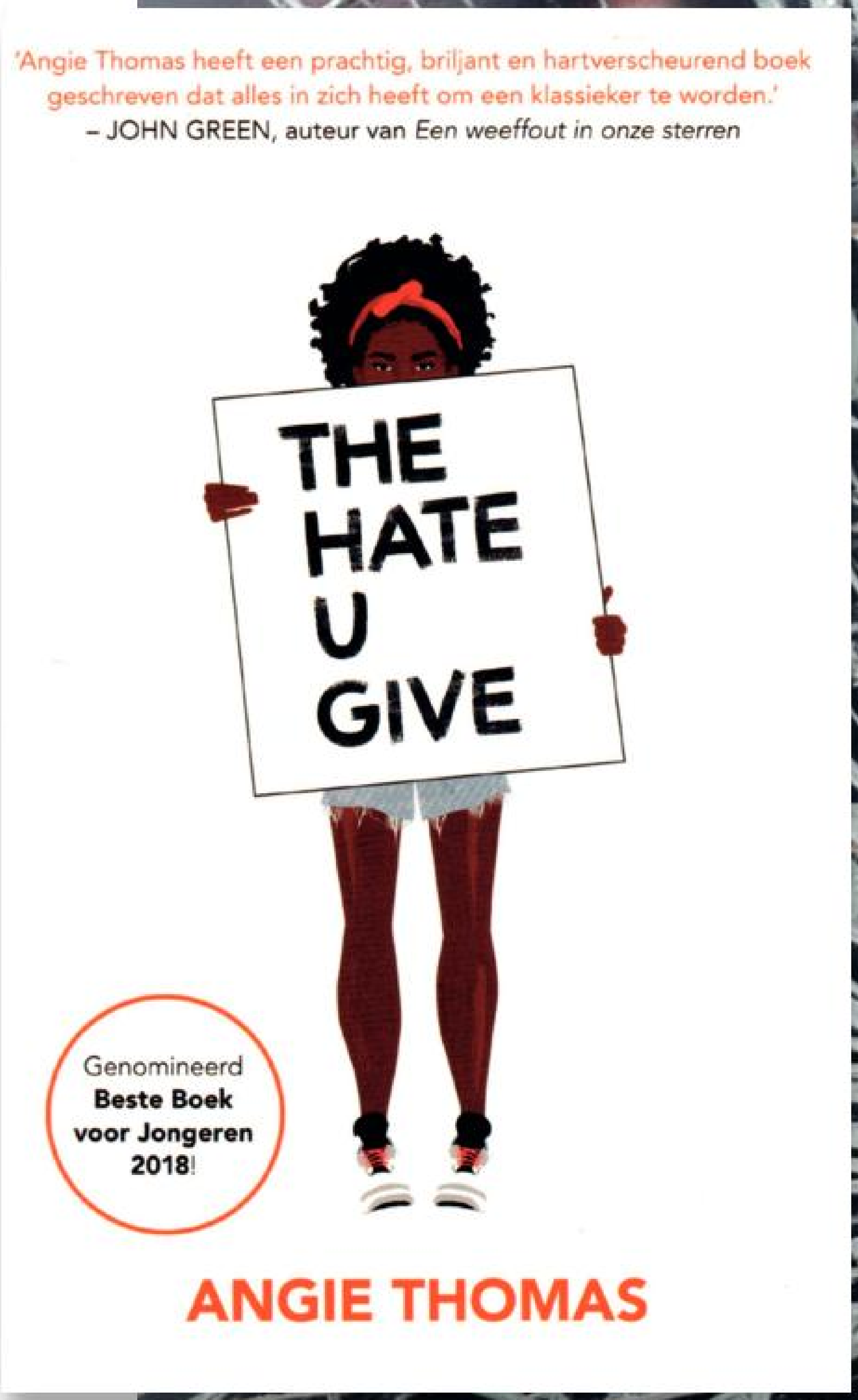
1 Hebben jouw ouders ook een gesprek met jou gehad over wat je moet doen als je politie tegenkomt? Waarom (niet)?
2 Starrs vader heeft haar precies uitgelegd wat ze wel en niet moet doen als ze wordt aangehouden door de politie. Welke ‘fouten’ maakt Khalil?
3 Waarom fouilleert de agent Khalil niet één maar drie keer?
4 Wat is of zijn de reden(en) voor de agent om Khalil neer te schieten, denk je?
5 Khalil overlijdt ter plaatse. Denk je dat de agent wordt veroordeeld voor deze actie? Waarom?

Tekst 4 (niveau 3)

The Hate U Give

De zestienjarige Starr is op een feest en komt daar Khalil tegen, met wie ze sinds haar vroegste jeugd bevriend is. Plotseling wordt er geschoten; Starr en Khalil maken dat ze wegkomen. Khalil brengt Starr in zijn auto naar huis als er een politieauto achter hen komt rijden die hen maant te stoppen.

Toen ik twaalf was, wilden mijn ouders twee keer ergens over praten.
Het ene gesprek ging uiteraard over de bloemetjes en de bijtjes. Of een aangepaste versie daarvan. Mijn moeder, Lisa, is gediplomeerd verpleegster en ze vertelde wat waarin moest, en wat er voorlopig nog niét hierin, daarin, of waar dan ook in moest. Toen dacht ik sowieso niet dat er ooit iets in zou gaan. Terwijl de andere meiden ergens in de brugklas borsten kregen, bleef ik zo plat als een dubbeltje.
Het andere gesprek ging over wat ik moest doen als ik werd aangehouden door de politie.
Mijn moeder wond zich daarover op en zei tegen mijn vader dat ik daar nog te jong voor was. Hij beweerde dat ik niet te jong was om gearresteerd of neergeschoten te worden.
‘Starr-Starr, altijd doen wat ze zeggen,’ zei hij. ‘Hou je handen zo dat ze ze kunnen zien. Geen onverwachte bewegingen maken. Alleen praten als je iets gevraagd wordt.’
Ik wist dat hij het meende. Mijn vader heeft de grootste bek van iedereen die ik ken, en als hij zegt dat je je mond moet houden, dan hou je je mond.
Ik hoop dat iemand dit gesprek ook met Khalil gevoerd heeft.
Hij vloekt binnensmonds, zet Tupac zachter en manoeuvreert de Impala naar de kant van de weg. We staan op Carnation, waar bijna de helft van de huizen leegstaat en bijna alle straatverlichting kapot is. Behalve wij en de politie is er verder niemand.
Khalil zet de motor uit. ‘Ben benieuwd wat die gek moet.’
De agent parkeert en zet zijn grote licht aan. Ik moet met mijn ogen knipperen om niet verblind te worden. Ik herinner me nog iets wat mijn vader zei. *Als je niet alleen bent, duim dan maar dat de anderen niets bij zich hebben, anders ben jij ook de klos.*
‘Je hebt toch hoop ik niets in de auto liggen, hè?’ vraag ik.
Hij kijkt in de zijspiegel naar de agent. ‘Neuh.’
De agent nadert het portier aan de bestuurderskant en tikt op het raampje. Khalil draait het omlaag. Alsof we nog niet genoeg verblind zijn, schijnt de agent met zijn zaklamp in ons gezicht.
‘Rijbewijs, autopapieren, verzekeringsbewijs.’
Khalil begaat een fout – hij doet niet wat de agent zegt. ‘Waarom houdt u ons aan?’
‘Rijbewijs, autopapieren, verzekeringsbewijs.’
‘Ik vroeg waarom u ons aanhoudt.’
‘Khalil,’ zeg ik smekend. ‘Doe nou maar gewoon wat hij vraagt.’
Khalil kreunt en pakt zijn portefeuille. De agent volgt zijn bewegingen met de zaklamp. Mijn hart gaat tekeer, maar mijn vaders instructies galmen door mijn hoofd: *Kijk goed naar de agent. En als je het nummer op zijn penning kunt onthouden: nog beter.*
Doordat de zaklamp Khalils handen volgt, kan ik het nummer op zijn penning lezen – een-vijftien. Hij is blank, eind dertig tot begin veertig, heeft korte bruine stekels en een dun litteken op zijn bovenlip.
Khalil overhandigt de agent zijn papieren en zijn rijbewijs.
Een-Vijftien bestudeert ze. ‘Waar komen jullie nu vandaan?’
‘Wat maakt dat uit?’ zegt Khalil, en hij zegt daarmee dat het hem niks aangaat. ‘Waarom hield u me aan?’
‘Je hebt een kapot achterlicht.’
‘Krijg ik een bekeuring, ja of nee?’ vraagt Khalil.
‘Weet je wat? Stap maar uit, bijdehandje.’
‘Geef me nou maar gewoon een bekeu…’
‘Uitstappen! Handen omhoog zodat ik ze kan zien.’
Khalil stapt uit met zijn handen omhoog. Een-Vijftien trekt aan zijn arm en drukt Khalil tegen het achterportier.

Ik probeerde iets te zeggen. ‘Hij bedoelde het…’
‘Handen op het dashboard!’ blaft de agent tegen me. ‘Stilzitten!’
Ik doe wat hij zegt, maar mijn handen trillen te erg om ze stil te kunnen houden.
Hij fouilleert Khalil. ‘Oké, blaaskaak, eens zien wat we kunnen vinden.’
‘Niks,’ zegt Khalil.
Een-Vijftien fouilleert Khalil nóg twee keer. Zonder resultaat.
‘Blijven staan,’ zegt hij tegen Khalil. ‘En jij,’ roept hij door het raampje, ‘blijf stilzitten.’
Ik knik niet eens.
De agent loopt terug naar de politieauto.
Mijn ouders hebben me geleerd niet bang te zijn voor de politie, maar om niks stoms te doen als ze in de buurt zijn. Ze hebben me geleerd dat het niet slim is om je te verroeren als een agent met zijn rug naar je toe staat.
Khalil doet het wel. Hij loopt naar zijn portier.
Onverwachte bewegingen maken is niet slim.
Khalil doet het wel. Hij maakt het portier open.
‘Gaat-ie, Starr?’
Pang!
Eén. Khalils lijf schokt. Er spat bloed van zijn rug. Hij houdt zichzelf overeind door het portier vast te pakken.
Pang!
Twee. Khalil snakt naar adem.
Pang!
Drie. Khalil kijkt me aan, verbaasd.
Hij valt neer.

Angie Thomas, The Hate U Give. Uitgeverij Moon, Amsterdam 2017

Opdracht 5

Lees tekst 5. Hier lees je hoe *The Hate U Give* verdergaat.

1 Volgens Starr betekent ‘Thug Life’ ‘dat wat de maatschappij er bij kinderen [en ‘zwarten, minderheden en arme mensen’] in pompt, er later net zo hard weer uitkomt.’ Wat voor soort ideeën pompt de maatschappij er bij deze mensen in, denk je?
2 Starrs vader legt uit wat hij ziet als de oorzaak van de slechte situatie van hun gemeenschap. Vat zijn redenering samen.
3 Vind jij dat Starrs vader in grote lijnen gelijk heeft? Leg uit.
4 Leg uit dat *The Hate U Give* een geëngageerd boek is.
5 Dit boek is op een school in Texas verboden. Wat vind je daarvan?

Begrippen

Engagement Letterlijk: betrokkenheid. Uit het verhaal blijkt betrokkenheid bij een bepaalde problematiek (bijvoorbeeld kindsoldaten of vluchtelingen).

Tekst 5 (niveau 3)

The Hate U Give

Enkele weken na de dood van Khalil gaat Starr met haar vader mee boodschappen doen. Onderweg praten ze over Khalil, de rapper Tupac Shakur, Brenda (Khalils aan crack verslaafde moeder) en de situatie van de zwarte gemeenschap in Garden Heights, de arme wijk waar Starrs familie woont.

Tupac schalt uit de speakers tijdens het rijden. Een rap over dat je niet moet opgeven, en papa kijkt me tijdens dat nummer aan alsof hij me hetzelfde wil vertellen als Tupac.
'Ik weet dat je erdoorheen zit, lieverd' – hij pakt mijn kin en draait mijn gezicht naar zich toe – 'maar geef niet op.'
Hij zingt mee met het refrein dat gaat over dat de tijd alle wonden heelt en ik weet niet of ik moet huilen, omdat dat nu echt op mij van toepassing is, of moet lachen, omdat papa totaal niet kan zingen.
Papa zegt: 'Die gast had diepgang. Maar echt. Zulke rappers worden niet meer gemaakt.'
'Je wordt oud, papa.'
'Boeien. Het is gewoon zo. De rappers van tegenwoordig denken alleen aan geld, wijven en kleren.'
'Je wordt oud,' fluister ik.
'Pac rapte daar óók over, dat klopt, maar hij wilde de zwarte bevolking ook prikkelen,' zegt papa. 'Zo gaf hij het woord "nigga" een heel andere betekenis: Never Ignorant Getting Goals Accomplished. En volgens hem betekent Thug Life…'
'The Hate You Give Little Infants puntje, puntje, puntje Everybody,' censureer ik mezelf. Ik heb het wel tegen mijn vader.
'Kén je dat nummer?'
'Ja. Khalil vertelde me wat het volgens hem betekent. We luisterden naar Tupac toen hij…'
'Shit. En wat betekent het volgens jou?'
'Weet je dat dan niet?' vraag ik.
'Tuurlijk wel. Maar ik wil weten wat het volgens jou betekent.'
Oké dan. Even nadenken. 'Volgens Khalil betekent het dat wat de maatschappij er bij kinderen in pompt, er later net zo hard weer uitkomt,' zeg ik. 'Maar ik vind dat het niet alleen over de jeugd gaat. Het gaat over ons allemaal.'
'Ons?' zegt papa.
'Zwarten, minderheden, arme mensen. Iedereen aan de onderkant van de samenleving.'
'De onderdrukten,' zegt papa.
'Precies. Wij trekken altijd aan het kortste eind, maar ze zijn wel bang voor ons. De overheid pakte de Black Panthers niet voor niks aan, toch? Dat deden ze toch omdat ze bang waren?'
'U-huh,' zegt papa. 'De Panthers onderwezen de mensen en maakten ze mondiger. Het mondig maken van de onderdrukten bestond al vóór de Panthers. Geef eens een voorbeeld?'
Moet dat nou? Hij laat me altijd over dingen nadenken. Hier heb ik even voor nodig.
'De slavenopstand in 1831,' zeg ik. 'Nat Turner maakte zijn medeslaven mondiger en gaf ze onderwijs, en dat leidde tot een van de grootste slavenopstanden uit de geschiedenis.'
'Heel goed, heel goed. Spijker op z'n kop. Boks. En wat leren ze de jeugd van tegenwoordig voor slechte dingen?'
'Racisme?'
'Iets specifieker graag. Denk maar aan die hele toestand met Khalil. Voor hij stierf.'
'Hij dealde.' Het doet pijn om dat hardop te zeggen. 'En hij zat waarschijnlijk bij een bende.'
'Waarom dealde hij, denk je? Waarom zijn er bij ons in de buurt zoveel drugdealers?'

Ik herinner me de woorden van Khalil – dat hij niet meer wilde kiezen tussen elektra of eten. 'Ze hebben geld nodig,' zeg ik. 'En hoe moeten ze er anders aan komen?'
'Precies. Gebrek aan kansen,' zegt papa. 'Het bedrijfsleven zit niet op ons soort mensen te wachten; ze zullen ons echt niet zomaar aannemen. En zelfs al heb je de middelbare school afgemaakt, de meeste scholen in buurten als de onze bereiden ons niet goed genoeg voor.

Angie Thomas, The Hate U Give. Uitgeverij Moon, Amsterdam 2017

Opdracht 6

Deze vragen gaan over alle teksten in deze paragraaf.

1. In hoeverre beïnvloeden teksten als *De gelukvinder* en *The Hate U Give* je kijk op de werkelijkheid?
2. Geëngageerde boeken hoeven niet per se te gaan over een kwestie die *nu* actueel is. Ze kunnen ook gaan over gebeurtenissen die zich in het verleden hebben afgespeeld (zie de Leestips hieronder). Wat kan het opleveren om daarover te lezen?

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'De dag dat alles anders werd'. Je schrijft een verhaal over een actueel onderwerp.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 3)

Lees een boek over een actueel onderwerp. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek. Maak de online-opdracht 'Engagement'.

Leestips

Marieke Nijkamp, *54 minuten*

De Amerikaanse tieners Autumn, Claire, Sylvia en Tomas worden gevolgd tijdens een 54 minuten durende schietpartij op hun highschool in Alabama. ***(niveau 2)***

Dirk Bracke, *Als de olifanten vechten*

Isaac (15) sluit zich aan bij het Oegandese rebellenleger, dat grotendeels bestaat uit kindsoldaten. Hij is overgeleverd aan de wreedheden van de leiders. ***(niveau 2)***

Kathryn Stockett, *Een keukenmeidenroman*

Een jonge vrouw in het Mississippi van de jaren 60 schrijft in het geheim een boek over de levens van de zwarte hulpen van haar vriendinnen. Dat heeft grote gevolgen. ***(niveau 3)***

Erich Maria Remarque, *Van het westelijk front geen nieuws*

Duitsland, 1914. Paul en zijn vrienden worden door hun leraar aangemoedigd in dienst te gaan. Ze komen midden in de loopgravenoorlog terecht. ***(niveau 3)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

B Eropuit

Opdracht 1

1 Maak samen met een klasgenoot een woordslang van tien woorden die te maken hebben met 'eropuit gaan'. Je mag geen werkwoorden gebruiken. In een woordslang begint elk woord met de laatste letter van het vorige woord: *eropui**t*** – ***t**ra**m*** – ***m**…*

2 Hebben jullie ook woorden gebruikt die assoneren? Welke?

Begrippen

Assonantie Klankrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, hebben dezelfde klinkers of klank. Bijvoorbeeld: *waarin gegraaid* (tekst 1) en *raap* en *haas* (tekst 2)

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit het gedicht 'Kind in Brussel' van Joke van Leeuwen.

1 Noteer twee voorbeelden van binnenrijm in tekst 1.

2 Welke woorden van tekst 1 passen bij 'reizen'?

3 Hoe moet je 'Ik vergat de weg/ die ik niet had geleerd' lezen, denk je?

4 Wat vind jij het verschil tussen een gewone oude vrouw en een 'vrouw gerimpeld van bestaan'?

5 Noteer achter de volgende woordgroepen of ze letterlijk of figuurlijk zijn en leg je antwoord uit.
- de winkels waren hemelhoog
- want anders viel zij om
- ik droeg haar oude botten

6 Leg uit dat je 'Zij wist de weg' ook figuurlijk op kunt vatten.

Begrippen

Binnenrijm Woorden die binnen de regels op elkaar rijmen, in plaats van aan het einde van de regels. Bijvoorbeeld: *onderbroeken – zoeken* (tekst 1).

Tekst 1

Ik was veel kleiner dan de stad
en schrok nog van bedelaars
waar altijd iets niet meer aan zat.
De winkels waren hemelhoog met
witte bergen onderbroeken, waarin
gegraaid werd van het zoeken tot
handen hadden. Ik vergat de weg
die ik niet had geleerd en
liep verkeerd. Een vrouw gerimpeld
van bestaan, vroeg of ik met haar op
wou gaan, want anders viel zij om.
We liepen samen krom,
als een gezinnetje van zotten.
Zij wist de weg, ik droeg haar oude botten.

Joke van Leeuwen, Vier manieren om op iemand te wachten.
Uitgeverij Querido, Amsterdam 2001

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1 'Ontpoppen' betekent dat een rups verandert in een vlinder. Vind je de titel goed bij het gedicht passen? Leg je antwoord uit.

2 De verandering verloopt in dit gedicht in heel kleine stapjes. Per stap kunnen er vier dingen veranderen:
1 een letter wordt vervangen; 2 een letter wordt weggelaten;
3 een letter wordt toegevoegd; 4 de volgorde van de letters verandert.
Welke stappen worden in de eerste en tweede regel gebruikt? Noteer de nummers. Bijvoorbeeld: *rups rusp* → *4* (de volgorde van de letters verandert).

3 Maak een schema met drie kolommen. In de linker kolom noteer je alle woorden uit tekst 2 die allitereren, in de middelste kolom noteer je de woorden die assoneren en in de rechter kolom de woorden die 'eindrijmen'.

4 Bij welke woorden twijfelde je? Hoe komt dat?

5 Maak samen met een klasgenoot een 'ontpopping' van één regel. Begin met 'kip' en eindig met 'ei' (of andersom).

Begrippen

Alliteratie Beginrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, beginnen met dezelfde letter of klank. Bijvoorbeeld: *rups* en *rasp* (tekst 2).

Tekst 2

ONTPOPPING

rups rusp rasp raap raas haas

haas kaas kras klas klam lam

lam dam dom dol wol wolf

wolf wolk welk wenk wens mens

Joke van Leeuwen, *Wuif de mussen uit*. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2007

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een sonnet van Johanna Kruit.

1. Laat zien dat dit gedicht tjokvol rijm zit.
2. Bij welke strofen passen de woorden 'eeuwig' en 'onveranderlijk' het best? Waarom?
3. Welke woorden uit tekst 3 passen bij 'landschap'? Noteer ze allemaal.
4. Welk woord vind je het best bij dit gedicht passen? Kies uit: *geborgen – rust – spanning – stilte – storm – veilig – zon*.
5. Waarom blijft het 'zoemen van camera's (...) achterwege'?
6. Tekst 3 gaat niet alleen over een landschap, maar ook over 'thuis'. In welk woord uit tekst 3 komen beide samen? Leg je antwoord uit.
7. 'Steeds weer komen wij thuis.' Moet je dat letterlijk of figuurlijk opvatten? Leg uit.

Begrippen

Sonnet Gedicht van veertien regels. De meeste sonnetten bestaan uit een octaaf (de eerste twee strofen die beide uit vier regels bestaan) en een sextet (de laatste zes regels, die bestaan uit twee strofen van drie regels óf een strofe van vier en een strofe van twee regels). Veel sonnetten hebben een strak rijmschema.

Rijmschema De manier waarop de regels van een gedicht op elkaar rijmen. Je stelt het rijmschema van een gedicht vast door alle regels die op elkaar rijmen dezelfde letter te geven, bijvoorbeeld: a a b b (**gepaard rijm**), a b a b (**gekruist rijm**), a b b a (**omarmend rijm**) of a b c d (**gebroken rijm**).

Tekst 3

Woonplaats

Ons houvast heet landschap. Wij planten
de dagen vol bomen en dromen van dijken
en duinen die als we er stranden nog lijken
op wat we bewaren. Wij sparen gedachten

en spannen steeds samen. Het noemen
van namen als vogel of wind overbodig
voor wie zal beamen dat alles wat nodig
is staat waar het hoort. Zoemen van

camera's blijft achterwege. Wij zeven
de kleuren, belichten de tijd die te ver
voor geluid als een stralende ster
op ons afkomt. Het aldus verkregen

gebied dat we opslaan is houvast en
thuis. Steeds weer komen wij thuis.

Johanna Kruit, Voorheen te Orisande. Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam 1986

Opdracht 5

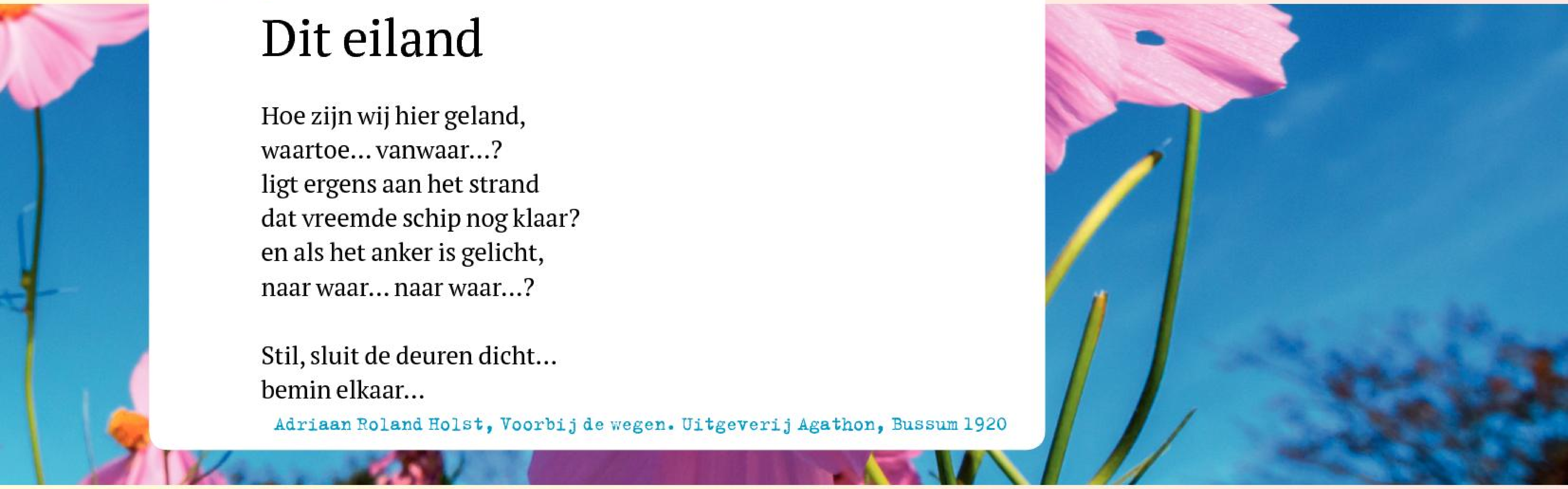
Lees tekst 4. Het is een gedicht van Adriaan Roland Holst (1888-1976).

1. Noteer synoniemen voor 'waartoe', 'vanwaar' en 'naar waar'.
2. Noteer, in je eigen woorden, de vragen die de ik-persoon stelt.
3. Parafraseer het gedicht. Begin met: 'Twee mensen ...'

Begrippen

Parafraseren In je eigen woorden navertellen. Dit is vaak een goed hulpmiddel om een tekst beter te begrijpen.

4 Bespreek met een klasgenoot welk woord het best aangeeft waar dit gedicht over gaat. Kies uit: *liefde – reizen – schipbreuk – verdwaald zijn – iets anders, namelijk …*
Leg je antwoord uit.
5 Leg uit dat je de laatste strofe als een soort conclusie kunt lezen.
6 Waarvoor zou 'dit eiland' een metafoor kunnen zijn, denk je?

Tekst 4

Dit eiland

Hoe zijn wij hier geland,
waartoe… vanwaar…?
ligt ergens aan het strand
dat vreemde schip nog klaar?
en als het anker is gelicht,
naar waar… naar waar…?

Stil, sluit de deuren dicht…
bemin elkaar…

Adriaan Roland Holst, Voorbij de wegen. Uitgeverij Agathon, Bussum 1920

Opdracht 6

1 Lees 'Dichters aan het woord'. In welk gedicht uit deze paragraaf houdt rijm het gedicht het meest 'bij elkaar'?
2 Welk gedicht in deze paragraaf vind je het mooist? Waarom?

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Ontpopping'.

Dichters aan het woord

Hoe belangrijk is rijm?

Diet Groothuis:
Goed rijmen is moeilijk. Je kunt beter niet rijmen dan slecht rijmen. Slecht rijmen is een flauw woord gebruiken, dat eigenlijk niet op die plaats thuishoort.

BKJunior, september 2017

Jurrian van Dongen:
Mijn teksten rijmen omdat ik erg van rijm houd. Rijm helpt om losse zinnen van een verhaal bij elkaar te houden. En het geeft een rijk of feestelijk gevoel als ineens toevallig twee zinnen bij elkaar horen omdat ze op elkaar rijmen.

Ted van Lieshout (red.), Kwam dat zien! Kwam dat zien! Querido, Amsterdam 2008

C Liefde

Opdracht 1

Met welke van de onderstaande uitspraken ben je het eens? En met welke helemaal niet? Leg uit.

A Als duizend anderen van je houden, maar je houdt niet van jezelf, zal andermans liefde nooit volstaan. – Dorothy Corkville Briggs

B De enige echte liefde is de onmogelijke liefde. – Johann Wolfgang von Goethe

C De liefde is de toestand waarin de mens de dingen het meest ziet zoals ze niet zijn. – Friedrich Nietzsche

D Liefde is een daad van vertrouwen en als je weinig vertrouwen hebt, heb je ook weinig liefde. – Erich Fromm

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Eleanor en Park* van de Amerikaanse schrijfster Rainbow Rowell.

1. 'Alsof hij een vlinder vasthield, zo voelde Eleanors hand.' Wat maakt deze vergelijking duidelijk?
2. 'Toen hij Eleanors hand aanraakte, herkende hij haar meteen.' Wat herkent Park in Eleanor, denk je?
3. 'Eleanor ging aan gruzelementen.' Leg uit dat dat zowel fijn als beangstigend kan zijn.
4. Welke woorden of (delen van) zinnen vind je typisch voor de stijl van Rainbow Rowell?
5. Spreekt Rowells stijl je aan? Waarom (niet)?

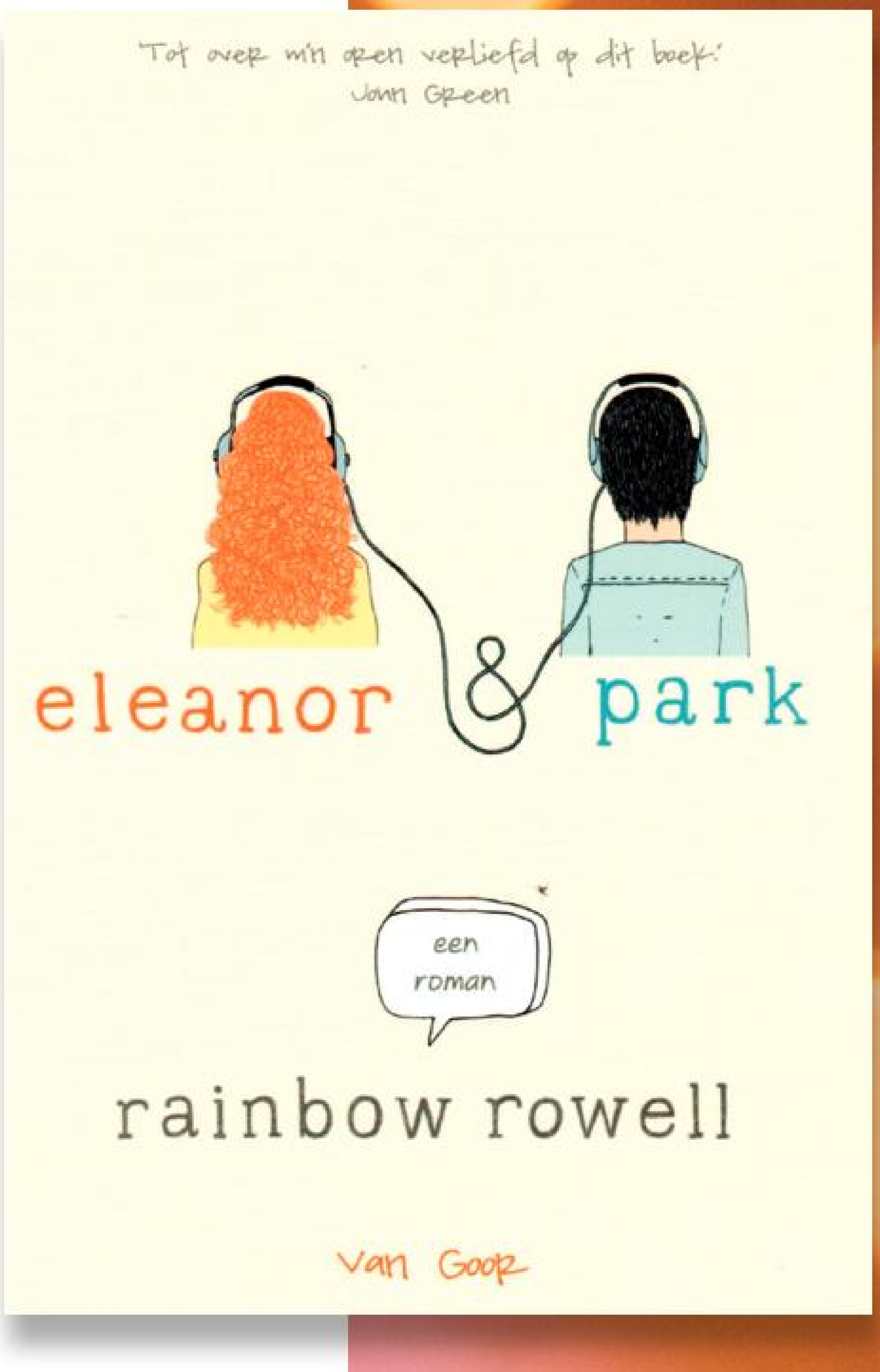
Begrippen

Stijl De manier waarop de schrijver schrijft. Bijvoorbeeld: korte of lange zinnen, veel of weinig beeldspraak, wel of geen ironie, maar ook bijvoorbeeld: grappig, stoer of zakelijk.

Tekst 1 (niveau 3)

Eleanor en Park

Het is 1986. Als Eleanor voor het eerst in de schoolbus stapt, kijkt iedereen op. Ze heeft knalrode krullen, is mollig en draagt mannenkleren. Toch schuift Park een stukje op. Ze zeggen niets tegen elkaar, maar na een tijdje merkt Park dat Eleanor meeleest in zijn stripboeken. Gaandeweg wordt de busrit het hoogtepunt van hun dag.

Park

Alsof hij een vlinder vasthield, zo voelde Eleanors hand. Of een hartslag. Alsof hij iets vasthield wat volmaakt was en volmaakt leefde. Hij had haar nog niet aangeraakt of hij vroeg zich af hoe hij zo lang zonder haar had gekund. Hij wreef met zijn duim over haar handpalm en haar vingers en was zich bewust van elke keer dat ze ademhaalde.

Park had wel eerder de hand van een meisje vastgehouden. Van meisjes bij Skateland. Vorig jaar nog, van een meisje op het derdeklasbal. (Ze hadden gezoend terwijl ze op haar vader wachtten, die hen zou ophalen.) Hij had zelfs Tina's hand vastgehouden toen ze in de zesde 'verkering' hadden.

En het was altijd oké geweest. Niet veel anders dan vroeger, toen ze klein waren en hij Josh' hand vasthield wanneer ze de straat overstaken. Of als hij oma's hand vasthield wanneer ze hem meenam naar de kerk. Misschien iets zweteriger, iets stunteliger.

Vorig jaar, toen Park dat meisje zoende, met droge mond en zijn ogen vrijwel de hele tijd open, had hij zich afgevraagd of er iets met hem aan de hand was. Hij had zich zelfs afgevraagd – ongelogen, nog terwijl ze stonden te zoenen had hij zich dat afgevraagd – of hij misschien homo was. Alleen had hij ook geen zin om met jongens te zoenen. En als hij aan She-Hulk of Storm dacht (in plaats van aan dat meisje, Dawn) ging het zoenen al stukken beter.
Misschien voel ik me niet echt tot meisjes aangetrokken, had hij destijds gedacht. Misschien ben ik een soort perverse stripverhalenseksueel.
Of misschien, dacht hij nu, herkende hij al die meisjes gewoonweg niet. Zoals een computerdrive een schijf uitspuugt als hij het format niet herkent.
Toen hij Eleanors hand aanraakte, herkende hij haar meteen. Hij wist het.

Eleanor
Eleanor ging aan gruzelementen.
Alsof er iets fout was gegaan bij het opstralen naar het ruimteschip Enterprise. Als je je ooit hebt afgevraagd hoe dat voelt: het heeft erg veel weg van smelten, maar dan met meer geweld.
In al haar duizenden gruzelementen voelde Eleanor nog steeds dat Park haar hand vasthield. Ze voelde nog steeds zijn duim die haar handpalm verkende. Ze verroerde zich niet, omdat ze geen keus had. Ze probeerde zich te herinneren welke dieren hun prooi verlamden voor ze die opaten...
Misschien had Park haar verlamd met zijn ninjamagie, met zijn Vulcanachtige greep, en nu ging hij haar verslinden.
Dat zou nog eens gaaf zijn.

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

Opdracht 3

Lees tekst 2 en 3. Hier lees je hoe *Eleanor en Park* verdergaat.

1. Eleanor zegt ‘Ik kan dit niet.’ Waarom denkt ze dat ze ‘dit’ niet kan, denk je?
2. Eleanor en Park vinden elkaar niet ‘leuk’. Wat bindt hen wel?
3. In tekst 3 wordt, net als in tekst 1, het beeld van een vlinder gebruikt. Wat maakt dit motief duidelijk over de relatie tussen Eleanor en Park?
4. Waarom denkt Park dat hij alles verpest heeft?
5. De recensent Bas Maliepaard schrijft: ‘*Eleanor en Park* is een schrijnend en tegelijk hoopgevend verhaal over [...] pesten, over durven zijn wie je bent, erkenning en de overgave aan de ander.’ Vind je dat Maliepaard het thema van *Eleanor en Park* goed verwoordt? Leg uit.

Begrippen

Motief Element dat vaker voorkomt in een verhaal. Motieven vestigen de aandacht op iets wat belangrijk is in het verhaal.
Thema Antwoord op de vraag waarover het verhaal nog meer gaat, afgezien van de personages en de gebeurtenissen.

Tekst 2 (niveau 3)

Eleanor en Park

Eleanor en Park kunnen elkaar buiten school nauwelijks zien. Park komt uit een keurig gezin, terwijl Eleanor met haar moeder en broertjes en zusje in een krot bij Richie, de vriend van haar moeder, woont. Als Eleanor een nacht bij haar echte vader logeert, kunnen Park en Eleanor bellen.

‘Vraag maar waarom ik niet zonder je kan,’ fluisterde hij. Hij hoefde niet eens te fluisteren. Zo in het donker voor de telefoon hoefde hij alleen zijn lippen maar te bewegen en te ademen. ‘Maar ik weet het niet. Ik weet alleen dat het zo is… Ik mis je, Eleanor. Ik wil altijd bij je zijn. Je bent de slimste meid die ik ooit heb ontmoet, en ook de grappigste, en ik verbaas me over alles wat je doet. En kon ik maar zeggen dat ik je daarom leuk vind, want dan klonk het alsof ik een buitengewoon geëvolueerd mens ben…’
Hij moest even op adem komen. ‘Maar volgens mij komt het ook doordat je rood haar hebt en zachte handen, en doordat je naar zelfgebakken verjaardagstaart ruikt.’
Hij wachtte op haar reactie. Maar die bleef uit.
Er werd zachtjes op zijn deur geklopt.
‘Momentje,’ fluisterde hij door de telefoon. ‘Ja?’
Zijn moeder deed de deur open, net ver genoeg om haar hoofd door de kier te kunnen steken. ‘Niet te laat,’ zei ze.
‘Niet te laat,’ beaamde hij. Ze glimlachte en sloot de deur.
‘Ik ben er weer,’ zei hij. ‘Ben je er nog?’
‘Ja hoor, ik ben er nog,’ zei Eleanor.
‘Zeg eens iets.’
‘Ik weet niet wat ik moet zeggen.’
‘Zeg maar gewoon iets, zodat ik me niet zo stom voel.’
‘Je moet je niet zo stom voelen, Park,’ zei ze.
‘Lief van je.’
Ze zwegen allebei.
‘Vraag eens waarom ik jou leuk vind,’ zei ze ten slotte.
Hij voelde een glimlach opkomen. Het was alsof zijn borst overstroomde van warmte.
‘Eleanor,’ zei hij, gewoon omdat het prettig was om haar naam te zeggen, ‘waarom vind je me leuk?’
‘Ik vind je niet leuk.’
Hij wachtte. En wachtte…
Toen begon hij te lachen. ‘Eigenlijk best gemeen,’ zei hij.
‘Niet lachen. Dat moedigt me alleen maar aan.’
Hij hoorde haar glimlachen. Hij zag haar voor zich. Met een lach op haar gezicht.
‘Ik vind je niet leuk, Park,’ zei ze opnieuw. ‘Ik…’ Ze zweeg. ‘Ik kan dit niet.’
‘Waarom niet?’
‘Het is gênant.’
‘Tot nu toe alleen voor mij.’
‘Ik ben bang dat ik te veel ga zeggen,’ zei ze.
‘Dat kan niet.’
‘Ik ben bang dat ik je de waarheid vertel.’
‘Eleanor…’
‘Park.’
‘Je vindt me niet leuk…’ zei hij bij wijze van aanzet, en hij drukte de telefoonhouder tegen zijn onderste rib.
‘Ik vind je niet leuk, Park,’ zei ze, en nu klonk het heel even alsof ze het nog meende ook. ‘Ik…’ Haar stem verdween bijna. ‘… soms denk ik dat ik voor je leef.’

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

Tekst 3 (niveau 3)

Eleanor en Park

Eleanor wordt gepest om hoe ze eruitziet. Park heeft gevochten met de grootste pester en heeft een pak slaag gekregen. Eleanor gaat bij hem langs.

‘Het spijt me,’ zei hij.
Ze vroeg niet wat hem speet. Tranen verzamelden zich in het spleetje van zijn linkeroog en biggelden over zijn wang naar beneden. Ze wilde ze wegvegen, maar tegelijkertijd wilde ze hem niet aanraken.
‘Geeft niet…’ zei ze. Ze legde haar hand op haar schoot.
Ze vroeg zich af of hij het nog steeds wilde uitmaken. Als dat zo was, kon ze het hem niet kwalijk nemen.
‘Heb ik nou alles verpest?’ vroeg hij.
‘Alles… wat?’ fluisterde ze, alsof luisteren ook al pijn deed.
‘Alles… van ons.’
Ze schudde haar hoofd, ook al kon hij haar waarschijnlijk niet zien. ‘On. Mogelijk,’ zei ze.
Hij streek met zijn handpalm over haar arm en kneep in haar hand. Ze zag hoe zijn spieren zich spanden in zijn onderarm en vlak onder de mouw van zijn T-shirt.
‘Volgens mij is je hele gezicht naar de mallemoer,’ zei ze.
Hij kreunde.
‘Maar dat geeft niet,’ zei ze, ‘want je was toch veel te knap voor mij.’
‘Vind je me knap?’ zei hij schor, en hij trok aan haar hand.
Ze was blij dat hij haar gezicht niet kon zien. ‘Ik vind je…’
Beeldschoon. Adembenemend. Als iemand uit een Griekse mythe die de goden doet vergeten dat ze goden zijn.
Het leek wel of Park door al die zwellingen en blauwe plekken nog mooier was. Het was alsof zijn gezicht elk moment als een vlinder uit zijn omhulsel kon barsten.
‘Ze blijven me toch wel pesten,’ liet ze zich ontglippen. ‘Daar verandert die knokpartij niets aan. Je kunt niet telkens om je heen schoppen als ik weer eens voor raar of lelijk word uitgemaakt… Beloof dat je dat niet zult doen. Beloof dat je je er niets van zult aantrekken.’
Hij gaf weer een rukje aan haar hand en schudde heel voorzichtig zijn hoofd.
‘Want het kan me niet schelen, Park. Als jij me leuk vindt,’ zei ze, ‘dan kan al het andere me niet schelen, eerlijk waar niet.’
Hij leunde weer tegen het hoofdeind en trok haar hand naar zijn borst.
‘Eleanor, hoe vaak moet ik nog zeggen,’ zei hij met opeengeklemde kiezen, ‘dat ik je niet léúk vind…’

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

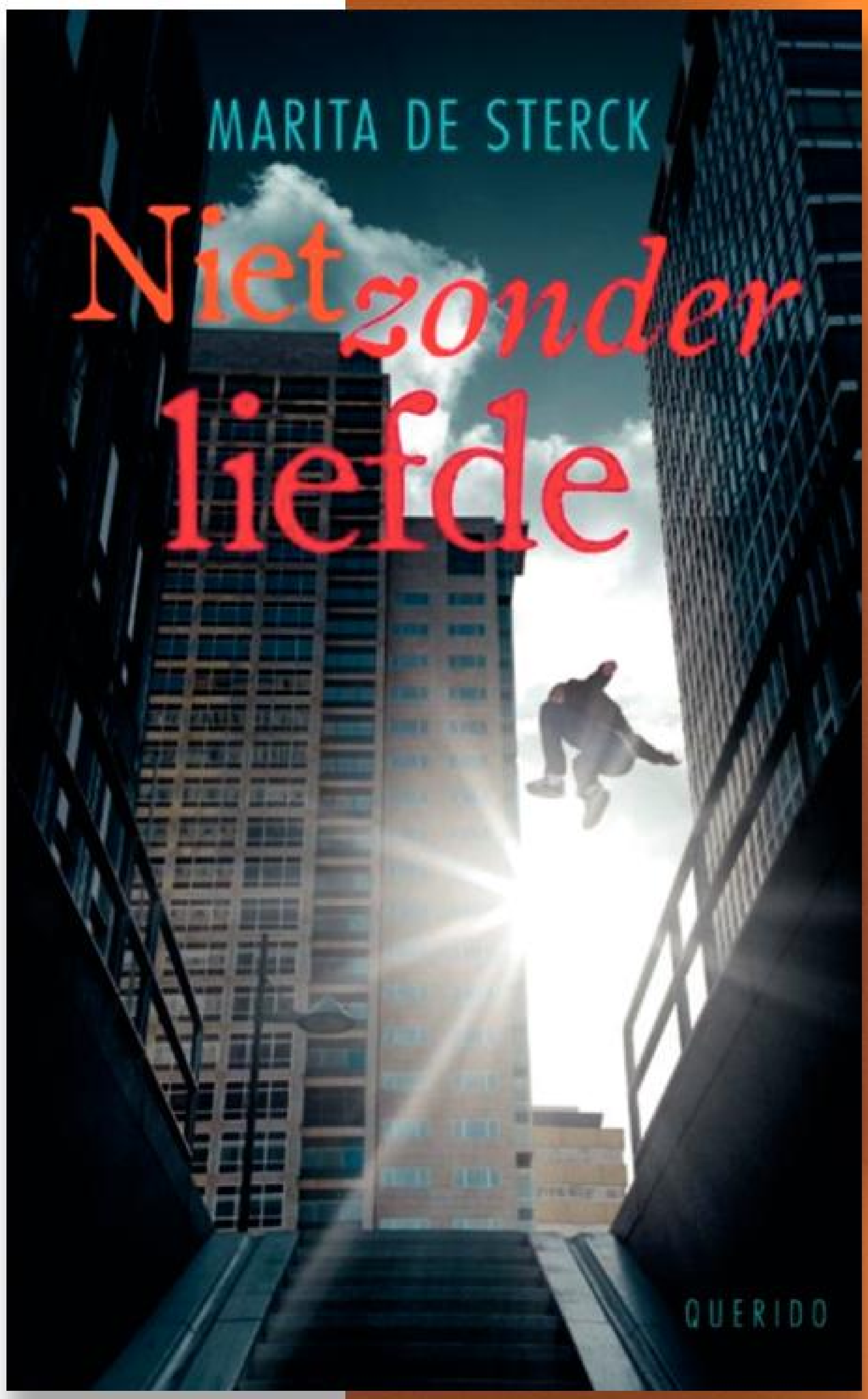
Opdracht 4

Lees tekst 4 en 5. Het zijn fragmenten uit *Niet zonder liefde* van Marita de Sterck.

1. ‘Was het maar zo simpel.’ Wat weerhoudt Juma ervan om aan haar moeder te vertellen dat ze een relatie met Arjun heeft?
2. Waarom wordt het gelukkige gezin in de metro zo uitgebreid beschreven?
3. Welke zin in tekst 5 verwijst naar de titel van het boek?
4. Leg uit wat de titel volgens jou betekent.

Tekst 4 (niveau 3)

Niet zonder liefde

Arjun en Juma hebben al negen maanden een relatie. Juma woont bij haar moeder die zwaar depressief is sinds ze een miskraam had. Juma zorgt nu voor haar. Ook Arjuns ouders zijn gescheiden. Arjun vindt dat ze hun ouders nú over hun relatie moeten vertellen. Daar raakt Juma van in paniek.

Juma schiet de metro in. Achter haar rug schuiven de deuren dicht. Ze wordt verder geduwd en kan nog net een stukje stang grijpen als het metrostel in beweging schiet. Ze haalt opgelucht adem. Ze heeft het gehaald. Maar haar opluchting duurt niet lang. Wat heeft ze gedaan? Waarom konden haar voeten alleen maar vluchten?
Het is benauwd in de wagon. De stang voelt smerig aan. Juma tast in haar jaszak naar haar handschoenen, maar die zitten nog in haar rugzak, bij Arjun.
Ze vliegen de tunnel in. Juma wil gedragen worden, gewiegd, zonder iets te horen, te zien of te voelen van de bovengrondse wereld. Alleen maar staren naar de kalme duisternis die voorbijzoeft. Maar ook in het donkere raam doemen mensen op, dik ingeduffeld, gepakt en gezakt, allemaal op weg naar iemand. Juma ziet zichzelf op haar onderlip bijten, of ze 'm wil opeten. Ze kijkt weg van haar eigen gezicht.
Haar gsm trilt tegen haar dij. Juma haalt hem uit haar broekzak, ze leest Arjuns naam maar neemt niet op.
Er komt een berichtje: 'Kziejegraag, onsluktetwel!'
Juma staart ernaar tot de letters dansen. Ze hoort Arjun die woorden fluisteren. Hij bromt ze zachtjes in haar oor, tot ze van kop tot teen is omhuld. Haar duim streelt het scherm. Was het maar zo simpel, dat ze zonder nadenken kon antwoorden: 'Arjun ik zie je graag, echt doodgraag. We gaan ervoor. Hoe lastig het ook is, vandaag vertel ik het thuis.'

Marita de Sterck, Niet zonder liefde. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2012

Tekst 5 (niveau 3)

Niet zonder liefde

In de metro zit een gelukkig gezin tegenover Juma. Het zoontje trekt de hoofden van zijn ouders naar elkaar, zodat ze elkaar kussen.

Juma knijpt in de stang. Dit spelletje kent ze. Met natte handjes trok ze haar ouders uit hun tuinstoel. Ze lieten zich meeslepen naar het plonsbadje, dat precies groot genoeg was voor drie. Ook Juma duwde hun hoofden naar elkaar toe, tot ze elkaar kusten. En altijd plantten ze daarna allebei tegelijk een klapzoen op haar wangen. Juma ruikt weer natte rubber en warme huid. Deugd doet het niet. Dat zomerse geluk is lekgeslagen en met het plonsbadje op de vuilnisbelt beland.
Ze heeft zin om te roepen: 'Gulzigaards, geef op! Hier met dat geluk van jullie! Jullie hebben te veel. Het is niet eerlijk.'
Ze wil ruzie stoken. Moeilijk zou dat niet zijn. De vrouw strak aankijken: 'Dat kind lijkt echt niet op je man, valsspeelster. Mommy's baby, daddy's maybe?'

Knipogen naar de man tot hij zich afvraagt of ze elkaar kennen. ‘Het kan toch niet dat je er niets meer van weet, schijnheiligaard? Moet ik mijn mond houden nu het feest van de vrede eraan komt?’ Ze wil brokken maken en zich niets aantrekken van de scherven. Ze kijkt naar het raam en schrikt. Heeft zij die venijnige grijns geproduceerd? ‘Jumafeeks!’ riep haar oma telkens als ze vuur spuwde. ‘Mogen we meegenieten van uw kuren? Vertel het maar als Elfjejuma weer in het land is.’

Arjun loopt niet weg van haar kwaaie buien. Hij laat haar uitrazen. Als ze tekeergaat, houdt hij zijn armen wijd open, pakt hij haar stevig vast.
‘Schat, we hebben alle redenen van de wereld om woest te zijn. Jij hebt er nog wat meer dan ik. Ik kan spijtig genoeg niet alles repareren. Maar ik ben er wel. Hier. Voel je hoe graag ik je zie?’
Als zijn warme lichaam elk woord herhaalt, worden alle scherpe stukjes Juma langzaamaan weer zijdezacht.
Juma wil Arjun niet kwijt. Niet alleen omdat haar zwarte prins zo knap is om naar te kijken, maar vooral omdat hij ook diep vanbinnen zo mooi is. Niet alleen omdat hij sterk is en energie heeft voor twee, maar vooral omdat hij haar fijne kanten opblinkt tot ze glanzen, en niet wegloopt voor haar zere plekken. Er is er maar één die haar met zichzelf kan verzoenen. Als ze Arjun verliest, raakt ze ook zichzelf kwijt.
Ze moet proberen om het thuis te vertellen. Maar wat als… Het ene rampenscenario na het andere overspoelt haar. Haar vingers laten de paal los. Ze wankelt als de wagon schudt.

De man zegt iets tegen de vrouw op zijn schoot. Het ventje luistert, zijn grote mond valt dicht. Juma kan niet verstaan wat de man zei, maar zijn glimlach is weg. Het gezicht van de vrouw betrekt. Ook het ventje kijkt zorgelijk.
Wat als de man had gezegd: ‘Het gaat niet meer.’
En de vrouw had gesnikt: ‘Dit overleef ik niet.’
Het kind zwijgt. Het heeft alles gehoord, en begrepen. Het is gedaan met spelen. De vragen malen door dat koppetje: ‘Wat heb ik fout gedaan? Wat, wat, wat? Wat kan ik doen om jullie weer gelukkig te maken? Hoe kan ik ervoor zorgen dat we blijven duren?’
Juma weet hoe donker het bos is waarin het kind wordt achtergelaten. Hoeveel kruimels het ook strooit, de weg naar huis vindt het niet terug. Waar ooit hun huis stond, ligt het land er kaal bij. Weg is de vader. Kapot is de moeder. Hoe kan het dan vrij en vrolijk zijn gang gaan? Het wil niet leven zonder liefde. Maar waar vindt het de moed om er zelf in te duiken? Stel dat het donkere sprookje dan weer van voren af aan begint. En als het toch anders en beter zou uitpakken, wie zal dan de kapotte moeder dragen?

Marita de Sterck, Niet zonder liefde. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2012

Opdracht 5

Lees tekst 6. Hier lees je hoe *Niet zonder liefde* verdergaat.

1 Welke woorden passen bij Arjun en welke bij Juma? Maak twee kolommen. Kies uit: *bang – beweging – boven – dapper – gesloten – hindernissen – onder – open – piekeren – vrij*. Voeg aan elke kolom nog twee andere woorden toe.

2 Zijn er woorden die bij zowel Arjun als Juma passen? Leg uit.

3 Leg uit dat het niet toevallig is Juma *ondergronds* reist.

4 Arjun appt: 'Latewetvertelle. Zegja!', maar Juma aarzelt. Om welke drie redenen? Leg uit.
  a Ze houdt niet genoeg van Arjun.
  b Ze is bang voor de liefde.
  c Ze wil haar moeder niet in de steek laten.
  d Ze is bang dat de relatie met Arjun kapot zal gaan.

5 Welk(e) van de woorden die zijn genoemd bij vraag 1 kun je als motief beschouwen? Waarom?

6 'Als ik haar maar kan vasthouden, krijgt het hoogste obstakel ons niet klein.' Ben je het met Arjun eens dat liefde alles overwint?

7 Marita de Sterck heeft gezegd: 'Een belangrijk thema in mijn werk is hoe je kunt leren liefhebben zonder jezelf te veel te verliezen. [...] Mijn personages verlangen naar het leven, maar ze barsten ook van de angst om te falen, om alleen achter te blijven.'
Is dit ook een thema in *Niet zonder liefde*, denk je? Leg je antwoord uit.

Tekst 6 (niveau 3)

Niet zonder liefde

Arjun doet aan urban running. Hij rent door de stad en klimt over obstakels. Zo volgt hij Juma die in de metro zit, boven de grond. Zijn moeder wil gaan samenwonen met haar nieuwe vriend, de vader van Juma.

Ik land en veer op. Twee grote stappen en ik spring op het andere windscherm. Ik duw me af en zoef eroverheen. Weer hang ik vrij, los. Het doet me deugd om te vliegen. Hiervoor ben ik gemaakt, hiervoor is mijn lichaam bedoeld.
Ik land, ik glijd bijna uit. De stoep plakt van pure vettigheid. De vuilnisbakken stromen over. Overal platgetrapte frieten, blubberige ketchup, glibberige verlepte sla.
Ik zie mijn Juma haar Griekse salade oppeuzelen, het enige wat hier nog te vreten is. Ze scheurt de slablaadjes aan flarden en rolt er groene worstjes mee. Ze neemt muizenhapjes tomaat, vist met haar natte wijsvinger de maiskorrels op. Ze bewaart de blokjes Griekse kaas voor het laatst, én voor mij. Dan slik ik met de feta al mijn commentaar in en geniet van haar te zien genieten. Waar in zo'n tent reuzenmonden dubbele giants naar binnen schrokken, knabbelt zij als een prinses op elke erwt.
Ik moet haar vinden, haar meenemen naar Mo's flat, haar zachtjes warmen tot haar spieren en gewrichten, haar donkere gedachten en schrikbeelden losser komen te zitten. Ik ben de enige die dat voor elkaar krijgt, de enige die haar genoeg moed kan influisteren. 'Komaan, liefste, spring! En we zijn weg! Goed bezig! En we gaan door! Het lukt ons!' Als ik haar maar kan vasthouden, krijgt het hoogste obstakel ons niet klein.

Ik kijk naar beneden. Uit de grote luchtroosters stijgt muffe, lauwe lucht op. Ergens in de diepte hieronder zoeft Juma voort. Ik bel haar, maar ze neemt niet op. Ik stuur haar een berichtje: 'Neemop! Latewetvertelle. Zegja!'

Er komt geen antwoord. Zou ik Mo bellen? Hij is mijn beste vriend én drie jaar ouder. We praten soms over ons liefdesleven. En hij zit nu op ons te wachten. Maar tussen Mo en Juma klettert het wel eens. Ik hoor Mo al zuchten: 'Zie je wel wat er van komt! Wie kiest er ook zo'n lastig lief?' Maar een simpel lief is niks voor mij. Ik hou van hindernissen, die zetten een mens pas echt in beweging. En het geeft me een kick als ik, en ik alleen, mijn lief in gang kan trekken. Ik wil Juma horen zeggen: 'Arjun, zonder mijn locomotief val ik stil.'

Marita de Sterck, Niet zonder liefde. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2012

Opdracht 6

Deze vragen gaan over alle teksten in deze paragraaf.

1. Denk je dat meisjes het leuker vinden om over liefde te lezen dan jongens? Waarom?
2. Welk *verhaal* spreekt je het meest aan? *Eleanor en Park* of *Niet zonder liefde*? Waarom?
3. Wier *stijl* spreekt je het meest aan? Die van Rainbow Rowell of Marita de Sterck? Leg uit.
4. Welk boek zou je willen lezen? *Eleanor en Park*, *Niet zonder liefde* of een van de Leestips? Of wil je helemaal niet over liefde lezen? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'Flardgedicht'.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een boek over liefde. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online-opdracht 'Liefdesverhaal'.

Leestips

Kevin Brooks, *Candy*

Als Joe tot over zijn oren verliefd wordt op Candy, voelt hij zich de koning te rijk. Maar dan ontdekt hij dat ze leeft in een gevaarlijke wereld vol drugs en geweld. *(niveau 2)*

Edward van de Vendel, *Oliver*

Olivers vader heeft een misstap begaan. Samen met zijn neef gaat Oliver naar een vakantiehuisje om dat te overdenken. Maar er is meer aan de hand met Oliver. *(niveau 3)*

Jennifer Niven, *Waar het licht is*

Violet en Finch ontmoeten elkaar boven op de klokkentoren van school. Allebei overwegen ze ervanaf te springen. Dat is het begin van een bijzondere relatie. *(niveau 3)*

Iris Boter, *Zwaartekracht*

Maren voelt zich een buitenstaander. Ze raakt geobsedeerd door haar leraar filosofie en verandert haar uiterlijk en identiteit in de hoop dat hij haar ziet staan. *(niveau 3)*

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

D Identiteit

Opdracht 1

De Franse filosoof Montaigne (1533-1592) zei: 'Het is in het maatschappelijk leven vaak noodzakelijk om zich anders voor te doen dan men werkelijk is.'

1. Geef een voorbeeld waaruit blijkt dat Montaigne gelijk heeft.
2. Waarom is het vaak noodzakelijk om je anders voor te doen?
3. Leg uit waarom het een voor- en nadeel is dat we in staat zijn ons anders voor te doen dan we zijn. Leg je antwoord uit.

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is de flaptekst van *Er is geen vorm waarin ik pas* van Erna Sassen. Deze flaptekst bestaat uit een fragment uit het boek.

1. Wat verwijt de ik-persoon volwassenen?
2. Ben jij het eens met dit verwijt?
3. 'Er zijn dingen die je niet *kan* vertellen.' Waarom is dat zo?

Tekst 1 (niveau 2)

Er is geen vorm waarin ik pas

Tot en met de vierde ging alles eigenlijk vanzelf maar sinds ik in de vijfde zit is er een hoop veranderd.
Volgens mijn mentor heb ik TE lange tijd TE hard gewerkt en volgens mijn moeder ben ik TE perfectionistisch.
Jajaja.
Dat is een van de grootste nadelen van volwassenen: ze denken altijd beter te weten dan jijzelf wat er met jou aan de hand is. Daarbij vergeten ze voor het gemak even dat tachtig procent van ons leven zich afspeelt buiten hen om. En dat ze dus meestal geen flauw idee hebben.
Dat laatste ligt ook een beetje aan ons. Want wij vertellen niks.
Maar dan nog.
Er zijn dingen die je niet *kan* vertellen. Aan niemand.
Over liefde bijvoorbeeld.
En hoe stom je bent geweest.

Erna Sassen, Er is geen vorm waarin ik pas. Leopold, Amsterdam 2017

Opdracht 3

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Er is geen vorm waarin ik pas*.

1. Hoe voelt het voor Tessel dat zij uitgekozen is als regieassistente?
2. Welke werkzaamheden passen bij het werk van een regie-/productieassistente en welke niet? Maak twee kolommen.
3. Waarom verricht Tessel al die extra werkzaamheden voor de leraar?
4. Parcival is een van de ridders van de Ronde Tafel. Waarom noemt Tessel de leraar Nederlands juist Parcival, denk je?
5. In tekst 1 zegt Tessel dat ze stom geweest is. Waarover heeft ze het, denk je?

Tekst 2 (niveau 2)

Er is geen vorm waarin ik pas

De 17-jarige Tessel (ik-persoon) vertelt over haar schoolleven. Dat loopt niet bepaald op rolletjes. Ze meldt zich regelmatig ziek, terwijl ze dat niet is.

Anderhalf jaar geleden, toen ik net in de vierde zat, zocht de nieuwe leraar Nederlands een regieassistent voor het onderbouwtoneel dat hij ging regisseren. In de week voor de herfstvakantie hield hij 'sollicitatiegesprekken'. Ik was een van de dertig gegadigden en hij koos mij. Geen idee waarom, misschien omdat ik de beste cv had. (Geintje.) *(Goed voor mijn cv!* roepen mijn klasgenoten altijd als ze twijfelen over hun deelname aan ziek ingewikkelde en tijdrovende debatwedstrijden.) Eerlijk gezegd denk ik dat het te maken had met mijn liefde voor cabaret en mijn muzikale opvoeding.
Maar.
Hij koos MIJ, en in de periode voorafgaand aan de repetities, die pas in januari zouden beginnen, bleek al snel dat ik naast regieassistente ook zijn productie- en persoonlijk assistente moest zijn. Ik moest meedenken over de keuze van het toneelstuk, de audities organiseren en adviseren bij het verdelen van de rollen.
Ook adviseerde ik hem regelmatig over de cadeaus waarmee hij zijn zwangere vriendin wilde verrassen en over wat hij voor haar moest koken. Op drukke dagen deed ik zelfs hun boodschappen, de zwangere vriendin was daartoe niet in staat vanwege extreme misselijkheid.
Achteraf gezien deed ik best veel voor de leraar Nederlands (niet *mijn* leraar Nederlands, trouwens). Maar ik had het graag voor hem over. Hij was een leuke, charismatische man met veel humor.
Jajaja…
Dat doe ik even opnieuw.
P is het stuk van de school. Hij lijkt een beetje op Pierre Bokma toen die nog jong was. Mijn moeder zat laatst een documentaire te kijken over deze acteur, een van de bekendste in Nederland, en ik keek noodgedwongen af en toe met haar mee.
('Kijk Tess, dát vind ik nou een aantrekkelijke man!'
'Interessant, mam. Ik zit mijn wiskunde te maken. Maar dat zet ik graag opzij voor een aantrekkelijke bejaarde.'
'Toen hij jong was, was hij heel knap! Kijk dan naar die foto's!')
Een collega beweerde in die documentaire dat 'iedereen die Pierre Bokma heeft ontmoet ooit een beetje verliefd op hem is geweest'.
Zo'n soort man is de leraar Nederlands, die overigens naast leraar Nederlands ook cabaretier is en met zijn voorstellingen door het land reist. Iedereen is dol op hem. Ik noem hem Parcival als ik over hem vertel, iets wat ik eigenlijk nooit doe.
En in mijn hoofd noem ik hem Parcival. Of P. Maar zo heet hij niet.

Erna Sassen, Er is geen vorm waarin ik pas. Uitgeverij Leopold, Amsterdam 2017

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een ander fragment uit *Er is geen vorm waarin ik pas*.

1. Beschrijf in enkele zinnen wat voor soort meisje Tessel tot klas vier was.
2. Welke mogelijke verklaringen geeft Tessel voor het feit dat ze in de vijfde meer moeite heeft met leren? Noteer er drie.
3. Welke andere verklaring kun je, gezien tekst 1 en 2, geven voor Tessels leerproblemen?
4. Tessel concludeert dat ze bang is. Beschrijf zo precies mogelijk waarvoor ze bang is.
5. Tessel hangt haar identiteit op aan haar cijfers. Welke dingen bepalen jouw identiteit?
6. Leg uit waarom Tessel typisch een hoofdpersoon uit een YA-verhaal is.
7. Wat moet Tessel volgens jou over zichzelf leren om weer elke dag naar school te kunnen gaan?

Begrippen

Young Adult Letterlijk: jonge volwassene. Verzamelnaam voor boeken *over* jongeren *voor* jongeren. In de meeste YA-verhalen is identiteit (wie ben je en wie wil je zijn) een belangrijk thema. De hoofdpersoon leert zichzelf beter kennen doordat hij voor een belangrijke keuze komt te staan. Andere woorden voor dit genre zijn **bildungsroman** en **coming of age.**

Tekst 3 (niveau 2)

Er is geen vorm waarin ik pas

Sinds ik in de vijfde zit, is er veel veranderd.
Een van de grootste veranderingen is dat ik niet meer de persoonlijke assistente ben van P.
Maar er is ook iets veranderd aan mijn geheugen. Dat werkt niet meer.
Tot en met de vierde had ik geen enkele moeite met leren maar sinds ik in de vijfde zit, is het omgekeerde het geval.
Het zou natuurlijk kunnen liggen aan het feit dat de lesstof in de vijfde ziek veel moeilijker is, dat kán. Mijn mentor zegt dat het niet zo is, maar toch, het is een mogelijkheid.
Het kan ook zijn dat ik na vier jaar braaf aan de verwachtingen te hebben voldaan en bewezen te hebben dat ik echt wel zo 'slim' ben als mijn familie denkt dat ik ben, en elk jaar cum laude over te gaan, er plotseling zwaar tabak van heb. Van die pokkenschool met z'n *top*klas en z'n *Pre-University College* en zijn *lapp-Top*-aanstellerij. Met z'n versterkt Frans en versterkt Spaans en z'n Cambridge kak-Engels.
Dat ik KOTS van het woord *excelleren*.
Dat ik er de brui aan geef.
Dat ik de handdoek in de ring gooi en werk ga zoeken in de prostitutie.
Was het maar waar.
Ik krijg de zenuwen als ik een zeven haal. Minder dan een acht bedoel ik. (Een zeven komt toch al aardig dicht in de buurt van een vijf en dan is de stap naar een drie zo gemaakt.) En ik kan de hele nacht niet slapen als ik niet alle hoofdstukken van de PTA filosofie letterlijk uit mijn hoofd ken.
Tegenwoordig kan ik me voor geen meter concentreren. En ik snap ook dingen niet. Dat geldt vooral voor natuurkunde en in mindere mate ook voor scheikunde, dat saaie *&^%vak. Het is een vicieuze cirkel. Omdat ik tijdens de les mijn aandacht er niet bij kan houden, moet ik in de toetsperiodes alles zelf uitvogelen en de helft van de tijd snap ik er geen moer van. Daardoor krijg ik vervolgens in de les weer de zenuwen (*dit is dat vak waar ik geen moer van snap*), kan ik me helemaal niet meer concentreren en MOET ik de hele les naar buiten kijken, naar

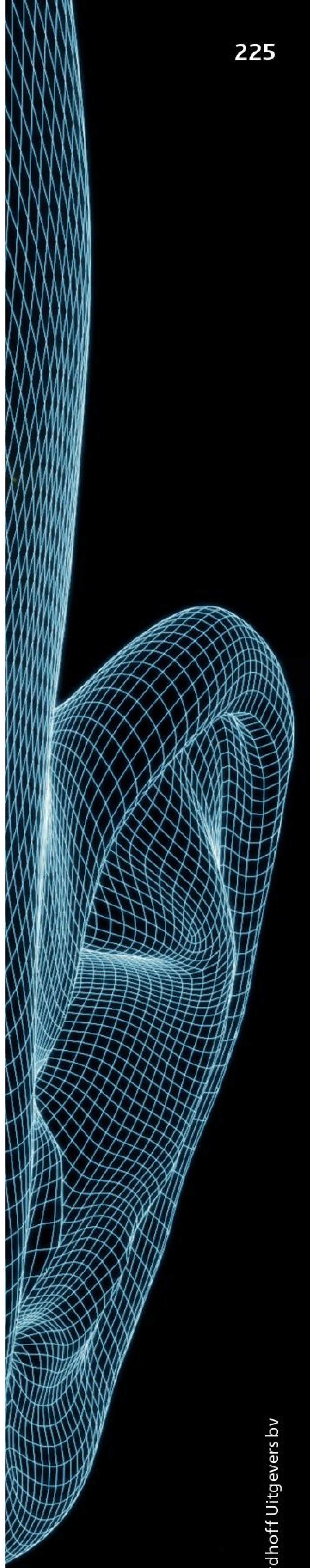

het gekluns van mijn medescholieren op het sportveld. Ik meld me vaak ziek. Daar begon ik mee toen het winter werd en ik steeds moeilijker mijn bed uit kon komen.
Ziekmelden.
Omfietsen.
Weglopen.
Afhaken.

Bang zijn.

Ik geloof echt dat ik het mezelf heb aangeleerd. Bang zijn. Vroeger was ik nooit bang. Op school bedoel ik. Nooit bang dat ik iets niet kon of dat iets niet zou lukken en dat ik dan door de mand zou vallen.
Toen ik in de eerste zat, kwam ik op een dag zwaar gefrustreerd uit school. 'Er is iets verschrikkelijks gebeurd,' vertelde ik mijn moeder. 'Ik ben uitgenodigd voor *verbreding*.' Als je gemiddeld een acht stond, mocht je je tijdens de lessen wiskunde en Nederlands gaan 'bekwamen' in andere 'uitdagende' vakken. Dus dan mocht je als een soort beloning dat je zo goed je best had gedaan, *nog beter* je best doen. Want naast die extra vakken die je onder de knie moest zien te krijgen, moest je in je eigen vrije tijd de gemiste lessen Nederlands en wiskunde inhalen. Ja, dag!
Zoë was ook *uitgenodigd*. We konden kiezen tussen een cursus Servisch, Esperanto, Japans in het Engels (???) of iets met sterren en planeten.
Geen haar op mijn hoofd.
Als ik lessen ging missen voor eigen rekening, dan wilde ik wel lol hebben. Dus uitslapen, autoracen of een cursus banketbakken of zo.
Maar dat zat er niet bij, bij de verbreding. Het was gewoon: meer van hetzelfde.
Mijn moeder stond vierkant achter mij.
'Je mag niet eens,' zei ze.

In de eerste was ik nog cool. En in staat te herkennen wanneer ik om de tuin werd geleid.
Wanneer ben ik begonnen mijn gehele identiteit op te hangen aan de cijfers die ik haal? Aan het begin van de vijfde? Of deed ik het stiekem en onbewust mijn hele leven al?
Waarom en wanneer werd een zeven een brevet van onvermogen? Door de leraar biologie die met duidelijke afkeuring in zijn stem en opgetrokken neus mijn proefwerk op mijn tafeltje legde – 'Een zeven, Tessel' – alsof het een mintwee betrof?
En nu?
Heb ik geen zin meer om moeite te doen voor die achten en negens, maar kan ik niet leven met de mogelijkheid dat ik ze *niet* meer haal?
Durf ik daarom geen toetsen meer te maken?
Omdat ik te laf ben om in te zien dat ik waarschijnlijk ook weer niet zo goed kan leren als iedereen dacht? En dat ik, als ik niet meer mijn best doe, gewoon blijf zitten, net als ieder ander. Dat ik heel middelmatig ben en helemaal niet bijzonder.

Wiens verwachtingen zijn het dan eigenlijk, waaraan ik denk te moeten voldoen?
Mijn eigen misschien?
Vind ik dat ik de beste moet zijn?
In alles?
Zelfs in wat me niet eens interesseert?

Erna Sassen, Er is geen vorm waarin ik pas. Uitgeverij Leopold, Amsterdam 2017

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een fragment uit *Het grote misschien* van de Amerikaanse schrijver John Green.

1 Waarom wil Miles weg?
2 Waarom kan Miles het 'Grote Misschien' niet bij mensen als Will en Marie vinden?
3 Welke verwachtingen heeft Miles van het 'Grote Misschien', denk je? Neem de letters over. Je mag meerdere antwoorden kiezen.
- *a* Avonturen worden onderdeel van het leven.
- *b* Bepaalde levensvragen worden beantwoord.
- *c* Emoties worden heftiger.
- *d* Het leven wordt interessanter.
- *e* Het leven wordt leuker.
- *f* Je leert jezelf kennen.
- *g* Vriendschappen worden hechter.
- *h* Anders, namelijk …

4 Vergelijk je antwoord op vraag 3 met dat van een klasgenoot. Leg elkaar uit waarom je voor een bepaald antwoord hebt gekozen.

Tekst 4 (niveau 3)

Het grote misschien

De zestienjarige Miles Halter wil een nieuwe start maken op Culver Creek, een kostschool in Alabama. Zijn moeder heeft tegen zijn zin een afscheidsfeestje voor hem georganiseerd.

En toen het die laatste vrijdag was, toen ik bijna klaar was met pakken, toen ging ze om vier minuten voor vijf geduldig met mijn vader en mij in de kamer op de bank zitten wachten op de Invasie voor het Afscheid van Miles. Die invasie bestond uit precies twee personen: Marie Lawson, een klein blond meisje met een vierkante bril, en haar stevige (om het vriendelijk uit te drukken) vriend Will.
'Hoi, Miles,' zei Marie terwijl ze ging zitten.
'Hoi,' zei ik.
'Leuke zomer gehad?' vroeg Will.
'Best. En jij?'
'Prima. We hebben *Jesus Christ Superstar* gedaan. Ik heb met de decors geholpen. En Marie heeft de belichting gedaan.'
'Cool.' Ik knikte veelzeggend, en daarmee was onze gespreksstof wel min of meer uitgeput. Ik had misschien iets over *Jesus Christ Superstar* kunnen vragen, alleen 1) wist ik niet wat dat was, 2) kon het me ook niets schelen en

3) ben ik nooit erg goed in zomaar wat kletsen. In tegenstelling tot mijn moeder, die uren door kan kletsen, en die de ongemakkelijke situatie dus rekte door naar hun repetitieschema te informeren, en hoe de voorstelling was gegaan, en of het een succes was.
'Best wel,' zei Marie. 'Er kwamen best wel veel mensen kijken.'
Marie was zo iemand die alles 'best wel' vond.
Eindelijk zei Will: 'Nou, we kwamen alleen even afscheid nemen. Ik moet Marie voor zes uur thuisbrengen. Veel plezier op kostschool, Miles.'
'Bedankt,' zei ik opgelucht. Het enige dat nog erger is dan een feestje geven waar niemand naartoe komt, is een feestje geven waar alleen maar twee ontzettend, vreselijk saaie mensen naartoe komen.
Ze gingen weg, en daar zat ik weer met mijn ouders naar het lege scherm van de tv te staren. Ik had zin om hem aan te zetten, maar ik wist dat ik dat maar niet moest doen. Ik kon voelen dat ze allebei naar me zaten te kijken, dat ze zaten te wachten tot ik in tranen uit zou barsten of zo, alsof ik niet allang had geweten, dat het zo zou gaan. Dat had ik wél. Ik kon hun medelijden voelen terwijl ze artisjokkendipsaus opschepten met chips die voor mijn denkbeeldige vrienden bedoeld waren, maar zij hadden eerder medelijden nodig dan ik: ík was niet teleurgesteld. Aan mijn verwachtingen was voldaan.
'Wil je daarom weg, Miles?' vroeg mijn moeder.
Ik dacht even na en paste er wel voor op haar aan te kijken. 'Eh, nee,' zei ik.
'Maar waarom dan?' vroeg ze. Het was niet de eerste keer dat ze die vraag stelde. Mijn moeder voelde er niet erg veel voor mij naar kostschool te laten gaan, en daar maakte ze geen geheim van.
'Vanwege mij?' vroeg mijn vader. Hij had op Culver Creek gezeten, de kostschool waar ik ook heen ging, net als zijn twee broers en al hun kinderen. Ik geloof dat hij het wel een fijn idee vond dat ik in zijn voetsporen trad. Van mijn ooms had ik verhalen gehoord over hoe beroemd mijn vader op de campus was geweest, omdat hij altijd de boel op stelten zette en tegelijkertijd in alle vakken uitblonk. Dat klonk als een beter leven dan het mijne in Florida. Maar nee, het was niet vanwege mijn vader, niet precies.
'Wacht even,' zei ik. Ik liep naar mijn vaders studeerkamer om zijn biografie van François Rabelais te halen. Ik las graag biografieën van schrijvers, zelfs als ik (wat bij Monsieur Rabelais het geval was) nooit iets had gelezen dat door henzelf was geschreven. Ik bladerde naar achteren en zocht het gemarkeerde citaat op. ('NOOIT EEN MARKEERSTIFT IN MIJN BOEKEN GEBRUIKEN,' had mijn vader wel duizend keer tegen me gezegd. Maar hoe moet je anders vinden wat je zoekt?)
'Deze man,' zei ik. Ik bleef in de deuropening van de woonkamer staan. 'François Rabelais. Hij was dichter. En zijn laatste woorden waren: "Ik ga op zoek naar een Groot Misschien." Daarom ga ik. Dan hoef ik niet te wachten tot ik doodga voor ik het Grote Misschien ga zoeken.'
Daar waren ze wel even stil van. Ik was op zoek naar een Groot Misschien, en ze wisten net zo goed als ik dat ik dat niet bij mensen als Will en Marie zou vinden. Ik ging weer op de bank zitten, tussen mijn vader en mijn moeder in, en mijn vader sloeg zijn armen om mij heen, en zo bleven we een hele poos zitten, rustig met z'n drieën op de bank, tot het wel in orde leek om de televisie aan te zetten, en toen aten we artisjokkendip als avondeten en keken we naar het History Channel, en voor een afscheidsfeestje kon het er eigenlijk best mee door.

John Green, Het grote misschien. Uitgeverij Gottmer, Haarlem 2017

Opdracht 6

Lees tekst 5. Hier lees je hoe *Het grote misschien* verdergaat.

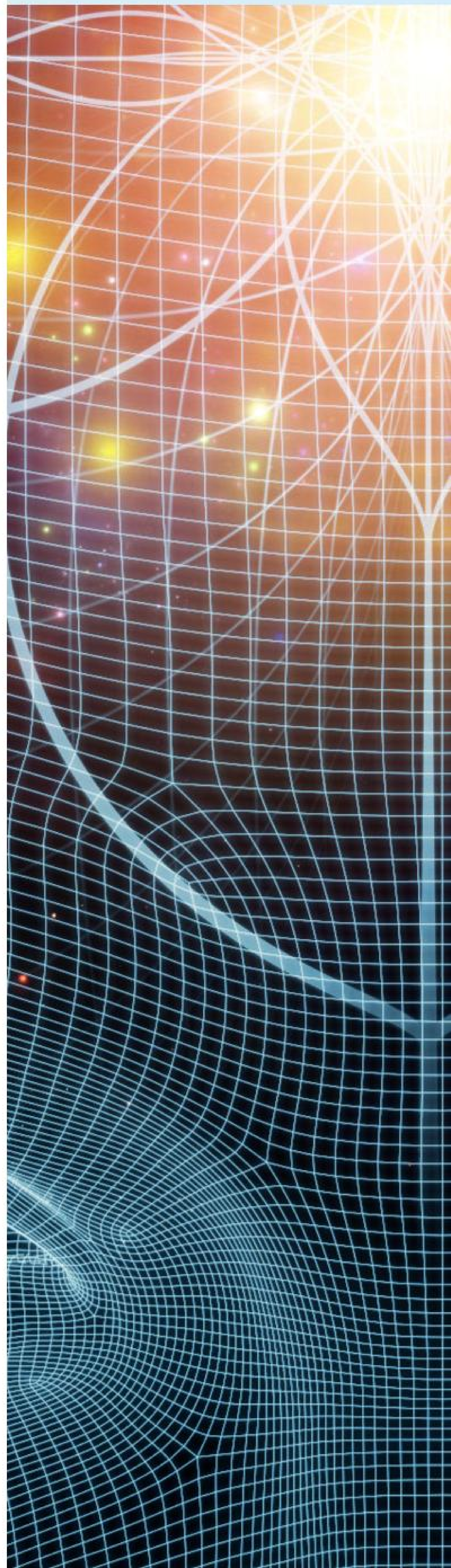
1 Chip heeft als bijnaam ‘de Kolonel’ en het hoofd van de school wordt ‘de Adelaar’ genoemd. Wat hebben bijnamen met identiteit te maken?
2 Waarom vindt Miles het ‘Grote Misschien’ wel bij mensen als de Kolonel, Alaska, Takumi en Lara en niet bij Marie en Will uit tekst 4?
3 Leg zo duidelijk mogelijk uit wat het ‘Grote Misschien’ is volgens dit fragment.
4 Heeft Miles een goede keuze gemaakt door naar kostschool te vertrekken, vind je? Leg je antwoord uit.
5 Als je ervan uitgaat dat ieder mens een ‘Groot Misschien’ in zijn leven heeft, wat moeten mensen dan doen om het te kunnen vinden?
6 Vind jij de gedachte aan een ‘Groot Misschien’ in jouw leven prettig of juist helemaal niet? Leg je antwoord uit.

Tekst 5 (niveau 3)

Het grote misschien

Op Culver Creek sluit Miles vriendschap met Chip (alias ‘de Kolonel’), Alaska, Takumi en Lara. Tussen hen en de leerlingen die in het weekend naar huis gaan, de ‘doordeweekse divisie’, is rivaliteit. Daarom bereiden de vijf vrienden in een oude hooischuur op het terrein van de school een stunt voor. Takumi en Miles moeten het hoofd van de school, die ‘de Adelaar’ wordt genoemd, afleiden.

Iedereen zat op slaapzakken; Alaska zat met flagrante onverschilligheid voor de immense brandgevoeligheid van het bouwsel te roken, terwijl de Kolonel een vel computerpapier tevoorschijn haalde en begon voor te lezen.
‘Het doel van de festiviteiten van vanavond is eens en voor al te bewijzen dat wij even goed in stunts zijn als de doordeweekse divisie in misselijke streken. Maar we krijgen ook de kans om de Adelaar het leven zuur te maken, wat altijd een groot genoegen is. En dus,’ zei hij, waarna hij pauzeerde als voor tromgeroffel, ‘vechten we vanavond een strijd op drie fronten:
Front een: de voor-stunt: we gaan als het ware een vuurtje onder de Adelaar stoken.
Front twee: operatie kaalkop: waarin Lara solo vliegt in een zo elegante en gemene vergeldingsmissie dat hij alleen maar aan, eh, míjn brein ontsproten kan zijn.’
‘Hé!’ onderbrak Alaska. ‘Ik heb het bedacht.’
‘Oké, Alaska heeft het bedacht.’ Hij lachte. ‘En ten slotte front drie: de tussenrapporten. We gaan in het computernetwerk van de docenten inbreken en hun cijferdatabase gebruiken om brieven aan de ouders van Kevin en compagnons te sturen om te melden dat ze een stel onvoldoendes hebben.’
‘We worden beslist van school gestuurd,’ zei ik.
‘Ik hoop niet dat jullie die Aziatische jongen hebben meegenomen omdat jullie hem voor een computergenie hielden. Want dat ben ik niet,’ zei Takumi.
‘We worden niet van school gestuurd en ík ben het computergenie. De rest van jullie is spierkracht en afleiding. Zelfs al worden we betrapt, dan worden we nog niet van school gestuurd omdat we geen overtredingen begaan waar verwijdering op staat, nou ja, behalve die vijf flessen Strawberry Hill in Alaska’s rugzak, en die blijven goed verstopt. We gaan alleen eens een lekkere puinhoop aanrichten, weet je wel.’

Het plan werd uitgelegd en het liet geen ruimte voor vergissingen. De Kolonel leunde zo zwaar op volmaakte synchroniciteit dat de hele onderneming in elkaar zou klappen als een van ons ook maar het kleinste foutje maakte. Hij had voor ieder van ons een eigen routeschema uitgeprint, met de tijden tot op de seconde precies erbij. Met onze horloges allemaal gelijkgezet, onze zwarte kleren aan, onze rugzak om, onze adem zichtbaar in de kou, ons hoofd vol met de kleinste details van het plan, ons hart aan het racen, kwamen we om een uur of acht, toen het helemaal donker was, gezamenlijk de schuur uit. We liepen daar met z'n vijven zelfverzekerd naast elkaar, en ik had me nog nooit zo stoer gevoeld. Het Grote Misschien was hier en nu, en we waren onoverwinnelijk.

John Green, Het grote misschien. Uitgeverij Gottmer, Haarlem 2017

Opdracht 7

Deze opdracht gaat over alle teksten in deze paragraaf.

1. Het taalgebruik in *Het grote misschien* bevat best veel lastige woorden, terwijl het taalgebruik van Tessel in *Er is geen vorm waarin ik pas* heel alledaags is. Heb je een voorkeur voor een van beide stijlen? Leg je antwoord uit.
2. Beide boeken in deze paragraaf spelen zich af op school. Waarom past school zo goed bij YA-boeken? Leg je antwoord uit.
3. Wat zou (voor jou) een reden kunnen zijn om YA-boeken te lezen?

Opdracht 8 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'Het grote misschien'. Je schrijft een filosofische tekst waarin je uitlegt wat het 'Grote Misschien' voor jou is.

Opdracht 9 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een Young Adult-boek. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online-opdracht 'Amuseren?'

Leestips

Andrew Smith, *Winger*

Ryan Dean West (14) is verbannen naar het strafgebouw van zijn internaat. Hij vindt zichzelf een loser, maar redt het prima tussen zijn oudere klasgenoten. Dan slaat het noodlot keihard toe. ***(niveau 2)***

Jowi Schmitz, *Weg*

Vlak na een heftige gebeurtenis in Anna's leven vlucht ze uit het opvanghuis dat haar ouders runnen. Op zoek naar vrijheid vertrekt ze liftend naar Spanje. ***(niveau 2)***

Alex Boogers, *Alleen met de goden*

De vijftienjarige Aaron probeert zich aan zijn kansarme milieu te ontworstelen door te vechten én te schrijven. ***(niveau 3)***

Andreas Steinhöfel, *Het midden van de wereld*

Phil (17) weet niet hoe een normaal leven eruitziet. Zijn moeder is nogal excentriek en weigert hem en zijn tweelingzus iets over hun vader te vertellen. ***(niveau 3+)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

E Verrassend

Opdracht 1

Werk samen met een klasgenoot.

1. Vertel elkaar een mop.
2. Hoe werken de moppen die jullie elkaar verteld hebben? Kies uit: *er gebeurt iets onverwachts – er zit een taalgrapje in – het is grof*.
3. Over welke onderwerpen moet je volgens jullie geen grappen maken? Kies uit: *bejaarden – Belgen – concentratiekampen – de Amerikaanse president – domme blondjes – kanker – kindermishandeling – leraren – politieke partijen – religies – terreuraanslagen – zelfmoord.*

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1. Wat moet er staan op de plaats van het streepje in regel 10?
2. Pas na regel 10 begrijp je wat er aan de hand is. Welke vooruitwijzing herken je met terugwerkende kracht?
3. Vind je dit gedicht tragisch, komisch, of tragikomisch? Leg uit.

Tekst 1

Uit het leven een greep

Dat ik 's nachts naar huis toe fiets
en dat mijn stuur een omweg maakt

en ik onder je venster sta
en aanbel tot het licht aan gaat

en jij naar buiten komt in een peignoir
(die droeg je vroeger nooit en staat ook raar)

en dat ik snotter dat het me zo spijhijt
en jij zegt van het komt allemaal wel goehoed

en ik op dat moment pas zie het huis
is niet jouw huis de straat is niet je straat en jij –

en dat ik voor de zekerheid nog vraag
terwijl de taxi al rijdt: 'Betekent dit nu ook
dat het allemaal *niet* goed komt?'

Ingmar Heytze, Het ging over rozen. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2002

Opdracht 3

Tekst 2 is een gedicht van de negentiende-eeuwse dichter Piet Paaltjens.
Je docent leest de tekst voor en legt de moeilijke woorden uit.
Werk in tweetallen.

1 Herlees strofe 3. Waar droomt de ik-persoon van?
2 Herlees strofe 4. Heeft de dame nu wel of niet de 'flesch (...) door het woud/ Gekeild'? Leg je antwoord uit.
3 Herlees strofe 5. Waardoor verloopt de dag anders dan de ik-persoon had gedroomd en gehoopt?
4 Omschrijf de gevoelens die de ik-persoon voor de vrouw koestert.
5 Waarop berust de ironie van dit gedicht?
6 Wat vind je van tekst 2? Kies uit: *geinig – leuk – origineel – saai – stom – verrassend – iets anders, namelijk …* Leg je antwoord uit.
7 Je krijgt de tekst van je docent. Je oefent in tweetallen met het voordragen ('voorlezen' terwijl je zo min mogelijk of helemaal niet naar de tekst kijkt) van tekst 2. Houd rekening met het metrum. Bespreek samen:
- welke woorden extra nadruk moeten krijgen als je de tekst voordraagt;
- waar je even pauzeert (bijvoorbeeld om adem te halen of voor een dramatisch effect);
- hoe je met gezichtsuitdrukkingen en gebaren je voordracht kunt versterken.

Noteer aanwijzingen in de tekst.
Oefen samen en geef elkaar feedback.
8 Je docent vraagt een paar leerlingen om het gedicht voor te dragen.

Begrippen

Ironie (Milde) spot. Het (humoristische) effect wordt bereikt door iets anders te zeggen dan je bedoelt, bijvoorbeeld door middel van:
- **overdrijving** (iets erger maken dan het is);
- **understatement** (iets minder erg maken dan het is);
- **omkering** (het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt);
- **niet-passend woordgebruik** (bijvoorbeeld plechtig taalgebruik in een informele situatie).

Metrum De maat in muziek of in een gedicht die ontstaat door de regelmatige afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen.

Tekst 2

Aan Betsy

Het heugt mij als de dag van gistren. Op het mos
In hartverovrend achtelooze houding lag
Uw rijzige figuur, wijl de anderen het bosch
Langzaam doordwaalden. 't was een vreeslijk heete dag.

Gij hield mijn veldflesch aan uw rozenlipjes, droog
Van 't lachen. Diep-gemoedlijk, als wen de avondklok
Door 't dal luidt, klonk het in uw keel. En zacht bewoog
Uw zoete strot zich op en neer bij elken slok.

Intusschen leunde ik schilderachtig op den tronk
Eens duizendjaargen eiks en vroeg mij heimlijk, wat
Voor smaak wel 't lot had, dat het aan een veldflesch schonk,
Wat droomend slechts mijn dichtermond genoten had.

O, ware 't noodlot niet alleen behept met koud
Verstand maar ook met warm gevoel, – uw poezle hand

Had plots de flesch, zoodra ze leeg was, door het woud
Gekeild, en op mijn lippen had uw mond gebrand.

Nu echter dronkt ge alleen de flesch leeg, onbewust,
Dat de inhoud nog al koppig was, - 't was witte port, -
En sloot uw loddrige oogjes dicht en sliept gerust. -
Nooit heb ik zóóveel tranen op één dag gestort.

Piet Paaltjens, Snikken en grimlachjes, heruitgave druk,
Astoria Uitgeverij 2013

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een ollekebolleke van Drs. P.

1. Welke regels gelden blijkbaar voor het aantal lettergrepen per regel?
2. Een 'anser erythropus' is een gans. Waarom staat dat er niet?
3. Wat verwacht je na de eerste strofe?
4. Leg uit wat de pointe van dit gedicht is.

Begrippen

Ollekebolleke Achtregelig gedicht met een groot aantal vormkenmerken:
- Twee strofen van elk vier regels met het metrum van het rijmpje 'Ollekebolleke, remisolleke, ollekebolleke knol'.
- Regel 1 bevat een motto of een uitroep.
- Regel 2 bevat het onderwerp.
- Regel 4 rijmt op regel 8.
- Regel 6 bestaat uit één woord van zes lettergrepen, met de hoofdklemtoon op de vierde lettergreep.
- Het gedicht eindigt met een **pointe** (een soort clou, net zoals in een mop).

Tekst 3

Gedicht: Drs. P / beeld: Dientje Winters

Opdracht 5

Lees tekst 4.

1 Laat zien dat het einde van het gedicht zowel verrassend als teleurstellend is.

2 Stel je voor dat K. Schippers besloten had om een hele dichtbundel te vullen met dit soort gedichten over gewone handelingen. Zou je dat een goed idee of een slecht idee vinden? Waarom?

3 Vind je tekst 4 een gedicht?

Tekst 4

De autobezitter

Er stapt een man in een auto
verricht de nodige handelingen
voor het rijden
en rijdt
daarna
dan ook
inderdaad
weg

K. Schippers, De waarheid als De koe. Uitgeverij Querido, Amsterdam 1963

Opdracht 6

Lees ‘Dichters aan het woord’.

1 In veel gedichten in deze paragraaf zit een soort ‘verrassing’: de lezer wordt op het verkeerde been gezet. Bij welke gedichten gebeurt dat? Leg uit.

2 Welk gedicht spreekt jou het meest aan? Waarom?

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Schrijf een gedicht met de titel ‘Aan [naam]’. Gebruik ‘Aan Betsy’ van Piet Paaltjens (tekst 2) als voorbeeld. Je gedicht
- bestaat uit minimaal drie strofen van elk vier regels;
- heeft eindrijm;
- bevat ironie.

Lees ter voorbereiding je antwoorden bij opdracht 3 nog een keer door.

Dichters aan het woord

Hoe maak je een gedicht?

Hans Hagen:
Poëzie is spelen met taal. Bijna alle dichters hebben wel iets geschreven over hun zoektocht naar de juiste woorden en het plezier dat ze daaraan beleven. Als je eenmaal begint te spelen met woorden, wordt het steeds leuker.

www.hanshagen.nl, op 5 februari 2018

F Strijd

Opdracht 1

1 Een bekend dilemma (een moeilijke keuze tussen twee mogelijkheden die allebei slecht zijn of grote nadelen hebben) is het Heinz-dilemma: De vrouw van Heinz lijdt aan een ongeneeslijke ziekte waaraan zij dreigt te bezwijken. Het geneesmiddel dat haar zou kunnen redden, is te duur voor Heinz. Hij is ten einde raad en overweegt het geneesmiddel te stelen. Vind je dat Heinz het geneesmiddel inderdaad moet stelen of niet? Leg je antwoord uit.
2 Vergelijk je antwoord op vraag 1 met dat van een klasgenoot. Vind je de uitleg van je klasgenoot overtuigend?
3 Leg uit waarom een dilemma zoals dat van Heinz interessant is voor een boek.

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Post voor mevrouw Bromley* van de Vlaamse auteur Stefan Brijs.
1 Leg uit dat John moet kiezen tussen twee kwaden.
2 Op welke manieren wordt John onder druk gezet om in dienst te gaan? Noteer er minstens twee.
3 Wat vind je ervan dat Mary witte veren uitdeelt? Leg je antwoord uit.
4 Waarom wordt Mary's vader beschreven als een 'reusachtige schaduw'?
5 Moet John in dienst gaan of blijven weigeren, vind je? Leg je antwoord uit.
6 Dit boek gaat over veel meer dan de Eerste Wereldoorlog. Wat is het thema volgens jou?

Tekst 1 (niveau 3)

Post voor mevrouw Bromley

Als Groot-Brittannië en Duitsland in de zomer van 1914 in oorlog raken, melden duizenden jongemannen in Londen zich aan om te gaan vechten tegen de Duitsers. Martin Bromley, zeventien en te jong voor het leger, probeert de twee jaar oudere John Patterson (ik-persoon) over te halen om samen in dienst te gaan. Maar John wil liever Engelse Taal en Cultuur studeren. Martin bedenkt een list en gaat toch in dienst, terwijl John blijft weigeren.

Begin april brak de lente door. De grauwe luchten boven de daken maakten plaats voor een staalblauwe hemel, de zon toverde de eerste parasols en strohoeden tevoorschijn, perkjes stonden in minder dan geen tijd vol voorjaarsbloeiers en in de parken hadden bottende twijgen een groene sluier over de kruinen van de bomen gehangen. Op sommige dagen slaagde dit spel van kleur en licht erin om de oorlog uit de hoofden en de gesprekken van de mensen te bannen, maar vaak was één krantenkop voldoende om de schrik weer te laten overheersen, een keer zelfs volstond één woord.
Gas.
Iedereen had het erover. De Duitse troepen hadden gas gebruikt. De vreselijkste verhalen deden de ronde. Onzichtbaar gas dat blind of gek maakte, zware brandwonden veroorzaakte, in de longen kroop

en daar dagen kon sluimeren alvorens toe te slaan of vrijwel meteen verstikte, waarbij slachtoffers in hun laatste krampen verstarden.
De collectanten gaven gehoor aan een oproep van de overheid om snel materiaal in te zamelen waarmee gasmaskers konden worden gemaakt. De ene haalde geld op voor katoenwol, een andere voor verbandgaas, een derde voor elastiek. Mijn schroom om ook een kleine bijdrage te geven was verdwenen, zeker wanneer ik eraan dacht dat Martin waarschijnlijk binnen afzienbare tijd zou vertrekken. De collectanten waren me dankbaar, al kreeg ik vervolgens meer dan eens te horen dat ik een grotere bijdrage kon leveren door in dienst te gaan.
Door het lengen van de dagen kon ik steeds minder profiteren van de duisternis om me door de stad te verplaatsen en gaandeweg kwam ik erachter dat ik nog het minst werd lastiggevallen als ik op de drukste momenten van de dag op pad ging. In het kielzog van enkele corpulente zakenmannen, een vrouw met een parasol of een gehaaste loopjongen op een overvol trottoir viel ik minder op dan in een verlaten steeg op een verloren uur.
Toch gebeurde het nog af en toe dat ik een ronselaar moest omzeilen en een keer werd ik zelfs herkend toen ik door Old Street liep op weg naar huis. Ik hoorde achter mijn rug mijn naam roepen, maar ik keek op noch om en liep gestaag door.
‘John! John!’
Pas bij de tweede keer herkende ik de stem en keek ik over mijn schouder of ik me niet vergist had.
Het was werkelijk Mary. Ze liep arm in arm met twee andere meisjes, die net als zij een grijze werkjurk droegen.
Ik had haar in geen maanden gezien, maar al die tijd was ze geen dag uit mijn gedachten geweest. Aanvankelijk had ik gedacht dat de tijd mijn herinneringen aan haar zou vervagen en zo mijn gevoelens temperen, maar niets was minder waar. Ik hoefde mijn ogen maar te sluiten of er kwamen me allerlei beelden van haar voor de geest. Haar licht getuite lippen net voor ze me drie kussen gaf voor mijn verjaardag. De blik in haar grijsblauwe ogen toen ik merkte dat *The Jungle Book* beschadigd was. De stevige tik die ze gaf op de motorkap van de auto waaronder Shakespeare was gelopen. Haar arm die ze in de mijne haakte op weg naar het park. De schipperstrui die ze op oudejaarsavond droeg met de welving van haar borsten erin afgetekend. Haar fijne vingers waarmee ze toen de klaverenkoning vasthield.
Al die beelden gingen keer op keer als een carrousel aan me voorbij tot er, telkens weer, een moment kwam waarop als een donderwolk de reusachtige schaduw van haar vader mijn herinnering binnendreef. Dan stroomde alle warmte die ik voelde uit me weg en drong tot me door dat ik geen illusies hoefde te koesteren zolang de oorlog duurde.
Maar nu ik haar na al die tijd in het echt terugzag, terwijl ze uitbundig naar me zwaaide, laaide mijn hoop weer op.
‘Mary!’ riep ik, ook al zwaaiend. Van onder mijn strohoed liep er een dun stroompje zweet naar mijn nek.
De twee meisjes die bij haar waren, begonnen te giechelen, maar ik had alleen maar oog voor Mary, die zich losmaakte van haar vriendinnen en op me af kwam gelopen.
Ze was nog mooier dan ik me herinnerde. De zon speelde in haar haren en haar borsten bewogen licht op en neer in haar jurk, waaronder ze alleen een dun hemdje leek te dragen. In mij ging mijn hart alsmaar feller tekeer.
‘Dag, John,’ zei ze met een fluwelen stemmetje toen ze vlak bij me was.
Het volgende ogenblik ging ze op haar tenen staan en bracht haar mond naar mijn gezicht.

‘Dag, Mary,’ zei ik, en ik boog me licht voorover om haar lippen op te vangen, die mijn wang schampten. Tegelijk voelde ik haar hand naar mijn borst gaan, waarbij haar vingers even de naakte huid van mijn hals raakten. Ik sloot mijn ogen. Ik had geen besef meer van de mensen om me heen, van het verkeer. De wereld leek stil te staan. Wriemelend bewoog haar hand over mijn borst. Ik hoorde haar iets in mijn oor fluisteren, maar ik verstond haar niet.
Toen liet ze me los. Ik opende mijn ogen en zag haar terug naar haar vriendinnen rennen. Om me heen kwam iedereen weer in beweging. Half in de war bracht ik mijn hand naar mijn borst, waar zopas nog haar hand had zitten wriemelen. Ik voelde iets. Mijn blik ging naar beneden. Er zat een veer in mijn bovenste knoopsgat. Een witte veer.
‘Lafaard! Lafaard!’ begonnen de vriendinnen van Mary te roepen.
Ik keek verbaasd op. Mary voegde zich nu weer bij hen en begon ook te roepen, nog het luidst van al: ‘Lafaard! Lafaard! John is een lafaard!’

Bijna een week lang kwam ik niet buiten. Ik hoefde niet eens te doen of ik ziek was. Ik was werkelijk ziek. Ik had het gevoel alsof ik dagen aan een stuk in een houten ton op de Theems ronddobberde. Misselijk. Krampen. Overal spierpijn. Iets drukte op mijn borst.
Ik sliep nog nauwelijks en wanneer ik eindelijk indommelde, schrok ik wakker van het minste gerucht. Uren luisterde ik naar de treinen en bij momenten beeldde ik me in dat ik het spoorviaduct beklom om op de rails te gaan liggen. Wat voor zin had mijn leven immers nog? Ze hadden gelijk. Groot gelijk. Mary. Martin. Al die anderen. Ik was een lafaard. En wie zou er van zo iemand willen houden?

Stefan Brijs, Post voor mevrouw Bromley. Uitgeverij Atlas, Amsterdam 2011

Opdracht 3

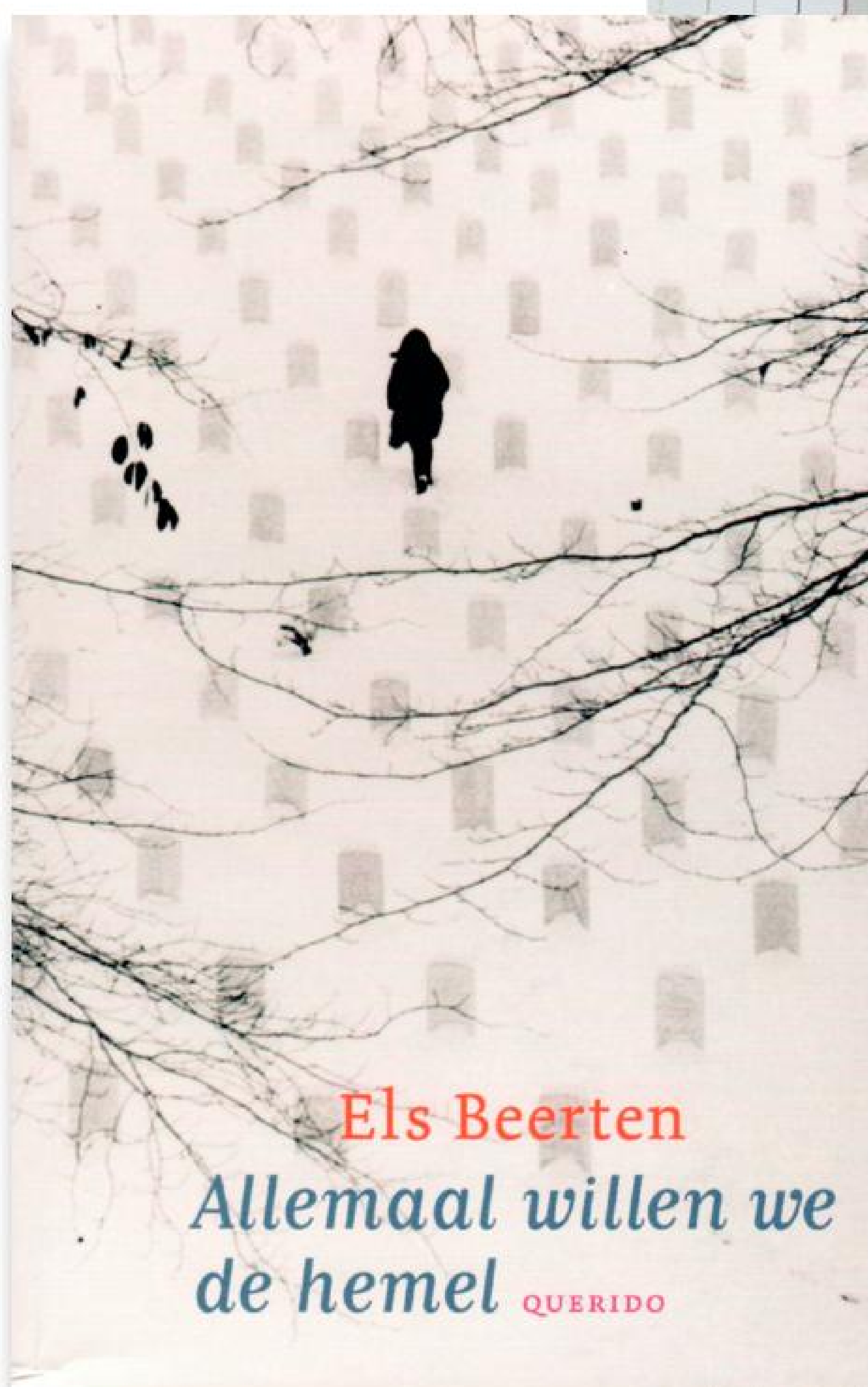
Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Allemaal willen we de hemel* van de Vlaamse auteur Els Beerten.

1. Noteer in één zin waarover Renée en Ward van mening verschillen.
2. Noteer zo veel mogelijk argumenten waarmee Ward en Renée hun standpunt ondersteunen.
3. Wat is een zwakke plek in de argumentatie van zowel Renée als Ward?
4. Noteer nog een ander argument voor Ward en Renée waarmee ze elkaar kunnen overtuigen van hun gelijk.
5. Ward wil zich aansluiten bij de Duitsers om te gaan vechten tegen het communisme van de Russen, dat in de ogen van veel mensen net zo’n groot gevaar was als het fascisme. Waarom zou men dan na de oorlog niet trots op Wards bijdrage aan de strijd zijn, denk je? En was dat anders geweest als de Duitsers de Tweede Wereldoorlog hadden gewonnen?
6. Zijn er politieke of maatschappelijke kwesties waarop jij je relatie zou laten stuklopen als het erop aankwam? Maakt het daarvoor uit of je in vredes- of oorlogstijd leeft?

Tekst 2 (niveau 3)

Allemaal willen we de hemel

Het is 1943. Renée woont met haar vader en moeder, en haar broers Jef en Remi in een Vlaams dorpje, dat bezet wordt door de Duitsers. De meeste dorpsbewoners houden zich uit veiligheidsoverwegingen zo veel mogelijk buiten de oorlog, maar Renées grote liefde Ward doet dat niet. Hij wil naar het oostfront vertrekken om samen met de Duitsers te vechten tegen de communistische Russen. Hij probeert zijn besluit aan Renée uit te leggen.

‘Gisteravond was er een vergadering in het zaaltje van Den Bonten Os, Jef en ik zijn ernaartoe gegaan. Vanden Avenne was er ook. Hij heeft ons de situatie aan het front uitgelegd. Hij maakt zich erg veel zorgen over onze toekomst, hij en zovele anderen. De Duitsers hebben ons ginder nodig, Renée.’
‘Wat zeg je toch allemaal? Je kunt niet aan de kant van de Duitsers vechten!’
Hij legde zijn hand op mijn arm, en daar schrok ik zo van dat ik zweeg. Dat ik schrok van zijn hand op mijn arm.
‘Ik zal het je allemaal uitleggen,’ zei hij, maar ik trok mijn arm weg, zwaaide met mijn hand voor zijn gezicht en zei: stop. Stop, Ward. Dat hij aan het zeveren was, zei ik, en toen rolden er allemaal woorden uit mijn mond, en ze bleven maar rollen, terwijl ik dacht: ik ken die woorden, het zijn die van mijn vader en nu zijn ze dus ook van mij.
‘Kijk naar mij,’ zei hij zacht.
Ik kon het niet. Ik probeerde het, maar mijn ogen glipten telkens naar de verte achter hem. Hij zou alles lezen. Hoe graag ik hem had. En daarna zou hij zich omdraaien en me ineen laten krimpen tot ik alleen nog een hoop vel was.
Hij nam mijn gezicht tussen zijn handen.
‘Renée?’ Te zacht, die stem.
‘Wat als de Russen alles platbranden, wie gaat ons dan redden?’
‘Ward,’ begon ik.
‘En ze zullen ons land platbranden, Renée. Ze zijn wreed en ze hebben met niemand medelijden.’
‘Wie zegt dat?’
Hij antwoordde niet. Hij keek me alleen maar aan. Zijn handen voelden zo zacht tegen mijn wangen. ‘Ze zullen ons leven kapotmaken, Renée. En we gingen samen honderd jaar worden, weet je het nog?’
‘Maar de Duitsers…’
‘Renée, luister. De Duitsers hebben ons land bezet, en ze hebben hier lelijke dingen gedaan. Maar aan het oostfront hebben we dezelfde vijand.’
Het klonk zo aannemelijk wat hij zei. Toen hoorde ik weer mijn vader in mijn hoofd. De Duitsers waren de vijand, hoe konden we de woorden van de vijand geloven?
‘Je zult trots op me zijn, Renée.’
Hij glimlachte zo warm naar mij. Hij legde zijn armen om me heen en trok me tegen zich aan.
Ik zou niet trots op hem zijn.
Ik duwde zijn armen weg en zette een stap achteruit. Opeens wist ik welke woorden ik moest gebruiken. ‘Je wéét toch dat ze de joden ongedierte noemen?’

'Omdat Theo dat beweert hoeft het toch nog niet zo te zijn?'
'En wat ze zijn vrouw hebben aangedaan, dat telt niet, zeker? En het gezin van Alfons? Zomaar op de trein gezet naar wie weet waar?'
'Smeerlappen heb je overal. Lang niet alle Duitsers zijn slecht, Renée.'
'De nazi's wel,' zei ik.
'Ik word geen nazi, Renée!' Hij klonk fel. 'De Vlamingen aan het front hebben hun eigen leger. Ze vechten er voor ons eigen Vlaanderen.'
Hij keek niet weg van me. Hij loog niet eens tegen me. Zijn vastberadenheid gaf me kippenvel. 'Ik snap het niet, Ward. Waarom zou je nu opeens per se voor Vlaanderen vechten?'
Hij keek me heel verwonderd aan. 'Het gaat toch om ons volk?'
'Ons volk? Wie zijn dat dan?'
'Maar Renée toch. De Vlamingen, natuurlijk.'
Ons volk, dat waren níét de Vlamingen. Ons volk, dat waren mijn moeder en mijn vader, Remi en Jef, en Ward. Zíj waren ons volk. Voor hen liep ik een brandend huis in zonder na te denken.
'We hebben alle heersers overleefd, we zullen ons nu niet laten vernietigen door de Russen,' zei hij vurig.
'De Duitsers, Ward, zíj zijn onze overheersers!'
'Ach Renée, snap het dan toch. We hebben veel meer gemeen dan de mensen weten. De mensen weten niks. Weten zij wel hoe nauw onze banden zijn? Onze talen zijn zelfs zustertalen, en de onze zal in ere hersteld worden als wij hen ginder helpen tegen de Russen.'
'Hoezo, in ere hersteld? Je gaat ook nog voor een taal vechten?'
Hij keek me alweer zo verwonderd aan.
'Je gaat dus mensen doodschieten in naam van een taal?'
Hij zuchtte. 'Laat maar, Renée.'
'Laat maar? Ik begrijp er niks van zeker? En jij alles? Kijk maar uit, Ward, ze spannen je voor hun kar, en je hebt er niet eens een idee van wat erin ligt.'
'Wie weet vertrek ik niet eens. Ik bespreek alles zeker met Albrechts,' zei hij.
De manier waarop hij dat zei. Alsof Albrechts echt God de Vader was. Hoe kon ik op tegen God de Vader? Toch móést ik wat zeggen. Het werd zijn dood als hij vertrok.
'Je mag niet doodgaan,' zei ik.
'Ik ga daar niet dood. En ik zal weer op mijn sax kunnen spelen, Renée.' Zijn ogen blonken. 'Soldaten mogen muziek maken, muziek is toch het mooiste wat er is, zo slecht kan het ginder niet zijn.'
Ik keek hem verbluft aan. Hoe kon hij nu in godsnaam over zijn sax beginnen?
'Soldaten schíéten, Ward. Op mensen. Tot ze dood zijn.' Mijn stem trilde van kwaadheid.

Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel*. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008 [200–204]

Opdracht 4

Lees tekst 3. Hier lees je hoe *Allemaal willen we de hemel* verdergaat.

1. Waarom ziet het verzet Ward als een collaborateur?
2. 'Wie met collaborateurs omgaat, is er zelf een,' zegt de vader van Renée. Renée vindt dat niet . Met wie ben jij het eens? Leg uit.

Begrippen

Open plek Verhaalelement dat niet meteen duidelijk is en vragen oproept bij de lezer. Sommige open plekken worden in de loop van het verhaal ingevuld, andere niet.

3 Vind je dat Renée naar haar vader moet luisteren of moet ze kiezen voor haar grote liefde – met alle risico's van dien? Leg je antwoord uit.

4 Welke vraag of vragen roept de open plek in dit fragment op?

5 Wat is volgens jou het thema van *Allemaal willen we de hemel*? Leg je keuze uit.

A Iedereen probeert in het leven te doen wat hem het beste lijkt.
B Het is moeilijk om in tijden van oorlog het juiste te kiezen.
C Ook goede mensen kunnen verkeerde keuzes maken.
D Wat de juiste keuze is, weet je vaak pas achteraf.

Tekst 3 (niveau 3)

Allemaal willen we de hemel

Wards plannen blijven niet zonder gevolgen. Het Vlaamse verzet is natuurlijk helemaal niet blij met jongens die vechten tegen de Russen en zo indirect de Duitsers helpen aan het oostfront. Renée worstelt met haar gevoelens. Ward is nog steeds haar grote liefde, maar haar omgang met hem is niet zonder risico.

Op een dag in mei, we kwamen net thuis van school, wachtte mijn vader op ons. Dat we als de bliksem moesten binnenkomen. 'Jij niet, kleine,' zei hij tegen Remi, 'ga met hem wandelen, Blondine.'
Mijn moeder verdween met Remi; Jef en ik kwamen binnen. Mijn vader deed de achterdeur achter ons dicht. Er was iets heel ergs gebeurd, dat was wel duidelijk.
'Het moet afgelopen zijn met Ward te zien.'
'Maar,' begon Jef.
'Je hebt me gehoord. Jullie gaan niet meer met hem om. Jullie spreken niet meer tegen hem, jullie doen niks meer samen.' Hij keek naar mij. 'Verliefd of niet, het kan mij niks schelen. Er zijn nog meer jongens op de wereld.'
'Pa,' begon ik.
'Ze zijn hier geweest. Mannen van het Geheim Leger. Ja, schrik maar goed. Je moeder en ik dachten dat ons laatste uur geslagen had. Sander, zeiden ze, we weten wel dat je goed volk bent, maar die twee oudsten van je, die moet je beter in de hand houden.' Hij stopte en keek Jef aan. 'Jij bent naar vergaderingen van het VNV[1] geweest?'
'Euh…' begon Jef.
'Durf niet te liegen! De mannen van het verzet weten alles, Jef, alles. Ze hebben overal hun spionnen.'
Jef knikte, zijn hoofd naar de grond gericht.
'Hoe kun je zo stom zijn, Jef! Het VNV staat aan de kant van de Duitsers, heb je dat nu nog niet door?'
Jef opende zijn mond om iets te zeggen. Sloot hem weer.
'Probeert Ward je om te praten? Je moet uitkijken met die kerel, Jef. Nu pas weet ik hoe gevaarlijk hij is. Het schijnt dat hij na zijn examens naar het oostfront vertrekt.'
'Schijnt,' zei ik, 'het is nog niet zeker.'
'Ach Renée,' zei mijn vader, 'maak jezelf toch niks wijs. Ze zeggen dat hij al een uniform heeft om te vertrekken.'
'Ik heb hem al duizend keer verteld dat hij niet mag gaan, pa.'
'En het helpt niet, hè kind?'
Ik beet op mijn lippen. 'Nee,' zei ik zacht.

'Je gaat eraan kapot kind, ik zie wel hoe mager je bent geworden.'
Ik haalde mijn schouders op. Ik wist dat ik vermagerd was. De honger was al een tijd lang weg.
'Jef,' zei mijn vader, 'kijk naar mij. Je bent toch niet van plan om Ward te volgen?'
'Ward is mijn vriend, pa. Meer niet.'
Mijn vader zuchtte. 'Je hebt goede vrienden en slechte vrienden, Jef.'
Jef zei niks.
'Wie met collaborateurs omgaat, is er zelf een,' zei mijn vader.
'Dat is niet waar!' zei ik.
'Dat zeg jíj,' zei mijn vader. 'Die van het verzet denken daar anders over. Jullie brengen ons allemaal in gevaar als jullie met Ward blijven omgaan. We moeten dat bezoek van vandaag heel ernstig nemen. Ik heb hen ervan kunnen overtuigen dat we geen collaborateurs zijn. Ik heb hun verteld dat jullie niks slechts van zin zijn, dat wij niet wisten van de plannen van Ward, dat ik jullie streng zou toespreken, dat we ons als gezin buiten de oorlog houden en dat blijven doen, hoelang hij ook nog duren zal. En ze geloofden me.'
Hij glimlachte heel even. Toen keek hij weer ernstig. 'Niet alleen omdat het de waarheid is wat ik zei, maar vooral omdat Theo erbij was.'
'Theo?' herhaalden Jef en ik tegelijk.
'Theo,' zei mijn vader, 'is een van de grote mannen van het verzet geworden. Hij is razend op Ward. Dat zijn eigen neef zulke foute beslissingen kan nemen.'
Hij zuchtte weer. 'Jullie blijven dus uit de buurt bij Ward. We kunnen geen risico nemen.'

Toen hij de volgende morgen op ons stond te wachten reden we hem voorbij. Toen hij ons inhaalde zei ik dat we hem niet meer mochten zien. Hij vroeg of het voorbij was tussen ons. Ik antwoordde niet. Hij zei dat hij het begreep. Hij bleef aan de kant staan, Jef en ik fietsten verder. Ik keek om toen ik aan de schoolpoort kwam. Heel in de verte fietste hij, honderden meters achter ons.

[1]Vlaams Nationaal Verbond

Els Beerten, Allemaal willen we de hemel. Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008

Opdracht 5

Deze vragen gaan over alle teksten van deze paragraaf.

1. Welk(e) verband(en) zie je tussen de teksten in deze paragraaf en het Heinz-dilemma uit opdracht 1? Leg uit.
2. Deze paragraaf heet 'Strijd', maar had ook 'Oorlog' kunnen heten. Leg uit dat gezien de inhoud van de teksten 'Strijd' een betere keus is.
3. Met welk kenmerk van literatuur kun je je antwoord op vraag 2 in verband brengen? Leg uit.
4. Waarover kunnen de teksten in deze paragraaf lezers aan het denken zetten?

Begrippen

Literatuur Verzamelnaam voor fictionele teksten die een 'diepere laag' hebben. Een belangrijk kenmerk van literatuur is originaliteit, zowel in de stijl als in de inhoud van het verhaal. 'Literaire' personages zijn vaak complex en ze ontwikkelen zich op een onvoorspelbare manier. Door die onvoorspelbaarheid en originaliteit kan literatuur je op een andere manier naar de werkelijkheid laten kijken en je aan het denken zetten.

Opdracht 6 – Creatief schrijven

Lees het Heinz-dilemma uit opdracht 1 nog eens. Schrijf een verhaal over Heinz en zijn vrouw dat ervoor zorgt dat je klasgenoten ervan overtuigd zijn dat Heinz het medicijn moet stelen. Je mag ook kiezen voor een variant die je klasgenoten ervan overtuigt dat Heinz het medicijn *niet* moet stelen. Gebruik minimaal 400 woorden voor je verhaal. Je docent leest de overtuigendste verhalen voor.

Opdracht 7 – Voor je fictiedossier (niveau 3)

Lees een boek. Je kunt ervoor kiezen een van de boeken te lezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt literatuur voor volwassenen lezen, maar dat hoeft niet. Maak in ieder geval een bewuste keuze. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.

1 Wat vond je van het boek dat je gelezen hebt? Leg uit.

2 Welke kenmerken van literatuur zie je terug in het boek? Kies uit: *bijzondere stijl – diepere laag – originaliteit – complexe en onvoorspelbare personages*. Leg je antwoord uit aan de hand van voorbeelden uit je boek.

Leestips

Peter van Gestel, *Winterijs*

De moeder van Thomas is overleden. Hij raakt vlak na de Tweede Wereldoorlog bevriend met de joodse Zwaan en ontdekt wat er tijdens de oorlog is gebeurd. ***(niveau 2)***

Jona Oberski, *Kinderjaren*

Een joods jongetje beschrijft wat hij meemaakt in het concentratiekamp en vlak na de Tweede Wereldoorlog. ***(niveau 2)***

Wilma Geldof, *Elke dag een druppel gif*

Maarten is elf als WO II uitbreekt. Als zoon van een NSB'er is hij het mikpunt van pesterijen. Maartens strijd begint echter pas echt na de oorlog als hij een relatie krijgt met Hanne die fel antinazi is. ***(niveau 3)***

Tessa de Loo, *De tweeling*

Twee Duitse bejaarde tweelingzussen die in hun kindertijd gescheiden werden, vertellen elkaar hun levensverhaal. Anna bleef in Duitsland; Lotte kwam in Nederland terecht. ***(niveau 3)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

Begrippenlijst

Alliteratie Beginrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, beginnen met dezelfde letter of klank. Bijvoorbeeld: *rups* en *rasp* (tekst 2, pag. 211).

Assonantie Klankrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, hebben dezelfde klinkers of klank. Bijvoorbeeld: *waarin gegraaid* (tekst 1, pag. 210) en *raap* en *haas* (tekst 2, pag. 211).

Binnenrijm Woorden die binnen de regels op elkaar rijmen, in plaats van aan het einde van de regels. Bijvoorbeeld: *onderbroeken – zoeken* (tekst 1, pag. 210).

Engagement Letterlijk: betrokkenheid. Uit het verhaal blijkt betrokkenheid bij een bepaalde problematiek (bijvoorbeeld kindsoldaten of vluchtelingen).

Ironie (Milde) spot. Het (humoristische) effect wordt bereikt door iets anders te zeggen dan je bedoelt, bijvoorbeeld door middel van:
- **overdrijving** (iets erger maken dan het is);
- **understatement** (iets minder erg maken dan het is);
- **omkering** (het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt);
- **niet-passend woordgebruik** (bijvoorbeeld plechtig taalgebruik in een informele situatie).

Literatuur Verzamelnaam voor fictionele teksten die een 'diepere laag' hebben. Een belangrijk kenmerk van literatuur is originaliteit, zowel in de stijl als in de inhoud van het verhaal. 'Literaire' personages zijn vaak complex en ze ontwikkelen zich op een onvoorspelbare manier. Door die onvoorspelbaarheid en originaliteit kan literatuur je op een andere manier naar de werkelijkheid laten kijken en je aan het denken zetten.

Metrum De maat in muziek of in een gedicht die ontstaat door de regelmatige afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen.

Motief Element dat vaker voorkomt in een verhaal. Motieven vestigen de aandacht op iets wat belangrijk is in het verhaal.

Ollekebolleke Achtregelig gedicht met een groot aantal vormkenmerken:
- Twee strofen van elk vier regels met het metrum van het rijmpje 'Ollekebolleke, remisolleke, ollekebolleke knol'.
- Regel 1 bevat een motto of een uitroep.
- Regel 2 bevat het onderwerp.
- Regel 4 rijmt op regel 8.
- Regel 6 bestaat uit één woord van zes lettergrepen, met de hoofdklemtoon op de vierde lettergreep.
- Het gedicht eindigt met een pointe (een soort clou, net zoals in een mop).

Open plek Verhaalelement dat niet meteen duidelijk is en vragen oproept bij de lezer. Sommige open plekken worden in de loop van het verhaal ingevuld, andere niet.

Parafraseren In je eigen woorden navertellen. Dit is vaak een goed hulpmiddel om een tekst beter te begrijpen.

Rijmschema De manier waarop de regels van een gedicht op elkaar rijmen. Je stelt het rijmschema van een gedicht vast door alle regels die op elkaar rijmen dezelfde letter te geven, bijvoorbeeld: a a b b (**gepaard rijm**), a b a b (**gekruist rijm**), a b b a (**omarmend rijm**) of a b c d (**gebroken rijm**).

Sonnet Gedicht van veertien regels. De meeste sonnetten bestaan uit een octaaf (de eerste twee strofen die beide uit vier regels bestaan) en een sextet (de laatste zes regels, die bestaan uit twee strofen van drie regels óf een strofe van vier en een strofe van twee regels). Veel sonnetten hebben een strak rijmschema.

Stijl De manier waarop de schrijver schrijft. Bijvoorbeeld: korte of lange zinnen, veel of weinig beeldspraak, wel of geen ironie, maar ook bijvoorbeeld: grappig, stoer of zakelijk.

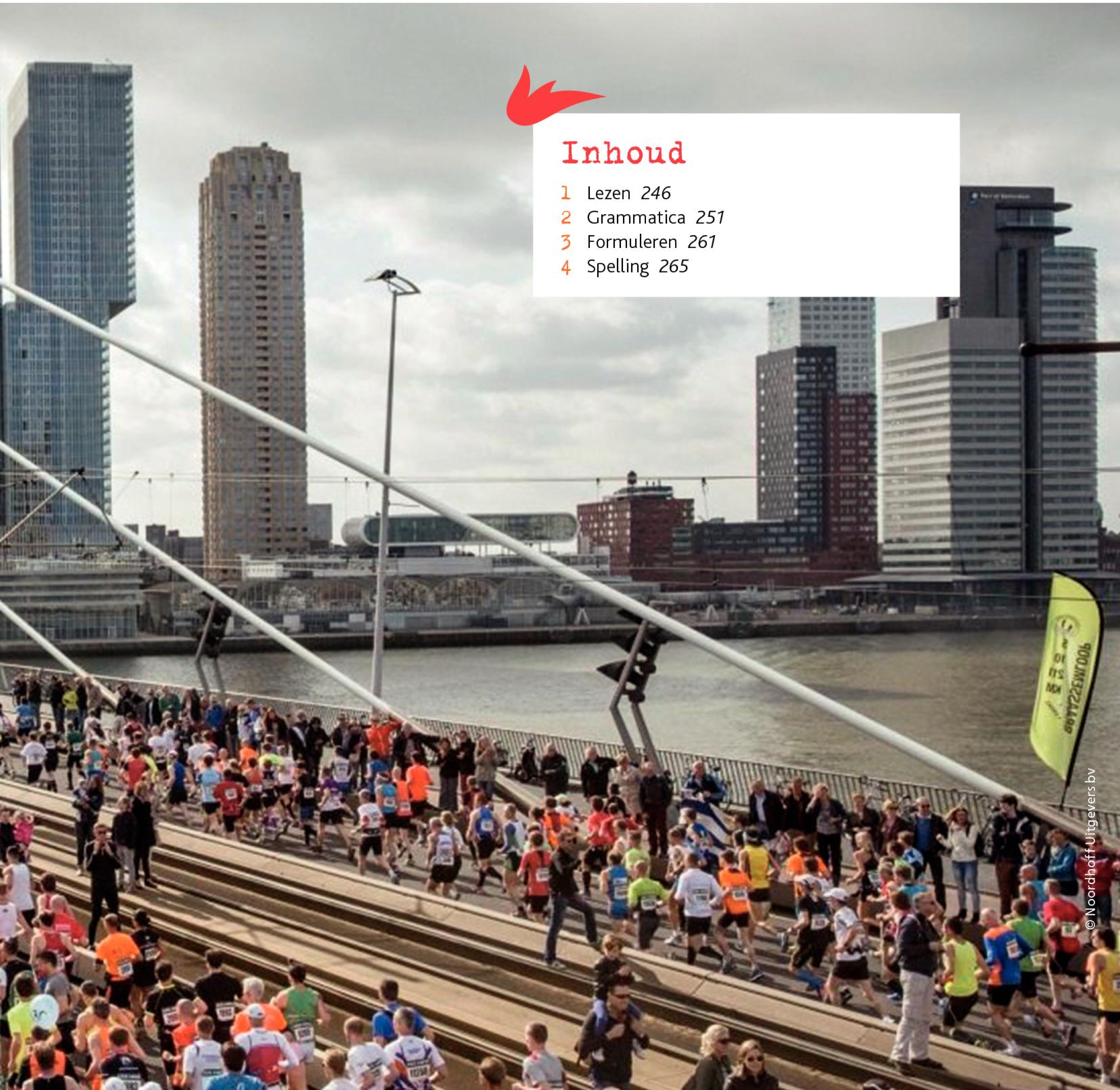
Thema Antwoord op de vraag waarover het verhaal nog meer gaat, afgezien van de personages en de gebeurtenissen.

Young Adult Letterlijk: jonge volwassene. Verzamelnaam voor boeken *over* jongeren *voor* jongeren. In de meeste YA-verhalen is identiteit (wie ben je en wie wil je zijn) een belangrijk thema. De hoofdpersoon leert zichzelf beter kennen doordat hij voor een belangrijke keuze komt te staan. Andere woorden voor dit genre zijn **bildungsroman** en **coming of age.**

De

brug

Inhoud

Lezen

Theorie

Tekstverbanden en signaalwoorden

In een goede tekst hangen woorden, zinnen en alinea's met elkaar samen. Die samenhang heet het **tekstverband**. Hier volgen de belangrijkste verbanden.

Tekstverband	**Signaalwoorden**
Een **chronologisch verband** beschrijft gebeurtenissen in de juiste tijdsvolgorde.	*vroeger, later, nu, eerst, vervolgens, daarna, nadat, dadelijk, intussen, binnenkort – ook jaartallen en data*
Bij een **concluderend verband** wordt een *conclusie* getrokken uit eerdere informatie in de tekst.	*dus, daarom, dat houdt in, kortom, concluderend, al met al*
Een **doel-middelverband** geeft aan welk *middel* wordt gebruikt om een bepaald *doel* te bereiken.	*opdat, zodat, om te, door middel van, met behulp van*
Een **oorzakelijk verband** laat zien *waardoor* iets gebeurt (buiten iemands wil).	*doordat, daardoor, als gevolg van, dat komt door, het gevolg is, dus, dankzij*
In een **opsommend verband** worden dingen achter elkaar opgenoemd.	*ten eerste, ten tweede, om te beginnen, bovendien, ook (nog), verder, ten slotte, en, niet alleen … (maar) ook – ook liggende streepjes (–), getallen (1, 2, 3) of 'dots' (•)*
Een **redengevend verband** geeft aan *waarom* iemand iets doet of vindt.	*omdat, daarom, dus, want, de reden hiervoor is, dankzij*
Bij een **samenvattend verband** wordt een *verkorte weergave* van informatie uit de tekst gegeven.	*kortom, samengevat, met andere woorden, al met al*
In een **tegenstellend verband** worden tegenovergestelde zaken genoemd.	*maar, tegenover, daarentegen, toch, echter, hoewel, ofschoon, ondanks dat, aan de ene kant … aan de andere kant*
Bij een **toegevend verband** wordt een andere kant van de zaak aangegeven: *Hoewel An van kamperen houdt, gaat ze dit jaar niet mee naar de camping*. De toegeving kan ook achteraan staan.	*ook al, zij het (dat), weliswaar, (al) hoewel, ofschoon, desondanks, niettemin*

Tekstverband	Signaalwoorden
Bij een **toelichtend verband** wordt extra informatie gegeven bij een onderwerp, vaak in de vorm van een voorbeeld.	*bijvoorbeeld, zo, als, zoals, denk aan, neem nou*
Een **vergelijkend verband** laat een *verschil* of een *overeenkomst* zien.	*in vergelijking met, (net) als, evenals, zoals – ook de vergrotende trap: meer / groter / beter enz. dan*
Een **voorwaardelijk verband** maakt duidelijk onder welke *voorwaarden* iets gebeurt: *Als het morgen mooi weer is, gaan we naar het strand.* *als (... dan), indien, tenzij, wanneer, mits*	

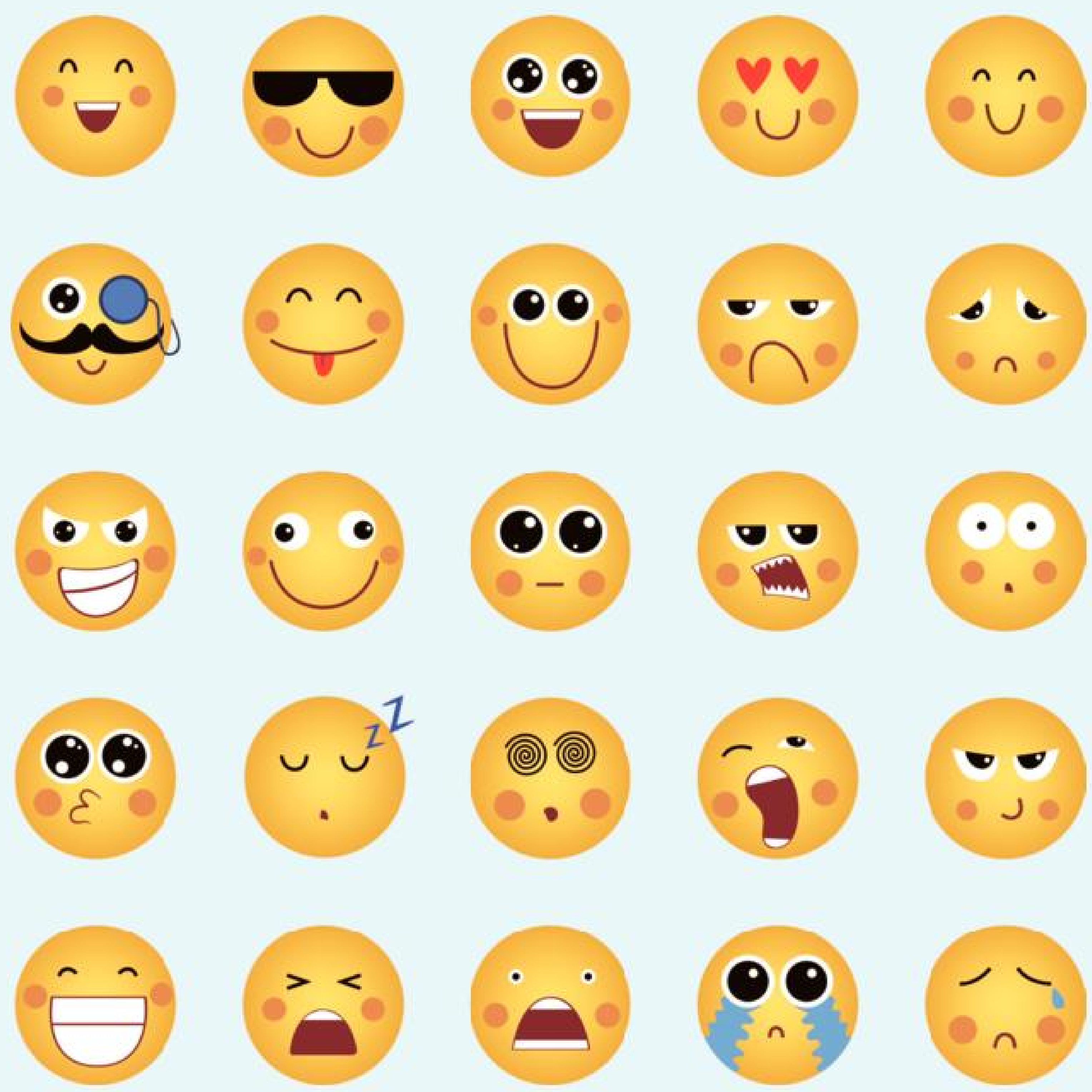
Opdracht
1

Lees tekst 1 en 2.

1 Citeer uit elke tekst een zin die een toegevend verband bevat en een zin die een voorwaardelijk verband bevat.
2 Onderstreep in de geciteerde zin de toegeving en de voorwaarden.
3 Noteer achter het citaat het signaalwoord waaraan je het verband herkent.

Tekst 1

Cultuurverschillen

Lachende gezichtjes, zonnetjes en confettikanonnen: sinds ze in 2011 op onze smartphone verschenen, zijn emoji niet meer weg te denken uit onze communicatie. Weliswaar denken we dat we voor het eerst in de geschiedenis een taal hebben waarmee we met iedereen in de wereld kunnen communiceren, er zitten nog wel wat haken en ogen aan deze nieuwe beeldtaal. Niet elk icoontje betekent namelijk in iedere cultuur hetzelfde: wat in ons land als vriendelijk bedoeld is, wordt in China als onecht of zelfs verachtend beschouwd en in Tanzania als verdrietig. In contacten met andere nationaliteiten moet je dus voorzichtig zijn met het gebruik van emoji, tenzij je echt zeker weet dat de ontvanger begrijpt wat je ermee bedoelt.

Naar: Psychologie Magazine, nummer 8, 2018

Tekst 2

Op water en brood

Eenden in dorpen en steden zijn door en door verwend. Door kinderen, die aan de hand van hun opa of oma stukjes brood voeren, en ook door volwassenen, die rustig een compleet casino wit in het water gooien: een waar feestmaal. Maar ook al is het eendjes voeren een al jaren bestaande gewoonte, in het Amsterdamse stadsdeel Nieuw-West is het tegenwoordig verboden. Wie daar eendjes voert, riskeert een boete van zeventig euro. Het stadsdeel is tot die maatregel overgegaan omdat er steeds meer brood in het water achterbleef. Dat leidde tot gevaar voor de waterkwaliteit. Bovendien kwamen er 's nachts ratten op af.
Niet iedereen is blij met het volledige voerverbod. Sven Teurlincx van het Nederlands Instituut voor Ecologie denkt dat er wel alternatieven zijn. 'Een speciale eendenvijver, bijvoorbeeld. Of een ontheffing van het voerverbod alleen op woensdag. Als iedereen zich daaraan houdt, kan de oude traditie van opa's en oma's met hun kleinkinderen blijven bestaan.'

Naar: Debby van Steenderen, Quest, juli 2018

Opdracht 2

Lees tekst 3.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 De woorden en woordgroepen *a* t/m *i* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a	gelanceerd (al. 2)	– *beslist*
b	sociale spanning (al. 2)	– *ideaal*
c	fenomeen (al. 2)	– *onzekerheid in situaties met anderen*
d	geassocieerd (al. 3)	– *opletten*
e	per se (al. 3)	– *oplettendheid*
f	alertheid (al. 4)	– *suggereren; naar voren brengen*
g	optimale (al. 6)	– *verbonden (in gedachten)*
h	orka (al. 8)	– *verschijnsel*
i	bij de les blijven (al. 8)	– *zwaardwalvis*

3 Welk tekstverband bestaat er tussen de eerste en de tweede zin van alinea 2?

4 Aan welk signaalwoord herken je dit verband?

5 'De overeenkomst tussen al deze situaties is dat het allemaal overgangsfases zijn.' (al. 4) Wat wordt bedoeld met 'al deze situaties'? Licht je antwoord toe met voorbeelden.

6 'In zulke situaties is het belangrijk dat de hersenen zo goed mogelijk functioneren (...).' (al. 4) Waarom zou dat zo zijn?

7 Gapen zou bedoeld zijn 'om snel een grote hoeveelheid zuurstof binnen te krijgen, die verbruikt kan worden door het brein.' (al. 4) Klopt dat volgens Massen? Licht je antwoord toe.

8 Citeer het zinsgedeelte uit alinea 4 dat een toegeving bevat.

9 Aan welk signaalwoord herken je de toegeving?

10 In alinea 5 komt een doel-middelverband voor. Wat is het middel en wat is het doel?

11 Aan welk(e) signaalwoord(en) herken je dit verband?

12 'We zien natuurlijk een opengesperde mond, (...).' (al. 5) Wat is de functie daarvan? Gebruik voor je antwoord alinea 5 en 6.
13 Waarom zou het voor mensen in het Amerikaanse Arizona geen zin hebben om in de zomer te gapen en is het voor mensen in Oostenrijk niet nuttig om in de winter te gapen? (al. 6)
14 'Jorg Massen denkt daar anders over.' (al. 8) Waar denkt Jorg Massen anders over?
15 Leg op grond van de eerder in de tekst gegeven informatie uit dat Massens gedachte (zie vraag 14) logisch is.
16 Leg uit dat het voorbeeld van de pinguïns (al. 8) ook past bij de overtuiging van Massen.
17 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
18 Is de tekst betrouwbaar? Licht je antwoord toe.

Tekst 3

Waarom gapen we?

[1] Heel wat diersoorten blijken het te kunnen en wij doen het allemaal. Gemiddeld geeuwen we zo'n 6 tot 23 keer per dag, vanaf de fase waarin we nog in de buik van onze moeder zitten tot aan onze dood. En de kans dat je bij het kijken naar deze foto's zelf ook een gaap voelt opkomen, is aanzienlijk. Maar wat is eigenlijk de functie van gapen en waarom is gapen zo aanstekelijk?

[2] Wetenschappers hebben in de loop der jaren al heel wat theorieën over gapen gelanceerd. Zo zou het bedoeld zijn om sociale spanning te verminderen en om ziekteverwekkers uit onze keel te verwijderen. Maar voor die ideeën zijn geen overtuigende bewijzen gevonden, volgens gedragswetenschapper Jorg Massen, die aan de universiteit van Wenen onderzoek doet naar gapen. Samen met zijn Amerikaanse collega Andrew Gallup schreef hij recent een overzichtsartikel over het fenomeen.

[3] Gapen wordt vaak geassocieerd met vermoeidheid en verveling. Dat is niet verwonderlijk, aldus Massen. We gapen met name veel in de uren nadat we zijn opgestaan en voordat we naar bed gaan. Maar het is niet per se zo dat we na een slechte nacht meer gapen. En we gapen ook vaak in situaties waarin we helemaal niet duf zijn, maar bijvoorbeeld angstig of gestrest. Topsporters en muzikanten gapen bijvoorbeeld vaak vlak voor ze hun prestatie moeten leveren.

[4] De overeenkomst tussen al deze situaties is dat het allemaal overgangsfases zijn. Van moeheid of verveling naar alertheid, of van rust naar inspanning en van praten naar luisteren. Ook na afloop van een stressvolle gebeurtenis gapen we meer. In zulke situaties is het belangrijk dat de hersenen zo goed mogelijk functioneren en het lijkt erop dat een gaap daarbij helpt. Hieruit kwam het idee voort dat gapen bedoeld zou zijn om snel een grote hoeveelheid zuurstof binnen te krijgen, die verbruikt kan worden door het brein. Maar hoewel deze verklaring zeer plausibel klinkt, werd ze dertig jaar geleden al ontkracht, vertelt Massen. 'Wie meer zuurstof nodig heeft, gaat wel sneller ademen, maar niet vaker gapen.'

[5] Het moest dus iets anders zijn: iets wat te maken heeft met alertheid. Om daarachter te komen, begonnen wetenschappers in detail te bestuderen wat er tijdens een gaap precies gebeurt. We zien natuurlijk een opengesperde mond, maar er gebeurt meer: de hartslag en de bloeddruk gaan omhoog en het gezicht en de hersenen worden beter doorbloed. Dat komt onder meer door het samentrekken van spieren in nek, kaak en gezicht, waardoor er druk op de aderen van en naar de hersenen ontstaat. Ook worden als gevolg van de opengesperde mond alle holten opengezet, waardoor de lucht wordt ververst.

→

[6] Op basis daarvan kwamen Amerikaanse onderzoekers met een nieuwe verklaring: wie gaapt, koelt daarmee zijn hersenen af, richting de optimale temperatuur. Uit metingen met warmtecamera's bleek dat de hersenen tijdens een gaap inderdaad maximaal een halve graad afkoelen. Maar mensen gapen alleen als het zin heeft. Zo lieten Massen en Gallup onder meer zien dat mensen in het Amerikaanse Arizona, met zachte winters en hete zomers, vooral in de winter gapen. Mensen in Oostenrijk, met koude winters en milde zomers, gapen vooral in de zomer.

[7] Rest de vraag waarom gapen zo aanstekelijk is, niet alleen bij de mens, maar ook bij andere diersoorten. Dieren nemen vooral de gaap over van soortgenoten waar ze veel mee omgaan. Door deze observaties begonnen steeds meer wetenschappers aan te nemen dat de aanstekelijkheid van gapen te maken heeft met empathie, het vermogen ons in te leven in een ander.

[8] Jorg Massen denkt daar anders over. 'Ik denk niet dat je je hoeft in te leven in een ander om een gaap over te nemen.' Hij vermoedt dat de besmettelijkheid praktischer van aard is: ze komt van pas wanneer groepen dieren of mensen zich ergens voor klaarmaken. 'Neem bijvoorbeeld een groep pinguïns die een stuk zee moet oversteken waarin orka's zwemmen. Wanneer een van die pinguïns in voorbereiding op de oversteek begint te gapen, nemen andere dieren dat vanzelf over, waardoor ook hun hersenen afkoelen tot de gewenste temperatuur. Hetzelfde geldt voor een groep mensen die probeert bij de les te blijven.'

[9] Gapen is dus geen uiting van verveling of vermoeidheid, maar juist een middel om de hersenen zo goed mogelijk te laten functioneren. Massen vindt het dan ook onterecht dat gapen zo'n negatief imago heeft. 'Ik zie het altijd als een compliment als ik een presentatie geef en mensen beginnen te gapen', zegt hij. 'Het is immers positief dat mensen hun hersenen koel proberen te houden om met hun aandacht bij mijn verhaal te blijven.'

Naar: Jop de Vrieze, www.volkskrant.nl, op 11 mei 2018

Grammatica > zinsdelen

Theorie

Zinsdelen

In dit stappenplan staat hoe je een zin kunt verdelen in zinsdelen.

1 Zoek de **persoonsvorm** (pv).	Zet de zin in een andere tijd; het ww dat verandert, is de pv. of: Maak van de zin een vraag; het ww dat vooraan komt te staan, is de pv.
2 Doe de zinsdeelproef.	Zet streepjes tussen de zinsdelen.
3 Zoek het **onderwerp** (ow).	Stel de vraag: *wie/wat + pv?*; het antwoord is het ow. of: Verander de pv van getal (enkelvoud/meervoud); het ow verandert dan mee.
4 Benoem het **werkwoordelijk gezegde** (wg).	Zoek alle ww'en in de zin.
5 Zoek het **lijdend voorwerp** (lv)**.**	Stel de vraag: *wie/wat + wg + ow?*; het antwoord is het lv.
6 Zoek het **meewerkend voorwerp** (mv).	Stel de vraag: *aan/voor wie + wg + ow + lv?*; het antwoord is het mv. Let op: alleen als je *aan/voor* kunt weglaten of toevoegen, is het zinsdeel een mv.
7 Zoek de **bijwoordelijke bepaling(en)** (bwb).	Een bwb geeft antwoord op vragen als *Waar?, Waarheen?, Waarom?, Waardoor?, Wanneer?* en *Hoe?*

Opdracht
1

Noteer van de zinnen: pv, ow, wg, lv, mv en bwb'en. Niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 Wil jij Guido alsjeblieft deze sleutelbos overhandigen?
2 Voor haar zestiende verjaardag kreeg Xenia van haar ouders een gouden kettinkje.
3 In de loop van de middag bezorgde de postbesteller een pakket bij de buren.
4 De heldhaftige brandweerlieden gaf de burgemeester een erepenning van de stad.
5 Aan de Zeeuwse kunst verschijnen steeds meer luxe vakantieresorts.
6 Gaan jullie Marco echt twintig euro betalen voor zo'n klein klusje?

Theorie

Naamwoordelijk gezegde

Het werkwoordelijk gezegde van een zin zegt wat iemand of iets (het onderwerp) *doet* en een **naamwoordelijk gezegde** (ng) zegt wat iemand of iets *is* of *wordt*.

Haar nichtje / bakt / taartjes. wg = bakt
Haar nichtje / is / banketbakker. ng = is [banketbakker]

Het ng bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel.

- Het **werkwoordelijk deel** (ww.deel) bevat alle werkwoorden uit de zin. Een van die werkwoorden is **koppelwerkwoord**. Er zijn negen koppelwerkwoorden: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken* en *voorkomen.*
- Het **naamwoordelijk deel** (nw.deel) bevat een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord dat een eigenschap (*banketbakker*) van het onderwerp (*Haar nichtje*) geeft. Het koppelwerkwoord (*is*) koppelt de eigenschap aan het onderwerp.
  Let op: in enkelvoudige zinnen met een ng staat nooit een lijdend voorwerp.

Opdracht
2

Noteer pv, ow, ng of wg, lv en mv. Zet het nw.deel tussen vierkante haken.

1. Gianni is bijna tot zijn dertigste student medicijnen gebleven.
2. Willen jullie volgend jaar de familie Sayura een cruisevakantie aanbieden?
3. Ondanks haar langdurige blessure is Kitty clubkampioen geworden.
4. Bij aanhoudende vorst zal het ijs over enkele dagen begaanbaar zijn.
5. Aan het einde van het jaar zal de nieuwe burgemeester geïnstalleerd worden.
6. Is de beklimming van de Mont Ventoux een vermoeiende bezigheid?

Theorie

Gezegde en lijdend voorwerp bij wederkerende werkwoorden

Bij **verplicht wederkerende werkwoorden** (*zich verslapen, zich verspreken*) hoort altijd een wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*). Je kunt immers niet een ander verslapen of verspreken.
In een zin met een verplicht wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord bij het werkwoordelijk gezegde:
Vrijwel elke ochtend verslaapt Jasper zich.
wg = verslaapt zich

Bij **toevallig wederkerende werkwoorden** (*zich amuseren, zich omdraaien*) hoort niet per se een wederkerend voornaamwoord. Je kunt immers ook een ander amuseren of iets omdraaien. In een zin met een toevallig wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord niet bij het werkwoordelijk gezegde, maar is het lijdend voorwerp:

– *Op het schoolfeest amuseerde Caroline haar klasgenoten.*
  wg = amuseerde; lv = haar klasgenoten

Dus:

– *Op het schoolfeest amuseerde Caroline zich.*
  wg = amuseerde; lv = zich

Opdracht
3

Noteer het werkwoordelijk gezegde en het lijdend voorwerp.

1. Voor dat kinderachtige gedrag moet Frits zich zo langzamerhand schamen.
2. Verstopte jij je nu weer achter het gordijn?
3. Tijdens de ijshockeytraining bezeerde ik me behoorlijk.

4 Voor aanvang van het concert moeten de musici zich heel goed concentreren.
5 Je moet je niet met andermans zaken bemoeien.
6 Voor een bijzondere gelegenheid kleed ik me altijd feestelijk aan.

Theorie

Voorzetselvoorwerp

Sommige werkwoorden hebben een vast voorzetsel bij zich: grenzen *aan*, vergelijken *met*, zorgen *voor*. In zinnen met zulke werkwoorden heet het zinsdeel dat begint met het vaste voorzetsel, het **voorzetselvoorwerp** (vv):
– *Nederlanders verlangen altijd naar een warme zomer. (verlangen naar)*
  wg = verlangen; vv = naar een warme zomer

Ook bij wederkerende werkwoorden met een vast voorzetsel hoort een voorzetselvoorwerp:
– *Veel reizigers / ergeren zich / aan graffiti op treinen.*
  wg = ergeren zich; vv = aan graffiti op treinen

Het voorzetselvoorwerp kan voorkomen naast een lijdend voorwerp:
– *Marga / waarschuwde / haar broer (lv) / voor de controles door de agenten (vv).*

Ook zinnen met een naamwoordelijk gezegde bevatten soms een voorzetselvoorwerp. Het hoort dan vaak bij een bijvoeglijk naamwoord met een vast voorzetsel (benieuwd *naar*, blij *met*):
– *Wouter / was [erg benieuwd] (ng) / naar de inhoud van het pakket (vv).*

Zo vind je het voorzetselvoorwerp
1 Noteer persoonsvorm, onderwerp en werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde.
2 Kijk of er een werkwoord of bijvoeglijk naamwoord is met een vast voorzetsel.
3 Het zinsdeel dat begint met het vaste voorzetsel, is het voorzetselvoorwerp.

Opdracht
4

Noteer van de zinnen pv, ow, wg of ng, lv en vv.
1 Na afloop van een toets twijfelt Milou altijd aan de juistheid van haar meerkeuzeantwoorden.
2 Je moet goed luisteren naar de aanwijzingen van de trainer.
3 Waren de supporters benieuwd naar de uitslag van de wedstrijd?
4 Bij Nederlands moet je je werk vaak vergelijken met dat van een klasgenoot.
5 Hoe kun je je huid het best beschermen tegen de zon?
6 De leerlingen van 3HC waren trots op hun eerste plek bij de schoolmarathon.

Theorie

Bijvoeglijke bepaling en ondergeschikte bijwoordelijke bepaling

In sommige zinsdelen geven **zinsdeelstukken** (bepalingen) extra informatie over het belangrijkste woord van het zinsdeel, de **kern**.
Als de kern een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord is, is er sprake van een **bijvoeglijke bepaling** (bijv.bep). Die kan vóór of achter het zelfstandig naamwoord staan. Er kunnen ook meer bepalingen bij één kern

horen. In de voorbeeldzinnen hieronder is de kern vetgedrukt en zijn de bijvoeglijke bepalingen onderstreept:

– *1 De boomlange **spits** van VVZ / heeft / in de belangrijke **wedstrijd** tegen SO Soest / een heel spectaculair **doelpunt** / gemaakt.*
  bijv.bep = boomlange → spits   bijv.bep = van VVZ → spits
  bijv.bep = belangrijke → wedstrijd bijv.bep = tegen SO Soest → wedstrijd
  bijv.bep = heel spectaculair → doelpunt

Let op: lidwoorden (*de*), voornaamwoorden (*deze, mijn*) en telwoorden (*enkele*) zijn geen bijvoeglijke bepaling.

Als de kern geen zelfstandig naamwoord of voornaamwoord is, is er sprake van een **ondergeschikte bijwoordelijke bepaling** (obwb).

– *2 De in Carré optredende artiest / is / onder jongeren / geweldig populair (bn).*
  obwb = geweldig → populair

Soms zit een obwb binnen een bijvoeglijke bepaling.

– *Zin 1 obwb = heel → spectaculair*

Opdracht
5

Noteer de bijvoeglijke bepalingen (bijv.bep) en obwb'en. Zet achter elke bepaling bij welke kern deze hoort.

1. Volgens het nieuwsbericht komen de net ontdekte overblijfselen uit de ijstijd.
2. Op het pas gerenoveerde stationsplein in Eindhoven wordt een enorm lelijk kunstwerk geplaatst.
3. Wie van jullie heeft het grootste stuk van de slagroomtaart opgegeten?
4. Hoger dan wolkenkrabbers zijn deze nieuwe flats in Lelystad niet.

Theorie

Enkelvoudige en samengestelde zinnen; hoofd- en bijzinnen; zinsdeelzinnen

Er zijn zinnen met één persoonsvorm en zinnen met meer persoonsvormen.
Een zin met één persoonsvorm heet een **enkelvoudige zin**:
Rico (ow) heeft een krantenwijk.
Een zin met meer dan één persoonsvorm heet een **samengestelde zin**:

1 {$_{\text{hoofdzin}}$ Rico (ow) heeft een krantenwijk}, *want* {$_{\text{hoofdzin}}$ hij (ow) spaart voor een brommer}.

2 {($_{\text{bijzin}}$ *Omdat Rico (ow) voor een brommer spaart*), $_{\text{hoofdzin}}$ heeft hij (ow) een krantenwijk}.

3 {$_{\text{hoofdzin}}$ Rico (ow) heeft een krantenwijk}, *want* {$_{\text{hoofdzin}}$ hij (ow) spaart voor een brommer, ($_{\text{bijzin}}$ *omdat hij (ow) heel ver van school woont*)}.

hoofdzin	**bijzin**
Onderwerp en persoonsvorm staan naast elkaar; er passen (bijna nooit) andere zinsdelen tussen.	Tussen onderwerp en persoonsvorm kúnnen wel andere zinsdelen staan (bijvoorbeeld het woordje 'niet').
De persoonsvorm staat voor in de zin: op de eerste of tweede plaats.	De persoonsvorm staat vaak achter in de zin.

Als een samengestelde zin bestaat uit een hoofdzin en een bijzin, is de bijzin onderdeel (een zinsdeel) van de hoofdzin. De meest voorkomende **zinsdeelzinnen** zijn: *onderwerpszin* (ow-zin), *lijdendvoorwerpszin* (lv-zin), *meewerkendvoorwerpszin* (mv-zin) en *bijwoordelijkebepalingszin* (bwb-zin), meestal *bijwoordelijke bijzin* genoemd. In een zinsdeelzin staat altijd een persoonsvorm:
– De winnaar van de quiz $_{\text{(onderwerp)}}$ ontvangt een prijs.
– {($_{\text{onderwerpszin}}$ Wie de quiz *wint*), ontvangt een prijs $_{\text{hz}}$}.

Opdracht
6

Noteer het eerste en laatste woord van de bijzinnen en benoem de bijzin: ow-zin, lv-zin, mv-zin of bwb-zin.

1 Hebben jullie gelezen wat de krant over de aanslag schreef?
2 Wie hem helpt bij het opknappen van zijn tuin, geeft hij een stekje.
3 Wat Maarten in de vitrine van de banketbakker ziet, wil hij graag eten.
4 Ik neem mijn paraplu mee, omdat het vanmiddag gaat regenen.
5 Wie niet van andijvie houdt, krijgt appelmoes.
6 Nadat de film is afgelopen, gaan we nog wat drinken.

Theorie

De bijvoeglijke bijzin

In een zinsdeel met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord als kern kunnen bijvoeglijke bepalingen staan.
Als die bijvoeglijke bepaling een persoonsvorm bevat, spreken we over een **bijvoeglijke bijzin** (bijv.bijzin). Vergelijk:
– *Het vorige week geopende museum trok meteen veel bezoekers.*
bijv.bep = vorige week geopende
– *Het museum, dat vorige week geopend is, trok meteen veel bezoekers.*
bijv.bijzin = dat vorige week geopend is

Opdracht
7

Noteer uit onderstaande zinnen alle bijvoeglijke bepalingen en bijvoeglijke bijzinnen. Zet erachter bij welke kern ze horen.

1 De politie Nieuwpoort heeft vuilnis in tuinen van overlastgevende jongeren gedumpt.
2 Volgens de politie zorgt de hangjeugd van de Zuid-Hollandse gemeente al lange tijd voor veel ergernis, omdat niemand het afval, dat achterblijft na het samenkomen van de jongeren, opruimt.
3 Omdat in het donker moeilijk vast te stellen is wie troep achterlaat, besloot de politie een alternatieve sanctie te bedenken.
4 Agenten deden het afval in een vuilniszak en gooiden dit in een paar tuinen van de overlastgevers, die de 'harde kern' vormen.
5 Bij een van de jongeren, die lag te slapen in zijn auto, werd de troep onder de ruitenwissers van zijn voertuig gedumpt.
6 De politie sluit niet uit deze ludieke actie te herhalen.

Naar: nu.nl, op 3 juni 2018

Theorie

Woordsoorten

Woorden kun je indelen in **woordsoorten**.

zelfstandig naamwoord (zn)	een woord voor een mens, dier, plant, ding of gevoel: *aap, tulp, beker, liefde*. Ook een **eigennaam** (zn-e) is een zn: *Leo*. Een **concreet zelfstandig naamwoord** (czn) geeft iets tastbaars aan (*vork, België*); een **abstract zelfstandig naamwoord** geeft iets aan wat je niet kunt aanraken (*angst, jaar*) of wat niet bestaat (*alien*).
lidwoord (lw)	**bepaald lidwoord**: *de, het;* **onbepaald lidwoord***: een*.
werkwoord (ww)	een woord dat zegt wat iemand of iets doet of wat er gebeurt: *lopen, liep, gelopen*. Als in een enkelvoudige zin met een werkwoordelijk gezegde maar één werkwoord staat, dan is dat een **zelfstandig werkwoord** (zww). Als in een enkelvoudige zin met een naamwoordelijk gezegde maar één werkwoord staat, dan is dat een **koppelwerkwoord** (kww): een vorm van *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, voorkomen.* Het koppelwerkwoord koppelt een (tijdelijke) eigenschap aan het onderwerp. Als in een enkelvoudige zin meer werkwoorden staan, staat het zelfstandig werkwoord of het koppelwerkwoord ergens achter in de zin; de andere werkwoorden (ook de persoonsvorm) zijn **hulpwerkwoord** (hww).
bijvoeglijk naamwoord (bn)	een woord dat iets vertelt over een zn: *lelijk, kleine*. Een **stoffelijk bn** zegt waarvan iets gemaakt is: *houten*.
voorzetsel (vz)	een woordje dat plaats, tijd of oorzaak aangeeft: *in* huis; *na* het feest; *vanwege* het slechte weer; de brug *over*.
voegwoord (vgw)	een woord dat twee woorden, woordgroepen of zinnen met elkaar verbindt. **Nevenschikkende voegwoorden** (ns.vgw) verbinden meestal twee woorden, woordgroepen of twee hoofdzinnen. Er zijn er vijf: *dus, en, maar, of* en *want*. **Onderschikkende voegwoorden** (os.vgw) verbinden meestal een bijzin met een hoofdzin. Er zijn er vele, bijvoorbeeld: *aangezien, als, dat, doordat, hoewel, mits, nadat, of, omdat, opdat, tenzij, terwijl, toen, voordat, zodat, zodra*.

bijwoord (bw)	Een woord dat iets kan vertellen over: • een werkwoord: *Die stukadoor werkt slordig*. • een bijvoeglijk naamwoord: *Dat ei is heel zacht*. • een ander bijwoord: *Carola schrijft erg netjes*. Een bijwoord kan ook iets anders aangeven, bijvoorbeeld: • ontkenning: *niet, nooit, geenszins*; • plaats/richting: *er, daar, hier, overal, waar, waarheen*; • tijd: *gisteren, straks, vroeger, tegenwoordig, wanneer*; • zekerheid: *absoluut, ongetwijfeld, vast, echt*.
telwoord (tw)	Een **bepaald hoofdtelwoord** (bep.hoofdtelw) geeft een precies aantal aan (*acht, ¼, 2019*); een **onbepaald hoofdtelwoord** (onbep.hoofdtelw) geeft een onduidelijk aantal aan (*veel/vele, enkele, sommige, weinig(e),* *verscheidene, alle, wat*). Een **bepaald rangtelwoord** (bep.rangtelw) geeft een precieze plaats in een rij aan (*tweede, achtste*); een **onbepaald rangtelwoord** (onbep.rangtelw) geeft een onduidelijke plaats in een rij aan (*laatste, middelste, zoveelste, hoeveelste*).
voornaamwoord (vnw)	**persoonlijk voornaamwoord** (pers.vnw); **bezittelijk voornaamwoord** (bez.vnw); **aanwijzend voornaamwoord** (aanw.vnw); **vragend voornaamwoord** (vrag.vnw); **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw); **wederkerend voornaamwoord** (wed.vnw); **wederkerig voornaamwoord** (wedig.vnw); **betrekkelijk voornaamwoord** (betr.vnw); zie uitleg hieronder.

Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord
Voornaamwoorden zijn woorden die verwijzen naar personen, dieren of dingen. Een **persoonlijk voornaamwoord** (pers.vnw) duidt een persoon, dier of ding aan: *Hij* heeft *hem* gezien; *Zij* geven het aan *jou*.
Een **bezittelijk voornaamwoord** (bez.vnw) geeft aan van wie iets is. Het staat altijd vóór het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort: *jouw* adres; *hun* familie.

		persoonlijk vnw		**bezittelijk vnw**
		onderwerp	geen onderwerp	
enkelvoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	ik jij / je u hij zij / ze het / 't	mij / me jou / je u hem / 'm haar / ze / 'r het / 't	mijn / m'n jouw / je uw zijn / z'n haar / d'r zijn / z'n

		persoonlijk vnw		**bezittelijk vnw**
meervoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	wij / we jullie u zij / ze	ons jullie u hen / hun / ze	ons / onze jullie uw hun

Aanwijzend, vragend, onbepaald, wederkerend, wederkerig en betrekkelijk voornaamwoord

Een **aanwijzend voornaamwoord** (aanw.vnw) wijst een mens, een dier of een ding aan: *deze, die, dat, dit, zulk(e), zo'n, dergelijk(e), zelf, dezelfde* en *hetzelfde*.
– *Dat boek is veel dikker dan dit.*

Er zijn vier **vragende voornaamwoorden** (vrag.vnw): *wie, wat, welk(e)* en *wat voor (een)*. Ze staan meestal aan het begin van een vraag of aan het begin van een zin die van een vraag gemaakt is.
– *Wat heb jij voor het proefwerk geleerd?*
– *Sabine vertelde me met wie zij naar het schoolfeest gaat.*
Let op: *wie* en *wat* zijn geen vrag.vnw als ze terugverwijzen naar een eerdergenoemd woord (zie betr.vnw).
Let op: woorden als *waar*, *waarheen*, *wanneer* en *hoe* zijn geen vrag.vnw.

Een **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw) duidt een persoon of een zaak aan, maar zegt niet precies wie of wat bedoeld wordt: *iemand, niemand, iedereen, men, menigeen, het, (zo)iets, niets, alles, elk(e), iedere(e), menig(e), wat, ene, (een) zekere, een of ander(e)*.
Let op: *Je* is onbep.vnw als het *men* betekent. *Wat* is onbep.vnw als het *iets* betekent. *Het* is onbep.vnw als het tijd, weersomstandigheden of sfeer aangeeft.

In het Nederlands bestaat maar één **wederkerig voornaamwoord** (wedig. vnw): *elkaar*. Soms wordt het geschreven als *mekaar* of *elkander*.

Bij wederkerende werkwoorden (*zich ergeren*, *zich verslapen*) zie je het onderwerp 'wederkeren' (terugkomen) in een **wederkerend voornaamwoord** (wed.vnw). Het hangt dus van het onderwerp af welk wed. vnw je gebruikt:
– *Ik vergis me.*
– *Jij vergist je. / U vergist zich.*
– *Hij/zij vergist zich.*
– *Wij vergissen ons.*
– *Jullie vergissen je.*
– *Zij vergissen zich.*

De woorden *mezelf*, *jezelf*, *zichzelf* en *onszelf* zijn ook wed.vnw. Deze komen alleen voor bij toevallig wederkerende ww (*zich(zelf) wassen*). Zie ook de theorie van Grammatica Zinsdelen.

Let op: Sommige woorden, zoals *me, je, haar, ons, jullie* en *hun*, kunnen tot verschillende woordsoorten behoren. Je kunt de woordsoort bepalen door het woord te vervangen door *hij, hem*, *zijn* of *zich*. Als je het woord kunt vervangen:
• door *hij* of *hem*, dan is het een persoonlijk voornaamwoord;
  – *Jurjen eet bij ons.* → *Jurjen eet bij hem.* → *ons = pers.vnw*

- door *zijn*, dan is het een bezittelijk voornaamwoord;
  - *William is haar broer.* → *William is zijn broer.* → *haar = bez.vnw*
- door *zich*, dan is het een wederkerend voornaamwoord;
  - *Jij misdraagt je.* → *Hij misdraagt zich.* → *je = wed.vnw.*

Bijvoeglijke bijzinnen beginnen vaak met een **betrekkelijk voornaamwoord** (betr.vnw). Dat betr.vnw wijst terug naar een woord dat eerder genoemd is, het **antecedent**. De bekendste betr.vnw'en zijn *die*, *dat*, *wie* en *wat*.
- *die* verwijst naar *de*-woorden: *De man die daar loopt, draagt een hoed.*
- *dat* verwijst naar *het*-woorden*: Het hondje dat zo akelig blaft, is van Jeroen.*
- *wie* verwijst naar *personen: Van oma, bij wie ik logeerde, kreeg ik friet.*

Let op: Bij verwijzing naar personen gebruik je *met wie, van wie* etc.; bij verwijzing naar dieren of dingen gebruik je *waarmee, waarvan* etc. Dus: *De trainer op wie ik verliefd ben* …; *Het paard, waarop ik rijd* …
- *wat* verwijst naar*:*
  - een overtreffende trap:
    Dit is het mooiste wat ik ooit gezien heb.
  - een onbepaald voornaamwoord:
    Heb jij iets wat ik kan gebruiken?
  - een hele zin:
    Volgend jaar verhuist Julian naar Ameland, wat ik heel vervelend vind.

Soms kun je *wie* en *wat* vervangen door *degene die* of *datgene wat*. Er is dan geen antecedent. *Wie/wat* is dan **betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent** (betr. vnw m.i.a.).
- *Wie (= degene die) nog één woord zegt, moet de klas verlaten!*
- *Laat mij eens zien wat (= datgene wat) je onder je tafeltje verbergt.*

Opdracht
1

Neem de onderstreepte woorden uit de zinnen over en zet de woordsoort erachter.

1. Ken jij iemand aan wie je dat zou durven vragen?
2. Wie naar het buitenland reist, moet bij de douane zijn ID laten zien.
3. Ik struikelde over een onnozel hekje en toen verwondde ik me ernstig.
4. In dit Veluwse dorpje wonen mensen die elkaar rust gunnen.
5. Weet je nog wat het spannendste is wat je ooit hebt meegemaakt?
6. De laatste film die Ellen gezien heeft, was heel romantisch.

Theorie

De werkwoordstijden

Het Nederlands kent acht werkwoordstijden.

onvoltooid tegenwoordige tijd (ott)	Hij speelt.
onvoltooid verleden tijd (ovt)	Hij speelde.
voltooid tegenwoordige tijd (vtt)	Hij heeft gespeeld.
voltooid verleden tijd (vvt)	Hij had gespeeld.
onvoltooid tegenwoordige toekomende tijd (ottt)	Hij zal spelen.

onvoltooid verleden toekomende tijd (ovtt)	Hij zou spelen.
voltooid tegenwoordige toekomende tijd (vttt)	Hij zal gespeeld hebben.
voltooid verleden toekomende tijd (vvtt)	Hij zou gespeeld hebben.

Met dit stappenplan stel je de werkwoordstijd vast

1 Staat er een vorm van het hulpwerkwoord *hebben* of *zijn* in de zin?
- Ja. Dan is de zin voltooid: schrijf een v op plaats 1 van de afkorting.
- Nee. Dan is de zin onvoltooid: schrijf een o op plaats 1.

2 Staat de persoonsvorm in de *tegenwoordige tijd* (tt) of in de *verleden tijd* (vt)?
- tt Schrijf de t van tegenwoordige tijd op plaats 2 van de afkorting.
- vt Schrijf de v van verleden tijd op plaats 2.

3 Staat er een vorm van *zullen* in de zin?
- Ja. Schrijf een t van toekomende tijd op plaats 3 van de afkorting.
- Nee. Dan 'verdwijnt' plaats 3.

4 Schrijf op plaats 3 of 4 de t van tijd.

Opdracht 2

Noteer van elke zin de werkwoordstijd.

1 Alle kinderen van de crèche waren naar leeftijd ingedeeld.
2 's Ochtends werkt juf Zita altijd, maar 's middags nooit.
3 Zal Guido zijn zoontje vandaag eindelijk eens op tijd ophalen?
4 Na een jaar of vier zullen de meeste kinderen naar de bso verdwenen zijn.
5 De meesten hebben op de crèche een fijne tijd gehad.
6 Zonder deze opvang zouden de kleintjes meestal in hun eentje gespeeld hebben.
7 Vrijwel elk kind genoot van zijn dagen buitenshuis.
8 Zou jij later op zo'n kinderdagverblijf willen werken?

Formuleren

Theorie

Variatie in woordgebruik, zinsopbouw en zinslengte

Een tekst wordt saai als je steeds dezelfde woorden, dezelfde **zinsopbouw** (de volgorde van zinsdelen) of te veel korte zinnen gebruikt. Het is beter om wat variatie aan te brengen.

Zo voorkom je dat je woorden herhaalt
- Gebruik synoniemen. Deze vind je in een woordenboek of met Word: ga met de cursor op het woord staan, klik met de rechtermuisknop en ga naar 'Synoniemen'.
- Gebruik verwijswoorden, zoals *hij*, *haar*, *zijn*, *deze* en *die*, *er*, *waar*, *toen*, *waarmee*, *met wie*.

Zo varieer je in zinsopbouw en zinslengte
- Kies in plaats van de volgorde OPA (*onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel*) ook eens voor APO (*ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp*).
- Maak zo nu en dan een vraagzin (POA).
- Gebruik in teksten als instructies en advertenties de gebiedende wijs (PA). De zin begint dan met een persoonsvorm en bevat geen onderwerp.
- Wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.

Opdracht **1**

In tekst 1 worden sommige woorden te vaak gebruikt. Bovendien heeft elke zin de volgorde OPA en is elke zin enkelvoudig. Herschrijf de tekst zo, dat je variatie in woordkeuze, zinsopbouw en zinslengte laat zien.

Tekst 1

Gelukssymbolen

Het klavertjevier is het bekendste teken van voorspoed en geluk. Dat is misschien logisch. Het vinden van een klavertjevier is moeilijk. Je moet daarvoor geluk hebben. Dromen van een klavertjevier voorspelt een lang en gelukkig huwelijk.
Het lieveheersbeestje is ook een teken van geluk. Een naar je toe vliegend lieveheersbeestje brengt geluk. Het doden van een lieveheersbeestje brengt echter ongeluk.
Een hoefijzer boven je deur brengt ook geluk. Velen weten niet waarom. Ik zal het je vertellen. Dat hebben we te danken aan Sint Dunstan. Sint Dunstan was een tiende-eeuwse Engelse bisschop. Sint Dunstan was tevens edelsmid. De duivel kwam op een zekere dag bij Sint Dunstan langs. De duivel vroeg Sint Dunstan zijn hoeven te beslaan. Sint Dunstan herkende de duivel meteen. Sint Dunstan bond de duivel vast. Sint Dunstan zette een van zijn tangen op de neusgaten van de duivel. Sint Dunstan dwong de duivel tot een belofte. De duivel mocht nooit een huis met een hoefijzer binnengaan.

Naar: Nieuw Nederlands 3 havo 5e editie, 2014

Theorie

Voorbeelden gebruiken

Een tekst wordt duidelijker als je zo nu en dan een **voorbeeld** gebruikt. Met een voorbeeld leg je een moeilijk woord uit of maak je een situatie duidelijker. Je kunt een voorbeeld aankondigen met een **signaalwoord** (*bijvoorbeeld, neem nou, zo, zoals, als, denk maar aan*). Als je in je tekst cijfers noemt, maak ze dan zo aansprekend mogelijk, bijvoorbeeld door een vergelijking op te nemen.
– *Was in Nederland in 2007 nog 1,6% van de leerlingen officieel dyslectisch; in 2015 was dit aantal gegroeid tot 10,5% en de laatste schattingen geven aan dat nu bijna 15% van de middelbare scholieren een dyslexieverklaring heeft.*
Voeg daaraan toe:
– *Een op de zeven leerlingen lijdt dus aan dyslexie. Dat zijn er vier in elke klas.*
Door de toevoegingen *een op de zeven* en *vier in elke klas* breng je de cijfers dichter bij de leefwereld van de lezer.

Opdracht **2**

Lees tekst 2. Noteer drie woorden uit de tekst die met voorbeelden worden verduidelijkt. Noteer ook de bijbehorende signaalwoorden en de voorbeelden.

Tekst 2

Symbolen

Symbolen kom je iedere dag tegen. Zodra iets ons meer vertelt dan zijn uiterlijke vorm, spreken we van een symbool. Denk maar aan voorwerpen als de trouwring van je ouders, of het hartje aan dat kettinkje om je hals. Ook veel dieren hebben een symbolische betekenis, bijvoorbeeld een ooievaar in een voortuin, een lieveheersbeestje of een uil in het logo van een bedrijf. Sommige symbolen zijn afkomstig uit een godsdienst. Zo gebruikt men in het christendom het kruis, de vis en het anker en in het jodendom de davidster en de menora, de zevenarmige kandelaar. Ook heel bekende tekens als een smiley, een doodshoofd op een fles met gif en het esculaapteken op een ziekenauto zijn symbolen.

Naar: Nieuw Nederlands 3 havo 5e editie, 2014

Theorie

Woorden die bij elkaar horen, bij elkaar plaatsen

Een tekst is gemakkelijker te lezen als woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, dicht bij elkaar staan. Enkele tips:
- Zet geen lange bijv.bep tussen het lw, aanw.vnw of bez.vnw en het zn waar het bij hoort.
  – *Niet: Het op Marktplaats op de kop getikte horloge bleek waardeloos.*
  – *Wel: Het horloge, dat ik op Marktplaats op de kop had getikt, was waardeloos.*
- Zet het onderwerp en het gezegde zo dicht mogelijk bij elkaar. Gebruik in lange zinnen dus liever *want* en *maar* dan *omdat* en *hoewel*, want na *want* en *maar* staan onderwerp en persoonsvorm naast elkaar.
  – *Niet: Pierre kreeg een bekeuring, omdat hij drie weken geleden op de gevaarlijke kruising door rood licht reed.*

  – *Wel: Pierre kreeg een bekeuring, want hij reed drie weken geleden op de gevaarlijke kruising door rood licht.*
- Zet de persoonsvorm zo dicht mogelijk bij de andere werkwoorden van het gezegde.
  – *Niet: Jouke kan als vakkenvuller, magazijnmedewerker of op een willekeurige andere positie in het bedrijf best veel verdienen.*
  – *Wel: Jouke kan best veel verdienen als vakkenvuller, magazijnmedewerker of op een willekeurige andere positie in het bedrijf.*
- Splits scheidbare werkwoorden niet als dat niet nodig is.
  – *Niet: Denk jij dat Sabine haar baan op zal willen zeggen?*
  – *Wel: Denk jij dat Sabine haar baan zal willen opzeggen?*

Verbanden tussen zinnen aanbrengen
De zinnen van een alinea (en een tekst) houden **verband** met elkaar.
Je kunt op twee manieren verbanden aanbrengen:
- door middel van **verwijswoorden**, die terugverwijzen naar een woord of (een deel van) een zin: *hij, haar, deze, dit, er, waar, toen, met wie, waarmee* etc.;
- door **signaalwoorden** te gebruiken. Hieronder staat een schema met veelvoorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

tekstverband	**signaalwoorden**
opsomming	om te beginnen, ook, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, ten slotte, en
tegenstelling	maar, toch, daar staat tegenover, echter, desondanks, aan de ene kant … aan de andere kant
tijd (chronologie)	eerst, daarna, dan, toen, eens, vroeger, nu, ooit, later, voordat, nadat, uiteindelijk, vervolgens
oorzaak-gevolg	daardoor, doordat, als gevolg van, zodat
reden	daarom, dus, omdat, want, namelijk, immers, dankzij
voorbeeld	als, bijvoorbeeld, denk aan, neem nou, zo, zoals
conclusie/samenvatting	kortom, dus, daarom, al met al, samengevat
voorwaarde	als (…dan), indien, tenzij, wanneer

Opdracht
3

Lees tekst 3. Herschrijf de tekst zo, dat je variatie in woordkeuze, zinsopbouw en zinslengte laat zien. Gebruik ook verwijswoorden en signaalwoorden. Je mag de woordvolgorde veranderen en woorden weglaten of toevoegen.

Tekst 3

Het oog van de cycloop

Odysseus maakt samen met zijn vrienden een zwerftocht. Tijdens deze zwerftocht wordt Odysseus samen met zijn vrienden gevangengenomen op een eiland. Op dat eiland wonen cyclopen. Dat zijn eenogige reuzen. Odysseus en zijn vrienden willen ontsnappen. Daarom verzinnen Odysseus en zijn vrienden een list. Polyphemos, een van de cyclopen, moet Odysseus en zijn vrienden bewaken. Odysseus en zijn vrienden voeren de cycloop dronken. De cycloop valt in slaap. Odysseus en zijn vrienden steken deze cycloop zijn ene oog uit. 's Ochtends wordt de cycloop wakker. De cycloop tast in het duister om zich heen. De cycloop ziet niets en hoort niemand. Hij vraagt zich af waar zijn gevangenen zijn. Hij besluit eerst zijn schapen naar buiten te voeren. Daarna gaat hij op zoek naar de gevangenen. Hij aait elk schaap dat voorbij hem komt. De cycloop ziet niets, dus ook niet dat Odysseus en zijn vrienden onder de schapen vastgebonden zitten. Alle schapen zijn eindelijk buiten. Odysseus en zijn vrienden komen onder de schapen vandaan. Odysseus en zijn vrienden rennen naar hun boot en ontsnappen op deze manier aan de cyclopen.

Naar: kunst-en-cultuur.infonu.nl, op 24 mei 2018

Spelling

Theorie

Leestekens en hoofdletters

Je gebruikt **leestekens** om een tekst beter leesbaar te maken.

- Na een zelfstandige, mededelende zin komt een **punt**:
  – *Rome is de hoofdstad van Italië.*
- Wanneer je twee zinnen samenvoegt tot een nieuwe (langere) zin, gebruik je een **komma**. Die komma komt in zo'n langere zin:
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Omdat Annemieke niet van pizza houdt, kiest zij spaghetti.*
- voor *maar, doordat, nadat, omdat, terwijl, want, voordat, zodat, zodra*:
  – *Sjaak zingt een liedje, terwijl hij onder de douche staat.*

Let op: meestal komt er geen komma voor *en* en *of*.

- als je de delen van een zin niet los kunt uitspreken:
  – *Lena speelde viool, wat heel vals klonk.*
- Als twee zelfstandige zinnen sterk met elkaar samenhangen, kun je een **puntkomma** gebruiken, maar een punt mag ook.
  – *Abdul snoeit alle bomen en struiken; hij helpt ons vaak met klusjes.*
  – *Abdul snoeit alle bomen en struiken. Hij helpt ons vaak met klusjes.*
- Als twee zelfstandige zinnen samenhangen, vormt de tweede zin soms een toelichting bij de eerste zin. In dat geval verbind je de zinnen met een **dubbele punt**:
  – *Dion ging naar de tandarts: er is een stukje van een tand afgebroken.*

Je kunt zo'n dubbele punt vervangen door een komma + *want*:
  – *Dion ging naar de tandarts, want er is een stukje van een tand afgebroken.*

- Bij de directe rede/citaten gebruik je **aanhalingstekens** (let op de plaats van de aanhalingstekens en de andere leestekens):
  – *'Kun jij morgen koken?' vroeg Kees aan Margriet.*
  – *'Morgen open ik het nieuwe zwembad', kondigde de wethouder aan.*
  – *'Als jij mijn band plakt,' zei Bram, 'zal ik jouw kamer opruimen.'*

Je schrijft een **hoofdletter**:

- aan het begin van een zin, maar let op: *'s Nachts …; 65-plussers …;*
- bij eigennamen, maar let op: *de heer Van Delft, mevrouw F. de Bock-van Erp*;
- bij bijvoeglijke naamwoorden die van aardrijkskundige namen zijn afgeleid: *Griekse, Utrechtse.*

Je schrijft een **kleine letter**:

- bij samenstellingen met religieuze feesten: *kerstboom, paashaas*;
- bij religies, stromingen en afleidingen daarvan: *christenen, islamitische feestdag*;
- bij windstreken: *het zuiden, noordoost*;
- bij namen van seizoenen, maanden en periodes: *zomer, mei, de middeleeuwen.*

Opdracht
1

Neem de zinnen over en plaats hoofdletters, leestekens en aanhalingstekens volgens de regels.

1. hé benno vroeg wouter hoe is het nu met je knie
2. in de kast liggen allerlei bordspellen monopoly ganzenbord en scrabble
3. eten jullie met pasen nog steeds van die kerstkransjes van belgische chocola die jullie in antwerpen gekocht hebben anouk
4. klaartje en lodewijk riep mevrouw van de wiel leveren jullie die spiekbriefjes maar gauw bij mij in

Theorie

Leenwoorden

Woorden die uit andere talen in het Nederlands zijn terechtgekomen, heten **leenwoorden**; denk aan *abrikoos* (Arabisch), *etage* (Frans), *website* (Engels) en *föhn* (Duits).
De meeste woorden die we overnemen uit andere talen, worden in de loop van de tijd aangepast aan het Nederlandse spellingsysteem.

Zo spel je Engelse leenwoorden
- Een **samenstelling** van Engelse woorden schrijf je in het Nederlands als één woord: *businessclass, sciencefiction.*
- Als het rechterdeel van de samenstelling een Engels voorzetsel is, plaats je een koppelteken: *lay-out, stand-by.*
- Sommige combinaties worden gezien als een woordgroep. Dan schrijf je de delen los: *compact disc, first lady.*

Zo spel je Franse leenwoorden
- In sommige Franse woorden schrijf je op een klinker een accent aigu (zoals op de *é* in *logé*), een accent grave (zoals op de *è* in *scène*) of een accent circonflexe (zoals op de *ê* in *crêpe*). De accenten op de *e* blijven behouden als dat nodig is voor de uitspraak.
- Andere Franse woorden schrijf je zonder accenttekens: *compote, ragout.*
- In een woord dat als echt Frans wordt aangevoeld, blijven alle accenttekens staan. Dat geldt vooral voor woordgroepen (*crème fraîche*).

Opdracht
2

Kies de juiste spelling van de leenwoorden.

1. De nieuwe **part-time / parttime** docent Nederlands is volgens veel vrouwelijke bovenbouwleerlingen een **look alike / look-alike** / **lookalike** van Leonardo DiCaprio.
2. Nadat de tennisspeelster met haar **back-hand / backhand** haar tegenstandster vol op het hoofd had geraakt, vroeg de coach van het slachtoffer een **time-out / time out** aan.
3. Op het moment **suprème / suprême** kwam zijn **maitresse / maîtresse** tevoorschijn met een potje **creme / crème** uit haar **beauty-case / beautycase** / **beauty case**.
4. Sommige vogelliefhebbers strooien stukjes **knackebrod / knäckebröd** / **knäckebröt** in hun **voliëre / volière**.
5. Gelukkig heeft de **air-bag / airbag** zijn werk gedaan, toen we de auto **total-loss / total loss** / **totalloss** reden.

6 In de **fitness ruimte / fitnessruimte** / **fitness-ruimte** van het **lowbudgethotel / low budgethotel** / **low budget hotel** zie je veel gasten die **sit-ups/sit ups**/**situps** doen.

Theorie

Koppelteken en weglatingsstreepje

Als **koppelteken** en als **weglatingsstreepje** gebruik je een liggend streepje: *e-mail*, *zomer- en wintertijd* (zomertijd en wintertijd).

Je gebruikt het koppelteken

- in samenkoppelingen, die anders onoverzichtelijk worden: *glas-in-loodraam, zwart-op-wit*;
- in samenstellingen tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenoemde 'botsende klinkers': aa, ae, ai, au, ee, ei, eu, ie, ii, oe, oi, oo, ou, ui, uu en i+j, i+ij, e+ui: *studie-uur* (maar: *radioactief*);
- bij letters, cijfers, andere tekens, afkortingen en St of Sint: *$-teken, 40+-kaas, St-Jan*;
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Zuid-Spanje, Noord-Franse, Nieuw-Zeelander*;
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, bijna-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *adjunct-directeur, oud-leerling*;
- in samenstellingen waarin je het tweede deel met een hoofdletter schrijft: *anti-Brits, pro-Frans*;
- in samenstellingen van twee gelijkwaardige woorden: *trainer-coach*.

Je gebruikt het weglatingsstreepje

- als je een deel van een woord weglaat: *op- en aanmerkingen* (opmerkingen en aanmerkingen), *dorpsstraten en -pleinen* (dorpsstraten en dorpspleinen).

Let op: gebruik geen weglatingsstreepje als je een heel woord weglaat: *zoute en zoete dropjes*.

Opdracht
3

Neem de woorden over en plaats weglatingsstreepjes, koppeltekens en komma's volgens de regels.

1 zij ingang
2 maandag middag dinsdag middag en woensdag middag
3 Noord Italiaanse bergen en Noord Italiaanse meren
4 NPO nieuwsuitzending
5 tuin meubilair tuin gereedschap en tuin verlichting
6 huis aan huis blad

Theorie

Tussenletters in samenstellingen

Als je twee woorden aan elkaar plakt, maak je een samenstelling: *deur* + *bel* = *deurbel*. Soms moet je tussen die twee woorden tussenletters toevoegen: *-(e)n-*, *-e-* of *-s-*.

Zo bepaal je of je een *-s-* moet toevoegen

- Als je in een samenstelling een *-s-* hoort, schrijf je die ook: *weersverwachting*.
- Soms begint het tweede deel van de samenstelling met een *s*-klank. Vervang dan het tweede deel door een woord dat niet met een *s*-klank begint. Schrijf de *-s-* alleen als je hem bij de vervanging hoort: *dorpsstraat*, want *dorpsplein*; maar: *bergschoenen*, want *bergwandeling*.

Zo bepaal je of je een *-(e)n-* moet toevoegen

Als het eerste deel van een samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat alleen een meervoud op *-en* heeft, schrijf je *-en-* tussen de woorden: *paardenbloem, berenvel*.

Schrijf geen *-(e)n-* (maar soms wel *-e-*) in deze gevallen:

- het eerste deel heeft geen meervoud: *gerstebier*
- het eerste deel verwijst naar iets waar er maar één van is: *zonnewijzer*
- het eerste deel heeft (ook) een meervoud op *-s*: *gedachtesprong*
- het eerste deel is geen zelfstandig naamwoord: *brekebeen* (het eerste deel komt van het ww *breken*), *goedemorgen, plattegrond* (het eerste deel is een bijvoeglijk naamwoord)
- het eerste deel versterkt een bijvoeglijk naamwoord: *bereleuk*

Opdracht 4

Maak van onderstaande woorden correcte samenstellingen.

1 huil + balk
2 passagier + schip
3 boord + vol
4 aap + kolonie
5 gemeente + grens
6 maan + schijn

Spelling > werkwoorden

Gebruik bij de volgende opdrachten zo nodig het schema werkwoordspelling op blz. 270.

Opdracht 1

Noteer eerst de vorm (pvtt, pvvt, inf, bn of vd) en daarna de juiste spelling van het werkwoord tussen haakjes. Kies in geval van twijfel de tegenwoordige tijd.

1. … (Houden) jij meer van … (bakken) of van … (koken) aardappeltjes?
2. Vroeger … (lusten) Hugo geen asperges, maar nu … (vinden) hij ze heerlijk.
3. Ilja … (hebben) de brief … (beantwoorden) waarin een advocaat hem ervan … (beschuldigen) zijn dieren te … (verwaarlozen).
4. Edwin was … (verbazen) toen hij de … (vergroten) foto's van zijn … (verbrijzelen) voet zag.
5. … (Verhuizen) zij vorige maand naar hun nieuw … (inrichten) appartement?
6. Die bekende politicus … (worden) nog altijd … (beveiligen).

Theorie

Gebiedende wijs

Bij zinnen met een bevel gebruik je de **gebiedende wijs** (gw). In zulke zinnen staat geen onderwerp: *Werk netjes! Bind het paard vast!*
De gebiedende wijs schrijf je als de **ik-vorm tt**, ook als het bevel gericht is tot meer personen.

Engelse werkwoorden
We vervoegen werkwoorden die we uit het Engels hebben overgenomen, net als Nederlandse werkwoorden:

- in de tegenwoordige tijd enkelvoud schrijf je *ik-vorm* of *ik-vorm + t*.
- in de verleden tijd en bij het voltooid deelwoord gebruik je *'t (e)x-f(o)ksch(aa)p*.
- als het woord zonder *-en* in het Engels een dubbele medeklinker heeft, schrijven we in het Nederlands een enkele medeklinker (*crossen – ik cros*), tenzij de dubbele medeklinker nodig is voor de uitspraak (*paintballen – ik paintball*).

Opdracht 2

Noteer eerst de vorm (pvtt, pvvt, vd, bn) en daarna de juiste spelling. Kies in geval van twijfel de tegenwoordige tijd.

1. Na school … (racen) Dennis naar de sportschool, omdat hij daar … (streetdancen) met zijn vrienden.
2. Toen Tessa vorig jaar … (backpacken) in Australië, … (appen) ze dagelijks met haar ouders en heeft ze geregeld met haar zusje … (e-mailen).
3. Nog geen twee weken geleden … (raften) en … (mountainbiken) Mina en Maurits vrijwel elke dag in de Ardèche; nu … (focussen) ze zich op de komende toetsweek.
4. Toen zijn computer werd … (hacken), was Sven blij dat hij zijn belangrijke bestanden juist de dag ervoor had …(deleten).
5. Armin … (gamen) en … (zappen) werkelijk de hele dag.
6. Hoewel Johan uitgebreid had … (stretchen), … (timen) hij verkeerd bij het hordelopen, zodat hij struikelde.

Schema werkwoordspelling

Is het werkwoord de persoonsvorm (pv)?

Gebruik een van de volgende manieren:
1 Maak van de zin een vraag. Het werkwoord dat vooraan komt te staan, is de pv.
2 Zet de zin in een andere tijd. Het werkwoord dat verandert, is de pv.
3 Verander het getal (enkelvoud/meervoud) van de zin. Het werkwoord dat verandert, is de pv.

ja

Tegenwoordige tijd (tt)

1 Enkelvoud:
- *ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de ik-vorm
- anders → ik-vorm + *t*

2 Meervoud:
- hele werkwoord

Verleden tijd (vt)

1 Zwak werkwoord:
- enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*
- meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*

Twijfel? Gebruik
't (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p**.
Kijk naar de laatste letter voor *de* *-en* van *de* infinitief:
- laatste letter in ‘t (e)x-f(o)ksch(aa)p → ik-vorm tt + *te*
- anders → ik-vorm tt + *de*

2 Sterk werkwoord:
- klankverandering
- zo kort en eenvoudig mogelijk
- laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verlengproef.

nee

Geen persoonsvorm

1 Voltooid deelwoord (vd):
- zwak werkwoord: laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verleden tijd (vt):
  - vt op *-de* → vd met een *-d*
  - vt op *-te* → vd met een *-t*
- sterk werkwoord: laatste letters *-en*

2 Onvoltooid deelwoord (od):
- infinitief + *d*

3 Deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- zwak werkwoord:
  - deelwoord + *e*
  - zo kort en eenvoudig mogelijk, tenzij dat niet kan in verband met de uitspraak
- sterk werkwoord
  - deelwoord (onveranderd)

4 Infinitief

Bouwplan

Onderwerp:

Tekstdoel:

Hoofdgedachte:

A	B	C	D
Inleiding			
Middenstuk (met deelonderwerpen)			
Slot			

In kolom B noteer je de alineanummers.
In kolom C noteer je de deelonderwerpen.
In kolom D schrijf je in steekwoorden de inhoud.

Documenteren

Voorbereiden

Onderwerp
- Wat is je **onderwerp**? Wat wil je daarover weten?
- Bedenk vragen waarop je antwoord wilt. Onderstreep de belangrijkste woorden.
- Maak een woordveld. Streep de woorden weg die je niet wilt gebruiken.
- Gebruik de woorden uit je vragen of woordveld als zoekwoorden in de bibliotheek of op internet.

Bronnen
- Bedenk welke **bronnen** je wilt gebruiken: actuele informatie: internet, kranten, tijdschriften; boeken, dvd; personen (interview/enquête); organisaties.

Zoeken

Bibliotheek
- In de bibliotheek vind je boeken, tijdschriften, kranten, dvd's enz. Kijk voor de openbare bibliotheek in de buurt op: www.bibliotheek.nl.
- Je kunt via internet kijken in de **catalogus** van de openbare bibliotheek. Typ je zoekwoorden in.

Internet
- Zoek via een zoekmachine.
- Typ je zoekwoord(en) in het zoekvenster. Typ alleen wat je nodig hebt:
  – Typ twee of meer zoekwoorden. Geen woorden als 'de', 'het', 'een'.
  – Maak geen spelfouten.
  – Krijg je te veel treffers? Geef een extra zoekwoord.
  – Te weinig of geen treffers? Laat zoekwoorden weg of gebruik andere.
- Bekijk de eerste 10 treffers: titel, korte beschrijving en naam van de website. Staan er veel van je trefwoorden in? Heeft de site met jouw onderwerp te maken? Is het een bruikbare site?

Let op: De eerste treffers zijn soms advertenties. Sla die over.

Beoordelen

Boek/artikel
- Zoek in inhoudsopgave of register (meestal achterin) naar jouw zoekwoorden. Staat er iets over jouw onderwerp?
- Bekijk de afbeeldingen en lees tussenkopjes en inleiding. Is de tekst/het artikel bruikbaar? Niet te moeilijk of te makkelijk?
- Beoordeel of de informatie betrouwbaar is: heeft de schrijver verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?

Internet
- Beoordeel de gevonden sites. Is de informatie betrouwbaar? Heeft de schrijver/maker voldoende verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?
- Welk doel heeft de site: informatie geven, reclame maken/iets verkopen, amuseren, overtuigen?

Bewaren

Mappen

- Bij internet: sla bruikbare teksten + het adres van de site als Wordbestand op in een aparte map op de computer. Of bewaar het adres van de site (de URL) in je Favorieten/Bookmarks.
- Bewaar papieren informatie in een map:
  - kopieën, geprinte tekst;
  - verslagen van interviews;
  - toegestuurde informatie(folders).

Bronvermeldingen

Vermeld altijd de bron. Doe het zo:

Boek:	– Annegreet van Bergen, *Het goede leven*. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam 2018
	– *De grote Bosatlas.* Noordhoff Uitgevers, Groningen 2016
Artikel:	– Kristina Reinders, 'Stop met al die naschoolse activiteiten'. In: *de Volkskrant,* 9 juli 2018 (of: volkskrant.nl, op 9 juli 2018)
	– Sjaak Baars en Jolien Strouw, 'Nooit meer klamme handjes. Apps tegen spreekangst'. In: *Onze Taal*, nummer 7/8, 2018, blz. 4-6
Internetsite:	www.artsenzondergrenzen.nl, bekeken op 16 juli 2018
Radio en tv:	– *Focus: Opgejaagd,* NPO 2, 12 april 2018
	– *De Taalstaat,* Radio 1, 25 november 2017 of: René Appel, in: *De Taalstaat,* Radio 1, 25 november 2017
	– *Andere Tijden in de klas: The making of Mandela,* schooltv.nl, op 19 juni 2017
Dvd:	*De Graftombe van Toetanchamon.* National Geographic, 1999
Persoon:	Gerard Hoogstraten, docent geschiedenis Werenfridus Hoorn, geïnterviewd op 17 juni 2018

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Foto's:
Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum: p. 8-9
Corbis / Getty Images, Dublin: p. 10-11
iStockphoto, Calgary: p. 11r, 17, 41, 74, 81, 94, 109-110, 116, 139-140, 140r, 172r, 174, 175, 196r, 227-234, 252, 253, 254, 255
Loesje, Arnhem: p. 13
Berlinda van Dam / HH, Den Haag: p. 15
Luc Gordts, Brussel: p. 19
Shutterstock, New York: p. 22, 147, 177, 202, 215-218, 219-226, 235-238
Picture-Alliance / Lineair, Arnhem: p. 29, 54, 144
Lineair collectie, Arnhem: p. 34, 44
Ron Gilling / Lineair: p. 43-44, 78, 107, 137, 143, 180, 196rm
VSV, Mechelen: p. 45
Spaarnestad / HH, Den Haag: p. 49
Alfred Schauhuber / Lineair: p. 61
Charles Dante Rossetti / Birmingham Museum: p. 66
David Rozing / HH, Den Haag: 76-77
Remia, Den Dolder: p. 82
Kees van de Veen / HH, Den Haag: 84
Auckland Art Gallery, Auckland: p. 99
Reuters / ANP, Rijswijk: 111
Sjaak Verboom, Harderwijk: p. 113
Bert Spiertz / HH, Den Haag: p. 125
Vassil Nechev, Vézelay: p. 130
John Cancalosi / Getty Images, Dublin: p. 141
Alamy / Image-select, Wassenaar: p. 162
Guus Schoonewille / Unicef, Den Haag: p. 169
Kim van Dam / NBB, Rotterdam: p. 171-172
Jaco Klamer / HH, Den Haag: p. 189
Ramon de Vries / Getty Images, Dublin: p. 196l
Volkswagen, Wolfsburg: p. 196lm
Ton Koene / Lineair, Arnhem: p. 201
IJswater Films, Amsterdam: p. 204-205
Peter Hilz / HH, Den Haag: p. 206-213
Joke van Leeuwen / Singel Uitgeverij, Amsterdam: p. 215
David Rozing / HH, Den Haag: p. 239-245
Frans Lemmens / HH, Den Haag: p. 249-250

Literaire teksten:
p. 202-203: Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Querido, Amsterdam 2008, p. 13-14
p. 204: Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Querido, Amsterdam 2008, p. 42-43
p. 204-205: Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Querido, Amsterdam 2008, p. 45
p. 205-207: Angie Thomas, *The Hate U Give*. Moon, Amsterdam 2017
p. 207-209: Angie Thomas, The Hate U Give. Moon, Amsterdam 2017
p. 210: Gedichtdeel uit *Kind in Brussel*. Joke van Leeuwen, *Vier manieren om op iemand te wachten*. Querido, Amsterdam 2001
p. 211: Gedicht *Ontpopping*. Joke van Leeuwen, *Wuif de mussen uit*, Uitgeverij Querido, Amsterdam 2007
p. 212: Gedicht *Woonplaats*. Johanna Kruit, *Voorheen te Orisande*. De Bezige Bij, Amsterdam 1986
p. 213: Gedicht *Dit eiland*. Adriaan Roland Holst, *Voorbij de wegen*. Agathon, Bussum 1920
p. 214-215: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 78-79
p. 215-216: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 118
p. 217: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 143-144
p. 218: Marita de Sterck, *Niet zonder liefde*. Querido, Amsterdam / Antwerpen 2012, p. 16-20
p. 218-219: Marita de Sterck, *Niet zonder liefde*. Querido, Amsterdam / Antwerpen 2012, p. 16-20
p. 220-221: Marita de Sterck, *Niet zonder liefde*. Querido, Amsterdam / Antwerpen 2012, p. 35 / 36
p. 222: Erna Sassen, *Er is geen vorm waarin ik pas*. Leopold, Amsterdam 2017, p. 31-32
p. 223: Erna Sassen, *Er is geen vorm waarin ik pas*. Leopold, Amsterdam 2017, p. 35-36
p. 224-226: Erna Sassen, *Er is geen vorm waarin ik pas*. Leopold, Amsterdam 2017, p. 76-79
p. 226-227: John Green, *Het grote misschien*. Gottmer, Haarlem 2017, p. 9-12
p. 228-229: John Green, *Het grote misschien*. Gottmer, Haarlem 2017, p. 120-121
p. 230: Gedicht *Uit het leven een greep*. Ingmar Heytze, *Het ging over rozen*. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2002, p. 12
p. 231: Gedicht *Aan Betsy*. Piet Paaltjens, *Snikken en grimlachjes*, heruitgave druk, Astoria Uitgeverij 2013
p. 232: Plintgedicht. Tekst: Drs P en beeld Dientje Winters
p. 233: Gedicht *De autobezitter*. K. Schippers, *De waarheid als De koe*, Uitgeverij Querido, Amsterdam 1983.
p. 234-236: Stefan Brijs, *Post voor mevrouw Bromley*. Atlas, Amsterdam 2011, p. p.186-189
p. 237-238: Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel*. Querido, Amsterdam 2008, p. 200-204
p. 239-240: Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel*. Querido, Amsterdam 2008, p. 206-208

Met betrekking tot sommige teksten en / of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en / of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

We have done our utmost to find the addresses of copyright holders from whose work we have borrowed extracts. Despite our efforts we do not always succeed. We kindly invite all those concerned to contact us.

GEPERSONALISEERD LEREN

Bij dit boek hoort een digitale leeromgeving.
Als je de opdrachten online maakt, zie je direct wat er al goed gaat. Je krijgt daarbij handige tips, zodat je het de volgende keer beter doet.

Op basis van je resultaten krijg je bovendien opdrachten op jouw niveau. Dus wat moeilijker als het goed gaat of met meer hulp als je dat nodig hebt.
Met de oefentoetsen kun je je voorbereiden op het proefwerk.
Als je meer uitleg nodig hebt, zijn er ook nog handige uitlegvideo's.

Noordhoff Uitgevers

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189
www.fsc.org

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-88066-8
9 789001 880668